

Vrijednosno pedagoški identitet perspektive razvoja konfesionalnoga religijskog odgoja i obrazovanja (katoličkog vjeronauka) u javnoj školi u Republici Hrvatskoj

Rukavina Kovačević, Ksenija

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:750015>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Ksenija Rukavina Kovačević

**VRIJEDNOSNO-PEDAGOŠKI
IDENTITET I PERSPEKTIVE RAZVOJA
KONFESIONALNOGA RELIGIJSKOG
ODGOJA I OBRAZOVANJA
(KATOLIČKOG VJERONAUKA) U
JAVNOJ ŠKOLI U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Branko Rafajac, prof. emerit.

Rijeka, 2018.

UNIVERSITY OF RIJEKA

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF EDUCATION

Ksenija Rukavina Kovačević

**A VALUE AND PEDAGOGY BASED
IDENTITY AND PERSPECTIVES OF
DEVELOPMENT OF CONFSSIONAL
(CATHOLIC) RELIGIOUS EDUCATION
IN PUBLIC SCHOOL IN THE REPUBLIC
OF CROATIA**

DOCTORAL THESIS

Rijeka, 2018.

Mentor rada: dr. sc. Branko Rafajac, prof. emerit.

Doktorski rad obranjen je dana 19. prosinca 2018. na Filozofskom fakultetu Rijeci, pred Povjerenstvom u sastavu:

1. Izv. prof. dr. sc. **Kornelija Mrnjaus**, predsjednica, Filozofski fakultet u Rijeci
2. Prof. dr. sc. **Vesna Kovač**, članica, Filozofski fakultet u Rijeci
3. Prof. dr. sc. **Neven Hrvatić**, član, Filozofski fakultet u Zagrebu

SAŽETAK

Vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka proizlazi iz njegove višestruke opravdanosti u školskom sustavu Republike Hrvatske: školsko-pedagoške, teološko-eklezijalne, povijesne, društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti. Potreba za jasnijim određenjem vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj, njegovih temeljnih dimenzija opravdanosti u školskom sustavu u kontekstu suvremenih odgojno-obrazovnih potreba i izazova, kao i projekcija njegovog razvojnog puta u budućnosti postavila se kao otvoreno polje znanstvenog istraživanja na kojemu je nastala ova doktorska disertacija. Znanstveni i stručni doprinos ovog istraživanja očituje se u (re)definiranju vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi, njegovih temeljnih kurikul(ar)nih postavki, u odnosu na identitet i svrhu ostalih komplementarnih izvanškolskih modela; preciziranju religijskopedagoških mogućnosti i ograničenja katoličkog vjeronauka u školskom kontekstu, samim time i opsega ovlasti i odlučivanja mjerodavnih crkvenih i obrazovnih tijela na različitim razinama; izradi projekcije razvoja katoličkog vjeronauka u sljedećih desetak godina s obzirom na predložene mjere i inicijative mjerodavnih tijela u Republici Hrvatskoj. Riječ je o kvantitativno-kvalitativnom istraživanju koje je provedeno primjenom klasične delfi metode na uzorku od 34 osobe iz Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (17 stručnjaka znanstvenika i 17 praktičara). U istraživanju se koristio anketni upitnik kao mjerni instrument, a istraživanje je obuhvatilo tri faze ispitivanja. Slijedom dobivenih rezultata prioritetni zadatak donositelja odluka u području katoličkog vjeronauka je kurikul(ar)no „pročišćenje“ ovoga predmeta u skladu s njegovim vrijednosno-pedagoškim identitetom i temeljnim društveno-humanističkim habitusom te izrada novih religijskopedagoških smjernica za uspostavljanje sinergijskog odnosa između

školskog vjeronauka i župne kateheze (u ishodima, programskom oblikovanju, organizaciji provedbe). Budući da se hrvatski školski sustav trenutno nalazi u fazi provedbe cjelovite obrazovne reforme koja se tiče i katoličkog vjeronauka, za očekivati je da će rezultati ovog istraživanja pronaći svoje mjesto u tom kontekstu u vidu konstruktivnih znanstvenih i stručnih smjernica u vrijednosno-pedagoškom oblikovanju ovoga predmeta u budućnosti na korist svih njegovih dionika.

Ključne riječi: katolički vjeronauk, javna škola, župna kateheza, Katoličk crkva, vrijednosno-pedagoški identitet, školsko-pedagoški identitet, teološko-eklezijalni identitet, društveno-kulturni i vrijednosni identitet.

ABSTRACT

Pedagogically valuable identity of Catholic Religious Education stems from its multiple value in educational system of the Republic of Croatia: educational, theological-ecclesiological, historical, cultural and values identity. The need for more specific determination of pedagogically valuable identity of Catholic Religious Education in public school in the Republic of Croatia, its fundamental dimensions in school system in the context of temporary educational needs and challenges, as well as the projection of its developmental path in the future has been set as an open field of scientific research based on which this doctoral dissertation has been written. Scientific and technical contribution of this research is in (re)defining pedagogically valuable identity of Catholic Religious Education in public school, its fundamental curricular settings as compared to identity and purpose of other complementary extracurricular school models, determining religious and pedagogical possibilities and limitations of Catholic Religious Education in school context which presupposes extent of authority and decision making of relevant religious and educational

authorities on different levels, projection of the Catholic Religious Education development in the next ten years according to measures and initiatives proposed by relevant authorities of the Republic of Croatia. It is a quantitative and qualitative research in which classical Delphi method was used in a sample of 34 persons from the Republic of Croatia and the Republic of Bosnia and Herzegovina (17 expert scientists and 17 practitioners). A questionnaire was used as an instrument. The study comprised three phases of questioning. According to the gained data, decision makers in the field of Catholic Religious Education set curriculum „purification“ of the subject in accordance with its pedagogical and valuable identity and fundamental social humanistic habitus as a priority task as well as designing new religious pedagogical guidelines for establishing synergistic relation between Religious Education in school and parish catechist (in outcomes, programmes design, and organisation of implementation). Since Croatian school system is in a phase of comprehensive curriculum reform in which Religious Education is also involved, it is expected that the results of this research will find their place in this context with regard to constructive scientific and practical guidelines of valuable and pedagogical design of this subject in the future from which all actors involved will benefit.

Key words: Catholic Religious Education, public school, parish catechist, pedagogically valuable identity, educational identity, theological-ecclesiological identity, sociocultural identity, values identity.

SADRŽAJ

UVOD	1
I. RELIGIJSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U JAVNOJ ŠKOLI	12
1.1. Terminološke odrednice	12
1.1.1. Religija i vjera u kontekstu religijskog/vjerskog odgoja i obrazovanja	13
1.1.2. Konfesija – konfesionalnost religijske nastave	16
1.1.3. Laičnost javne škole	17
1.1.4. Kateheza ili odgoj <i>u</i> vjeri	20
1.2. Modeli religijskog odgoja i obrazovanja	21
1.2.1. Nekonfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja	23
1.2.2. Konfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja	25
1.2.3. Modeli religijskog odgoja i obrazovanja u nekim europskim zemlja.....	28
1.2.4. Europske preporuke i smjernice	31
II. KATOLIČKI VJERONAUKE U JAVNOJ ŠKOLI U REPUBLICI HRVATSKOJ	39
2.1. Modeli kršćanskog (katoličkog) odgoja djece i mladih	39
2.1.1. Nazivlje	39
2.1.2. Povijesni pregled katoličkog vjeronauka u javnoj školi	41
2.1.3. Župna kateheza kao komplementarni model vjerskog odgoja	44
2.1.4. Kršćanski odgoj u obitelji	48
2.1.5. Opravdanost (utemeljenost) katoličkog vjeronauka u javnoj školi	51

2.1.5.1. Antropološko-pedagoška opravdanost (utemeljenost)	53
2.1.5.2. Teološko-eklezijalna opravdanost (utemeljenost)	55
2.1.5.3. Povijesno-društveno-kulturna i vrijednosna opravdanost (utemeljenost)	57
2.1.5.4. Pravna opravdanost (utemeljenost)	59
2.1.6. Različiti pogledi na prisutnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi	61
2.2. Identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi	63
2.2.1. Školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka	63
2.2.1.1. Odgojno-obrazovna postignuća (ciljevi) katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi.....	68
2.2.1.2. Odgojno-obrazovna postignuća (ciljevi) katoličkog vjeronauka u srednjoj školi.....	71
2.2.1.3. Programske odrednice katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi	72
2.2.1.4. Programske odrednice katoličkog vjeronauka u srednjoj školi	75
2.2.1.5. Učitelji i nastavnici katoličkog vjeronauka (vjeroučitelji)	77
2.2.1.6. O katoličkom vjeronauku iz perspektive suradničkog odnosa Crkve, škole i obitelji.....	78
2.2.2. Teološko-eklezijalni („katehetski“) identitet katoličkog vjeronauka	91
2.2.2.1. Različita teorijska polazišta	91
2.2.3. Vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka	101
2.2.3.1. Zastupljenost vrijednosnih tema u udžbenicima za katolički vjeronauk.....	103
2.3. Katolički vjeronauk u školi pred izazovima suvremenog svijeta i društva .	113

2.3.1. Socio-religijski kontekst vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih	113
2.4. Pregled dosadašnjih istraživanja o religioznosti i katoličkom vjeronauku	
u Republici Hrvatskoj	116
2.4.1. Religiozni identitet građana u hrvatskomu društvu	116
2.4.2. Kršćanska obitelj kao vjersko-odgojni agens	122
2.4.3. Religiozni identitet učenika koji pohađaju katolički vjeronauk	124
2.4.4. Integriranost katoličkog vjeronauka u javnoj školi	127
III. METODOLOGIJA	131
3.1. Predmet i svrha (cilj) istraživanja	131
3.2. Zadaće istraživanja i istraživačka pitanja	132
3.3. Postupak istraživanja	134
3.3.1. Odabir delfi metode u istraživanju	134
3.3.2. Sudionici istraživanja	137
3.3.3. Mjerni instrumenti	145
3.3.4. Provedba istraživanja	155
3.3.5. Postupci obrade podataka	157
3.3.6. Osiguranje valjanosti i pouzdanosti	158
IV. REZULTATI I RASPRAVA	159
4.1. Školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka	159
4.1.1. Cilj i svrha katoličkog vjeronauka u javnoj školi	160
4.1.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja	160
4.1.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja	168
4.1.1.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja	172

4.1.2. Programske odrednice katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	179
4.1.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja	180
4.1.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	185
4.1.3. Međupredmetna povezanost (korelacija) katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	189
4.1.3.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	190
4.1.4. Integriranost katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH.....	194
4.1.4.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	194
4.1.4.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	195
4.1.4.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja	200
4.2. Teološko-eklezijalni identitet katoličkog vjeronauka.....	211
4.2.1. Komplementarnost katoličkog vjeronauka i župne kateheze.....	211
4.2.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	212
4.2.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	216
4.2.1.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja.....	220
4.2.2. Katehetske postavke i pastoralno-katehetski učinci katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	225
4.2.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	225
4.2.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	233
4.2.2.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja.....	237
4.2.3. Disciplinarnost i konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	241
4.2.3.1. Rezultati istraživanja u 1. i 2. krugu anketnog ispitivanja.....	243
4.2.3.2. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja.....	250
4.3. Društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka.....	255

4.3.1. Procjena opće percepcije katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	255
4.3.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	256
4.3.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	263
4.3.2. Vrijednosne odrednice katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	266
4.3.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	267
4.3.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	273
4.3.2.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja.....	275
4.4. Perspektive razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti.....	279
4.4.1. Procjena važnosti pojedinih ciljeva katoličkog vjeronauka.....	279
4.4.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	280
4.4.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	283
4.4.2. Procjena važnosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka...290	
4.4.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	291
4.4.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	297
4.4.3. Procjena važnosti pojedinih vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka ...302	
4.4.3.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja.....	303
4.4.3.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja.....	307
4.4.4. Prijedlozi za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti.....	311
4.4.4.1. Mjere obrazovne politike Republike Hrvatske – rezultati.....	311
4.4.4.2. Inicijative Hrvatske biskupske konferencije – rezultati.....	317
4.4.4.3. Pastoralno-katehetski prijedlozi – rezultati.....	321
V. ZAKLJUČCI.....	333
VI. LITERATURA	353

VII. PRILOZI	371
Prilog 1 - Pismo – zamolba za sudjelovanje u znanstvenom istraživanju.....	371
Prilog 2 - Instrument 1. kruga istraživanja.....	373
Prilog 3 - Instrument 2. kruga istraživanja.....	401
Prilog 4 - Instrument 3. kruga istraživanja.....	417
Prilog 5 – Popis slika i tablica.....	427
Prilog 6 – Popis grafičkih prikaza.....	430

UVOD

Katolički vjeronauk¹ u hrvatskom školskom sustavu postoji još od XVIII. stoljeća, s prekidom od 1951. do 1991. godine kada je bio snagom tadašnjeg društveno-političkog režima u SFRJ izbačen iz javne škole. Tijekom svoje duge povijesti ovaj se školski predmet razvijao u programskom, organizacijskom i didaktičko-metodičkom oblikovanju i usustavljivao u školskom sustavu Republike Hrvatske kao predmet koji sadržajno, vrijednosno i pedagoški zauzima nezamjenljivo mjesto u skupini predmeta društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja. Njegov identitet danas u školskom sustavu Republike Hrvatske proizlazi iz višestruke opravdanosti: školsko-pedagoške, teološko-eklezijalne, povijesne, društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti (HBK, 2003; 2009; 2014). Svaka od tih dimenzija ima svoje specifičnosti, a sve zajedno tvore unutarnje komplementarno jedinstvo katoličkog vjeronauka koje je temeljeno na religijskopedagoškom načelu „vjernosti Bogu i vjernosti osobi (čovjeku)“ (HBK, 2003: 3). Načelo „vjernosti Bogu“ proizlazi iz konfesionalnosti ovoga predmeta kao religijskopedagoškog modela odgoja u vjeri koji je komplementaran s ostalim modelima vjerskog odgoja djece i mladih (župna kateheza i kršćanski odgoj u obitelji), a načelo „vjernosti osobi (čovjeku)“ iz njegove disciplinarnosti kao školskog predmeta ili školske discipline u sklopu navedenog odgojno-obrazovnog područja. Stoga, proučavati katolički vjeronauk u javnoj školi nije moguće bez akceptiranja njegove unutarnje (odnos svih navedenih dimenzija) i vanjske komplementarnosti (s ostalim modelima vjerskog odgoja).

¹ Iako je do 1998. godine predmet nosio naziv „katolički vjeronauk“ nakon čega je promijenjen u „vjeronauk“ (više u poglavlju 2.1.1.), u nastavku doktorske disertacije koristit će se naziv *katolički vjeronauk* jer je on više zastupljen u stručnoj literaturi i jer kao religijskopedagoški konstrukt bolje konkretizira model religijskog odgoja i obrazovanja koji se proučavao u sklopu znanstvenog (doktorskog) istraživanja.

Vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj kao predmet istraživanja uključuje sve prethodno navedene dimenzije u njihovoj sveobuhvatnoj komplementarnosti. Drugim riječima, ova se tema u radu empirijski promatra pod školsko-pedagoškim, teološko-eklezijalnim, društveno-kulturnim i vrijednosnim vidom s aspekta sadašnjega vremena (s vremenskim odmakom od njegova ponovnog uvođenja²) i s aspekta pretpostavki njegova daljnjeg razvoja u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina). Međutim, upravo u području razumijevanja i tumačenja vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka, odnosno njegove temeljne svrhe kao školske discipline u javnoj školi u odnosu na identitet i svrhu župne kateheze kao komplementarnog modela, među stručnjacima znanstvenicima³ za ovo područje (znanstveno polje religiozne pedagogije i katehetike) i praktičarima (koji se profesionalno bave školsko-vjeronaučnom i katehetskom praksom) već godinama postoje određeni prijepori u temeljnim postavkama (Paloš, 1998; Pranjić, 1991; 1994; Razum, 2000; 2008; 2017; Pajer, 2007; Mandarić, 2012; Mandarić, Razum, 2015; Šimunović, 2003; 2008; 2011^b; Šimunović, Pažin, 2017). Naime, dok neki stručnjaci i praktičari polaze od uskokatehetskih postavki i ciljeva katoličkog vjeronauka temeljeći svoje stavove primarno na konfesionalnosti predmeta prema kojemu on predstavlja „katehezu u školskom kontekstu“ ili barem neki oblik „predkateheze“ (Šimunović, 2011^b) odnosno inicijalnog uvođenja u vjeru, drugi primarno polaze od disciplinarnosti predmeta i sagledavaju ga u kontekstu odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća javne škole zagovarajući tzv. kurikulum(ar)ni ili školski model konfesionalnog vjeronauka. I jedni i drugi slažu se da u ovih gotovo tri desetljeća od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u sustav javne škole u

² Budući da povijest katoličkog vjeronauka u hrvatskom školskom sustavu seže do vremena Austro-Ugarske Monarhije, a ne od vremena uspostave suverene Republike Hrvatske, u radu se koristi izraz (*ponovno*) uvođenje.

³ Izrazi koji se koriste u disertaciji, a imaju rodno značenje koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski spol.

Republici Hrvatskoj nije u stvarnosti zaživjelo načelo komplementarnosti (sinergijsko nadopunjavanje) školskog vjeronauka i župne kateheze, zbog čega oba modela „trpe“ određene posljedice u praksi (nerealna očekivanja i percepcije različitih dionika odgojno-obrazovnog procesa (Crkve, škole, obitelji), nejasan identitet i svrha oba modela, neizvjesna odgojno-obrazovna budućnost). Poteškoće su osobito uočene u kontekstu onih ciljeva, programskih odrednica i pastoralno-katehetskih učinaka⁴ katoličkog vjeronauka kojima se želi odgojiti učenike za liturgijsko-sakramentalnu praksu i formirati praktične vjernike te kojima se pokazuje veća zaokupljenost doktrinarnom cjelovitošću sadržaja, a manje konkretnim učeničkim iskustvom (Razum, 2008; 2017), što u bitnome utječe na cjelokupni identitet predmeta. Prema nekim katehetskim stručnjacima problem je nastao iz činjenice nedostatne suradnje svih odgojnih čimbenika (Crkve, škole i obitelji) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih (Šimunović, 2006), ali i zbog toga što je u razdoblju od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u školu do danas izostala u potrebnoj mjeri adekvatna religijskopedagoška briga za ostala dva modela vjerskog odgoja (Šimunović, Pažin, 2017). Iz tog razloga važan empirijski sadržaj u ovom radu predstavljaju rezultati recentnog istraživanja o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije učenika na području Riječke nadbiskupije koje je provela autorica disertacije (dio rezultata objavljen je u radu, Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}) u sklopu kojega su dobiveni relevantni podatci za potrebe doktorskog istraživanja. To je istraživanje na tragu prethodnih (Valković (ur.), 1998; Nikodem, 2004; Črpić, Zrinščak, 2010) potvrdilo činjenicu da su Crkva i obitelj unatoč svim izazovima suvremenoga neoliberalnog sekularističkog vremena još uvijek naj snažniji vjersko-odgojni i vrijednosni agensi u hrvatskome društvu. Rezultati su

⁴ Pastoralno djelovanje oblik je djelovanja Crkve koji je izričito u službi prenošenja vjere, odnosno njezine predaje ili tradicije. Pastoralno-katehetsko djelovanje takvom obliku djelovanja dodaje primarni pedagoško-odgojni aspekt u odnosu na vjeru (Vranješ, 2011).

ujedno pokazali da predstavnici Crkve, škole i obitelji percipiraju katolički vjeronauk primarno u okvirima njegove antropološko-humanističke i društveno-kulturne opravdanosti u javnoj školi, dok se njegova liturgijsko-sakramentalna i pastoralno-katehetska dimenzija uglavnom veže uz model župne kateheze. Istraživanje je potvrdilo dosadašnje studijske rasprave (više u poglavlju 2.1.) da se u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri model kršćanskog odgoja u obitelji percipira kao onaj koji ima svoje nenadomjestive posebnosti u odnosu na ostala dva komplementarna modela (školski vjeronauk i župnu katehezu). Ipak, unatoč visokoj razini svijesti svih sudionika istraživanja o važnosti i nenadomjestivosti kršćanskog odgoja u obitelji, uočeno je da roditelji svoje vjersko-odgojne („katehetske“) zadaće više prepuštaju onima koji su i „službeno ovlašteni“ za takav vid odgoja djece i mladih (školski vjeroučitelji i crkveni službenici) i u koje imaju više povjerenja kada je u pitanju odgoj u vjeri. Dosadašnja su istraživanja pokazala (Pavlović, 1998; Filipović, 2010; 2011^a; Mandarić, Hoblaj, Razum, 2011), kao i rezultati prethodno navedenog (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}), da među roditeljima i učenicima vlada svojevrsna konfuzija glede percepcije identiteta školskog vjeronauka i župne kateheze u njihovom odnosu, što govori u prilog činjenici da još uvijek nije jasan identitet i svrha katoličkog vjeronauka u javnoj školi u njegovoj konfesionalnosti i disciplinarnosti u odnosu na identitet i svrhu župne kateheze u vjerskoj zajednici.

Potreba za trajnim promišljanjem identiteta konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi vidljiva je i u širem europskom kontekstu (Jäggle, 2015). Danas se u većini europskih zemalja sve više zamjećuje da se u pluralnom, demokratskom i višekultur(al)nom društvu ne može više pozivati samo na evangelizacijsko poslanje Crkve i njezino pravo da u školi ostvaruje crkvenu („katehetsku“) poduku (Razum, 2008; Mandarić, Razum, 2015), odnosno da školski

vjeronauk neizravno ostvaruje ciljeve župne kateheze. Sve dok su se europska društva, u koje ulazi i hrvatsko, percipirala kao kulturno i religijski homogena i dok se kršćanska baština vjerovanja i vrijednosti mogla izravno prenositi većini učenika, vjeronaučna je nastava mogla biti neki oblik „školske kateheze“ odnosno crkvene pouke u školskom prostoru (Baričević, 1993; Pajer, 2007; Razum, 2008; Filipović, 2016^a). No, danas se situacija bitno promijenila u europskom i nacionalnom kontekstu, napose u društveno-kulturnom i socioreligijskom smislu. Prema nekim stručnim objekcijama ako se pitanje odnosa konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi ne riješi na razini religijskopedagoške teorije i prakse u smislu definiranja njegova identiteta i temeljne svrhe u odnosu na model vjerskog odgoja u crkvenoj zajednici, valja očekivati u budućnosti negativne učinke tako koncipiranog predmeta unutar školskog kurikulumu u Republici Hrvatskoj (Razum, 2008; Razum (ur.), 2011; Mandarić, Razum, 2015).

Potreba za jasnijim određenjem vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj, njegovih temeljnih dimenzija opravdanosti u školskom sustavu u kontekstu suvremenih odgojno-obrazovnih potreba i izazova, kao i projekcija njegovog razvojnog puta u sljedećih desetak godina, postavila se kao otvoreno polje znanstvenog istraživanja na kojemu je nastala ova doktorska disertacija. Naravno, bilo bi nerealno očekivati da rezultati znanstvenog istraživanja u sklopu ovoga rada mogu riješiti sva višegodišnja otvorena pitanja vezana uz identitet katoličkog vjeronauka i njegovu ulogu u vjersko-odgojnoj socijalizaciji djece i mladih u Republici Hrvatskoj. Međutim, već sama činjenica da su o ovom predmetu po prvi put nakon 27 godina skupa u istom istraživanju, primjenom u pedagojskim znanostima rijetko korištene klasične delfi metode (u Katoličkoj crkvi u Republici Hrvatskoj još nije provedeno niti jedno takvo istraživanje!),

promišljali najrelevantniji stručnjaci znanstvenici i praktičari za katolički vjeronauk (i župnu katehezu) govori u prilog važnosti dobivenih empirijskih zaključaka i stručnih smjernica u znanstvenom kontekstu. Znanstveni i stručni doprinos ovog istraživanja očituje se u (re)definiranju vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi, njegovih temeljnih kurikul(ar)nih postavki, u odnosu na identitet i svrhu ostalih komplementarnih izvanškolskih modela, potom u preciziranju religijskopedagoških mogućnosti i ograničenja katoličkog vjeronauka u školskom kontekstu, a samim time i opsega ovlasti i odlučivanja mjerodavnih crkvenih i obrazovnih tijela na različitim razinama te izradi projekcije razvoja katoličkog vjeronauka u sljedećih desetak godina s obzirom na predložene mjere i inicijative mjerodavnih tijela u Republici Hrvatskoj.

Detaljni metodološki dio s rezultatima navedenog istraživanja donosi se u III. i IV. dijelu rada, dok se u prva dva dijela prikazuje teorijski okvir unutar kojega je predstavljen pregled religijskog odgoja i obrazovanja u širem europskom i užem nacionalnom kontekstu. U zaključku su objedinjeni rezultati istraživanja i predložene stručne smjernice za unapređenje razvoja katoličkog vjeronauka u hrvatskom školskom sustavu u budućnosti. U nastavku teksta iznose se glavni sadržajni naglasci pojedinih dijelova rada.

U **I.** dijelu donose se temeljni pojmovi i terminološke odrednice koje pobliže pojašnjavaju religijski odgoj i obrazovanje kao odgojno-obrazovni konstrukt. Riječ je o sljedećim pojmovima: religija (religioznost, religiozno iskustvo, religijska činjenica, religijska socijalizacija, religijska nastava), vjera (vjerski odgoj ili odgoj u vjeri, učenje vjere, vjeronaučna nastava), konfesija (konfesionalizam, konfesionalnost) i laičnost (laicitet). Religijski odgoj i obrazovanje prisutan je u javnoj školi u većini europskih i ostalih zemalja (Schreiner, 2002; Kodelja, Bassler, 2004; Kuyk i sur.,

2007). U europskoj literaturi koriste se različiti nazivi za ovaj predmet,⁵ ovisno o njegovom školsko-pedagoškom oblikovanju sukladno ciljevima i svrsi koju želi postići u sustavu javne škole (Schreiner, 2005; 2008; Razum, 2008; Pépin, 2009; Jackson, 2014; Mandarić, Razum, 2015). Neki ga stručnjaci percipiraju kao „složen i raznorodan europski fenomen“ koji je u procesu stalnih promjena (Franken, Loobuyck (ur.), 2011: 17) zbog čega ga je teško unificirati (Canta, 2004; Campoleoni, 2010; Braten, 2014b; Jäggle, 2015; Maroević-Kulaga, 2016). U ovom dijelu rada donosi se pregled (pod)modela religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi u europskom kontekstu (nekonfesionalni i konfesionalni) i njihove programske razlike („učenje o religiji“, „učenje iz religije“ i „učenje u religiji“ odnosno „odgoj u vjeri“). Na međunarodnoj razini postoje brojni dokumenti, preporuke i rezolucije koje potiču i traže od europskih zemalja izvođenje religijske nastave u sustavu javnih škola. Iako dokumenti Europske unije nemaju obvezujuću notu za zemlje članice, oni ipak predstavljaju temeljni okvir unutar kojega se kreiraju (ili bi se trebale kreirati) nacionalne obrazovne politike. U tom smislu u ovom dijelu rada iznose se najvažnije europske preporuke i međunarodne smjernice koje su temeljene na sljedećim izvorima: Opća deklaracija o pravima čovjeka (Opća skupština UN-a, 1948), Preporuka 1396 – Religija i demokracija (Vijeće Europe, 1999), Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Vijeće Europe, 2000), Preporuka 1720 – Obrazovanje i religija (Vijeće Europe, 2005), Rezolucija 1510 – Sloboda izražavanja i poštivanja religijskih uvjerenja (Vijeće Europe, 2006), Preporuka 1804 – Državna religija, svjetovnost i ljudska prava (Vijeće Europe, 2007), rezultati međunarodnog REDCo projekta (2006 – 2009) i Toledo vodeća načela (2007) te CM/Rec (2008)12 –

⁵ Eng. „religious education“, „integrative religious education“, „religious instruction“, „religion“, „christian knowledge and religious and ethical education“, „teaching about religions and beliefs“, „catholicism“; tal. „insegnamento religioso“; njem. „Religionsunterricht“; franc. „enseignement religieux“.

Preporuka Vijeća Europe o religioznoj dimenziji i nereligioznim uvjerenjima u interkulturalnom obrazovanju (Jackson, 2014). Vijeće Europe neprestano ukazuje na potrebu posvješćivanja zajedničke europske baštine čije su bitne sastavnice religija i moral (Razum, 2008). Tako se religijski odgoj i obrazovanje sve više tretira kao privilegirano mjesto za odgoj i formaciju budućih europskih građana (Kooij (van der), de Ruyter, Miedema, 2013; Kooij (van der), 2016). Vijeće ustraje na važnosti interkultur(al)nog razumijevanja religijske dimenzije europskog identiteta ističući da je škola dužna osigurati opismenjavanje učenika u simboličkom jeziku religije te učenje temeljnih kategorija za čitanje, analizu i interpretaciju religijskih činjenica tako da svaki učenik ima mogućnost spoznaje uloge religije u povijesti, kulturi i životu (Jackson, 2014; 2015). Iz tog proizlazi da je religijski odgoj i obrazovanje u javnoj školi potreba ne samo vjerskih zajednica nego i same javne škole u vidu punog ostvarenja njezinih odgojnih i obrazovnih ciljeva i zadaća.

Nakon pregleda razvoja religijskog odgoja i obrazovanja u europskim okvirima u **II.** dijelu rada razmatra se katolički vjeronauk u školskom sustavu Republike Hrvatske. Teorijski okvir čini nekoliko bitnih točaka: povijesni razvoj katoličkog vjeronauka u hrvatskom školstvu, komplementarnost katoličkog vjeronauka i ostalih religijskopedagoških modela vjerskog odgoja djece i mladih (župna kateheza i kršćanski odgoj u obitelji) te antropološko-pedagoška, teološko-eklezijalna, povijesna, društveno-kulturna i vrijednosna opravdanost (utemeljenost) katoličkog vjeronauka u sustavu javne škole. Slijedom navedenih područja opravdanosti u radu se, nadalje, teorijski razlažu temeljni religijskopedagoški elementi koji oblikuju školskopedagoški, teološko-eklezijalni, društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka danas te se ovaj školski predmet analizira sa socioreligijskog i empirijskog stajališta. U tom kontekstu donose se relevantni empirijski podatci o religioznom

identitetu građana u Republici Hrvatskoj od vremena (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u školu do danas,⁶ potom podatci vezani za vjersko-odgojnu ulogu obitelji u hrvatskomu društvu,⁷ nakon čega slijede rezultati recentnih istraživanja o religioznom identitetu učenika koji pohađaju školski vjeronauk⁸ i dosadašnji pokazatelji integriranosti ovoga predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske.⁹ U ovom se dijelu rada katolički vjeronauk kao pedagoški i socioreligijski konstrukt analizira i s obzirom na različite izazove suvremenoga (sekulariziranoga) društva s kojima je suočen na teorijskoj i praktičnoj razini (Mandarić, 2015; Mandarić, Razum, 2015; Jäggle, 2015; Šimunović, Pažin, 2017; HBK, 2018), kao i s obzirom na izdvojena društvena stajališta koja osporavaju njegovu opravdanost u javnom odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske (Ančić, Puhovski, 2011; Močilac, 2012; Hazdovac Bajić, 2017).

U **III.** dijelu donose se metodološke postavke na kojima se temeljilo doktorsko istraživanje. Riječ je o kvantitativno-kvalitativnom istraživanju koje je provedeno primjenom klasične delfi metode. Delfi metoda podrazumijeva znanstveni pristup grupnom istraživanju i odlučivanju kojim se može dobiti konsenzus o predmetu istraživanja kroz postupak anketiranja i rasprave međusobno anonimnih sudionika u više istraživačkih krugova, pri čemu se podatci između svakog kruga statistički

⁶ Borzan, 1985; Bahtijarević, 1975; 1985; Marasović, 1980; Boneta, 1989; Radin, 1988; Cifrić, 1995; EVS 1999; Lažnjak, 1995; Črpić, 1995; Črpić, Kušar, 1998; Valković (ur.), 1998; Marinović Bobinac, 2000; Zrinščak, Črpić, Kušar, 2000; Baloban (ur.), 2000; Leutar, 2000; Skledar, 2000; Zrinščak, 2001; Franc, Šakić, Ivičić, 2002; Aračić, Črpić, Nikodem, 2003; Nikodem, 2004; Hobljaj, Lončarić-Jelavić, Razum, 2005; Lažnjak, 2005; Martinović Jerolimov, 2005; Baloban, Hobljaj, Crnić, 2010; Črpić, Zrinščak, 2010; Baloban, 2010; Baloban, Nikodem, Zrinščak (ur.), 2014; Višaticki, 2015.

⁷ Vergote, 1969; Bahtijarević, 1971; 1975; Leutar, 2001; Jokić, 2013; Pažin, Višaticki, 2015.

⁸ Vrcan, 1986; Marinović, 1988; Črpić, Kušar, Rimac, 1998; Goja, 2000; Madarić, 2000; Hobljaj, Črpić, 2000; Marinović Jerolimov, 2002; Franc i sur., 2002; Ilišin, Radin, (ur.) 2002; Franjčić, 2006; Ziebertz, Riegel, (ur.) 2008; Ziebertz, Kay, (ur.) 2009; Ilišin i sur., 2013; Jokić, 2013; Ilišin, Spajić-Vrkaš (ur.), 2017.

⁹ Pranjić, 1992; 1993; 1994; Skledar, Marinović Jerolimov, 1997; Valković (ur.), 1998; Hobljaj, 2002; Hobljaj, Lončarić-Jelavić, Razum, 2005; Baranović (ur.), 2006; Marinović Bobinac, 2007; Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.), 2009; Iličić, 2009; Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011; Vukelja, 2012; Rukavina Kovačević, Mrnjaus, 2017.

obrađuju i ponovno dostavljaju sudionicima istraživanja na daljnje razmatranje i procjenu (Lincon, Guba, 2000). Epistemološka osnova za primjenu delfi metode ciljno je usmjeren način istraživanja u okviru kvalitativne, pozitivističke i konstruktivističke paradigme (Schaaf (van der), Stokking, 2011; Visković, 2016). Delfi metoda uzima za polazište da prikupljanju podataka prethodi razvoj teorije, a da je znanstvena spoznaja iskustvena, izvedena induktivno i temeljena na dovoljno rasprostranjenom sporazumu grupe stručnjaka i praktičara. Delfi metoda u pedagojskim istraživanjima podrazumijeva provedbu organiziranog i strukturiranog postupka koji omogućava korelaciju stavova i informacija koje se odnose na određeno područje, čime se sudionicima istraživanja koji zastupaju takve stavove i informacije omogućava reagiranje na različite stavove, mogu ih procijeniti i očitovati se bez ikakvog društvenog pritiska. Ovom je metodom moguće „dati prognoze o neizvjesnim ili mogućim budućim situacijama za koje nije moguće izvesti objektivne statističke zakonitosti, formirati modele ili primijeniti postojeće metode“ (Amos, Pearse, 2008, prema Visković, 2016: 189). S obzirom na postavljene predmet istraživanja, primjena ove metode u doktorskom istraživanju pokazala se kao najbolji metodološki izbor. Budući da delfi metoda nije uvjetovana veličinom niti reprezentativnošću uzorka, nego isključivo stručno-znanstvenim kompetencijama sudionika istraživanja, u ovom su istraživanju sudionici bili pomno odabrani stručnjaci znanstvenici s iskustvom na području predmeta istraživanja koji su najviše kompetentni dati mišljenje i postići suglasnost o pojedinim pitanjima (sveučilišni nastavnici na teološkim fakultetima) te praktičari istoga područja koji su vitalno zainteresirani za predmet istraživanja (predstojnici mjerodavnih ureda za katolički vjeronauk i viši savjetnici za katolički vjeronauk). Riječ je o homogenoj skupini koju je činilo ukupno 34 osobe (17 stručnjaka znanstvenika i 17 praktičara). Uzorak istraživanja bio je namjeran,

stratificiran. U istraživanju se koristio anketni upitnik kao mjerni instrument, a istraživanje je obuhvaćalo tri faze ispitivanja.

Temeljno istraživačko pitanje bilo je: „U čemu se očituje vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj i koje su perspektive njegova razvoja u budućnosti?“ Do odgovora se došlo postavljanjem određenih zadataka s istraživačkim (pod)pitanjima. Riječ je o četiri zadatka: **1.** Ispitati stavove stručnjaka znanstvenika i praktičara, njihova slaganja i moguća neslaganja, o školsko-pedagoškom identitetu katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj kroz skupinu istraživačkih pitanja: a) Koliko je postojeći model konfesionalnog katoličkog vjeronauka u školi kompatibilan s ciljevima suvremene javne škole?, b) Što čini programsku okosnicu vjeronaučne nastave i vjeronaučnih sadržaja s obzirom na njegov školsko-pedagoški identitet?, c) U kojoj se mjeri ostvaruje međupredmetna korelacija katoličkog vjeronauka u javnoj školi?, d) Koliko je katolički vjeronauk integriran u školskom sustavu Republike Hrvatske?; **2.** Ispitati stavove stručnjaka znanstvenika i praktičara, njihova slaganja i moguća neslaganja, o teološko-eklezijalnom (tzv. katehetskom) identitetu katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj kroz skupinu istraživačkih pitanja: a) U čemu se očituje komplementarnost katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici?, b) U kojoj mjeri vjeronaučna nastava doprinosi konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom zajednicom (formiranju praktičnih vjernika)?, c) U čemu se očituje disciplinarnost i konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom kontekstu i u kakvom su odnosu ova dva religijskopedagoška konstrukta?; **3.** Ispitati stavove stručnjaka znanstvenika i praktičara, njihova slaganja i moguća neslaganja, o društveno-kulturnoj i vrijednosnoj dimenziji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj kroz skupinu istraživačkih pitanja: a)

U čemu se očituje opći doprinos katoličkog vjeronauka današnjemu čovjeku i društvu?, b) Koje su vrijednosne odrednice i koja je odgojna zadaća katoličkog vjeronauka u javnoj školi?; **4.** Ispitati stavove stručnjaka znanstvenika i praktičara o perspektivama razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina) kroz skupinu istraživačkih pitanja: a) Koje su perspektive razvoja konfesionalnog modela katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti s obzirom na ciljeve, programske i vrijednosne odrednice?, b) Koje mjere obrazovne politike Republike Hrvatske mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti?, c) Koje inicijative Hrvatske biskupske konferencije mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti?, d) Koji pastoralno-katehetski prijedlozi i inicijative mogu doprinijeti unapređenju kvalitete katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti?

U **IV.** dijelu donose se rezultati istraživanja na svim istraživačkim varijablama s obzirom na školsko-pedagoški, teološko-eklezijalni, društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj te se projiciraju perspektive njegova razvoja u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina) uz predložene mjere nacionalne obrazovne politike, inicijative Hrvatske biskupske konferencije i pastoralno-katehetske prijedloge u konkretnoj školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi. U posljednjem (**V.**) dijelu rada rezimiraju se empirijski rezultati o vrijednosno-pedagoškom identitetu katoličkog vjeronauka danas i donose znanstvene i stručne smjernice za njegov daljnji razvoj u budućnosti.

I. RELIGIJSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U JAVNOJ ŠKOLI

1.1. Terminološke odrednice

1.1.1. Religija i vjera u kontekstu religijskog/vjerskog odgoja i obrazovanja

Za potpunije razumijevanje religijskog/vjerskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi potrebno je terminološki razlučiti pojmove koji sadržajno definiraju ovaj složeni sociokulturni i odgojno-obrazovni konstrukt. Riječ je o pojmovima „religija“ (s pojmovnim odrednicama: „religioznost“, „religiozno iskustvo“, „religijska činjenica“, „religijska socijalizacija“, „religijska nastava“, „religiozna pouka“) i „vjera“ (s pojmovnim odrednicama „vjerski odgoj“ i „učenje vjere“). S obzirom na obimnost terminoloških određenja ovih pojmova u stručnoj literaturi, za potrebe ovoga rada izdvojit će se ona određenja koja daju dovoljno jasan uvid u razumijevanje temeljnog konstrukta.

Etimološko značenje pojma religija svodi se na tri korijena: 1. lat. glagola „*relegere*“ iz vremena Cicerona (106. – 43. pr. Kr.) što u prijevodu znači „uvijek iznova prolaziti“, „savjesno promatrati“; 2. lat. glagola „*religari*“ iz vremena Caeliusa Firmaniusa Lactantiusa (oko 250. – 325. po. Kr.) što u prijevodu znači „ponovno se povezati s Bogom“; 3. lat. glagola „*reeligere*“ iz vremena Tome Akvinskog (1225. – 1274.) što u prijevodu znači „ponovno izabrati“ (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009: 96). Postoje različiti teorijski pristupi ovome pojmu, napose kada je riječ o njegovoj socio-društvenoj ulozi (Zrinščak, 2008). Prema religijsko-sociološkom značenju ovaj pojam uključuje „*vrijednosti i norme kojima se ostvaruje integracija pojedinca u društvo*“ pa samim time podrazumijeva „*kolektivnu svijest u jednom društvu koja s jedne strane stoji nasuprot pojedincu, a u kojoj on, s druge strane, ima udjela*“ (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009: 98). Prema Waldenfelsu (1991: 418) religija je prepoznatljiva „*tamo gdje se čovjek stavlja u odnos i vezu s apsolutnom moći reda (u svakodnevnom iskustvu smisla, u doživljajnoj simpatiji i vjernosti, u solidarnosti, ljubavi i pravednosti, opraštanju i ljubavi prema neprijateljima)*“. Rebić ((ur.), 2002:

798) pod ovim pojmom podrazumijeva „*sustav vjerovanja, etičkih vrijednosti i čina kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetomu*“. Odnos može biti subjektivan (očituje se u osobnom štovanju i klanjanju) i objektivan (kada se odnos prema svetomu objektivira u riječi, gesti, obredu, predmetu (sakralni predmeti i objekti) i religijskoj zajednici). Sastavnice religije su: 1. sadržaj prema čemu se članovi religijske zajednice usmjeruju, što je njihova vrhovna vrijednost, što štuju i čemu se klanjaju (sveto); 2. etičko-egzistencijska jezgra (religiozno iskustvo, doživljaj svetoga); 3. hijerarhijska, verbalna, ritualna, predmetna, prostorna i vremenska simbolizacija kojom se iskustvo svetoga objektivira u ustanovi unutar određenog društva i kulture (Rebić (ur.), 2002: 799). Religije koje se temelje na objavi osobnog i transcendentnoga Boga zovu se ujedno i objavljene religije, a u njih ulaze židovstvo, kršćanstvo i islam.

Prema Općem religijskom leksikonu religioznost (lat. *religiositas*) podrazumijeva „*osobinu onoga koji je religiozan, (...) svojstvo onoga što je religiozno, (...) ukupnost religioznog iskustva nekog pojedinca, zajednice ili razdoblja, bez obzira na to kako se očituje u religioznim simbolima i ustanovama, (...) čovjekov osjećaj za sveto i božansko*“ (Rebić (ur.), 2002: 806). Allport (u Ćorić, 2003: 41) razlikuje ekstrinzičnu i intrinzičnu religioznost, pri čemu je ekstrinzična religioznost ona „*koja se upotrebljava*“, a intrinzična religioznost „*ona po kojoj se živi*“, koja je uključiva, tolerantna te koja nadilazi osobne interese. Religiozno iskustvo podrazumijeva oblik ili vrstu iskustva koje religiozni čovjek ima o svetome ili božanskome. Takvo iskustvo ima svoje četiri sastavnice: 1. svijest o stvorenosti ljudskog bića; 2. svijest o posvemašnjoj drugotnosti božanskoga ili numinoznoga; 3. osjećaj strahopoštovanja; 4. osjećaj ushićenosti pred misterijem. U tom smislu može se govoriti o općem religioznom iskustvu koje je obilježje svakog religioznog čovjeka, o konfesionalnom

religioznom iskustvu koje obilježava pojedine religijske zajednice i o individualnom religioznom iskustvu (Rebić (ur.), 2002: 805). U sociološkim istraživanjima i studijama ova je posljednja dimenzija čovjekove religioznosti još uvijek dosta neistražena upravo zbog svoje iznimne metodološke kompleksnosti i „neuhvatljivosti“ (Tadić, 1998). Termin religijska činjenica (franc. „*fait religieux*“, eng. „*religious fact*“) kao sastavni predmet religiologije (znanosti o religiji) podrazumijeva: religijske ustanove, religijske knjige i tekstove, objekte i predmete, obrede, vjersko prakticiranje, mit i legendu (Rebić (ur.), 2002: 802; Debray, 2002). Religijske su činjenice ujedno sastavni dio programskog sadržaja religijskog odgoja i obrazovanja.

U kršćanskoj (katoličkoj) tradiciji religijski/vjerski odgoj i obrazovanje podrazumijeva religijsku socijalizaciju koja uključuje „*prijenos religioznog iskustva prethodnih naraštaja vjernika i odgoj za religiozna opredjeljenja odnosno slobodno i kritičko prihvaćanje religioznog sadržaja, doktrine, obreda i drugih religijskih elemenata*“ (Pranjić (ur.), 1991: 639). Religijska socijalizacija sastavni je dio religijske nastave koja označava školsko poučavanje religije, odnosno poučavati i biti poučen o religiji u javnom školskom prostoru. Razum (2008) se više priklanja izrazu religijska nastava negoli izrazu religiozna nastava jer se termin religijsko odnosi na školsko poučavanje religije/a, a termin religiozno na unutrašnje čovjekovo iskustvo religije odnosno vjere. U europskoj se literaturi za religijsku nastavu odnosno religijski odgoj i obrazovanje koriste sljedeći termini: eng. *religious education, integrative religious education, religious instruction, religion, christian knowledge and religious and ethical education, teaching about religions and beliefs, catholicism*; tal. *insegnamento religioso*; njem. *Religionsunterricht*; franc. *enseignement religieux*.

Dok religija kao sociokulturni konstrukt pretpostavlja (barem načelno) egzistencijalnu otvorenost čovjeka za religioznu dimenziju stvarnosti, vjera (lat. *fides*) nužno

uključuje egzistencijalnu konkretizaciju toga istog iskustva (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009). Drugim riječima, vjera pojmovno predstavlja temeljni religijski stav kojim se u intimi vlastite savjesti prihvaća sveto ili vjerske istine neke religije. Ne zasniva se na očitosti niti mogućnosti stroge racionalne izvedbe, već na povjerenju u svjedočanstvo neke osobe, na tradiciji neke religijske zajednice ili na osobnom religioznom iskustvu. Vjera, dakle, predstavlja cjelovitu usmjerenost čovjekova bića prema svetom, odnosno jezgru njegova religioznog iskustva (Rebić (ur.), 2002; Pranjić (ur.), 1991). Termin vjerski odgoj u sebi uključuje dva bitna elementa: sadržaj vjere i navještaj („kerigmu“ odnosno životno potvrđeno religiozno iskustvo) (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009). Ovomu valja dodati i termin učenje vjere koji podrazumijeva „*cjeloživotni proces stjecanja kompetencija promišljanja i tumačenja života iz perspektive posljednjih pitanja, tj. specifične vjere*“ (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2001: 25; o pristupima „učenju vjere“ više u: Garmaz, 2005^a).

1.1.2. Konfesija - konfesionalnost religijske nastave

Prema Općem religijskom leksikonu (Rebić (ur.), 2002: 462-462) pojam konfesija (lat. confessio: priznavanje, ispovijedanje) ima višestruko značenje: 1. ukupnost normi i načela neke vjerske zajednice, odnosno vjeroispovijest (u kontekstu kršćanske religije to su: katolicizam, protestantizam, pravoslavlje, monofizitizam, nestorijanizam); 2. kratak sažetak vjerskih istina neke konfesije, odnosno vjeroispovijed (Apostolsko vjerovanje, Nicejsko-carigradsko vjerovanje, Augsburška vjeroispovijed); 3. u ranokršćanskim i ranosrednjovjekovnim crkvama grob mučenika ili svetca ispod oltara. I pojam konfesionalizam (lat. confessio: konfesionalizam) podrazumijeva više sadržajnih konstrukata: 1. teološko učenje prema kojem prava religioznost ovisi o pripadnosti određenoj konfesiji; 2. ideološku

instrumentalizaciju konfesionalne pripadnosti u sporovima s drugim konfesijama; 3. stav koji konfesionalnu ili religijsku pripadnost stavlja iznad nacionalne; 4. poistovjećivanje etničke, nacionalne ili državne pripadnosti s konfesionalnom; 5. politički sustav u kojem je udio u parlamentu i političkim funkcijama određen konfesionalnom pripadnošću (Rebić (ur.), 2002: 463). Prema istom izvoru „konfesionalne“ škole su one u kojima se odgoj i obrazovanje ostvaruje u duhu određene konfesije, pri čemu su učenici pripadnici konfesije u čijem je vlasništvu škola. Međutim, pojam konfesionalnost nije (samo) sinonim za vjersku pouku u vjerskoj zajednici (Razum, 2008). Prema Razum (2008) pod ovim se pojmom podrazumijeva konfesionalna pripadnost svih sudionika školske religijske nastave (vjeroučitelja, učenika, roditelja). To znači, na primjer, da učitelji i nastavnici katoličkog vjeronauka (u nastavku dalje: vjeroučitelji) izvode konfesionalnu religijsku nastavu u skladu s naukom Katoličke crkve kojoj pripadaju i po čijem su nalogu zaposleni u javnoj školi. Konfesionalna pripadnost vjeroučitelja *„jamči učenicima, roditeljima i društvu transparentnost i sigurnost s obzirom na sadržaje i stajališta koja se promiču unutar te nastave“* (Razum, 2008: 83). Konfesionalna religijska nastava u javnoj školi danas je prisutna u većini europskih zemalja. Međutim, ona se ne određuje jednoznačno. Tako se pod tim pojmom podrazumijevaju različite inačice konfesionalne nastave: 1. katehetska pouka, odnosno tzv. crkveno poučavanje u školi, 2. školsko-pedagoški utemeljeno poučavanje religijske kulture, 3. konfesionalni vjeronauk koji je izričito pedagoški i teološki utemeljen, 4. opći vjeronauk koji je neovisan o Crkvi, 5. informativna nastava vjerskog nauka o religiji (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009). U hrvatskoj stručnoj literaturi konfesionalna (katolička) religijska nastava naziva se vjeronaučna nastava, a predmet (katolički) vjeronauk.

1.1.3. Laičnost javne škole

Javne škole već time što su „javne“ odnosno državne ujedno su i laične. Međutim, laičnost javnih škola nerijetko je u prošlosti poprimala značenje „nereligioznog“ odnosno „nevjerskog“. Tako je do 2001. godine jedan od ključnih razloga Vijeća Europe da se ne bavi izravno religijama u javnom obrazovanju bio taj što se držalo da religije, pa samim time i religijske teme, ne spadaju u sferu javnih institucija. Temeljni razlog za uključivanje religijskih tema u rad Vijeća podrazumijevao se u kontekstu govora (promocije i zaštite) o ljudskim pravima, građanstvu i interkulturalnom obrazovanju (Jackson, 2014). Prema Općem religijskom leksikonu postoji razlika u razumijevanju srodnih pojmova: laicitet (lat. *laicitas*, franc. *laïcité*), laicizacija (lat. *laicisatio*) i laicizam (lat. *laicismus*). Prvi pojam (laicitet) označava radikalnu posvjetovljenost društva, javnoga i političkog života, što je potpuna suprotnost sakralizaciji društva. Drugi pojam (laicizacija) podrazumijeva sekularizaciju u punom smislu te riječi, a treći pojam (laicizam) „stav ili praksu koja teži radikalnom posvjetovljenju društvenog, javnog i političkog života, uklanjanju religioznih i sakralnih elemenata iz javnog prostora te radikalno odvojenje Crkve od države“ (Rebić (ur.), 2002: 503). Danas pojam laiciteta u mnogim suvremenim društvima poprima različite konotacije. Tako on više nije samo jamstvo osiguranja radikalnog posvjetovljenja ili sekularizacije društva i države nego poprima novu ulogu osiguranja vjerskih sloboda za sve članove društva i kulturološkog promotora religijskog fenomena u društvu kao važne dimenzije života građana (Genre, Pajer, 2005; Razum, 2008; Diotallevi, 2008; Szaniszló, 2016). To znači da je neka država laička u pogledu njezine neutralnosti u odnosu prema različitim svjetonazorima koji postoje u pluralnom društvu, ali ne i u odnosu na religijski fenomen ako je on društveno važan (Razum, 2008). U Francuskoj je naprimjer laičnost (franc. „*laïcité*“¹⁰) obrazovnog

¹⁰ Pojam je nastao u 19. st. kao izvedenica od pridjeva *laïque*, a označava doktrinu koja teži dati institucijama nereligijski karakter. Svoju punu afirmaciju doživljava Zakonom o odvajanju Crkve i

sustava vidljiva u tome što se od javnih škola traži da budu neutralne u vjerskim pitanjima, ali se od države traži da jamči slobodan rad vjerskih institucija. Stoga bi „*laïcité*“ u svom punom značenju zapravo trebao jamčiti pojedincu temeljnu slobodu savjesti u prihvaćanju ili neprihvatanju različitih religioznih i/ili nereligioznih uvjerenja i svjetonazora i u ponašanju sukladno njima. Tako Debray (2002: 42) u kontekstu socio-društvenih prilika u Francuskoj zaključuje: „*Laïcité je prilika za islam u Francuskoj i francuski islam je prilika za laïcité*“. Da je javna škola u svome entitetu laičnosti prikladno, ako ne i poželjno, okruženje za pedagoški govor o religioznim uvjerenjima i svjetonazorima drži Habermas (2006) koji percipira javnu školu kao mikrokozmos neformalne javne sfere (eng. „*the informal public sphere*“) u kojoj se 'dogada' punina religioznog diskursa i u kojoj se na temelju primjene pedagogije dijaloga ili pedagogije rasprave potiču učenici na aktivnu razmjenu mišljenja i iskustava (Grimmitt, 2000; Jackson, 2007).

Dakle, javna škola već time što je javna inicijalno zauzima stav neutralnosti s obzirom na različita uvjerenja i svjetonazore svojih unutarnjih i vanjskih dionika. U tom smislu ona „*ne odgaja ni ateiste, ni komuniste, ni kršćane, ponajmanje agnostike i ravnodušne, nego, poštujući prava svake osobe, omogućuje svakome da u skladu sa svojim životnim opredjeljenjima učini odgovorne i zrele životne izbore, takve izbore koji ne će biti plod predrasuda i neznanja, nego ozbiljnog i sustavnog, angažiranog promišljanja i učenja*“ (Razum, 2008: 87-88). Maroević-Kulaga (2016) drži da bi država trebala sagledavati konfesionalno religijsko obrazovanje u javnim školama kao demokratsko pravo građana vjernika. Tako shvaćeno poimanje laičnosti škole omogućuje da ona svojim učenicima kroz različita odgojno-obrazovna područja i sadržaje osigura kritičko promišljanje religijskog fenomena koji je ujedno i društveni

države 1905. godine koji je još uvijek na snazi.

fenomen. Osiguranje takve odgojno-obrazovne ponude od javne laičke škole ne znači automatski preuzimanje uloge koja je svojstvena vjerskim zajednicama jer se polje odgojnog rada vjerskih zajednica odvija u specifičnom kontekstu kateheze odnosno odgoja u vjeri. Prema Mandarić (2015: 346) danas je sve više na snazi tzv. neolaicizam „koji je u stanju prepoznati i priznati religijsku stvarnost i zaštititi vjersku slobodu, ali pridajući religijskom obrazovanju novo značenje i novu ulogu – laičku ulogu“.

1.1.4. Kateheza ili odgoj u vjeri

Prema Religijsko-pedagoško katehetskom leksikonu (Pranjić (ur.), 1991: 331-332) kateheza (grč. „κατήχησις“) u svom izvornom značenju dolazi od grč. glagola „κατήαειν“ što doslovno znači „odjekivati, činiti da odjekuje“ sa značenjem „poučavati, usmeno naučavati, pripovijedati; osnovno poučavanje kršćanske vjere za one koji pokušavaju živjeti kršćanskim životom“. U 20. st. javlja se razlika između kateheze u užem smislu (jednostavno poučavanje crkvenih formula koje izražavaju vjeru) i kateheze u širem smislu (opće uvođenje u život kršćanske vjere). Prema katehetičaru Alberichu (1990) kateheza podrazumijeva: oblik crkvenog djelovanja koji zajednice ili pojedince privodi sazrijevanju u vjeri i vjerskim sadržajima; put upoznavanja vjere i uvođenje u nasljedovanje Isusa Krista; crkveno djelovanje koje privodi učenike (djecu ili odrasle) prakticiranju vjere i crkvenim obvezama. Kateheza ima svoju tipologiju s obzirom na: dob (kateheza predškolske i školske djece, adolescenata, mladih, odraslih), sredinu (obiteljska, župna, ostale), sadržaj (biblijska, liturgijska, doktrinarna, antropološka, ostale), stupanj razvoja ili produbljivanja (kateheza uvođenja, temeljna, trajna, kateheza produbljivanja, ostale) i druge aspekte.

Kateheza podrazumijeva onaj oblik crkvenog djelovanja koji zajednice ili pojedince privodi „zrelosti vjere“ (ODK, br. 21) odnosno promicanju „rađanja i rasta vjere u zajednici i u osobama sve do njezine zrelosti“ (Pranjić (ur.), 1991: 335). U tom smislu termin odgoj u vjeri (odgoj za vjeru) podrazumijeva razvojni prijelaz od tradicionalnog religijskog poučavanja na katehetsko djelovanje koje se usmjerava prema egzistencijalnoj specifičnosti Božje riječi i odgovoru vjernika na tu riječ (sadržaj vjere). Najvažnija su okružja kateheze u smislu odgoja u vjeri vjerska zajednica (crkvena/župna) i obitelj. Termin župna zajednica (eng. „*parish catechesis*“) podrazumijeva organizirano okupljanje zajednice vjernika katolika koja na svojstven način predstavlja Katoličku Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu (Kongregacija za kler, 2000; HBK¹¹ – NKU HBK,¹² 2000). Iako u stručnim studijama postoje određeni prijedori oko toga je li javna škola pedagoški prikladno mjesto za katehizaciju učenika u punom smislu te riječi ili nije (Razum, 2008; 2017; Mandarić, Razum, 2015; Brezinka, 2005; Pranjić, 1991; 1994; 2016), odgovor na to pitanje leži u dubljem razumijevanju triju najvažnijih modela kršćanskog odgoja djece i mladih (župna kateheza, školski vjeronauk, kršćanski odgoj u obitelji), točnije njihovim odgojno-obrazovnim posebnostima i komplementarnoj povezanosti (Šimunović, Pažin, 2017).

1. 2. Modeli religijskog odgoja i obrazovanja

Religijski odgoj i obrazovanje u javnoj školi obuhvaća raznolikost pedagoških djelatnosti vezanih uz pojam religije i vjere kao što su formalna i neformalna pouka, proučavanje vjerskih knjiga, moralni odgoj, vjerska socijalizacija i ostalo. Iako ne postoji suglasnost obrazovnih i teoloških stručnjaka o ciljevima, značenjima i sadržajima religijskog odgoja i obrazovanja općenito, ipak je moguće utvrditi dva

¹¹ Skraćeno za *Hrvatska biskupska konferencija*. U nastavku rada koristit će se kratica.

¹² Skraćeno za *Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije*. U nastavku rada koristit će se kratica.

opća pristupa religijskom odgoju i obrazovanju s različitim naglascima: prvi pristup naglašava primarnu religioznu dimenziju, a drugi odgojnu dimenziju. Prvi, tradicionalniji pristup, iako ne isključuje pedagoške ciljeve, specifičan je za posebnu religioznu tradiciju i konfesionalnu zajednicu i u sklopu njega proučavaju se sveti tekstovi, sustavi vjerovanja, karakteristične teologije određene predaje. Drugi pristup oblikuje svrhu i ciljeve takvog predmeta u granicama teorije učenja, razvojne psihologije, kurikularne teorije i didaktičkih metoda ne ulazeći u određenu konfesiju (Jackson, 2004; 2015).

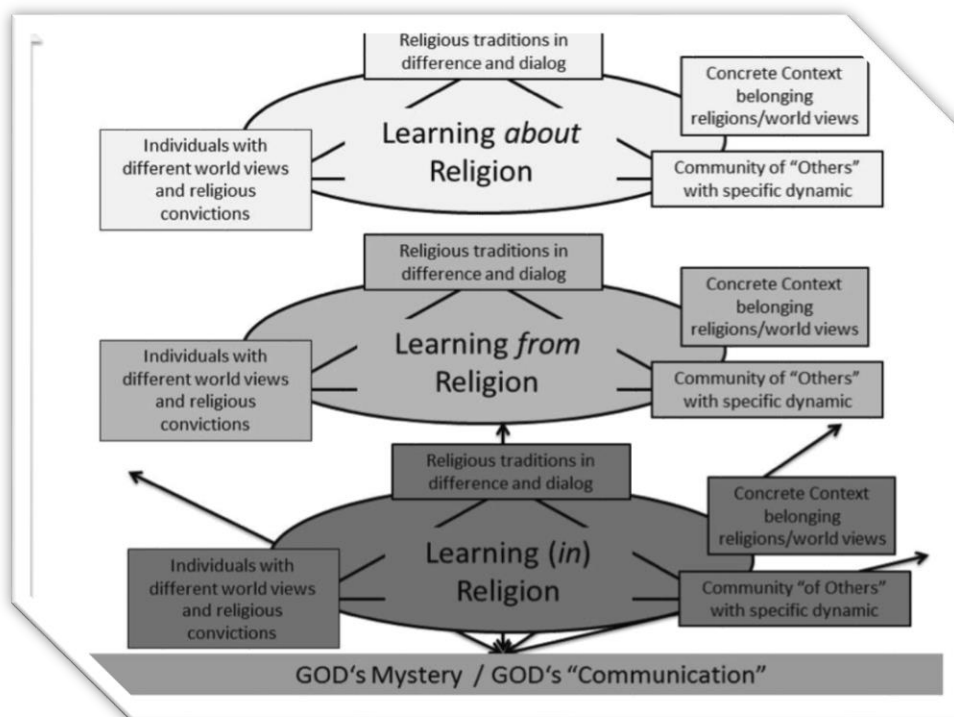
Religijski odgoj i obrazovanje u javnoj školi prisutan je u različitim (ne/konfesionalnim) modelima u većini europskih i ostalih zemalja svijeta (Schreiner, 2002; Kodelja, Bassler, 2004; Kuyk i sur., 2007). On je jedna od značajnijih tema stručne i društvene rasprave u pojedinim zemljama i društvima u kontekstu njegova pozicioniranja odnosno integracije u nacionalnom obrazovnom sustavu (Rothgangel, Jackson, Jäggle, 2014). Stoga i ne čudi da ga neki stručnjaci percipiraju kao „*složen i raznorodan europski fenomen*“ (Franken, Loobuyck (ur.), 2011: 17). U mnogim zemljama državne obrazovne politike izravno utječu na programsko i organizacijsko oblikovanje ovog predmeta (Davis, Miroshnikova (ur.), 2013). Modeli školskog predmeta religijskog odgoja i obrazovanja uvelike ovise o ciljevima i temeljnoj svrsi koju se želi postići u javnoj školi (Schreiner, 2005; 2008; Razum, 2008; Pépin, 2009; Jackson, 2014; Mandarić, Razum, 2015). Unutar svakog modela moguće su različite mješavine ili varijante već postojećih modela (Marinović Bobinac, 2007). Te kombinacije modela ovise o različitim faktorima, kao što su religijska situacija ili religijski krajobraz određenog društva (Ančić, Puhovski, 2011). Iz tog razloga vrlo je teško precizno definirati sve aktualne pod/modele i učiniti njihovu temeljitu razdiobu. Ipak, radi lakše preglednosti možemo sve modele podijeliti u dvije opće skupine: 1.

nekonfesionalni model/i i 2. konfesionalni model/i religijskog odgoja i obrazovanja. U nastavku teksta donose se najvažniji pod/modeli i njihove temeljne odrednice.

1.2.1. Nekonfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja

Nekonfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi ne zahtijeva uključivanje osobnih stavova i uvjerenja učitelja i nastavnika¹³ te učenika (vjersku opredijeljenost) niti je usmjeren tomu da potiče prihvaćanje religijskih sadržaja u savjesti, već ide za tim da pomogne učenicima u formiranju općeg religioznog identiteta i sustava vrijednosti (Wright, 2004). Nekonfesionalna religijska nastava obično ima za cilj prijenos znanja (informacija) o određenoj religiji ili religijama i vrijednostima koje proizlaze iz navedenog religijskog konteksta. Takva je nastava uglavnom obvezna za sve učenike bez obzira na vjeroispovijest (s mogućnošću oslobođanja), a organizirana je od strane državnih obrazovnih tijela (Kuburić, Moe, 2006). Programski obuhvaća kulturne sadržaje, nacionalnu vjersku povijest, fenomen religije općenito. Ovaj je model religijskog odgoja i obrazovanja prisutan u Velikoj Britaniji, s time da postoje razlike u njegovim pod/modelima na području Engleske, Walesa, Škotske i Sjeverne Irske (Jackson, 2007; Jackson, O'Grady, 2007; Gravel, 2015; Clarke, Woodhead, 2015), i u skandinavskim zemljama u kojima dominira tzv. nadkonfesionalni model (Schreiner (ur.), 2000; Rothgangel, Skeie, Jaggle (ur.), 2014). Nekonfesionalne modele možemo grupirati u dva temeljna pod/modela: „učenje o religiji“ (eng. „*Learning about religion*“) i „učenje iz religije“ (eng. „*Learning from religion*“). U nastavku teksta donosi se ukratko o nekonfesionalnim pod/modelima i njihovim temeljnim razlikovnim karakteristikama (Slika 1).

¹³ Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, 87/2008) termin *učitelj* upotrebljava se za razinu osnovne škole, a termin *nastavnik* za razinu srednje škole. Ta će se terminologija koristiti u nastavku rada.

Slika 1. Modeli religijskog odgoja i obrazovanja. Prema: Scharer, 2015: 41.

1.) Pod/model koji se temelji na učenju *o* religiji (eng. „*Learning about religion*“). Radi se uglavnom o deskriptivnom i povijesnom pristupu religiji unutar školskog predmeta (religija/e se promatra „izvana“). Ovaj pod/model programski uključuje učenje o religiji/ama, vrijednostima, ponašanju vjernika (pripadnika različitih religija), kao i razumijevanje načina na koji određena religija utječe na ponašanje pojedinca i zajednice. Učenici putem ovog pod/modela uče komunicirati svoje potencijalno religijsko znanje i razumijevanje služeći se posebnim religijskim vokabularom (Wright, 2004; Fancourt, 2014). Takav se pod/model religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi često naziva „povijest religija“, „znanost o religijama“ i slično. Danas se ovom pod/modelu prigovara da nerijetko instrumentalizira religiju/e za ispunjenje nekih društvenih ciljeva te da je stečeno znanje o religijama koje je na razini informacije uglavnom za učenike životno beskorisno jer religija i vjera u stvarnosti ne postoje apstraktno i akonfesionalno (npr. Biblija, Kur'an, Vede ne proučavaju se kao

svete knjige određene religijske zajednice nego samo kao književno-umjetnička i/ili povijesna djela), a niti su informacije o religijama uvijek u skladu s onim kako te iste religije i vjere sebe percipiraju unutar određene vjerske zajednice (Filipović, 2011^a; Moulin, 2011; 2015).

2.) Pod/model koji polazi iz (od) određene religije, ali ne odgaja u vjeri (eng. „*Learning from religion*“). Ovaj pod/model religijskog odgoja i obrazovanja programski pretpostavlja promišljanje o odgovorima na različita moralna i religijska pitanja s ciljem njihova razumijevanja te izgrađivanja i razvijanja mišljenja i stavova učenika (Razum, 2008). Programski je sličan prethodnom pod/modelu. On stavlja učeničko iskustvo u središte poučavanja i učenja (naglasak je na primjeni onoga što se uči o religiji na vlastitu situaciju učenika). Temeljni mu je cilj pridonijeti učenikovu moralnom i duhovnom razvoju (Razum, 2008). On ide za tim da učenici uče razvijati i komunicirati svoje ideje, posebno u odnosu na pitanje identiteta i pripadnosti, značenja, svrhe i istine te vrijednosti i obveza (Wright, 2004; Fancourt, 2014).

1.2.2. Konfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja

Riječ je o modelu koji se temelji na učenju u određenoj religiji, odnosno na odgoju u vjeri (eng. „*Learning religion*“). U ovakvom modelu religijskog odgoja i obrazovanja očekuje se da su učitelji i nastavnici te učenici konfesionalno opredijeljeni i da se takvima izjašnjavaju u smislu pripadništva određenoj religijskoj odnosno vjerskoj zajednici. Postoji katolička, evangelička, anglikanska, pravoslavna, židovska, islamska, hinduistička, budistička i ostala konfesionalna religijska nastava u javnoj školi. Takvom se nastavom žele učvrstiti učenici u znanju, stavovima i ponašanju u skladu s doktrinarnim i moralnim naukom određene religije odnosno vjere (Kuburić, Moe, 2006). Određena je konfesija odnosno vjerska zajednica odgovorna za nastavni

program, metode rada, osposobljavanje i zapošljavanje stručnog kadra (vjerske zajednice surađuju s državnim obrazovnim tijelima na različitim razinama odlučivanja). Primjer takvog modela nalazimo u: Republici Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Austriji, Belgiji, Finskoj, regijama Alsace i Moselle u Francuskoj, Luksemburgu, Latviji, Litvi, Njemačkoj, Poljskoj, Portugalu, Slovačkoj, Španjolskoj, Italiji, Grčkoj i još mnogim drugim europskim zemljama. U svakoj od tih zemalja ovaj model izgleda drugačije u organizacijskom, školsko-pedagoškom i drugom smislu, ovisno o društvenoj, povijesno-kulturnoj i religioznoj tradiciji i situaciji određenog društva i države (Filipović, 2011^a). Tako na primjer u nekim zemljama, kao što su Grčka, Irska, Italija, Malta, Rumunjska, državna obrazovna tijela financiraju u javnoj školi samo onaj konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje koji proizlazi iz većinske konfesionalne zajednice u državi, dok druge (manjinske) konfesijske zajednice ako žele imati svoj konfesionalni vjeronauk u javnoj školi, moraju ga same financirati. No, ni sam predmet u navedenim zemljama nije jednak s obzirom na dimenziju njegove konfesionalnosti. Tako u Italiji ovaj predmet (nazivom „*Insegnamento della religione cattolica*“) ima primarno povijesno-kulturno značenje (Gandolfo-Censi, 2000), a tek onda katehetsko (u smislu odgoja u vjeri), dok u zemljama u kojima prevladava konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje pravoslavne većine takav predmet ima primarno katehetski karakter (Filipović, 2011^a). S druge strane, u nekim zemljama, kao što su Njemačka i Švicarska, provodi se pod/model međukonfesionalne (ili ekumenske) religijske nastave koja se temelji na promicanju ekumenskog dijaloga između dviju kršćanskih konfesija, katoličanstva i protestantizma. Samo je nekoliko europskih zemalja u kojima ne postoji nikakav oblik religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi, a one su Albanija, Francuska (osim pokrajina Alsace i Moselle) i Bjelorusija. Ipak, u Francuskoj već dugo jača tendencija uvođenja obveznog

nekonfesionalnog predmeta (ili međupredmetne teme) koji bi učenicima osigurao stjecanje osnovnih religijskih kompetencija za život u multireligijskom i multikultur(al)nom globalnom svijetu (Davie, 2005; Estivalèzes, 2006).

Prema Pajeru (1991; 2002) strogo konfesionalni pod/model (koji se temelji na tzv. katehetskom poučavanju i odgoju u vjeri) ulazi u one pod/modele koje treba držati prevladanima ili pak nedostatnima ako se pokažu neostvarivima s teološkog, psihološkog i školskog gledišta u suvremenoj javnoj školi. Međutim, i njemu oprječan pod/model, radikalno akonfesionalni, koji je usredotočen samo na tzv. prirodnu religiju ili na probleme religijske antropologije bez konkretnog odnosa s pozitivnim religijama (velike svjetske religije), Pajer također drži prevladanim i/ili pedagoški neprikladnim, kao i tzv. informativni pod/model (pod/model koji zagovara stav o tzv. nepristranosti religijske nastave koja je najprikladnija za slobodu učenikove savjesti) te tzv. iskustveni pod/model (koji se iscrpljuje u sporednom raspravljanju samo egzistencijalne problematike). S druge strane, prema Pajeru pod/model konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja koji najbolje odgovara potrebama i ciljevima suvremene pluralne škole i ispravnom poimanju religijske nastave jest tzv. kurikulum(ar)ni (ili „školski“ ili „kulturni“) pod/model. Takav pod/model ima status redovitog, ali obvezatnog predmeta koji prihvaća vjeroispovijest na razini predmetnog sadržaja (izvor je u jednoj konfesiji), ali poštuje laičnost škole na razini svrhe i metode (poštuje ciljeve škole i zakonitosti odgojno-obrazovnog procesa i prema tome se ravna). Katehitičar Alberich (1986) definira ovaj pod/model kao odgojni i kulturni pristup religijskoj/vjerskoj činjenici, uzetoj u konkretnosti njezinih povijesnih ostvarenja i u mnogostrukosti njezinih dimenzija, u podudarnosti i u skladu s odgojnim i kulturnim programom same škole. Cilj je konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja prema ovom pod/modelu: a) usklađeno i sustavno religijsko

učenje, b) učenje kulturno razrađeno prema interdisciplinarnim načelima i sredstvima, c) učenje tumačeno u kršćanskoj perspektivi, d) učenje za etičko usmjeravanje i moguće opredjeljenje za vjeru. Sadržaj predmeta u ovom pod/modelu obuhvaća: a) proučavanje religije i kršćanstva kao kulturne činjenice u povijesti i u sadašnjosti; b) proučavanje kršćanske vjere u svim njezinim dimenzijama; c) proučavanje velikih egzistencijalnih pitanja i problema te drugih vizija života od većeg značenja; d) proučavanje kulturnog utjecaja koji se rađa iz razmišljanja i djelovanja kršćana na društvenom području i na humanizaciji svijeta s posebnom pažnjom na etička pitanja. Primjer ovog pod/modela konfesionalne religijske nastave trenutno nalazimo u Italiji, Njemačkoj, Španjolskoj, Portugalu i još nekim europskim zemljama.

1.2.3. Modeli religijskog odgoja i obrazovanja u nekim europskim zemljama

Budući da je religijska nastava u javnoj školi u cijeloj Europi u procesu stalnih promjena zbog čega ju je gotovo nemoguće cjelovito i objektivno prikazati (Canta, 2004; Campoleoni, 2010; Braten, 2014^b; Maroević-Kulaga, 2016), u nastavku se donose neki primjeri njezine provedbe u europskom kontekstu (Tablica 1).

Tablica 1: Modeli religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi u nekim europskim zemljama. Prilagođeno prema: Razum, 2008: 149-161; Pépin, 2009: 20-22.

EUROPSKE ZEMLJE	MODELI RELIGIJSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U JAVNOJ ŠKOLI
Danska	▪ Nekonfesionalni model obveznog predmeta kojemu je cilj promicanje tolerancije prema različitim religijama i svjetonazorima.
Estonija	▪ Nekonfesionalni model izbornog predmeta.

Finska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog (luteranskog) i nekonzfesionalnog predmeta. Konfesionalni sadržaji su omogućeni i drugim konfesijama ako je najmanje troje učenika jednog razrednog odjeljenja zainteresirano za takvu religijsku nastavu.
Slovenija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonzfesionalni model izbornog predmeta.
UK – Škotska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonzfesionalni model obveznog predmeta uz mogućnost isključenja.
UK – Wales	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonzfesionalni ili međukonzfesionalni model obveznog predmeta uz mogućnost isključenja.
Belgija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonzfesionalni (tzv. moralni odgoj) ili konfesionalni (katolički, islamski, židovski, pravoslavni ili protestantski) model izbornog predmeta.
Mađarska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni model kao izvannastavna i dodatna aktivnost.
Italija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni model kao fakultativna nastava.
Latvija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog i nekonzfesionalnog predmeta.
Litva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog (u jednoj od priznatih tradicionalnih denominacija) i nekonzfesionalnog predmeta.
Luksemburg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obvezna nastava s mogućnošću izbora između vjerske i moralne pouke te moralnog i socijalnog obrazovanja.
Poljska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog i nekonzfesionalnog predmeta.

Portugal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog i nekonfesionalnog predmeta.
Slovačka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog i nekonfesionalnog predmeta.
Austrija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između međukonfesionalnog (katoličkog i evangeličkog) i konfesionalnog (židovskog, islamskog, budističkog) predmeta.
Bugarska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni (pravoslavni) model obveznog predmeta u sklopu građanskog obrazovanja i religije.
Nizozemska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonfesionalni model religijske nastave koji kritički i komparativno predstavlja različite etičke modele s njihovim ne/religijskim korijenima. Konfesionalni model (protestantski i katolički) prisutan je u privatnim školama.
Njemačka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogućnost izbora između konfesionalnog modela (katoličkog ili protestantskog) i međukonfesionalnog modela (katoličkog i protestantskog). Postoji također i izbor alternativnog nekonfesionalnog predmeta u pokrajinama Brandenburg, Berlin, Bremen i Hamburg.
Grčka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni (pravoslavni) model obveznog predmeta s mogućnošću izuzeća.
Sjeverna Irska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni model (katolički, protestantski) u sklopu redovite školske satnice.
Švicarska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Međukonfesionalni model (katolički i protestantski) s mogućnošću izuzeća.

Norveška	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekonfesionalni model obveznog predmeta koji se temelji na kulturološkim postavkama, proučavanju nacionalne religijske povijesti i religijskih fenomena.
Francuska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni model (katolički, protestantski i židovski) u dvjema pokrajinama, dok u ostalim dijelovima države nema religijske nastave u okviru školske satnice.
Španjolska	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konfesionalni model (katolički, protestantski i islamski) koji ima status fakultativnog predmeta i nekonfesionalni model obveznog predmeta.

S obzirom na raznovrsnost postojećih pod/modela religijske nastave u Europi, Jäggle (2015) drži da nije moguće uspostaviti neki obvezujući europski model religijskog odgoja i obrazovanja u javnim školama. Tim više jer će se različitost pod/modela u budućnosti još više povećavati, a koncipirat će se u okvirima međukulturalnog odgoja, građanskog odgoja, odgoja za ljudska prava te upoznavanja učenika s njihovom vlastitom vjerskom tradicijom.

1.2.4. Europske preporuke i smjernice

Europsko je društvo danas snažno obilježeno znakom religijskog pluralizma i među(inter)kulturalnosti, što je velikim dijelom uzrokovano valom migracija i globalizacijskim procesima (Leganger-Krogstad, 2011). S obzirom na razvoj među(inter)kulturalizma na europskom tlu usporedba stanja u postkomunističkim zemljama i onima u drugim dijelovima Europe s obzirom na postojanje predrasuda prema drugima i drugačijima ukazala je na velike razlike između Istočne i Zapadne Europe (Strabac, Listhaug, 2008). Naime, ta se razlika dijelom objašnjava

nepostojanjem demokratske tradicije i nejednakim ekonomskim uvjetima, a dijelom slabošću obrazovnog sustava i nacionalnih obrazovnih politika (Kunovich, 2004). Rezultati Europskog istraživanja vrijednosti (eng. *European Values Study*) iz 2008. godine za 18 postkomunističkih europskih zemalja i 4 zemlje Južne Europe (Španjolska, Portugal, Italija i Grčka) pokazali su da su predrasude i socijalna distanca prema određenim društvenim skupinama (homoseksualnim osobama, Romima, muslimanima, migrantima) prisutni u većini tih zemalja. Hrvatska je prema tim istim rezultatima negdje „u sredini“ (Vučković Juroš, Dobrotić, Zrinščak, 2014). S obzirom na interkulturalizam i religioznost u odgojno-obrazovnom kontekstu, rezultati istraživanja među učiteljima i nastavnicima religijskog odgoja i obrazovanja u javnim školama od 2006. do 2007. godine u 12 europskih zemalja Istočne i Zapadne Europe (Hrvatska tada nije bila uključena) pokazali su znakovitu razliku u percepciji društvene važnosti poštivanja i promicanja međureligijske i interkulturalne različitosti između Istoka i Zapada (Popp, 2013). Da je riječ o izuzetno zahtjevnom i izazovnom polju odgojno-obrazovnog rada pokazuju i rezultati kvalitativnog istraživanja u Švedskoj koji su ukazali na činjenicu da učitelji i nastavnici u javnoj školi nerado ulaze u dijalog s učenicima (ili ga pokušavaju izbjeći) na temu religioznih uvjerenja i svjetonazora jer ne mogu jamčiti atmosferu u razredu koja će biti odgojno pozitivna i poticajna za sve učenike (Osbeck, 2009; Hauver James i sur., 2015). Na tragu rečenog nalaze se i rezultati kvalitativnih studija koje su provedene u Norveškoj i Engleskoj prema kojima je potvrđeno da se pozitivne namjere dijaloga s učenicima u razredu o različitim religioznim uvjerenjima i vrijednostima nerijetko mogu pretvoriti u uvredljive rasprave sa stupnjem šikaniranja učenika koji pripadaju određenim vjerskim manjinama (Lied 2011; Moulin 2011; Nesbitt 2013). Ipak, rezultati istraživanja koje su proveli Ipgrave i McKenna (2007) u Engleskoj sa starijom

osnovnoškolskom populacijom pokazali su kako se poštovanje, tolerancija, povećana interakcija i socijalna kohezija kod učenika mogu razviti kada je učenicima različitih religioznih uvjerenja i svjetonazora u razredu pružena prilika za dijalog, i to ne bilo kakav dijalog nego onaj koji podrazumijeva razmjenu mišljenja i iskustava na relaciji učenik/ci mlađe dobi – učenik/ci starije osnovnoškolske dobi. Pri tome veliku ulogu (i odgovornost) imaju učitelji i nastavnici.

Kada je riječ o učiteljima i nastavnicima različite konfesionalne religijske nastave u hrvatskim školama i njihovom stavu prema poštivanju različitosti u nastavi i u razredu, recentni rezultati istraživanja pokazali su da njihovo radno i životno iskustvo, potpora škole i vjerskih zajednica, uz teološku naobrazbu i religioznu otvorenost, znatno utječu na formiranje njihovih inkluzivnih stavova prema vjerskoj i drugoj različitosti u školi i na sprječavanje neprimjerenih oblika ponašanja učenika po tom pitanju (Filipović, Rihtar, 2017). Iako je na temu interkulturalizma do sada provedeno više znanstveno-istraživačkih projekata u Republici Hrvatskoj,¹⁴ oni se nisu bitno fokusirali na religijsku dimenziju interkulturalnog obrazovanja u javnim školama (Rukavina Kovačević, 2016). Ne umanjujući veliki doprinos vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj, napose Katoličke crkve u razvoju interkulturalne i međureligijske svijesti kod djece i mladih,¹⁵ izgleda da je na tom širokom odgojno-obrazovnom polju u nacionalnim okvirima još uvijek dosta prostora za poboljšanje i mogućnosti za uključivanje u interkulturalni rad na različitim razinama odlučivanja i

¹⁴ „Genealogija i transfer modela interkulturalizma“ (1991. – 1995., Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), „Školski kurikulum i obilježja hrvatske nacionalne kulture“ (1996. – 1999., Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“ (2007. – 2011., Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske) i drugi.

¹⁵ Na razini Hrvatske biskupske konferencije kao najvišeg crkvenog tijela u Republici Hrvatskoj aktivno djeluje nekoliko nacionalnih tijela: Vijeće HBK za pastoral migranata, Vijeće HBK za ekumenizam i dijalog te Odbor HBK za pastoral Roma koji je u suradnji s Međunarodnom biskupskom konferencijom i Centrom za ljudska prava u RH u posljednjih nekoliko godina poduzeo brojne značajne obrazovne projekte i inicijative s ciljem integracije romske djece i odraslih u različite sfere društva.

upravljanja (Hrvatić, 2007; Mrnjauš, Rončević, Ivošević, 2013; Rukavina Kovačević, 2016). Tome svjedoče i rezultati nekih dosadašnjih istraživanja (Piršl, 2011) koji pokazuju da je područje interkulturalnog odgoja i obrazovanja još uvijek dosta slabo zastupljeno na različitim razinama hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava. Tako Piršl navodi podatak da od ukupno 79% studenata (uzorak je obuhvatio studente Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i Sveučilišta u Rijeci) koji su se izjasnili da su se s pojmom interkulturalnog odgoja i obrazovanja susreli za vrijeme svoga studiranja, samo njih 9% je o tome „dosta” učilo na studiju, dok njih trećina (30%) nije „nikad” ili tek „u manjoj mjeri” (61%). Pri tome je njih 10% o interkulturalizmu čulo u Crkvi, i to u terminima poštovanja i uvažavanja različitosti, snošljivosti prema različitosti, promicanja dostojanstva svake osobe bez obzira na kulturno podrijetlo, vjeru, nacionalnost, spol, dob, rasu, imovinsko stanje. U tom smislu, na međunarodnoj razini postoje brojni dokumenti, preporuke i rezolucije koje potiču i traže od europskih zemalja izvođenje religijske nastave u sustavu javnih škola. Temeljna je smjernica da je poučavanje religije/a u javnoj školi korisno i potrebno u vidu razvoja međureligijske i među(inter)kulturalne svijesti kod učenika te kako bi se imala cjelovita vizija suvremenih društava u njihovom najdubljem identitetu (Dinham, 2015). U nastavku se donose najrelevantnije europske (i svjetske) smjernice i preporuke.

Do 2006. godine mogu se izdvojiti sljedeće preporuke i odredbe (prema Razum, 2008: 300-326; Maroević-Kulaga, 2016: 87-97): Opća deklaracija o pravima čovjeka (Opća skupština UN-a, 1948) u čl. 26. § 2 ističe da odgoj i obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačanju poštivanja ljudskih prava i sloboda te da treba promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim skupinama. Preporuka 1396 – Religija i demokracija (Vijeće Europe, 1999)

navodi pet zadaća u izvedbi religijskog odgoja i obrazovanja: 1. širiti znanje o religijama kao skupu vrijednosti prema kojemu mladi ljudi moraju zauzeti čvrst stav u okviru obrazovanja za etičko i demokratsko gradanstvo (čl. 13, II, a); 2. promicati poučavanje komparativne povijesti različitih religija u školama ističući njihovo podrijetlo, sličnosti u nekim vrijednostima i različitosti njihovih običaja, tradicija (čl. 13, II, b); 3. poticati proučavanje povijesti i filozofije religija i istraživanje tih predmeta na sveučilištu usporedno s teološkim studijima (čl. 13, II, c); 4. surađivati s religijskim obrazovnim institucijama u nastojanju predstavljanja ili učvršćivanja gledišta vezana za ljudska prava, povijest, filozofiju i znanost u njihovim planovima i programima (čl. 13, II, d); 5. izbjegavati bilo kakav sukob između državnog religijskog obrazovanja i vjerskog svjetonazora u obitelji, nastojeći poštovati slobodu obiteljskog opredjeljenja (čl. 13, II e). Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Vijeće Europe, 2000) u čl. 14. ističe pravo roditelja da odgajaju i poučavaju svoju djecu u skladu sa svojim religioznim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima. Preporuka 1720 – Obrazovanje i religija (Vijeće Europe, 2005) donosi niz prijedloga vezanih uz identitet religijske nastave u Europi, kao npr. da se ispituju mogući pristupi poučavanju religije na razini osnovne i srednje škole koji će se prilagoditi različitim obrazovnim sustavima (čl. 13.1) i da se predvidi osnivanje Europskog instituta za obuku učitelja i nastavnika za komparativni studij religija (br. 13.3). Rezolucija 1510 – Sloboda izražavanja i poštivanja religijskih uvjerenja (Vijeće Europe, 2006) navodi da u zemljama članicama Vijeća Europe vlada kulturološka i religijska različitost te da su religije pridonijele duhovnim i moralnim vrijednostima, idealima i principima koji čine zajedničku baštinu Europe (br. 4). Nadalje, da bi države trebale, u skladu sa skupštinskom Preporukom 1720 (2005) o obrazovanju i religiji, podržavati informiranje i educiranje o religiji kako bi razvijale svijest i kritičko mišljenje svojih

gradana. Isto tako, države bi trebale razvijati i učinkovito primjenjivati prikladne strategije, uključujući primjereno zakonodavstvo i pravne mjere za borbu protiv religijske diskriminacije i netolerancije (br. 8). Preporuka 1804 – Državna religija, svjetovnost i ljudska prava (Vijeće Europe, 2007) slijedi Preporuku 1396 o religiji i demokraciji (1999), Preporuku 1720 o obrazovanju i religiji (2005), Preporuku 1510 o slobodi vjerskog izražavanja (2006). Prema ovoj preporuci škole su najvažnija mjesta međukulturalnog dijaloga i postavljaju temelje za tolerantno ponašanje. One se moraju učinkovito boriti protiv fanatizma poučavajući djecu oprezno i objektivno povijest i filozofiju temeljnih religija (br. 13).

U razdoblju od 2006. do 2009. godine Europska komisija financirala je veliki međunarodni projekt pod nazivom „*Religion in Education: a Contribution to Dialogue or a Factor of Conflict in Transforming Societies of European Countries*“ (poznat po svom akronimu REDCo). Projekt je okupio obrazovne stručnjake iz osam europskih zemalja: Njemačke, Engleske, Norveške, Nizozemske, Francuske, Španjolske, Estonije i Rusije. Sastajući se zajedno u svakoj pojedinoj zemlji, REDCo tim je osmislio niz različitih nacionalnih studija, uključujući kvalitativna i kvantitativna istraživanja adolescenata i komparativne studije o interakcijama u razredu s ciljem ispitivanja postojanosti tzv. sigurnog okruženja (eng. „*safe space*“) za razmjenu različitih mišljenja i uvjerenja (Jackson i sur. (ur.), 2007). Glavni cilj projekta bio je detektirati potencijale i ograničenja religijske dimenzije interkulturalnog obrazovanja u javnim školama odabranih europskih zemalja i regija. Projekt je pružio platformu za daljnja europska istraživanja u području religije/a i javnog obrazovanja. Godine 2007. Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi u poticanju razvoja poučavanja o religijama (i uvjerenjima) u javnom obrazovanju (OSCE) Toledo pokreće vodeća načela (eng. „*Toledo Guiding Principles on Teaching*

about Religions and Beliefs in Public Schools“) kao stručnu pomoć donositeljima obrazovnih odluka u državama sudionicama OSCE-a u obuhvatnijem sagledavanju religijske raznolikosti u svijetu i u definiraju vlastitih smjernica provedbe religijske dimenzije u školskoj praksi. Načela se temelje na dva osnovna principa: u isticanju pozitivne vrijednosti religijske dimenzije u javnom obrazovanju i na temeljnoj intenciji borbe protiv diskriminacije i predrasuda u području religije/a. Nadalje, posebno je važna i *Preporuka Vijeća Europe o religioznoj dimenziji i nereligioznim uvjerenjima u interkulturalnom obrazovanju* (CM/Rec(2008)12) koja polazi od fenomena religijske raznolikosti, istražuje pitanja koja se tiču odnosa religije i identiteta te potiče razvoj učinkovitih partnerstva škola s različitim vanjskim dionicima, napose s vjerskim zajednicama i organizacijama civilnoga društva na lokalnoj i regionalnoj razini. Preporuka u svojim programskim smjernicama sugerira važnost postojanja zajedničkog sadržajnog korpusa koji bi kao takav trebao biti prepoznat u javnim školama diljem Europe, što je na tragu nekih dosadašnjih istraživanja u Norveškoj i Velikoj Britaniji (Leganger-Krogstad, 2011; Ipgrave, 2013). Okvir djelovanja Vijeća Europe od 2013. godine nadalje usredotočen je izravno na ulogu javnih škola u poticanju međuvjerskog i interkulturalnog razumijevanja među učenicima prema prethodno navedenim smjernicama i preporukama.

Iako dokumenti Europske unije nemaju obvezujuću notu za zemlje članice, ipak predstavljaju temeljni okvir unutar kojega se kreiraju (ili bi se trebale kreirati) nacionalne obrazovne politike. Vijeće Europe neprestano ukazuje na potrebu posvješćivanja zajedničke europske baštine čije su bitne sastavnice religija i moral (Razum, 2008). Tako se religijski odgoj sve više tretira kao privilegirano mjesto za odgoj i formaciju budućih europskih građana (Kooij (van der), de Ruyter, Miedema, 2013; Kooij (van der), 2016). Vijeće ustraje na važnosti međukulturalnog

razumijevanja religijske dimenzije europskog identiteta ističući da je škola dužna osigurati opismenjavanje učenika u religijskom simboličnom jeziku te učenje temeljnih kategorija za čitanje, analizu i interpretaciju religijskih činjenica tako da svaki učenik ima mogućnost spoznaje uloge religije u povijesti, kulturi i životu (Jackson, 2014; 2015). Iz tog proizlazi da je religijski odgoj i obrazovanje u javnoj školi potreba ne samo vjerskih zajednica nego i same javne škole u vidu punog ostvarenja njezinih odgojnih, ali i obrazovnih ciljeva i zadaća.

Stoeckl (2015) donosi tri temeljna zaključka o budućnosti religijskog odgoja i obrazovanja u Europi:

1. Konfesionalno religijsko obrazovanje (konfesionalni vjeronauk) današnja je stvarnost u mnogim europskim zemljama i vjerojatno će i dalje ostati važan čimbenik u nastavi i u obrazovnom diskursu o religiji u Europi. Ipak, zagovornici vjerskog odgoja u javnim školama u Europi danas se „bore“ za njegov opstanak. Naime, nakon napuštanja strogo katehetskog pod/modela i Katolička crkva i Protestantska crkva suočene su sa situacijom da postojeći religijskopedagoški modeli rada koji polaze od religijski homogene zajednice nailaze na otpor sekularne javnosti. Stoga su se i ti pod/modeli počeli razvijati u pravcu postizanja kros-konfesionalne suradnje, u čemu zapravo leži budućnost konfesionalne religijske nastave u javnoj školi.

2. Javna i stručna rasprava o religijskom odgoju i obrazovanju u Europi danas je pomaknuta od religijskih do pretežno općedruštvenih i političkih prosudbi. Javne rasprave o opravdanosti takvoga predmeta u javnim školama pretežito su usmjerene (a u budućnosti će biti još više) na pitanje mogućnosti osposobljavanja učenika u interkulturalnoj kompetenciji i za život u multireligioznom, multikulturalnom, pluralističkom sekularnom društvu.

3. „Znanje o religijama“ (na razini religijskih činjenica) i „vjersko znanje“ (koje omogućuje prakticiranje sadržaja vjere) ostat će i dalje „borbeno polje“ na području europskih obrazovnih politika u kontekstu triju postojećih konkurentskih pod/modela (eng. „*Learning religion*“, „*Learning from religion*“, „*Learning about religion*“).

Tendencije koje su danas prisutne na području religijskog odgoja i obrazovanja u većini europskih zemalja jesu pridjevanje veće važnosti etičkim pitanjima unutar konfesionalne (vjeronaučne) nastave, veća otvorenost za dijalog i multi(inter)kulturalnost te jačanje svijesti o važnosti religijskog znanja i religijske pismenosti kod učenika. Iako katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj trenutno egzistira u kontekstu pod/modela odgoja u vjeri, s obzirom na sve izraženiju religioznu heterogenost učenika koji odabiru katolički vjeronauk kao izborni predmet u školi te navedenih europskih obrazovnih tendencija, u domaćim stručnim krugovima postoji razmišljanje da će postojeći pod/model u budućnosti sve više prihvaćati u nekim svojim područjima i ciljeve koji pripadaju drugim pod/modelima (eng. „*Learning from religion*“ i eng. „*Learning about religion*“) (Razum, 2011). Na to upućuju i recentni rezultati koji su dobiveni u ovom doktorskom istraživanju.

II. KATOLIČKI VJERONAUK U JAVNOJ ŠKOLI U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Modeli kršćanskog (katoličkog) odgoja djece i mladih

2.1.1. Nazivlje

Prve javne rasprave o (ponovnom) uvođenju religijskog odgoja i obrazovanja u sustav javnih škola u Republici Hrvatskoj počele su 1990. godine. Od 18. do 21. rujna 1991. u Zagrebu je u organizaciji Komisije Katehetskog vijeća Biskupske konferencije

Jugoslavije za katehetski plan i program i Katehetskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu bio održan međukonfesionalni i interdisciplinarni znanstveni kolokvij o temi „Religiozna kultura u školi i društvenim medijima“. Ovaj je kolokvij bio presudan u definiranju naziva predmeta religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi u Republici Hrvatskoj, ali i u izboru programskog modela¹⁶ (Baloban, Migles, 2008; Razum, 2008; Paloš, 2011; Maroević-Kulaga, 2016). Tada se o novom predmetu najviše govorilo u terminu „religiozna kultura“, a ne konfesionalni „vjeronauk“ (Diskusija, 1990; Jerković, 1998). Naziv „religiozna kultura“ spominje se i u „Izjavi Katehetskog vijeća BKJ¹⁷ o religioznoj kulturi u školi“ (travanj, 1990) te u „Promemoriji o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima“ (lipanj, 1990). U to je vrijeme u stručnim katehetskim krugovima više puta bilo istaknuto negativno mišljenje s obzirom na usvajanje naziva „vjeronauk“ (Razum, 2008). A razlozi koji su se navodili bili su sljedeći: 1. religijsko obrazovanje kao školska disciplina „ne pretpostavlja načelno prihvaćenu vjeru, nego razmišljanje ili, pak, učenje informacija o manifestacijama najrazličitijih vjera (religija kao pozitivna mjerljiva sastavnica vjere)“ (Pranjić, 1990: 48); 2. naziv „vjeronauk“ kao odgoj u vjeri ne odgovara konceptu i naravi (svrsi, ciljevima, sadržajima i metodičko-komunikacijskim pristupima) školskog predmeta o kojemu se raspravljalo i koji se planiralo uvesti u javne škole; 3. uočena je opasnost da bi se tim istim nazivom obuhvatio vjerski odgoj u školi i onaj u Katoličkoj crkvi koji se u početku i nazivao „župni vjeronauk“, a tek kasnije „župna kateheza“, čime bi se dovela u pitanje njihova temeljna komplementarnost (Diskusija, 1990). Ipak, prema odluci Hrvatske biskupske

¹⁶ Na tom su kolokviju bili predloženi sljedeći mogući modeli religijskog odgoja i obrazovanja: model nekonfesionalnog religijskog obrazovanja (tzv. religijska kultura), interdisciplinarni model koji bi integrirao religijske sadržaje u već postojeće humanističke predmete (međupredmetna tema), konfesionalni model (školski vjeronauk ili religiozna kultura), model obveznog konfesionalnog vjeronauka.

¹⁷ Skraćeno za: Biskupska konferencija Jugoslavije.

konferencije kao najvišeg crkvenog tijela u Republici Hrvatskoj školski predmet konfesionalne religijske nastave u javnoj školi imenovan je nazivom „katolički vjeronauk“ (HBK, 1991). Jedan od razloga takve odluke bio je taj što se do kraja Drugog svjetskog rata ovaj predmet nazivao upravo tako. U daljnjoj fazi razmatrala su se tri terminološki bliska naziva: „Vjeronauk“, „Rimokatolički vjeronauk“ i „Katolički vjeronauk“. Godine 1998. u suglasnosti Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske definiran je naziv predmeta „Vjeronauk“. Ipak, prema mišljenju katehetičara Baričevića (1993) pitanje naziva ne treba držati zauvijek zatvorenim za daljnje promišljanje i eventualno pronalaženje boljih terminoloških rješenja.

2.1.2. Povijesni pregled katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Religijski odgoj i obrazovanje djece i mladih ne može se promatrati kao izolirani fenomen. On je uvijek na neki način povezan s ulogom koju religija ima u cjelini određenog društva (Hemming, 2011; Mendl, Fuchs-Auer, 2015). Povijest katoličkog vjeronauka u hrvatskom školskom sustavu seže od XVIII. stoljeća kada je u Hrvatskoj bio uveden tzv. austrougarskim općim zakonom. Naime, do 1774. godine, kada je Marija Terezija pozvala opata Ignacija Felbigera u Saganu da joj pomogne u podizanju školstva, Crkva se jedina brinula za taj vid djelatnosti u društvu podižući biskupske, samostanske ili župne škole. Felbiger je 1777. godine sastavio zakon izvornog naziva „*Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kais. kónig. Erbländern*“ prema kojemu su se u svakom trgovištu i župi morale osnovati „trivijalne“ škole u kojima se, uz katolički vjeronauk, učilo čitati, pisati, računati te se usvajala ćudorednost i gospodarstvo. Katolički vjeronauk predavali su jedino svećenici. Budući da Ugarska nije prihvatila taj zakon, za nju je iste godine bio izdan zakon naziva „*Ratio educationis totius rei literariae per*

regnum Hungariae et provincias eidem adnexas“. I prema tomu je zakonu Katolička crkva imala istu dominaciju nad vjerskom poukom u školskom prostoru. Konkordatom od 1855. godine Katoličkoj je crkvi bilo zajamčeno kršćansko poučavanje i odgoj u školi te propisivanje vjeronaučnih udžbenika. Godine 1874., za vrijeme bana Mažuranića, Hrvatski je sabor primio novu zakonsku odredbu prema kojoj je Katoličkoj crkvi bila oduzeta uprava nad školstvom (škole su postale državne, došlo je do odvajanja Crkve od države), a ostavljena samo mogućnost vjerske pouke odnosno vjeronauka, izbora vjeronaučnog sadržaja i vjeronaučnih udžbenika. Godine 1888. novim je zakonom konfesionalnim (katoličkim) školama priznato pravo javnosti. Godine 1905. za vrijeme Kraljevine Jugoslavije konfesionalna religijska nastava postala je obvezna za sve učenike, ovisno o njihovoj konfesionalnoj opredijeljenosti. Tu su nastavu predavali svećenici ili učitelji određenih konfesija. Vjeroučitelje svećenike postavljao je ministar prosvjete iz reda kandidata koje bi predložila nadležna vlast određene konfesije, a financirala mjesna vjerska općina ili sami roditelji učenika. Nastavni plan i program konfesionalnog vjeronauka bio je verificiran od tadašnjeg ministra prosvjete na temelju prvotnog mišljenja Ministarstva pravde (Pranjić (ur.), 1991).

Katolički vjeronauk kao takav egzistirao je u školskom sustavu do šk. god. 1951./1952. kada je temeljem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica nasilno bio izbačen (Srakić, 2000). Ovim se zakonom u tadašnjoj SFR Jugoslaviji vjera proglasila privatnom stvari građana, a Katolička crkva odvojenom od države. Od kraja Drugog svjetskog rata do sredine 1960-ih godina sustavno se provodila borba protiv Katoličke crkve i religije u društvu. Nakon uspostave diplomatskih odnosa tadašnje SFR Jugoslavije i Vatikana odnos Katoličke crkve i države postao je malo manje „zategnut“ (Marinović Jerolimov, 2000; Akmadža, 2004). Katehizacija, odnosno

vjerska pouka djece bila je dopuštena samo u crkvama i u posebno za to određenim dvoranama. U okviru komunističkog režima SFR Jugoslavije (1945. – 1990.) bile su nacionalizirane sve crkvene odgojno-obrazovne ustanove (1946.), vjeronauk je bio izbačen iz javnih škola, a Teološki fakultet isključen iz Sveučilišta u Zagrebu (1952.). S druge strane, u zemljama u kojima nije bilo nasilnog isključivanja religijske/vjerske nastave iz škole, osobito nakon Drugog svjetskog rata, taj je predmet bio i dalje prisutan u školi bez većih osporavanja (Paloš, 2000). Upravo u tom poslijeratnom vremenu mogu se uočiti četiri faze razvoja religijskopedagoškog djelovanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj: 1. faza traje od šk. god. 1944./'45. do šk. god. 1951./'52. (od 1952. nastupa vrijeme isključenja katoličkog vjeronauka iz javne škole); 2. faza od šk. god. 1951./'52. do šk. god. 1962./'65. (razdoblje postupnog uspostavljanja „župnog vjeronauka“ u crkvenoj/župnoj zajednici); 3. faza od 1965. do 1990. godine (vrijeme procvata „župnog vjeronauka“ u Crkvi); 4. faza započinje šk. god. 1990./1991. i traje do danas (vrijeme ponovnog povratka katoličkog vjeronauka u javne škole).

Nakon demokratskih promjena i osamostaljenja Republike Hrvatske 1991. godine dopisom Ministarstva prosvjete i kulture RH vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj o uvođenju nastave vjerske pouke u osnovne i srednje škole ponovno se u školski sustav vraća katolički vjeronauk kao izborni predmet (Ministarstvo prosvjete, kulture i športa RH, 1991 – Upute; Dodatno objašnjenje) (više u poglavlju o pravnoj utemeljenosti ovog predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske). Prema Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj (NN, 83/2002) i druge su kršćanske konfesije i religije dobile mogućnost uvođenja konfesionalnog vjeronauka u javne škole. To su: Srpska pravoslavna Crkva (NN, 196/2003), Bugarska pravoslavna Crkva (NN, 196/2003), Makedonska pravoslavna Crkva (NN, 196/2003), Hrvatska starokatolička crkva (NN, 196/2003), Evangelička crkva (NN, 196/2003),

Pentekostna, Adventistička i Baptistička crkva (NN, 196/2003), Židovska općina i židovska vjerska zajednica Bet Israel (NN, 4/2012), Islamska zajednica (NN, 196/2003). U lipnju 1991. biskupi HBK uputili su javnosti „Poruku o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici“ (HBK, 1991). U šk. god. 1991./1992. postupno se krenulo s nastavom vjeronauka u svim osnovnim i srednjim školama (Ministarstvo prosvjete, kulture i športa RH, 1992). Katolička crkva dobila je autonomiju nad kreiranjem vjeronaučnog programa i njegovim izvođenjem u školskom sustavu (na temelju Upute o nastavi školskog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj u šk. godini 1992./1993.). Kao alternativni predmet školskom vjeronauku u srednjoj školi u šk. god. 1995./1996. uvedena je etika, dok u osnovnoj školi još uvijek nije uveden nikakav alternativni predmet za učenike koji ne pohađaju konfesionalni vjeronauk.

2.1.3. Župna kateheza kao komplementarni model vjerskog odgoja

Kršćanski (katolički) odgoj i obrazovanje djece i mladih osnovnoškolske i srednjoškolske dobi obuhvaća tri komplementarna oblika ili modela: 1. katolički vjeronauk u školi, 2. župnu katehezu u vjerskoj (crkvenoj/župnoj) zajednici i 3. kršćanski odgoj u obitelji. Dok je školski vjeronauk u pedagoško-organizacijskom i pravnom smislu u nadležnosti državnih obrazovnih tijela i Katoličke crkve, župna kateheza je u nadležnosti samo crkvene/vjerske zajednice u sklopu koje se i provodi u svojim različitim programskim oblicima i načinima. Kršćanski odgoj u obitelji u uskoj je povezanosti s prethodna dva modela vjerskog odgoja, a ulazi u domenu kršćanskog identiteta obiteljske zajednice. Župnu katehezu u Katoličkoj crkvi nije moguće pohađati bez pohađanja katoličkog vjeronauka u školi i obrnuto (NKU HBK, 2000; Jakšić, 2000). No, nije rijetkost da učenici ipak pohađaju samo jedan od ova dva

modela. Kada je riječ o djeci predškolskog uzrasta, kršćanski odgoj obuhvaća: 1. odgoj u vjeri u predškolskim ustanovama (ako dijete pohađa predškolsku ustanovu), 2. župnu katehezu u vjerskoj (crkvenoj/župnoj) zajednici i 3. kršćanski odgoj u obitelji (NKU HBK, 1999; Hoblaj, 2006).

Opći direktorij za katehezu (Kongregacija za kler, 2000, br. 65) ističe: „Odnos između školskog vjeronauka i kateheze odnos je razlikovanja i komplementarnosti: ‘postoji nerazrješiv vez i istodobno jasna razlika između vjeronauka i kateheze’“. Glavna je svrha župne kateheze u Katoličkoj crkvi što dublje uvođenje djece i mladih (inicijacija) u osobno iskustvo vjere koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici (HBK, 2000). Župna kateheza obuhvaća četiri temeljna cilja: 1. osobni cilj (produbljivanje vlastite vjere), 2. župni cilj (aktivno sudjelovanje u životu župne zajednice), 3. društveni cilj (dijakonija, tj. aktivno djelovanje iz vjere) i 4. svjedočki cilj (osobno svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini) (HBK, 2000). Ciljevi i zadaće župne kateheze zovu se katehetski ciljevi odnosno katehetske zadaće (Ivan Pavao II., 1981; Hoblaj, Šimunović, 2006). S obzirom na postavljene ciljeve, župna kateheza treba pripremiti djecu i mlade („katehizante“) za prakticiranje vjere i djelovanje iz vjere u vlastitom životnom okruženju. Sadržaj župne kateheze usredotočen je na crkvenu liturgiju i zajedništvo. Plan i program župne kateheze (HBK, 2000) nalaže specifičan model realizacije katehetskih sadržaja koji se izravno zove „celebratio catechetica“ („katehetsko slavlje“), a on obuhvaća nekoliko etapa rada: 1. Dodir sa sakralnim (crkveni prostor), 2. Molitveno-slavljenički aspekt, 3. Poučni dio, 4. Katehetske zadaće, tj. djelovanje iz vjere i 5. Završni dio.

Župna kateheza nije (i ne smije biti) ponovljeni ili dodatni sat školskog vjeronauka (u sadržajnom, organizacijskom i metodičkom smislu) niti administrativni uvjet djeci za

pristupanje sakramentima kršćanske inicijacije. Ona je, za razliku od školskog vjeronauka, fleksibilnija s obzirom na modele, dinamiku i raznolikost susreta, ali zahtjevnija u smislu življenja sadržaja vjere. Dok je temeljna svrha katoličkog vjeronauka u školi pomaganje djeci i mladima da u njima zaživi njihova religiozna dimenzija, pri čemu im vjeronauk zbog svojih specifičnosti ne može omogućiti „uvođenje u vjeru“, župna kateheza predstavlja vjersko-odgojni ambijent u kojem se događa i usvaja „iskustvo vjere“ (Šimunović, Pažin, 2017) (Tablica 2). Međutim, nije rijetkost da se roditelji, ali i poneki pastoralni djelatnici u Crkvi, pitaju zašto je potrebna župna kateheza kad već postoji institucionalni model školskog vjeronauka, odnosno u čemu se očituje njihova nadopunjavajuća važnost i korist. Takva i slična pitanja potvrđuju činjenicu da još uvijek, ni nakon 27 godina od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u škole, nije u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi zaživjela stvarna i jasna komplementarnost ovih dvaju modela vjerskog odgoja unatoč teorijskim postavkama o njihovom skladnom razlikovanju i međusobnom nadopunjavanju (Rukavina Kovačević, 2018^b).

Tablica 2: Shematski prikaz razlikovnog i komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze. Izvor: Hobljaj, Šimunović, 2006: 31; Šimunović, 2011^a: 402-405.

KRŠĆANSKI ODGOJ DJECE I MLADIH		
ŽUPNA KATEHEZA – VJERONAUK U ŠKOLI		
Župna kateheza	NAZIV	Vjeronauk
Crkvena/župna zajednica	MJESTO	Škola

„Katehizant“ (vjernici koji žele slaviti i živjeti svoju vjeru u kršćanskoj zajednici)	NASLOVNICI	„Vjeroučenik“ ¹⁸ (katolici, simpatizeri i svi koji žele upoznati katoličku vjeru i kulturu)
Kateheta/župna zajednica	IZVODITELJ	Vjeroučitelj
Što dublje uvođenje u kršćanskoj zajednici u osobno iskustvo vjere te slavljenje i življenje vjere	CILJEVI	Što cjelovitije upoznavanje katoličke vjere (kulture i života) u svim njezinim vidovima
Uvjetovani su ciljevima i sadržajima uvođenja u vjeru u crkvenoj/župnoj zajednici	METODIČKI PRISTUPI	Određeni su ciljevima i sadržajima vjeronauka kao školskog predmeta i cjelokupne škole
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Život i djelovanje iz vjere u župnoj zajednici i društvu. ▪ Obnova Crkve. 	OČEKIVANI REZULTATI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izgrađen odgovoran stav prema religiji/katoličkoj vjeri. ▪ Stečena religiozna/kršćanska kompetencija.

¹⁸ Neki katehetski stručnjaci smatraju ovaj termin pedagoški neprimjerenim i zato koriste termin *učenici* (Razum, 2008). Međutim, rezultati doktorskog istraživanja pokazali su da su stručnjaci i praktičari ipak suglasni u prihvaćanju termina vjeroučenici (više u IV. poglavlju rada).

2.1.4. Kršćanski odgoj u obitelji

Kršćanska obitelj uvijek se u tradiciji Katoličke crkve držala „*prvotnim i nezamjenljivim ambijentom za buđenje religiozne svijesti i za kršćanski odgoj djece*“ (Alberich, 2011: 321). Drugim riječima, ona se percipira kao prva, glavna i povlaštena odgojiteljica djece u vjeri (Drugi vatikanski sabor, GE, br. 3) jer se očituje kao mjesto u kojoj se najbolje odgaja, prenosi i živi kršćanska vjera i tradicija (Biskupi Jugoslavije, 1992, br. 69 i 71). Da bi obitelj ostvarivala tzv. katehetske zadaće, na što je pozvana po svome temeljnom kršćanskom identitetu (Gatti, 1981), potrebna je uska suradnja i s drugim vjersko-odgojnim čimbenicima, napose s Crkvom i školom.

U procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih suradnja Crkve, škole i obitelji od presudna je značenja (Šimunović, Pažin, 2017; Rukavina Kovačević, 2018^a). Postoje različiti pristupi u definiranju suradnje i suradničkih odnosa. U nekim se slučajevima postojanje suradnje bilježi i konstatira već prilikom realizacije neformalnog, neplaniranog ili nestrukturiranog međusobnog odnosa različitih dionika, dok se u drugim slučajevima govori tek kad se zadovolje neke ili sve pretpostavke suradničkog odnosa. Tako se suradnja određuje kao međusobni odnos više su/dionika koji je motiviran zajedničkim ciljevima ili zajedničkom realizacijom određene aktivnosti (Kovač, Buchberger, 2013). U ovom slučaju zajednička platforma suradnje Crkve, škole i obitelji očituje se u odgoju i prenošenju vjere djeci i mladima od predškolske do srednjoškolske dobi. Riječ je o trima najvažnijim vjersko-odgojnim institucijama o čijoj kvaliteti i stupnju koordinacije ovisi cjelokupan duhovno-moralni i vjerski razvoj djece i mladih i čijim se u konačnici „*usklađenim pedagoškim djelovanjem mogu uvelike reafirmirati odgojna nastojanja, oživotvoriti općeljudske vrijednosti i obuzdati razorna djelovanja etičnog nihilizma*“ u društvu (Vukasović, 1994: 210). No, sustav prijenosa vjere i odgoja u vjeri djece i mladih za čije bi

funkcioniranje bila odgovorna samo škola posredstvom školskog vjeronauka ili samo Crkva u kontekstu provođenja župne kateheze zasigurno ne može osigurati potpunu vjersko-odgojnu socijalizaciju. Nužno je potreban takav vid odgoja i u obiteljskom okružju. Međutim, dok se od 1991. godine katoličkom vjeronauku u školi posvećivala najveća pažnja mjerodavnih crkvenih tijela, župna kateheza i kršćanski odgoj u obitelji (vjerska socijalizacija (u) obitelji) još uvijek traže ozbiljno i sustavno promišljanje i oblikovanje (Šimunović, 2011^b; Šimunović, Pažin, 2017). U tom smislu sve se više u znanstvenim i stručnim krugovima govori o važnosti i potrebi tzv. odgojnog saveza („vjersko-odgojne umreženosti“) odnosno partnerskog odnosa škole (putem katoličkog vjeronauka), Crkve (putem župne kateheze) i obitelji (putem kršćanskog odgoja) prema načelu supsidijarnosti (Šimunović, Pažin, 2017), na što ukazuju i rezultati recentnog istraživanja (Rukavina Kovačević, 2018^a). No, pitanje je koliko je današnja suvremena obitelj uopće u stanju odgovoriti na vjersko-odgojne zadatke koji joj se postavljaju i od nje očekuju od strane različitih odgojnih partnera? Kada je riječ o spremnosti i osobnom sudjelovanju roditelja u procesu vjerskog odgoja svoje djece, ono je uvelike povezano s njihovim percepcijama i očekivanjima kako od Crkve tako i od škole. Ta očekivanja visoko variraju od realnih do potpuno nerealnih, ovisno o njihovoj religioznoj/vjerskoj praksi i iskustvu (Šimunović, 2010). Balaban (1998) ističe da ako obitelj kao prvotni i najodgovorniji vjersko-odgojni čimbenik nije u stanju biti odgojitelj u vjeri i prenositelj vjere svojoj djeci, onda se ta zadaća i odgovornost nužno prebacuje na druge odgojne čimbenike. No, nerijetko se i u tim (drugim) odgojnim ustanovama oslikava postojeća obiteljska situacija koja je odgojno i kršćanski komplicirana ili u svojevrsnoj krizi. Stoga se događa da škola, koja bi trebala biti u ulozi nadopune obiteljskom odgoju, nerijetko u različitim područjima i razinama ovlasti preuzima dominantnu ulogu (Relota, 2000; Pavlović, 2005).

Rezultati recentnog istraživanja suradničkog odnosa Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije učenika na području Riječke nadbiskupije¹⁹ (teritorijalni dio Primorsko-goranske županije bez otoka) (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}) pokazali su da su roditelji najvažniji dionici suradnje, ali, za razliku od drugih dionika, najslabije surađuju. Prema njima (61,4%) Crkva, škola i obitelj trebaju usko surađivati isključivo zbog neposredne pripreme učenika za sakramente kršćanske inicijacije. Drugi aspekti suradnje (odgoj za vrijednosti i društveno-gradanski angažman) za većinu njih nisu prepoznati kao osobito važni za suradnju, moguće upravo zbog nedostatka osobnog suradničkog iskustva. Iako su upravo oni pozvani biti prvi odgojitelji u vjeri svoje djece, rezultati su pokazali da pastoralno-katehetski modeli rada koji imaju za cilj pomoći roditeljima u vjerskom razvoju, poput „uključivanja u obiteljske kateheze i kateheze za odrasle u župi“, za većinu njih nisu prepoznati kao učinkoviti modeli osnaživanja međusobne suradnje (tek njih 37,8% drži ovakav model rada učinkovitim). Nadalje, iako se ukupno 60,7% roditelja slaže da „škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri“, tek njih 46,1% drži da je „vjerski odgoj djece i mladih povezan s uključenošću roditelja u župnu zajednicu“. Iako školu (školske vjeroučitelje) ne drže najvažnijom povezujućom karikom između obitelji i Crkve, nešto više od 50% roditelja percipira upravo školu i Crkvu (crkvene službenike) najodgovornijim dionicima suradnje (vjerojatno zbog njihove profesionalne službe), dok obitelj (sebe) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije procjenjuju manje odgovornom od Crkve i škole.

Ovom se mogu pridodati i rezultati empirijskog istraživanja o vrijednostima u odgoju mladih u širem kontekstu vjerskog odgoja u obitelji (Hoblaj, Črpić, 2000). Naime, oni

¹⁹ Nad/biskupija je naziv za crkvenu teritorijalnu jedinicu sastavljenu od više manjih crkvenih jedinica (župa). U Republici Hrvatskoj teritorijalno postoje sljedeće nadbiskupije: Riječka, Zagrebačka, Splitsko-makarska, Đakovačko-osječka i Zadarska nadbiskupija koja je pak izravno podvrgnuta Svetoj Stolici.

koji su se deklarirali katolicima u ovom istraživanju smjestili su vrijednost vjere²⁰ na 8. mjesto (nakon lijepog vladanja (dobri maniri), tolerancije i poštivanja drugih, odgovornosti, marljivosti u radu, odlučnosti i ustrajnosti, nesebičnosti i neovisnosti), što korespondira i s rezultatima nekih drugih istraživanja (Mandarić, 2000; Franc i sur., 2002; Ilišin, Spajić-Vrkaš (ur.), 2017). Ovim je istraživanjem utvrđeno da ne postoji statistički značajna razlika između onih osoba koje se deklariraju katolicima i ostalih u svomu stavu prema spomenutim vrijednostima, osim što u maloj razlici ovi prvi daju veću prednost vjeri, ali uz tendenciju opadanja te razlike kod mladih studenata i srednjoškolaca. Rezultati su ujedno pokazali da s uzrastom sudionika istraživanja opada važnost vjere kao vrijednosti za koju drže da bi je djeca trebala usvojiti u obitelji. Upravo zato u prvi plan dolazi škola, odgoj za vrijednosti u školi i školski vjeronauk. Ovi podatci upućuju na potrebu intenzivnijeg pastoralno-katehetskog rada s obiteljima čija djeca pohađaju katolički vjeronauk u školi u osvješćivanju njihove suradničke uloge i osobnog doprinosa cjelovitom kršćanskom odgoju.

2.1.5. Opravdanost (utemeljenost) katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Poglavlje o opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom kontekstu započet ćemo Pranjićevim (2016: 492-493) razmišljanjem:

„Zašto odgajatelj dok odgaja, uz sve ono što nam je namrla pedagogija, psihologija, prirodoslovlje i druge ovom području bliske znanosti, mora imati u vidu i vjersko naslijeđe, čovjekovu vjersku dimenziju? Zato što vjera, nevezano za njenu religijsku manifestaciju i na njoj zasnovanu praksu, na njen više ili manje dogmatski oblikovani polog, postojanje ili nepostojanje službenih tumača, nije tek proizvoljna komponenta

²⁰ O vjeri kao vrijednosnoj kvaliteti može se govoriti jedino u *drugotom* smislu jer se radi o primarno teološkoj stvarnosti koja, uz naravnu humanističko-moralnu dimenziju, sadrži nadnaravnu, božansku odnosno transcendentnu dimenziju.

ljudskoga bića bez koje bi ono moglo funkcionirati kao i s njom. Vjera kao interpersonalna komunikacija očovječuje čovjeka kako na ljudskoj tako i na transcendentalnoj razini pa stoga svaki doprinos tom obliku razvoja i promicanja ljudske osobnosti može biti samo dobrodošao i kad je u pitanju odgoj, ljudsko dozrijevanje do njegove punine.“

U većini europskih zemalja pa tako i u Republici Hrvatskoj opravdanost uvođenja konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u sustav javne škole temelji se na ideološkom pluralizmu, religioznoj slobodi i pravu roditelja na vjerski odgoj svoje djece. Prema Guilarteu (2005: 114) konfesionalna (katolička) religiozna i moralna formacija doprinosi *„cjelovitoj formaciji učenika, razvijajući posebice njegovu transcendentalnu sposobnost, olakšavajući prijedlog smisla života i osvjetljujući temelje onih zajedničkih vrednota koje omogućuju slobodan, miran i solidaran suživot“*. S druge strane, postoje mišljenja onih koji drže neopravdanim postojanje takve nastave u javnoj školi pozivajući se na stavove i mišljenja nereligioznih roditelja prema kojima djeca u školskoj dobi ne posjeduju inicijalno religiozno iskustvo (duhovne potrebe) nego im je ono nametnuto kroz proces socijalizacije (Ančić, Puhovski, 2011). Prema istima postoje barem četiri faktora koja utječu na uvjetovano upisivanje djece nereligioznih roditelja na konfesionalnu religijsku nastavu (u većini slučajeva to se odnosi na katolički vjeronauk): *„strah od indoktrinacije, strah od diskriminacije, djetetov vlastiti odabir i provedbeni izazovi (prazan sat)“* (Ančić, Puhovski, 2011: 41).

Mnogobrojni hrvatski i međunarodni civilni i crkveni zakonodavni dokumenti potvrđuju legalno pravo i obvezu roditelja ili skrbnika na (vjerski) odgoj djece i mladih, kao npr. Ustav Republike Hrvatske, Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske, Zakonik kanonskog prava, Opća deklaracija o ljudskim pravima,

Deklaracija o kršćanskom odgoju i drugi o kojima će biti više riječi u posebnom poglavlju. Prema verificiranim planovima i programima katoličkog vjeronauka za osnovnu i srednju školu ovaj je predmet utemeljen na „*univerzalnom odgojnom i kulturnom značenju religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo*“ (HBK, 2003: 2). Njegovo je uvođenje u sustav javne škole u Republici Hrvatskoj višestruko utemeljeno: antropološko-pedagoški, teološko-eklezijalno, povijesno-društveno-kulturno i vrijednosno te pravno (HBK, 2003; 2009; 2014).

2.1.5.1. Antropološko-pedagoška opravdanost (utemeljenost)

Niz je relevantnih dokumenta Katoličke crkve na europskom nivou koji ističu važnost školsko-pedagoške odnosno antropološko-pedagoške opravdanosti konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi (Razum, 2008).²¹ Međutim, posebno važan dokument u tom kontekstu je onaj Zajedničke sinode biskupija u Saveznoj Republici Njemačkoj iz 1974. godine „Vjeronauk u školi“ koji je ujedno i prvi crkveni dokument u Europi koji utemeljuje konfesionalnu vjeronaučnu nastavu polazeći od ciljeva i zadataka javne škole (Tablica 3). Na njega se pozivaju svi kasniji crkveni dokumenti pa i oni u Republici Hrvatskoj koji se bave pitanjem školske vjeronaučne nastave. Prema ovom dokumentu tri su glavna razloga koja opravdavaju konfesionalni vjeronauk kao školski predmet ili školsku disciplinu: 1. antropološki, 2. povijesno-kulturni i 3. društveno-kritički (Zajednička sinoda biskupija SRNJ, 1995). Prema njemu konfesionalni vjeronauk u školi nužno doprinosi postizanju ciljeva škole, napose individualizacije (u smislu „uosobljenja“, „postajanja osobom“, „postajanja

²¹ U Belgiji „Izjava o poučavanju religije u školi drugoga stupnja“ (1975), u Nizozemskoj „Smjernice za katehezu u školi prvoga stupnja“ (1976), u Engleskoj „Katolički direktorij Cornerstone“ (1978), u Španjolskoj „Pastoralne smjernice o školskoj religijskoj pouci“ (1979), u Austriji „Nacionalni katehetski direktorij“ (1981), u Portugalu „Proglas biskupa školskim djelatnicima“ (1983), u Italiji „Napomena Predsjedništva CEI o religijskoj nastavi“ (1984) i drugi.

subjektom“ odgojno-obrazovnog procesa) i socijalizacije (u smislu sposobnosti oblikovanja vlastitog života *u i za* zajednicu) (Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009).

Tablica 3: Vjeronaučni ciljevi – Zaključak Sinode SR Njemačke „Vjeronauk u školi“ iz 1974. Izvor: Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009: 122.

VJERONUČNI CILJEVI			
OPĆI CILJ			
„Vjeronauk treba osposobljavati za odgovorno mišljenje i ponašanje s obzirom na religiju i vjeru“			
Pojedinačni ciljevi			
Vjeronauk potiče i promišlja pitanje o Bogu, tumačenju svijeta, smislu i vrijednosti života, normama ljudskog djelovanja te omogućava odgovor iz Objave i vjere Crkve.	Vjeronauk upoznaje sa stvarnošću vjere i poruke na kojoj se temelji i pomaže da se vjera razumski obrazloži.	Vjeronauk osposobljava pojedinca za osobnu odluku i sučeljavanje s drugim konfesijama i religijama, svjetonazorima i ideologijama te promiče razumijevanje i toleranciju spram oduka drugih.	Vjeronauk motivira na religiozni život i na odgovorno djelovanje u Crkvi i u društvu.

Prema ovom dokumentu konfesionalni vjeronauk treba sučeliti učenike ne samo s ljudskim pitanjima i potrebama na koje religija daje odgovore nego i sa samim

„religioznim odgovorima“. To, nadalje, znači da pedagoški zahtjevi i teološka načela trebaju u ovom predmetu biti u partnerskom odnosu te zajedno služiti dobru učenika. U tom smislu konfesionalni vjeronauk u školi ne služi prvenstveno sustavnom posredovanju građe i stjecanju znanja, već osposobljavanju učenika za zrelu i odgovornu odluku na području religije i tumačenja svijeta. Dokument ističe da konfesionalni vjeronauk nije promašio svoj cilj u javnoj školi čak niti onda kada se učenik odluči ne prakticirati vjeru u svom životu jer ovaj predmet „omogućava“ pedagoški prostor u kojem Crkva izvršava svoje nesebično služenje u odgoju i vrijednostima mlađim naraštajima.

Antropološko-pedagoška opravdanost katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj proizlazi iz činjenice da suvremena pluralna i demokratska škola svim učenicima treba omogućiti „*upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitog te upoznavanje i poštivanje tuđega vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta*“ (HBK, 2003: 3), kao i ostvarenje temeljnog prava roditelja da im škola odgaja djecu u skladu s njihovim vjerskim uvjerenjem, životnim vrijednostima te s učenjem i tradicijom Katoličke crkve kojoj pripadaju. Budući da je religioznost „*integralna činjenica čovjekove osobnosti i kulture*“, autentični i cjeloviti odgoj u javnoj školi zahtijeva „vrednovanje religiozne dimenzije odgoja u cjelini školskog sustava i njezinu skladnu ugradnju u obrazovna područja i nastavne predmete kojima po svojoj naravi pripada“ (HBK, 2003: 3). Europska obrazovna praksa pokazuje da se danas pažnja stručnjaka iz područja religiozne pedagogije i katehetike sve više usredotočuje upravo na ovaj vid pedagoškog utemeljenja i didaktičkog oblikovanja katoličkog vjeronauka u javnoj školi, što mu ujedno osigurava istu vrijednost i status kao i ostalim školskim predmetima unutar školskog sustava (Mandarić, 2001^a; Razum, 2008).

2.1.5.2. Teološko-eklezijska opravdanost (utemeljenost)

Teološko-eklezijalna opravdanost konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi temelji se na upućenosti čovjeka prema Transcedenciji (Bogu) u vidu kršćanske poruke spasenja. Opravdanost katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj proizlazi iz poslanja Katoličke crkve da ispunja svoju zadaću naviještanja Evanđelja na području odgoja i obrazovanja i tako pomaže suvremenom čovjeku u dozrijevanju njegovog temeljnog opredjeljenja za vjeru u sekulariziranom svijetu (Šimunović, 2003; 2010; Pažin, 1999). Prema Planu i programu katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi ovaj vid opravdanosti u školskom sustavu polazi „*od naravi i poslanja Katoličke crkve u suvremenom svijetu, koja je pozvana, poslana i dužna upoznati sve ljude koji to žele s porukom kršćanske vjere o Bogu i čovjeku, o najdubljim pitanjima ljudskog života i svijeta. Svoje poslanje ona ostvaruje na različitim područjima društvenog života pa tako i na području vjerskoga odgoja, osobito u župnoj zajednici i u školi kao mjestima odgoja*“ (HBK, 2003: 2). Prema Programu katoličkog vjeronauka u srednjoj školi ovaj se predmet po svome temeljnom sadržaju, odgojnoj i obrazovnoj zadaći „*najprije usredotočuje na osobu Isusa Krista u otajstvu Presvetoga Trojstva. Jednako tako usredotočuje se na povijest spasenja, osobito na Kristovo otkupiteljsko djelo, nauk i tradiciju Katoličke crkve, na njezine povijesne, kulturne i umjetničke izričaje, kao i na ukupan prinos kršćanske vjere koji učenike vodi prema njihovoj punoj ljudskoj i kršćanskoj zrelosti. Cilj mu je omogućiti cjelovit i skladan odgoj ljudske osobe koja je sposobna kritički promišljati duhovnu, kršćansku, kulturnu, tradicijsku i ukupnu stvarnost koja je okružuje. Taj cilj omogućuje učeniku da slobodno, svjesno i odgovorno donosi osobnu odluku, oblikuje osobne stavove vjere, da postigne važna životna uvjerenja i moralne vrijednosti po kojima može ostvariti miran, radostan i plodan život u ljudskoj i crkvenoj zajednici*“ (HBK, 2014: 4). Prema riječima predsjednika Vijeća HBK za katehizaciju i novu

evangelizaciju²² đakovačko-osiječkog nadbiskupa mons. dr. Đure Hranića „*vjeronauk obrazlaže nadu Crkve u dijalogu s pitanjima učenika o izvoru, smislu i budućnosti njihova života. On nadi, od koje Crkva živi, daje značajno mjesto i u cjelovitom sustavu škole i društva, pružajući i tim institucijama kršćansku solidarnost na putu istinskoga humanizma. Na kraju, vjeronauk 'obrazlažući nadu' daje specifičan i nenadomjestiv doprinos odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj s krajnjim ciljem cjelovitoga razvoja učenika kao osobe*“ (HBK, 2009: 5).

2.1.5.3. Povijesno²³-društveno-kulturna i vrijednosna opravdanost (utemeljenost)

Društveno-kulturna i vrijednosna opravdanost konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi primarno se temelji na odgojnoj i društveno-kulturnoj važnosti religijske činjenice te na doprinosu ovog predmeta odgoju za vrijednosti, cjelovitom razvoju učenika i njegove osobnosti, ali i u suzbijanju različitih oblika fundamentalizma, fanatizma, netolerancije i drugih diskriminatornih pojava (Matijević, Pranjić, Previšić (ur.), 1994; Paloš, 2000; Burch-Brown, Baker, 2016). U skladu s navedenim, od današnje se konfesionalne religijske nastave sve više očekuje primarni doprinos u promociji društveno prihvatljivih vrijednosti i ponašanja kao što su odgoj za pluralizam, tolerancija, prihvaćanje drugih i drugačijih (Cole (ur.), 2008; Filipović, Rihtar, 2017), odnosno prihvaćanje i priznavanje različitosti kao vrijednosti i norme (Filipović, Rihtar, 2017).

U hrvatskom odgojno-obrazovnom i crkvenom kontekstu ovaj vid opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi proizlazi iz „bitne povezanosti vjerskog odgoja u

²² To je najvažnije službeno tijelo HBK koje je zaduženo za katehizaciju (kršćanski odgoj) djece i mladih u Republici Hrvatskoj.

²³ Povijesna opravdanost katoličkog vjeronauka dijelom je već iznesena u povijesnom pregledu katoličkog vjeronauka (poglavlje 2.1.2.), a tradicijski elementi kao dio povijesnog utemeljenja iskazat će se u nastavku teksta u kontekstu društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti.

školi s povijesnom i društveno-kulturnom tradicijom i baštinom hrvatskoga naroda kojemu je Katolička crkva dala nemjerljiv doprinos u kulturnom i moralnom odgoju na temeljima kršćanskog humanizma“ (HBK, 2003: 3). U prepoznavanju kulturne vrijednosti katoličkog vjeronauka u školi polazi se od toga da on na institucionalan i sustavan način prenosi kršćansku kulturu u školi u kojoj se kulturom odgaja za kulturu (Mandarić, 2001^b) i da uspostavlja vezu s ostalim ljudskim znanjima, napose na području vrijednosti današnje kulture i civilizacije (Kongregacija za kler, 2000). Tako shvaćen odnos između vjere i kulture podrazumijeva različitosti i uspostavlja dijalog na području religijsko-kultur(al)nih činjenica koje sadrže različite religije i svjetonazori u društvu (Pavlović, 2001). Suvremena hrvatska škola ne može zanijekati kršćanske korijene hrvatske i europske kulturne baštine koja ostvaruje svoje plodove na religiozno-duhovnom, etičkom, kulturnom, umjetničkom, filozofskom, znanstvenom, pravnom, političkom i drugim područjima (Pranjić, 1996). Katolički vjeronauk pozvan je „*prodrijeti na područje kulture i uspostaviti veze s ostalim ljudskim znanjima*” jer „*uprisutnjuje Evanđelje u osobnom sustavnom i kritičkom procesu asimilacije kulture*” (ODK, br. 74) (Kongregacija za kler, 2000). On u tom vidu otkriva značenje kultur(al)nih činjenica prisutnih u društvu koje su važne za vjeru i vjerski život učenika, a svojom religioznom ponudom u odnosu s drugim školskim predmetima osvjetljuje, produbljuje i nadopunjuje različita znanja i spoznaje drugih predmeta (unutarpredmetna i međupredmetna korelacija). U tom vidu katolički vjeronauk ima zadaću “*tumačiti, u duhu kršćanske poruke i tradicije, temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo ljudske osobe koje su zajedničke današnjim europskim narodima i zemljama*” (HBK, 2000: 11). Prema nekim stručnim objekcijama (Mandarić, 2012) katolički vjeronauk kakav je danas prisutan u školskom sustavu Republike Hrvatske

uvelike doprinosi promicanju kršćanske antropologije i metafizike, predstavlja mjesto odgoja za interkulturalnost i dijalog, odgojno je i kulturno bogatstvo za školu te se predstavlja kao protuteža općem odgojnom relativizmu.

2.1.5.4. Pravna opravdanost (utemeljenost)

U načelu postoje dva modela zakonskog reguliranja ovog predmeta u javnoj školi: 1. državnim zakonima i/ili ustavom (takav je zakonodavni model prisutan u Engleskoj, Belgiji, Austriji, Njemačkoj, Grčkoj i drugdje) i 2. konkordatom, na međunarodnoj razini između pojedine države i Svete Stolice (Vatikana), i/ili ugovorom/ima na nacionalnoj ili regionalnoj razini između državne vlade i mjesne biskupske konferencije (takav je zakonodavni model prisutan u Hrvatskoj, Italiji, Španjolskoj, Portugalu i drugdje) (Baldus, 2004; Razum, 2008). Konkordati su podložni povremenim revizijama. Tako su primjerice do sada revizije bile učinjene u Španjolskoj (1979), Italiji (1984), Malti (1989).

Ustavom Republike Hrvatske (1990) zajamčena je svakom građaninu sloboda savjesti i vjeroispovijesti te slobodno očitovanje vjerskog uvjerenja (čl. 14; 40; 41; 63; 65; 66). Pravna opravdanost katoličkog vjeronauka u hrvatskom školskom sustavu proizlazi iz više zakonskih dokumenata i odredbi, napose iz Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture (potpisan 18. prosinca 1996. i ratificiran u Hrvatskom saboru 24. siječnja 1997.) i Ugovora između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama (prihvaćen na sjednici Vlade RH 22. listopada 1998., a potpisan 29. siječnja 1999. godine) (HBK, 2001; NKU HBK, 2011), potom Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine (NN 56/90), Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica (NN 83/02), kao i više ugovora

između drugih vjerskih zajednica i Vlade Republike Hrvatske o pitanjima od zajedničkog interesa iz 2002. i 2003. godine (vidi poglavlje 2.1.2.).

Prema Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture te su dvije države, „*temeljeći se Republika Hrvatska na odredbama Ustava, navlastito na člancima 14, 40, i 68, a Sveta Stolica na dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, posebno na Deklaraciji 'Gravissimum educationis', i na odredbama kanonskoga prava*“ imale potrebu „*urediti odnose između Katoličke crkve i države Hrvatske*“ iz više razloga: „*imajući u vidu nezamjenljivu povijesnu i sadašnju ulogu Katoličke crkve u Hrvatskoj u kulturnom i moralnom odgoju naroda, te njezinu ulogu na području kulture i obrazovanja*“ te „*uzevši na znanje da većina građana Republike Hrvatske pripada Katoličkoj crkvi*“ (HBK, 2001: 27). U tom smislu, prema čl. 1. § 1. istoga ugovora „*Republika Hrvatska, u svjetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskoga plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta.*“ A prema čl. 2. definirano je sljedeće: „*Poštujući slobodu savjesti i odgovornost roditelja za odgoj svoje djece, svakome je zajamčeno pravo izbora vjeronauka.*“ (§ 1.) i „*Školske vlasti, u suradnji s nadležnim crkvenim vlastima, omogućit će roditeljima i punoljetnim učenicima da izaberu vjeronauk pri upisu u školu na način da njihova odluka ne bude povodom bilo kakvom obliku diskriminacije na području školskoga djelovanja*“ (§ 2.). Katolički vjeronauk u javnoj školi u skladu je sa svim normama međunarodnog prava o pravima čovjeka u koje ulazi pravo na slobodu vjeroispovijesti, ali i pravo roditelja da njihova djeca u javnom prostoru pluralne i vrijednosno orijentirane škole imaju mogućnost

odgoja i obrazovanja u vrijednostima (kršćanskim) u kojima se u obitelji odgajaju. Na taj način roditelji svoje odgojno poslanje dijele s drugim osobama i institucijama kao što su Crkva i država, čime se priznaje i njihova suodgovornost u upravljanju i radu škole (Hoblaj, Šimunović, 2006).

2.1.6. Različiti pogledi na prisutnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Uvođenje katoličkog vjeronauka u javne škole Republike Hrvatske 90-ih godina prošlog stoljeća izazvalo je u društvenoj javnosti niz polemika i rasprava. Negativna mišljenja o opravdanosti, potrebitosti i učinkovitosti jednog takvog predmeta konfesionalnog predznaka (uglavnom katoličkog) najviše su bila zastupljena među građanima i udrugama ateističkog i njemu bliskog svjetonazora,²⁴ što je ostalo do današnjih dana. Temeljni razlog (nerijetko i medijski oštrom²⁵) osporavanju katoličkog vjeronauka u javnoj školi leži u tome što je on, prema mišljenju nekih, sredstvo indoktrinacije koja počinje od najranije (predškolske) dobi djeteta preko osnovnoškolske i srednjoškolske dobi do punoljetnosti (Močilac, 2012) i što on sadrži diskriminatorne elemente u odnosu na učenike koji ne pohađaju ovaj izborni predmet (Hazdovac Bajić, 2017). Tako Hazdovac Bajić (2017: 160-161) zaključuje: *„U hrvatskom kontekstu pojava koja izaziva najveći otpor organiziranih oblika nereligioznosti i ateizma je nastava konfesionalnog vjeronauka u javnim školama. Ovaj se podatak također može protumačiti na općenitijoj razini, kao pitanje*

²⁴ Uglavnom je riječ o sljedećim udrugama i organizacijama: „Protagora“, „David“, „Centar za građansku hrabrost“, „AT3A“ (puni naziv: Aktivni Ateisti i Agnostici), „LiberOs“, „Nisam vjernik“, „Pokret za sekularnu Hrvatsku“, „Koalicija za sekularizam“, „Ateisti i agnostici u Hrvatskoj“.

²⁵ Dokaz tomu je tiskanje karikiranih tzv. sekularnih naljepnica i kalendara po uzoru na vjerske/katoličke. Tako npr. umjesto uobičajenog izraza na vjerskim naljepnicama prilikom prakse blagoslova kuća/obitelji „Mir kući ovoj“, na tzv. sekularnim naljepnicama stoji napisano „Razum kući ovoj“ ili na tzv. sekularnim kalendarima (zovu se npr. Sekularni kalendar 2017) tiskane su fotografije poznatih znanstvenika ili književnika ateista uz pojašnjenje: „Samo veliki ljudi. Koji su stvarno postojali. Samo veliki događaji, koji su se stvarno dogodili. Rađanje ideja znanja, a ne zabluda, ljudi radi kojih je svijet bolje mjesto, a ne srednjovjekovna gubava pustinja. Sve to na jednom mjestu – ovog puta – NAŠEM kalendaru!“

(Izvor: Izvor: <https://www.scribd.com/document/335061182/Sekularni-Kalendar-2017> (12. 3. 2018.); Hazdovac Bajić, 2017: 125).

diskriminacije učenika koji ne pohađaju vjeronauk i nametanja vrijednosti, odnosno indoktrinacije djece, što je ponovo pitanje uplitanja u vrijednosti osobne slobode“. Za ilustraciju rečenog ovdje se navodi sljedeći iskaz koji je objavljen na službenoj mrežnoj stranici Centra za građansku hrabrost: „Upisujući dijete na školski vjeronauk roditelji se, prikrivajući vlastitu ireligioznu različitost, nadaju da će njihovo dijete biti prihvaćeno od svojih školskih vršnjaka. Odluke proizašle iz roditeljskog straha našoj djeci šalju dvojaku poruku – da vlastitu diskriminaciju unutar školskog sustava treba prihvatiti kao nepromjenljivu činjenicu i da u toj diskriminaciji sudjeluju i njihovi vlastiti roditelji, koji biraju put manjeg otpora. (...) Djecu ne treba učiti podaničkom i konformističkom mentalitetu, treba ih od najranije dobi učiti slobodoumlju, kritičkom promišljanju svijeta i hrabrom istupanju te borbi za vlastita građanska prava!“ (Izvor: <http://www.civilcourage.hr> (13. 3. 2018.)). U informativnom priručniku Centra pod nazivom „Bez Boga bez vjeronauka“ u informacijama za ireligiozne roditelje, između ostalog, stoji napisano: „Savjeti za roditelje prvašića – Prilikom upisa djeteta u školu promislite odgovara li religijsko učenje koje se podučava na školskom vjeronauku doista vašem obiteljskom identitetu i svjetopoimanju. Naizgled benigne pjesmice, crteži i vesela druženja u nižim razredima imaju svrhu djecu pripremiti i uvesti u religijsko učenje te religijska moralna načela čije se prihvaćanje očekuje od školaraca u višim razredima. (...) Djeca imaju pravo na školu neopterećenu religijom“ (Izvor: <http://www.civilcourage.hr/dokumenti/> (13. 3. 2018.)).

Sljedeći razlog neopravdanosti konfesionalnog (katoličkog) religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi koji se ističe jest taj da su time ugrožena temeljna ljudska prava i slobode jer takav predmet za sobom „vuče“ i određena vjerska učenja o različitim etičko-humanističkim i društvenim pitanjima (Izvor: <http://www.civilcourage.hr/sekularnost-bez-kompromisa>, (13. 3. 2018.)). Navode se i

problemi konceptualnog neslaganja katoličkog vjeronauka s prirodom obrazovnog sustava (odnos vjere i znanosti) pri čemu katolički vjeronauk u okviru školskog sustava djeluje zbunjujuće jer svojom strukturom kao nastavni predmet samo „oponaša“ znanstvena znanja koja se u školi prenose budući da sam prenosi dogmu ili vjerovanje (Hazdovac Bajić, 2017). Nositeljima (organizatorima) katoličkog vjeronauka spočitava se i organizacijska provedba vjeronaučne nastave u školskoj satnici koja je, prema mišljenju istih, diskriminatorna jer se istovremeno učenicima koji ne pohađaju ovaj predmet u osnovnoj školi ne nudi nikakav alternativni predmetni sadržaj, zbog čega su ti učenici za vrijeme odvijanja vjeronaučne nastave uglavnom prepušteni sami sebi ili su im ponuđeni neki periferni sadržaji (Ančić, Puhovski, 2011). Ančić i Puhovski (2011) navode da nije neuobičajena pojava niti verbalnih ili fizičkih napada na učenike koji ne pohađaju katolički vjeronauk od onih koji ga pohađaju te da nereligiozni roditelji često iz konformizma upisuju djecu na vjeronauk, što znači da se stav većine nameće kao normativan, a oni koji od njega odstupaju posramljuju se, isključuju i tretiraju kao „drugi i drugačiji“. Među razlozima osporavanja katoličkog vjeronauka u javnoj školi iznosi se, također, financiranje stručnog kadra (vjeroučitelja) iz državnog proračuna, kao i financiranje različitih crkvenih projekata i aktivnosti što je zajamčeno međunarodnim ugovorima, zbog čega se mnoge navedene udruge i inicijative (među kojima osobito Pokret za sekularnu Hrvatsku) zalažu za ukidanje ili reviziju istih (Hazdovac Bajić, 2017: 134-135).

2.2. Identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi

2.2.1. Školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka

Jedan od ciljeva suvremenog obrazovanja i javne škole oblikovanje je i prenošenje društveno-kulturnih i moralno-etičkih vrijednosti i obrazaca učenicima u njihovu

oblikovanju moralne i socijalne osjetljivosti (Roberts-Schweitzer, Greaney, Duer (ur.), 2006; Andersen, Hansen, 2012). Od škole se očekuje promišljanje o vrijednostima i dugoročnim odgojno-obrazovnim ciljevima te djelovanje u skladu sa zajednički usaglašenim društveno-kulturnim vrijednostima i odgojno-obrazovnim ciljevima škole (Sablić, Blažević, 2015). No, temeljno je pitanje koje su odgojno-obrazovne vrijednosti potrebne u današnjem suvremenom svijetu i društvu, kako se shvaćaju i tko ih sve ima zadatak razvijati kod djece i mladih (Rafajac, 1988; 1991; Mrnjaus, 2007; 2008; Rakić, 2008; Rakić, Vukušić, 2010), tim više što nije rijetkost da su moralne vrijednosti koje se razvijaju u školi u izravnoj suprotnosti s moralnim vrijednostima koje se konstituiraju izvan nje (Ninković, Stevanović, 2013). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (u nastavku skraćeno: NOK) iz 2011. godine polazi od teze da „*odgojem i obrazovanjem izričemo kakvo društvo i kakvog čovjeka želimo*“ (Fuchs, Vican, Milanović Litre (ur.), 2011:22). Prema ovom dokumentu (2011: 23) među glavne odgojno-obrazovne ciljeve suvremene javne škole u Republici Hrvatskoj ubrajaju se: „*osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima; razvijati svijest učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga identiteta; promicati i razvijati svijest o hrvatskomu jeziku kao bitnomu čimbeniku hrvatskoga identiteta, sustavno njegovati hrvatski standardni (književni) jezik u svim područjima, ciklusima i svim razinama odgojno-obrazovnoga sustava; odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u*

demokratskomu razvoju društva; osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenljivu društveno-kulturnomu kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća; poticati i razvijati samostalnost, samopouzdanje, odgovornost i kreativnost u učenika; osposobiti učenike za cjeloživotno učenje“.

O školsko-pedagoškim pitanjima u području katoličkog vjeronauka u Republici Hrvatskoj izravnije se počelo promišljati sredinom 90-ih godina 20. st. Temeljne su teme rasprave bile: unutarpredmetna i međupredmetna korelacija, elementi planiranja u vjeronaučnoj didaktici, uloga didaktičkih medija i vrjednovanje u školskom vjeronauku. Od 2000. godine središte stručne pažnje bilo je usmjereno prema didaktičkoj ulozi vjeronaučnih udžbenika i školskoj vjeronaučnoj didaktici (Paloš, 2009). Prema programu katoličkog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi (HBK, 2003; 2009; 2014) opća je svrha ovog predmeta u javnoj školi sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim dimenzijama: 1. u učenju (u njezinoj doktrinarnoj dimenziji, tj. u poznavanju sadržaja katoličke vjere i nauka Katoličke crkve), 2. u slavljenju (u njezinoj liturgijsko-molitvenoj dimenziji, tj. u prakticiranju crkvenih obreda i u aktivnom sudjelovanju u crkvenoj/župnoj zajednici), 3. u životnom ostvarivanju (u njezinoj moralnoj, karitativnoj i socijalnoj dimenziji), odnosno u različitim vidovima življenja vjerničkog zajedništva (u njezinoj komunitarnoj dimenziji s crkvenim predznakom) (Baričević,1993). Katolički vjeronauk temeljen je na načelima tzv. otvorenog kurikulum(a) koji uzima u obzir „sve promjenljive odrednice nastavnog procesa ili didaktičko-metodičke varijable kao što su: a) polazišna situacija, tj. učenik u konkretnim sociogenim i antropogenim uvjetima u kojima se ostvaruje njegov vjerski

odgoj i obrazovanje; b) artikulacija odgojno-obrazovne svrhe vjeronaučne nastave s obzirom na njezin optimalno orisani vjerski odgojno-obrazovni horizont, c) ciljevi i sadržaji kojima se to ostvaruje; d) metodički pristupi i mediji komuniciranja; e) vrednovanje postignutih rezultata u konkretnim vjeronaučnim susretima, u pojedinom godištu i u cjelini kurikulumu“ (HBK, 2003: 7-8). Prema Garmaz (2005^a) katolički vjeronauk stavlja naglasak na korelativnu didaktiku i didaktiku simbola (iskustvo, jezik i simbol) koji su ujedno glavni medij teološkog promišljanja i argumentiranja. S obzirom na školsko-pedagoški identitet predmeta Zovak (2004) ističe da se katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj treba nužno odvijati u sklopu ciljeva suvremene demokratske škole jer se fokusira na subjekt odgojno-obrazovnog procesa, a to je učenik koji je ujedno i jedini motiv postojanja vjerskog odgoja. Stručnjaci koji zagovaraju potrebu traženja novog profila vjeronaučne nastave u hrvatskom školstvu ističu ujedno potrebu vizije škole koja će imati, uz gospodarsko-kompetitivni profil, više humanističko-solidaristički karakter (Von Hentig, 1997; Delors, 1998; Razum, 2007). Stoga, doprinos katoličkog vjeronauka i vjeronaučne nastave ciljevima suvremene pluralne škole, prema Razum (2008), očituje se u općem doprinosu kulturnoj i odgojnoj zadaći škole, promicanju duhovne dimenzije i vrijednosti ljudske osobe, promišljanju nad egzistencijalnim pitanjima, odgoju za vrijednosti i promicanju međukulturalnog i međureligijskog dijaloga. Drugim riječima, od vjeronaučne se nastave očekuje da „*bude angažirana sudionica u suvremenoj nastavi i u pedagoškoj funkciji školskih obrazovnih usmjerenja i odgojnih vrednota*“ (Šimundža, 2008: 45). No, da bi katolički vjeronauk uistinu mogao ostvarivati navedene odgojno-obrazovne ciljeve i vrijednosti, prema Mandarić i Razum (2015), potrebno je da izađe iz postojeće unutarcrkvene katehetske perspektive, iz monokulturne logike u kojoj je još uvijek i uđe u prostor dijaloga s kulturom/ama. Taj izlazak omogućuje bolju

integraciju vjeronauka u cjelokupni projekt javne škole te bolju i kvalitetniju integraciju vjere i kulture. Prema Pajeru (2002; 2007) i samo konkordatsko ozakonjenje i drugi razlozi, kao što su načelo religije shvaćene kao temelj i vrhunac javnog poučavanja, želja i pravo roditelja na konfesionalni religijski odgoj u školi, načelo pastoralne zamjene po kojem Crkva povjerava školi katehetske, tj. vjersko-odgojne zadatke koji joj nisu svojstveni i slično, koji su nekada i mogli opravdati prisutnost konfesionalne (vjeronaučne) nastave u javnoj školi, danas se pokazuju teološki nadiđenima i pedagoški neopravdanima. Danas se postupno nametnula potreba novog primarnog utemeljenja – pedagoško-školskoga – koje polazi od škole kao uporišta i normirajućeg načela (a ne od vjerske zajednice i dogmatskog sadržaja). U tom smislu Pajer ističe tri temeljna pravca u obrazloženju ovog utemeljenja: 1.) povijesno-kulturni, koji je upravljen prema kulturnoj važnosti religije u postanku i razvoju duhovne i etičke baštine europskih naroda te prema susljednoj potrebi koju ima svaki građanin pri izgradnji svoga kulturno-povijesnog identiteta; 2.) antropološki, koji religijskoj nastavi povjerava zadatak da u mladom čovjeku promiče sposobnost pitanja o temeljnom smislu života, kritičkog promišljanja i suočavanja s različitim odgovorima i ponudama na pitanja smisla te da u učenicima potiče dozrijevanje svijesti i odgovornosti izbora u vezi s njihovom ulogom u društvu i u životu; 3.) institucionalni ili pedagoški, koji polazi od škole kao povlaštenog mjesta za kritičko posredovanje kulture i religije sa svojstvenom specifičnošću odgojnih ciljeva, metodologije pristupa, načela vrjednovanja. U tom je smislu konfesionalna religijska nastava pozvana dijalogizirati i s drugim školskim disciplinama (međupredmetna korelacija), čime pokazuje i opravdava svoj znanstveni identitet i odgojno-obrazovni legitimitet.

Religiozna pedagogija i katehetika²⁶ ustrajno traga za takvim oblikom vjerskog odgoja i obrazovanja u školi koji bi „poštivao teološke, pedagoške i didaktičke temelje autentičnog konfesionalnog odgoja; uvažavao prilike i potrebe učenika i škole; istovremeno bio oslobođen kako religijskog relativizma, ekskluzivizma, tako i religijskog redukcionizma i umjetnog izjednačavanja religijskih sustava i činjenica“ (Pavlović, 2001: 344). Već se duže u domaćim stručnim krugovima nameću neka otvorena pitanja: „Na koji način Crkva može realizirati svoje religijskopedagoške i katehetske interese u kontekstu vjeronaučne nastave?, Koji je religiozni interes vjeronaučne nastave u javnoj školi?, Jesu li vjeronaučni ciljevi više na razini usvajanja doktrinarnog znanja, senzibiliziranja za liturgijsko-sakramentalni život i vjersku praksu, tj. na razini crkveno-katehetskih kompetencija, ili se više oslanjaju na razinu potrebe razumijevanja, argumentiranja, iščitavanja svijeta, stvarnosti, religije, odnosno na razini religijskih kompetencija?, Koje kompetencije u religijskom području trebaju steći učenici na vjeronauku u školi da bi mogli živjeti u suvremenom multikulturalnome i multireligijskome društvu?“ (Mandarić, Razum, 2015: 152). Sve ovo za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj znači novo premišljanje njegove temeljne svrhe i ciljeva kao školske discipline u budućnosti.

2.2.1.1. Odgojno-obrazovna postignuća (ciljevi) katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi

Svrha je katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi „sustavno i skladno teološko-ekleziološko i antropološko-pedagoško povezivanje Božje objave i crkvene tradicije sa životnim iskustvom učenika s ciljem ostvarivanja sustavnoga i cjelovitoga, ekumenski i dijaloški otvorenoga upoznavanja katoličke vjere na informativno-

²⁶ Religiozna pedagogija i katehetika kontekstualna je znanost koja se bavi religijskopedagoškim i katehetskim pitanjima u domeni konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja (Filipović, 2011).

spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini radi postignuća zrelosti kršćanske vjere i postignuća cjelovitoga općeljudskoga i vjerskoga odgoja učenika koji žive u svojem religioznom i crkvenom, kulturnom i društvenom prostoru“ (HBK, 2003: 18).

Opći ciljevi ili odgojno-obrazovna postignuća u vjeronaučnoj nastavi u osnovnoj školi su:

- *„izgraditi stav otvorenosti prema transcendenciji, za postavljanje pitanja o najdubljem smislu čovjekova života i svijeta u odnosu prema vremenitosti i vječnosti;*
- *ostvariti zrelu ljudsku i vjerničku osobnost, na individualnoj i društvenoj razini, u svim dimenzijama čovjekova života: tjelesnoj, duševnoj i duhovnoj;*
- *postići ljudski i kršćanski odgoj savjesti u odnosu prema sebi, prema drugima, prema društvu i svijetu općenito na temelju Božje objave, kršćanske tradicije i crkvenoga učiteljstva;*
- *biti sposoban shvatiti i povezati biblijske poruke sa svakodnevnim osobnim i društvenim životom;*
- *razviti spoznaju i stav da je Bog pozvao ljude na međusobnu ljubav i zajedništvo i na život u skladu s tim pozivom;*
- *razviti spoznaju da Duh Sveti ispunja ljude duhovnom snagom kako bi mogli svjedočiti vjeru i nesebičnu ljubav prema Bogu i jedni prema drugima;*
- *upoznati, susresti i prihvatiti trojedinoga Boga, Oca, Sina i Duha Svetoga, Boga koji se čovjeku objavio, otkupio ga i ponudio mu vječno spasenje;*
- *upoznati i prihvatiti Isusa Krista kao navjestitelja Radosne vijesti čovjeku, jedinoga i konačnoga osloboditelja i spasitelja svih ljudi;*

- *u otajstvu Presvetoga Trojstva otkriti otajstvo Božje ljubavi, blizine i djelovanja u osobnom životu vjernika, u životu kršćanske zajednice i u cijeloj povijesti ljudskog roda;*
- *otkriti i upoznati snagu jedinstva, zajedništva i služenja Kristove Crkve, koja je sakrament spasenja među ljudima, i osposobiti ih za kvalitetno življenje svojega poslanja i služenja u Crkvi;*
- *otkriti i upoznati značenje povijesti spasenja i povijesti Katoličke crkve, koja izvršava Kristov nalog evangelizacije i služenja na različitim područjima crkvenoga i društvenoga života kako u cijeloj Crkvi, tako i u hrvatskome narodu: socijalnom, kulturnom, znanstvenom, prosvjetnom itd.;*
- *razviti osjećaj i osobni stav zahvalnosti za Božju beskrajnu ljubav i dobrotu i osposobiti učenike za uzajamno bratsko služenje, dobrotu, socijalnu pravdu, solidarnost i pomoć te za osjećaj zahvalnosti jednih prema drugima;*
- *upoznati i ucijepiti u vlastiti život cjeloviti kršćanski moral, tj. Isusov zakon ljubavi i služenja kao istinski način kršćanskoga života;*
- *upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkoga života, koji je protkan svjedočanstvom zahvaljivanja i slavljenja Boga;*
- *upoznati druge i različite od sebe te izgraditi osjećaj poštovanja prema drugim (različitim) kulturama, konfesijama i religijama (ekumenska i dijaloška dimenzija);*
- *otkriti uzroke sukoba i nerazumijevanja između roditelja i djece, među odraslima, među ljudima i narodima i osposobiti ih za prevladavanje sukoba i nerazumijevanja da bi izgradili skladan osobni i društveni život;*
- *upoznati ulogu obitelji u razvoju osjećajno-društvenoga života i razviti osjećaj i stav vlastite odgovornosti u svojoj obitelji i u široj društvenoj zajednici (obitelji);*

- *u kršćanskoj ponudi Evanđelja, u vjeri, nadi i ljubavi, upoznati put i način odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima, osobito u doba sazrijevanja i mladosti, kako bi postigli punu ljudsku i vjerničku zrelost;*
- *razviti duhovne i druge stvaralačke sposobnosti istinskim 'govorom vjere' i sveobuhvatnim pristupima u zajedničkom radu da se ostvari cijelost vjerskoga odgoja i obrazovanja (pismeno, usmeno, likovno, glazbeno, scensko i molitveno izražavanje)“ (HBK, 2003: 18-19).*

2.2.1.2. Odgojno-obrazovna postignuća (ciljevi) katoličkog vjeronauka u srednjoj školi

Svrha katoličkoga vjeronauka u srednjoj školi očituje se u tome da on „pridonosi ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva iz društveno-humanističkog područja te promiče njihovo religiozno i socijalno sazrijevanje. Učenicima omogućuje i pomaže da objektivno i sustavno, u povezanosti s vlastitim pitanjima i suvremenim životnim iskustvom, na osobnoj i zajedničkoj razini, upoznaju i dožive katoličku vjeru, da steknu znanje i razumijevanje njezinih temelja, njezina odnosa prema drugim religijama i svjetonazorima, njezina povijesnog hoda i utjecaja na ljudsko društvo. Pomaže im da prepoznaju njezin doprinos općeprihvaćenim ljudskim vrednotama, da uočavaju i znaju obrazložiti njezine specifičnosti te da kroz dijalog s vjerskim sadržajima, vrednotama i stavovima i sami postanu humanije osobe“ (HBK, 2009: 13-14). U tom smislu glavni je cilj srednjoškolskog vjeronauka „omogućiti cjelovit i skladan odgoj ljudske osobe koja je sposobna kritički promišljati duhovnu, kršćansku, kulturnu, tradicijsku i ukupnu stvarnost koja ju okružuje. Taj cilj omogućuje učeniku da slobodno, svjesno i odgovorno donosi osobnu odluku, oblikuje osobne stavove

vjere, postigne važna životna uvjerenja i moralne vrijednote po kojima može ostvariti miran, radostan i plodan život u ljudskoj i crkvenoj zajednici“ (HBK, 2009: 15).

Slijedom navedenoga katolički vjeronauk u srednjoj školi omogućuje učenicima stjecanje sljedećih religioznih sposobnosti (religijskih kompetencija):

- *„razumijevanje čovjeka kao religioznoga bića i otvorenost za religiozno tumačenje stvarnosti;*
- *sposobnost cjelovita pristupa religioznoj, religijskoj i vjerskoj stvarnosti;*
- *posvješćivanje vlastite religioznosti i vjere i sposobnost njezina izražavanja na osobnoj i zajedničkoj razini;*
- *upoznavanje kršćanstva, osobito katoličke vjere, nositeljice povijesti i kulture hrvatskoga naroda te drugih naroda na ovim prostorima, te njezinu nezamjenljivu ulogu u suvremenom društvu;*
- *upoznavanje sadržaja kršćanske vjere kao orijentacije u vlastitome tumačenju svijeta i spremnost na sučeljavanje s tim sadržajima;*
- *prepoznavanje kršćanske vjere kao autentičnoga odgovora na pitanje životnoga smisla, usmjeravanja i oblikovanja života;*
- *poznavanje religioznoga govora i sposobnost komunikacije vjere;*
- *sposobnost kritičkoga propitivanja i prosudbe različitih oblika religioznoga i vjerskoga mišljenja i ponašanja;*
- *upoznavanje s drugim religijama, konfesijama i svjetonazorima, promicanje ekumenskog zajedništva, te usvajanja stava tolerancije, dijaloga i suradnje s drugima i drugačijima“ (HBK, 2009: 16-17).*

2.2.1.3. Programske odrednice katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi

Katolički vjeronauk u javnoj školi u Republici Hrvatskoj ostvaruje se na načelu „pedagogije vjere“ koje se očituje u *“vjernosti Bogu i vjernosti osobi (čovjeku)”* (HBK, 2003: 3). Načelo *vjernosti Bogu* temelji se na osobi Isusa Krista po kojemu se „ostvaruje živa i savršena veza Boga s čovjekom i čovjeka s Bogom“. Ovo načelo potvrđuje potrebu *„autentičnog, pravovjernog, potpunog i sustavnog komuniciranja i posredovanja otajstava kršćanske vjere“*, temeljenog na autentičnim izvorima kršćanske vjere, a to su: Sveto pismo, crkvena predaja i crkveno učiteljstvo (HBK, 2003: 4). U tom smislu Crkva programom katoličkog vjeronauka u školi *„želi učenicima ponuditi jasnoću svojega nauka o Bogu, čovjeku i svijetu na načelima postupnosti, sustavnosti i cjelovitosti da bi oni mogli osobno, zrelo i svjesno ostvariti svoj vlastiti kršćanski život u obitelji i društvu“* (HBK, 2003: 4). Načelo *vjernosti osobi* odnosno čovjeku očituje se u tome da katolički vjeronauk svojim programskim odrednicama pomogne učenicima *„u kritičkom prosuđivanju vlastitog života i svih problema, nada i tjeskoba društva i svijeta u kojem žive u duhu Evanđelja i vjere Crkve. Pomaže im upoznati, u različitim fazama njihovog odrastanja i izgradnje osobnosti, povijesno-kulturnu stvarnost u kojoj žive, opće etičke i moralne norme te nauk, načela i vrednote kršćanske vjere“* (HBK, 2003: 4). On ujedno posjeduje obilježja dijaloške, ekumenske i međureligijske otvorenosti, kao i dijaloške otvorenosti s kulturama današnjega svijeta. Više o navedenom u shematskom presjeku tematskih cjelina za osnovnoškolsko razdoblje (Tablica 4).

Tablica 4: Prikaz tematskih cjelina u programu katoličkog vjeronauka za osnovnu školu. Izvor: HBK, 2003: 19-29.

RAZRED	TEMATSKE CJELINE
--------	------------------

1.	<p>„Naši vjeronaučni susreti“, „Otkrivamo znakove Božje dobrote“, „Povezani smo s Bogom“, „Sjećamo se svetaca i pokojnika“, „Ususret Isusovu rođenju“, „Isus susreće ljude“, „Radost opraštanja i ljubavi“, „Ususret Uskrsu“, „Zajedno smo uvijek radosni“</p>
2.	<p>„Ponovno smo zajedno“, „Bog nas je čudesno stvorio“, „Ljudi na Božjem putu“, „Naša povezanost s Bogom i s ljudima“, „Isus – dar Božji zemlji i ljudima“, „Isusovi prijatelji“, „Život je lijep i težak“, „Lijepo je kada su braća zajedno“, „Crkva je velika Božja obitelj“, „Naša radost i zahvalnost“</p>
3.	<p>„Naši vjeronaučni susreti“, „Isus je s nama“, „Bog je naš Spasitelj“, „Bog je došao među ljude“, „Isusov poziv na pomirenje“, „U Euharistiji – Isus je među nama“, „Bog nas ljubi“</p>
4.	<p>„Zemlja je naša i Božja kuća“, „Susret s dobrim Bogom“, „S Bogom na putu života“, „Božji nas glasnici zovu“, „Dobro je po Božjim riječima živjeti“, „Slijedimo Isusovo djelo“, „Gradimo Kristovu Crkvu“</p>
5.	<p>„Snaga zajedništva“, „Religija u životu čovjeka: Božji tragovi“, „Biblija: knjiga nad knjigama“, „Počeci biblijske povijesti/vjere“, „Bog u povijesti izabranoga naroda: David pred Bogom“, „Isus Krist – ostvaritelj novoga svijeta (kraljevstva)“, „Sv. Pavao: širitelj Isusove poruke među poganima“, „Kršćani među nama: uzori vjere u hrvatskom narodu“, „Čovjek se obraća Bogu molitvom i pjesmom“</p>

6.	„Živjeti u miru i slobodi“, „Iz ropstva u slobodu – Bog vodi svoj narod u slobodu“, „Suvremene situacije ropstva i neslobode“, „Isus Krist – naš osloboditelj i spasitelj“, „Crkva – novi Božji narod“, „Sakramenti – znakovi susreta s Bogom i s ljudima“, „Crkveni jezik i kultura“, „Marija u Crkvi“
7.	„Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost“, „Dekalog – pravila za život u ljubavi i slobodi“, „Židovski narod i vjera“, „Proroci – Božji glasnici“, „Crkva – nova proročka zajednica“, „Da svi budu jedno“, „Potreba pomirenja i opraštanja“, „Tajna smrti i kršćanska vjera u vječni život“, „Živimo u vjeri, nadi i ljubavi“
8.	„Upoznajemo i izgrađujemo svoj život“, „Čovjekovo traganje za živim Bogom“, „Tajna svijeta i čovjeka u svjetlu Biblije“, „U Isusu Kristu upoznajemo pravoga Boga“, „Katolička crkva i kršćanstvo u Hrvata“, „Potvrda – snaga kršćanskoga poslanja“, „Biti kršćanin u Crkvi i u društvu“

2.2.1.4. Programske odrednice katoličkog vjeronauka u srednjoj školi

Katolički vjeronauk u srednjoj školi po svom temeljnom sadržaju, odgojnoj i obrazovnoj zadaći *„usredotočuje se na osobu Isusa Krista u otajstvu Presvetoga Trojstva. Jednako tako usredotočuje se na povijest spasenja (...) nauk i tradiciju Katoličke crkve, na njezine povijesne kulturalne i umjetničke izričaje, kao i na ukupan prinos kršćanske vjere“* (HBK, 2009: 15). Nadalje, on promiče i razvija *„duh međuljudskoga, međureligijskoga i međukulturnoga susreta, tolerancije, dijaloga i ekumenizma“* (HBK, 2009: 16). Program se vodi načelom *„korelacije teoloških i*

antropoloških zahtjeva, nastojeći u izboru i obradi tema pojedinih godišta i srednje škole kao cjeline, uvažavati teološke zahtjeve i egzistencijalnu važnost sadržaja za učenike, prateći i promičući proces njihova općeljudskoga i vjerničkoga razvoja i sazrijevanja“ (HBK, 2009: 20). Pri tome valja računati da u koreliranju antropoloških i teoloških zahtjeva uvijek postoje određene napetosti (ili otvorena pitanja) koje se očituju u opasnosti antropološkog reduciranja sadržaja vjere na ono što je aktualno, trenutno, i u ograničenjima koja neminovno postoje u religijskopedagoškoj korelaciji učenikova suvremenog iskustva i sadržaja vjere (Zalar, 2005). U nastavku teksta donosi se shematski prikaz tematskih cjelina katoličkog vjeronauka po godištima u srednjoj školi (Tablica 5).

Tablica 5: Prikaz tematskih cjelina u programu katoličkog vjeronauka za srednju školu. Izvor: HBK, 2009: 24-31.

RAZRED	TEMATSKE CJELINE
1.	„U potrazi za smislom života“, „Čovjek – religiozno biće“, „Kršćanska objava i Sveto pismo“, „Isus Krist – vrhunac objave“
2.	„Sloboda – izbor i odgovornost“, „Život s Crkvom i u Crkvi“, „Zajednica koja oslobađa i služi – povijest Crkve“, „S Crkvom na putu vjere i slobode – molitva, slavlje i svjedočenje“
3.	„Kršćansko poimanje čovjeka“, „Čovjek – moralno biće“, „Ljubav prema Bogu i bližnjemu – temelji kršćanske moralnosti“, „Muško i žensko stvori ih“, „Dostojanstvo ljudskog života“, „Živjeti u istini“
4.	„Suvremeni čovjek pred pitanjem Boga“, „Biblijska slika Boga i iskustvo Boga“, „Ljudski rad i stvaralaštvo“, „Izazovi znanstveno-

	tehničkog napretka“, „Kršćanska nada u budućnost“
--	---

2.2.1.5. Učitelji i nastavnici katoličkog vjeronauka (vjeroučitelji)

Na temelju čl. 3. Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture (HBK, 2001) naslovnici katoličkog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi mogu biti samo „*kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to i koji zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske, pridržavajući se svih dužnosti i prava koja iz toga proizlaze*“ (čl. 3. § 1.). Oni za svoj vjeroučiteljski rad u školi „*moraju imati ispravu o kanonskome mandatu (missio canonica) koju je izdao dijecezanski biskup. Opoziv mandata nosi sa sobom neposredni gubitak prava na predavanje katoličkoga vjeronauka*“ (čl. 3. § 2.). S obzirom na radno-pravni status u školi vjeroučitelji su „*članovi, sa svim učincima, nastavničkoga zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskoga zbora u predškolskim ustanovama*“ (čl. 3. § 3.). Prema čl. 7. § 2. istoga ugovora vjeroučitelji su dužni „*obdržavati crkvene zakone i odredbe u pitanjima sadržaja vjerskoga odgoja i obrazovanja; što se ostaloga tiče obdržavati odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske i poštivati stegovne odredbe odgojne ustanove u kojoj djeluju*“.

Prema Ugovoru između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama (tzv. Provedbeni ugovor) (HBK, 2001) u čl. 5. ističe se da katolički vjeronauk u javnoj školi mogu izvoditi samo one osobe „*kojima je dijecezanski biskup izdao ispravu o kanonskome mandatu (missio canonica) i koje ispunjavaju potrebne uvjete u skladu s važećim propisima Republike Hrvatske*“ (čl. 5. § 1.) te da „*kada mjerodavne školske i crkvene vlasti utvrde potrebu, dijecezanski biskup određuje*

prikladnu osobu za izvođenje vjeronauka“ (čl. 5. § 2.) i izdaje ispravu o kanonskom mandatu (*missio canonica*) za poučavanje katoličkoga vjeronauka koja ima učinak dok je dijecezanski biskup ne opozove (čl. 5. § 3.), a on to svojim dekretom ima pravo učiniti kada se utvrdi nedostatak „*s obzirom na ispravnost naučavanja i s obzirom na osobno ćudoređe*“ osobe vjeroučitelja (čl. 5. § 4.). O trajnom stručnom i duhovnom usavršavanju vjeroučitelja brine se na nacionalnom nivou Hrvatska biskupska konferencija u skladu s resornim Ministarstvom Republike Hrvatske (čl. 8.), a na regionalnom (nad/biskupijskom) nivou mjesna nad/biskupija, odnosno nad/biskupijski Katehetski ured (ili Ured za vjeronauk). Status vjeroučitelja u javnoj školi ipak na neki način predstavlja netipične značajke s obzirom na status drugih školskih kolega jer uključuje obostrano i komplementarno priznanje školske i crkvene vlasti (Garmaz, 2005^b; Šimunović (M), 2008; Hoblaj, 2011). Može se govoriti o neodvojivim ulogama koje su objedinjene u liku vjeroučitelja katoličkog vjeronauka. On je istodobno svjedok, učitelj i odgojitelj (HBK, 2018), a sve zbog zahtjeva trostruke vjernosti: 1. vjernosti vjeri koju ispovijeda kao svoju; 2. vjernosti školskoj ustanovi u kojoj radi; 3. vjernosti učeniku, shvaćenoj kao služenje njegovoj slobodi savjesti, kao poštivanje i zadovoljenje njegovog jasnog odgojnog prava (Barić, 2013; Jurić, 2015). Prema Marasoviću (1998: 4-15) temeljne su osobine školskih vjeroučitelja za treće tisućljeće: „...*uvjerljivo uvjereni vjernik, a ne tek 'crkveni službenik' (...) čovjek Crkve, a ne privatni 'guru' (...) iskreno duhovna osoba (...) jasno opredijeljen na strani siromaha*“.

2.2.1.6. O katoličkom vjeronauku iz perspektive suradničkog odnosa Crkve, škole i obitelji

Društvene, kulturološke, ekonomske, obrazovne i druge promjene koje se danas događaju u suvremenom društvu ostavljaju školi sve manje prostora i mogućnosti da (p)ostane primarno odgojno središte i uistinu humana i socijalna zajednica (Valjan-

Vukić, 2009). Iz tog razloga na njoj je potreba suradnje s onim dionicima koji mogu značajno doprinijeti njezinu odgojnom i kulturnom djelovanju na različitim razinama. Pri tome se jedna od najvažnijih uloga u osnaživanju suradničke dimenzije škole pripisuje upravo školskim ravnateljima, posebice zbog njihove specifične pozicije u školskoj organizaciji koja im omogućuje povezivanje i umrežavanje unutarnjih i vanjskih dionika (Kovač, Buchberger, 2013). Uloga vjerskih zajednica, ali i ostalih dionika koji u svome djelovanju stavljaju naglasak na etičko-humanističku i vrijednosnu dimenziju, od neizmjerne je važnosti. Najsnažnija prisutnost Crkve u javnoj školi očituje se putem katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta i školskih vjeroučitelja. Isto tako, suradnja Crkve (crkvenih službenika) i ravnatelja škola od iznimne je važnosti jer značajno doprinosi boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u cjelini odgojno-obrazovnog sustava (Rukavina Kovačević, 2012; 2018^b). Prema recentnom istraživanju o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije učenika na području Riječke nadbiskupije (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}), na uzorku ravnatelja osnovnih i srednjih škola, školskih vjeroučitelja, roditelja čija djeca pohađaju školski vjeronauk i crkvenih službenika, očito je da su Katolička crkva i obitelj još uvijek najsnažniji vjersko-odgojni i vrijednosni agensi u hrvatskome društvu, na što upućuju i rezultati nekih prethodnih istraživanja (Valković (ur.), 1998; Nikodem, 2004; Črpić, Zrinščak, 2010). Budući da je istraživanje obuhvatilo aspekte koji su relevantni za ovaj rad, u nastavku se donose najznačajniji rezultati.

Istraživanje je pokazalo da ravnatelji škola (97,6%) uglavnom surađuju s Crkvom kao vanjskim dionikom posredstvom školskih vjeroučitelja. Budući da oni u načelu percipiraju konfesionalni religijski odgoj kao vjerski čin koji se primarno događa na relaciji Crkva – obitelj (92,7% slaže se s tvrdnjom da su „*roditelji prvi i najvažniji*

odgojitelji svoje djece u vjeri“, a njih 78% s tvrdnjom da je „*odgoj za vjerski život djece i mladih primarno zadaća obitelji i Crkve, a ne škole*“, stajališta su da škola kao odgojno-obrazovna institucija može najviše doprinijeti međusobnoj suradnji u širem društveno-kulturnom i vrijednosnom kontekstu u smislu odgoja za temeljne općeljudske i kršćanske vrijednosti i društveno-socijalni angažman. Svoju ulogu vide u vrijednosnoj, solidarističko-humanističkoj dimenziji odgoja u školi koja treba biti usklađena s vrijednosnim, vjerskim i drugim uvjerenjima i stavovima roditelja i djece. U visokom postotku slaganja (80,5%) prihvaćaju tezu da se „*od učitelja i nastavnika u školi očekuje da će upoznati roditelje s vrijednosnim sadržajima koji se nude njihovoj djeci u školi*“, kao i to da je „*škola pozvana uključiti se u različite karitativne i druge akcije koje organizira Crkva i obrnuto*“ (78%). Pri tome drže važnim suradnju s Crkvom i nazočnost crkvenih službenika u školi jer njihova prisutnost „*doprinosi boljoj suradnji škole i Crkve*“ (60,9%), što potvrđuju i rezultati istraživanja iz 2008. godine (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) prema kojima 69,5% školskih vjeroučitelja drži da se „*suradnja ravnatelja i svećenika pozitivno odražava na status vjeronauka i vjeroučitelja*“. Većini je ravnatelja (61%) iznimno stalo do očuvanja i njegovanja kulturno-povijesne i tradicijske baštine hrvatskoga naroda i njezina svrsishodnog implementiranja u programske sadržaje katoličkog vjeronauka u školi te u tom smislu apeliraju na „*veću otvorenost*“ vjeronaučne nastave u budućnosti prema drugim školskim disciplinama (na međupredmetnu korelaciju). Oko 80% ravnatelja procjenjuje župnu katehezu najvažnijim modelom odgoja u vjeri. Mogući razlog tomu je što ravnatelji percipiraju katolički vjeronauk u školi u kontekstu njegovih vrijednosno-pedagoških (tzv. školskih) ciljeva za razliku od župne kateheze u kojoj vide izravno i dublje uvođenje u sadržaj vjere (tzv. katehetski ciljevi).

Školski vjeroučitelji percipiraju suradnju Crkve, škole i obitelji polazeći od društveno-kulturne i vrijednosno-pedagoške opravdanosti katoličkog vjeronauka u školi (97,8%), ali ipak s naglaskom i na potrebu suradnje svih dionika i u užem pastoralno-katehetskom i liturgijskom smislu (81,5%). U visokom postotku slaganja drže da su „*roditelji prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece u vjeri*“ (95,6%) te da su „*kršćanski roditelji dužni upisati svoje dijete na školski vjeronauk*“ (91,3%). Više od 80% vjeroučitelja slaže se s tvrdnjom da „*vjerski odgoj djece i mladih ovisi o aktivnoj uključenosti obitelji u crkvenu/župnu zajednicu*“. Ulogu škole kao dionika suradnje percipiraju primarno u vrijednosnom kontekstu, u smislu da se „*od učitelja i nastavnika u školi očekuje da će upoznati roditelje s vrijednosnim sadržajima koji se nude njihovoj djeci u školi*“ (84,8%) i u kontekstu solidarnog djelovanja u društvu na način „*uključivanja škole u različite karitativne i druge akcije koje organizira Crkva i obrnuto*“ (84,7%). Za razliku od ravnatelja, preko 90% vjeroučitelja percipira školski vjeronauk najvažnijim modelom vjerskog odgoja djece i mladih, nakon čega slijede po važnosti župna kateheza te vjerski odgoj u predškolskim ustanovama.

Crkva, odnosno crkveni službenici (svećenici) percipiraju međusobnu suradnju u kontekstu šireg društveno-kulturnog i odgojno-vrijednosnog vida, u smislu odgoja za kršćanske vrijednosti (84,3%), prenošenja kršćanske kulture i tradicije (75,7%), odgoja za građanske vrijednosti i solidarno djelovanje u društvu (65,7), ali i u užem pastoralno-katehetskom i liturgijskom smislu, u kontekstu prenošenja sadržaja katoličke vjere i ostalih religijskih činjenica (74,3%) s time da u neposrednoj pripravi učenika za sakramente kršćanske inicijacije vide najmanje svrhovitu platformu zajedničke suradnje (50% se slaže, dok 40% nije sigurno). S obzirom na važnost pojedinih modela odgoja u vjeri, oni u najvećoj mjeri drže župnu katehezu najvažnijim modelom (preko 87%), nakon čega slijedi katolički vjeronauk u školi.

Ukupno 78,6% svećenika slaže se s tvrdnjom da „škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri“.

Najvažniji dionici u vjersko-odgojnom lancu, roditelji, za razliku od drugih dionika, najslabije surađuju (statistički nešto više surađuju sa školom negoli s Crkvom). Iako se ukupno 60,7% roditelja slaže da „škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri“, rezultati istraživanja pokazali su da postoji jasno prebacivanje primarne odgovornosti vjerskog odgoja s obitelji, kao prve i najvažnije odgojiteljice djece u vjeri, na one koji su 'službeno ovlašteni' u Crkvi i u školi, a to su crkveni službenici i školski vjeroučitelji. Na tu je pojavu u širem kontekstu upozorio i poglavar Katoličke crkve papa Franjo u svojoj pobudnici *Amoris Laetitia* (2017) kada je pozvao kršćanske roditelje na svijest o vlastitoj odgojnoj autentičnosti i na odgovorno preuzimanje zadaće cjelovitog odgoja svoje djece. Da prethodno navedeni empirijski podatak ne iznenađuje, jer se danas pod zajedničkim nazivnikom katoličkog identiteta očituju vrlo različiti modeli razumijevanja i prakticiranja katoličke vjere, upozorava i Mardešić (2007: 293) kada konstatira da „*roditelji u postmodernitetu nisu imuni od transcendentnoga, duhovnoga i onostranoga, ali je očito da mnogi od njih vjerovanje promatraju kao krajnje slobodnu odluku pojedinca.*“ U tom smislu on zaključuje: „*Očito je da biti kršćaninom i htjeti obvezan odgoj djece u kršćanskoj vjeri prema današnjem načinu shvaćanja više nije ista i neodvojiva stvar.*“ Dosadašnja su istraživanja pokazala da veliki broj odraslih vjernika čak uopće i ne poznaje vjerske sadržaje koje deklarativno prihvaća (Marinović Bobinac, 2000). Sve to utječe na promjenu paradigme po kojoj se danas postaje kršćaninom (Baloban, Hobljaj, Crnić, 2010) i na stvaranje međugeneracijskog jaza s obzirom na prijenos vjere i određenog sustava vrijednosti (Alberich, 2006), što je također sve više vidljivije u religioznoj heterogenosti učenika koji pohađaju školski

vjeronauk s obzirom na prakticanje vjere u obitelji i na njihovu osobnu motiviranost za vjeronaučne sadržaje (Jokić, 2013). Istraživanje o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji pokazalo je, nadalje, da je postotak roditelja koji drže da je njihova „*kršćanska dužnost upisati svoje dijete na školski vjeronauk*“ (45,1%) manji od postotka ravnatelja (51,2%) koji podržavaju tu istu postavku te da tek nešto manje od polovine roditelja (46,1%) drži da je „*vjerski odgoj djece i mladih povezan s uključenošću roditelja u crkvenu/župnu zajednicu*“. Relativno viši postotak slaganja među roditeljima postignut je u percepciji škole kao „*odgojne ustanove koja treba vrijednosno doprinijeti razvoju učenika*“ (64,6%) i na čestici da „*škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri*“ (60,7%). S obzirom na važnost pojedinih modela vjerskog odgoja, roditelji najmanju važnost pridaju vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama, a najveću školskom vjeronauku, što korespondira s rezultatima nekih prethodnih istraživanja (Boneta, Šanko-Brletić, 2013).

U navedenom istraživanju (2018^{a,b}) svim je skupinama sudionika istraživanja bilo dano na procjenu slaganja 13 različitih, ali međusobno povezanih općih teza o katoličkom vjeronauku u školi. Čestice na skali temeljene su na recentnoj religijskopedagoškoj literaturi i verificiranim programima za katolički vjeronauk u školi. Cilj je bio ispitati percepcije predstavnika Crkve, škole i obitelji o temeljnim aspektima vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Procjena slaganja izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. U nastavku teksta donose se kvantitativni podatci za svaku tezu.

1. „*Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.*“

S ovom se tezom ukupno slaže²⁷ 68,3% ravnatelja (M=3,83; SD=0,11), 98,9% vjeroučitelja (M=4,74; SD=0,52), 79,6% roditelja (M=4,04; SD=0,97) i 87,2% crkvenih službenika (M=4,39; SD=0,91). Rezultati ukazuju na činjenicu da Crkva, škola i obitelj visoko vrjednuju antropološko-humanističku i društveno-kulturnu opravdanost vjeronauka u javnoj školi u cjelini odgojno-obrazovnog sustava. Nešto niža razina slaganja ravnatelja s ovom tezom otvara prostor za daljnje unapređenje školsko-vjeronaučne prakse u budućnosti u smislu njezine veće otvorenosti 'prema van', odnosno njezine snažnije promocije u socijalnom kontekstu, na što ukazuju i neka prethodna istraživanja (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011).

2. „Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji suvremene škole.“

S ovom se tezom ukupno slaže 56,1% ravnatelja (M=3,41; SD=1,43), 98,9% vjeroučitelja (M=4,63; SD=0,51), 50% roditelja (M=4,04; SD=0,97) i 71,5% crkvenih službenika (M=3,89; SD=1,08). Prema dobivenim rezultatima razvidno je da ravnatelji i roditelji, za razliku od školskih vjeroučitelja i crkvenih službenika, nisu previše sigurni koliko uistinu katolički vjeronauk doprinosi odgojnim zadaćama današnje škole. Tako skoro 20% ravnatelja „uopće se ne slaže“ (1) s ovom tezom, a 28,4% roditelja „ne zna, nije sigurno“ (3), što potiče na razmišljanje o mogućoj (ne)usklađenosti potreba i zahtjeva suvremene škole i odgojno-vrijednosnih sadržaja koji su implementirani u program katoličkog vjeronauka, a na što dijelom upućuju i recentni rezultati analize vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017).

3. „Vjeronaučna nastava omogućuje stjecanje religijskih kompetencija kod učenika.“

²⁷ U nastavku teksta *ukupno slaganje* podrazumijeva rezultate na mjernoj ljestvici 4 i 5 („slažem se“ i „u potpunosti se slažem“).

S ovom se tezom ukupno slaže 68,4% ravnatelja ($M=3,73$; $SD=0,87$), 94,6% vjeroučitelja ($M=4,42$; $SD=0,60$), 67,6% roditelja ($M=3,74$; $SD=0,99$) i 67,2% crkvenih službenika ($M=3,84$; $SD=0,99$). Prema dobivenim podacima vjeroučitelji su u gotovo najvećem postotku slaganja jedini mišljenja da katolički vjeronauk omogućava učenicima stjecanje religijskih kompetencija, odnosno da ih osposobljava za religiozno tumačenje stvarnosti i za religijsko izražavanje na osobnoj i zajedničarskoj razini. Niža razina suglasnosti kod ostalih skupina suradnika, kao i statistički značajan postotak onih sudionika koji „ne znaju, nisu sigurni“ (3) (u svakoj skupini iznad 20%, osim u skupini vjeroučitelja oko 5%) može se interpretirati činjenicom još uvijek nedovoljno razjašnjene stvarne svrhe i krajnjih ishoda katoličkog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu. Drugim riječima, očigledno je da u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi (u „bazi“) još uvijek nije u potpunosti jasno koje religijske kompetencije učenici trebaju steći u okviru školskog vjeronauka za razliku od onih „katehetskih“ koje su određene modelom župne kateheze. Rezultati doktorskog istraživanja (više u IV. poglavlju) pokazali su da niti među najrelevantnijim stručnjacima i praktičarima za katolički vjeronauk i župnu katehezu u RH i u BiH ne postoji jasna usuglašenost glede detektiranja konkretnih religijskih kompetencija i pastoralno-katehetskih učinaka kao krajnjih odgojno-obrazovnih ishoda katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici.

4. „Cilj vjeronauka prenošenje je kršćanske kulture u školi.“

S ovom se tezom ukupno slaže 70,8% ravnatelja ($M=3,85$; $SD=0,99$), 76% vjeroučitelja ($M=3,90$; $SD=0,93$), 68,5% roditelja ($M=3,66$; $SD=1,04$) i 62,9% crkvenih službenika ($M=3,71$; $SD=1,24$). Prema verificiranim programima katoličkog vjeronauka za osnovnu i srednju školu ovaj je predmet utemeljen na „*univerzalnom odgojnom i kulturnom značenju religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo*“

(HBK, 2003: 2). Dobiveni podatci, koji su visoki, ali ne toliko koliko bi se očekivalo s obzirom na navedenu temeljnu programsku postavku, ukazuju na potrebu intenzivnijeg rada na promociji društveno-kulturnog identiteta katoličkog vjeronauka u školi i njegova programskog dijalogiziranja s ostalim školskim disciplinama na planu povezanosti vjere i kulture, na što već godinama ukazuju mnogobrojne studije i relevantni dokumenti (Kongregacija za kler, 2000; Pavlović, 2001; Mandarić, 2001^b).

5. „*Vjeronauk je školski predmet koji se izričito vodi ciljevima i zadaćama škole.*“

S ovom se tezom ukupno slaže 26,8% ravnatelja (M=2,66; SD=1,18), 15,2% vjeroučitelja (M=2,42; SD=0,91), 17,6% roditelja (M=2,37; SD=1,14) i 32,8% crkvenih službenika (M=2,70; SD=1,31). Dobiveni iznimno niski postotci slaganja s ovom tezom u svim skupinama suradnika istraživanja pokazuju da se katolički vjeronauk u školi kao model konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja nikako ne percipira odvojeno od njegove konfesionalne dimenzije i vjerske zajednice kojoj programski i organizacijski pripada. Nešto viši postotak slaganja crkvenih službenika s ovom tezom može se interpretirati u kontekstu nedovoljno jasnog odnosa između konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka (u svakoj skupini suradnika prisutno je i oko 20% onih koji „ne znaju, nisu sigurni“ (3)). Drugim riječima, još uvijek postoji otvoreno pitanje je li i u kojoj je mjeri katolički vjeronauk u javnoj školi „školsko“, a u kojoj „i školsko i crkveno“ pitanje. O ovoj se temi dosta razmatralo i u okviru različitih stručnih studija i rasprava (Pajer, 1991; 2002; Pranjić, 1991; 1994; Razum, 2008; Mandarić, Razum, 2015; Šimunović, Pažin, 2017). Na temelju rezultata doktorskog istraživanja (IV. poglavlje) definirane su temeljne sastavnice konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi koje predstavljaju okvir unutar kojega se trebaju realizirati (ako je potrebno i revidirati)

domene ovlasti i odlučivanja pojedinih strateških dionika, ali i očekivanja ostalih dionika od vjeronaučne nastave.

6. „Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.“

S ovom se tezom ukupno slaže 24,4% ravnatelja ($M=2,63$; $SD=1,09$), 48,9% vjeroučitelja ($M=3,34$; $SD=1,25$), 41,7% roditelja ($M=3,05$; $SD=1,27$) i 48,6% crkvenih službenika ($M=3,27$; $SD=1,35$). Niska razina suglasnosti u slaganju kod svih skupina suradnika potvrđuje činjenicu da većina suradnika prepoznaje važnost i posebnost vjerskog odgoja u obitelji kao modela kršćanskog odgoja u odnosu na školski vjeronauk i župnu katehezu te da je svjesna važnosti tzv. katehetskih zadaća roditelja u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri djece i mladih. Ipak, dobiveni podatci na drugim varijablama u istom istraživanju, kao što je već bilo prethodno navedeno, pokazuju da roditelji svoje „katehetske zadace“ više prepuštaju onima koji su „službeno ovlašteni“ (školskim vjeroučiteljima i crkvenim službenicima) i u koje imaju više povjerenja. Ovi podatci ukazuju na zaključak da bi katolički vjeronauk u budućnosti trebao biti „rasterećen“ onih očekivanja Crkve, škole i obitelji koja nisu svojstvena njemu kao institucionalnom modelu konfesionalnog odgoja, a koja, u konačnici, on i ne može ispuniti (kompenzirati) u javnom školskom prostoru.

7. „Kvaliteta kršćanskog odgoja u obitelji ovisi o tome jesu li roditelji pohađali vjeronauk u školi ili nisu.“

S ovom se tezom ukupno slaže 24,4% ravnatelja ($M=2,73$; $SD=1,12$), 32,6% vjeroučitelja ($M=3,05$; $SD=1,17$), 31,2% roditelja ($M=2,69$; $SD=1,26$) i 42,8% crkvenih službenika ($M=3,23$; $SD=1,18$). Kao i na prethodnoj čestici, niska razina suglasnosti s ovom tezom ukazuje na zaključak da suradnici svih skupina percipiraju kršćanski odgoj u obitelji kao religijskopedagoški model koji ima svoje posebnosti u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri, a koje nisu izričito povezane sa stjecanjem

religijskih kompetencija na školskom vjeronauku. To otvara prostor za dublje promišljanje o intenzivnijem radu s kršćanskim obiteljima u pogledu vjerskog odgoja djece i mladih, koji se u stručnim krugovima danas prepoznaje kao pastoralno-katehetski prioritet (Šimunović, Pažin, 2017; HBK, 2018).

8. „Vjeronauk služi prenošenju i poučavanju sadržaja vjere.“

S ovom se tezom ukupno slaže 87,8% ravnatelja (M=4,10; SD=0,58), 93,5% vjeroučitelja (M=4,40; SD=0,65), 84,8% roditelja (M=4,08; SD=0,82) i 82,8% crkvenih službenika (M=4,17; SD=1,01). Visoki postotak suglasnosti u slaganju u svim skupinama govori u prilog činjenici da se školski vjeronauk kod većine suradnika primarno percipira u njegovoj konfesionalnoj dimenziji kao katehetski model odgoja u vjeri, na što upućuju i rezultati analize vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta koji su pokazali iznimnu zasićenost sadržajima koji izravno utječu na formiranje religijskog/vjerskog identiteta učenika (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017). Ipak, rezultati doktorskog istraživanja među suradnicima stručnjacima i praktičarima na varijablama školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka, napose ciljeva i programskih odrednica (više u IV. poglavlju), potvrdili su važnost nadilaženja uskokatehetskog modela konfesionalne religijske nastave u budućnosti, na što su ukazale i neke dosadašnje stručne studije (Pajer, 1991; 2002; Hemel, 2000; Razum, 2008; (ur.), 2011; Mandarić, Razum, 2015).

9. „Temeljna svrha vjeronauka formiranje je vjerskog identiteta djece i mladih.“

S ovom se tezom ukupno slaže 48,8% ravnatelja (M=3,37; SD=0,89), 89,1% vjeroučitelja (M=4,37; SD=0,74), 66,1% roditelja (M=3,72; SD=0,99) i 71,4% crkvenih službenika (M=3,89; SD=0,97). Iako je ova teza konceptijski na tragu prethodne, na ovoj je čestici vidljivo smanjenje suglasnosti u slaganju suradnika

ravnatelja i roditelja. Podatci upućuju na zaključak da ravnatelji i roditelji ipak drže da je za formiranje vjerskog identiteta učenika potrebno „dublje“ uvođenje u sadržaj katoličke vjere, što može pružiti jedino župna kateheza i kršćanski odgoj u obitelji.

10. „Vjeronauk uvodi učenike u osobno iskustvo vjere.“

S ovom se tezom ukupno slaže 51,2% ravnatelja (M=3,44; SD=1,00), 85,8% vjeroučitelja (M=4,17; SD=0,77), 72,3% roditelja (M=3,75; SD=1,03) i 57,1% crkvenih službenika (M=3,59; SD=1,08). U procjeni ovog, prema mišljenju relevantnih stručnjaka i praktičara u RH i BiH, jednog od najvažnijih pastoralno-katehetskih učinaka katoličkog vjeronauka u školi (više u IV. poglavlju), najniža je razina slaganja u njegovu prihvaćanju postignuta među ravnateljima i crkvenim službenicima. Razlozi različitim procjenama slaganja s ovim pastoralno-katehetskim učinkom katoličkog vjeronauka u školi leže velikim dijelom u nejasnom komplementarnom odnosu školskog vjeronauka i župne kateheze konkretno u praksi, što su potvrdili i rezultati doktorskog istraživanja, a dijelom i u činjenici sve izraženije religijske heterogenosti učenika koji izabiru ovaj predmet, što posljedično dovodi u pitanje realnu mogućnost realizacije ovog učinka (Pajer, 2007; Razum, 2008; Jokić, 2013; Mandarić, Razum, 2015).

11. „Vjeronauk dovodi učenike bliže Crkvi.“

S ovom se tezom ukupno slaže: 39% ravnatelja (M=3,17; SD=1,18), 80,4% vjeroučitelja (M=4,17; SD=0,77), 61,1% roditelja (M=3,55; SD=1,14) i 54,3% crkvenih službenika (M=3,50; SD=1,10). Slično kao i na prethodnoj čestici, u procjeni ovog pastoralno-katehetskog učinka katoličkog vjeronauka u školi najviša je razina suglasnosti u slaganju s ovom tezom prisutna jedino kod vjeroučitelja, dok je najniža razina ostvarena kod ravnatelja. I na ovoj je čestici zamjetno da nije posve jasno koji

su stvarni pastoralno-katehetski učinci ovog predmeta s obzirom na njegovu teološko-eklezijalnu opravdanost i komplementarni odnos sa župnom katehezom, što se također pokazalo i u doktorskom istraživanju među suradnicima stručnjacima i praktičarima (više u IV. poglavlju).

12. „Vjeronauk je oblik crkvene pouke u školskom prostoru.“

S ovom se tezom ukupno slaže 58,6% ravnatelja ($M=3,41$; $SD=1,18$), 46,7% vjeroučitelja ($M=3,04$; $SD=1,40$), 63,6% roditelja ($M=3,55$; $SD=1,13$) i 50% crkvenih službenika ($M=3,29$; $SD=1,30$). Relativno niska razina suglasnosti u slaganju s ovom tezom koja je dobivena u svim skupinama suradnika (nešto je viša razina kod roditelja) pokazuje da suradnici svih skupina velikim dijelom ne percipiraju katolički vjeronauk kao uskokonfesionalni model. Međutim, interpretirajući ove podatke u kontekstu dobivenih podataka na prethodnim česticama (od 9 do 11), može se zaključiti da među predstavnicima najvažnijih vjersko-odgojnih institucija (Crkva – škola – obitelj) još uvijek postoje određene nejasnoće glede teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka u školi s obzirom na njegovu disciplinarnost i konfesionalnost. Takav podatak ne začuđuje jer je pitanje odnosa konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi dugogodišnji predmet stručne rasprave i među relevantnim stručnjacima i praktičarima za ovo područje, što je potvrdilo i doktorsko istraživanje.

13. „Cilj vjeronauka u školi priprava je učenika za sakramente.“

S ovom se tezom ukupno slaže 36,5% ravnatelja ($M=2,83$; $SD=1,22$), 26,1% vjeroučitelja ($M=2,53$; $SD=1,15$), 51,9% roditelja ($M=3,26$; $SD=1,24$) i 31,4% crkvenih službenika ($M=2,89$; $SD=1,15$). Na ovoj je čestici postignuta najniža razina suglasnosti svih skupina suradnika. Rezultati doktorskog istraživanja na uzorku

stručnjaka i praktičara (više u IV. poglavlju) također su pokazali iznimno nisku razinu suglasnosti u prihvaćanju ovog liturgijsko-sakramentalnog cilja katoličkog vjeronauka u školi. Ovi rezultati koreliraju s onima koji su dobiveni u istraživanju koje su proveli Mandarić, Hoblaj, Razum (2011) na varijabli odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze (53,7% vjeroučitelja izrazilo je slaganje s tvrdnjom da „*škola nije mjesto za pripremanje djece za sakramente*“). Razvidno je da ovaj cilj koncepcijski više pripada modelu župne kateheze negoli katoličkom vjeronauku iako u nekim svojim aspektima nalazi opravdanost i u njemu (Šimunović, Pažin, 2017).

U kontekstu teorijske analize postojeće suradnje Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih u Republici Hrvatskoj prema stručnim obječajama renomiranih katehetskih stručnjaka Šimunovića i Pažina (2017: 89) danas se nameće hitna potreba svojevrsne „*prementalizacije na svim razinama*“ ili, drugim riječima, potreba korjenite obnove, osvješćivanja i prihvaćanja suodgovornosti u angažiranijem umreženom djelovanju, što su velikim dijelom potvrdili i rezultati doktorskog istraživanja.

2.2.2. Teološko-eklezijalni („katehetski“) identitet katoličkog vjeronauka

2.2.2.1. Različita teorijska polazišta

Crkva percipira katolički vjeronauk u školi kao jedno od njezinih važnih mjesta navješćanja vjere i sudjelovanja u javnom društvenom životu u okviru odgoja i obrazovanja djece i mladih (Šimunović, 2008; Hoblaj, 2008). Teološko-eklezijalni, odnosno „katehetski“ identitet katoličkog vjeronauka u školi temelji se na činjenici da su u školskom vjeronauku osnovna polazišta Bog i čovjek, duhovna uporišta i povijesna zbilja (Šimundža, 2008). U tom smislu katolički vjeronauk u školi doprinosi „*boljem shvaćanju suodnosa između općeljudskog iskustva i kršćanskog shvaćanja*“

vjere, što znači da se maksimalna briga posvećuje neraskidivoj povezanosti vjere i života“ (Šimunović, 2006: 180). Njegov teološko-eklezijalni identitet najočitiiji je u komplementarnom odnosu sa župnom katehezom kao religijskopedagoškom modelu uvođenja učenika u vjeru. Odnos ovih dvaju modela vjerskog odgoja mogu se definirati kao polazište i krajnje dovršenje vjersko-odgojnog procesa (teološki rečeno kao „*preambula fidei*“ i „*ambula fidei*“). No, upravo u tom odnosu naziru se određene poteškoće i/ili nejasnoće (manje u teoriji, a više u praksi).

Temeljna svrha školskog vjeronauka i školske vjeronaučne nastave jest učenicima prenijeti znanja o identitetu kršćanstva i kršćanskoga života, a svrha župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici promicati osobni pristanak uz Krista i dublje sazrijevanje kršćanskoga života u njegovim različitim aspektima (Grochowski, Bruguès, 2009). Dok je u teoriji donekle jasna ta različitost, postojeće stanje u praksi ukazuje na potrebu veće jasnoće u definiranju krajnje svrhe i ciljeva oba modela vjerskog odgoja i obrazovanja (Razum, 2000; Mandarić, 2012). Naime, temeljni problem nejasnog identiteta (i svrhe) katoličkog vjeronauka u javnoj školi u odnosu na identitet (i svrhu) župne kateheze u Crkvi leži u tome što se njihov odnos u nekim aspektima temelji na preklapanju umjesto na sinergijskom nadopunjavanju (Paloš, 1998). Misli se na one ciljeve, programske odrednice i pastoralno-katehetske učinke katoličkog vjeronauka kojima se želi odgojiti učenike za liturgijsko-sakramentalnu praksu i formirati praktične vjernike te kojima se pokazuje veća zaokupljenost doktrinarnom cjelovitošću sadržaja, a manje konkretnim učeničkim iskustvom (Razum, 2008; 2017). I među roditeljima i učenicima koji pohađaju školski vjeronauk također vlada određena konfuzija glede percepcije komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze i njezine konkretne realizacije u praksi jer mnogima od njih nije jasno zašto je potrebna župna kateheza kada već postoji školski vjeronauk, što je potvrdilo i

recentno istraživanje o kojemu je prethodno bilo više riječi (Rukavina Kovačević, 2018^b).

Prvih nekoliko godina od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u školski sustav Republike Hrvatske postojalo je vrlo očito preklapanje ciljeva i/ili svrhe školskog vjeronauka i župne kateheze (Filipović, 2016^a). Razlozi tomu bili su mnogostruki, među kojima i strah da se konfesionalni vjeronauk ne bi pretvorio u nekonzfesionalni model religijske kulture ili tomu slično (Zaključna diskusija na 19. Katehetskoj ljetnoj školi, 1993). Neki su katehetski stručnjaci toga vremena opravdavali tijesnu povezanost (do granica preklapanja) školskog vjeronauka i župne kateheze činjenicom da je postojanje sadržaja crkveno-liturgijskog karaktera u programu školskog vjeronauka prisutno zbog skladnijeg odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze i zbog različitih oblika djelovanja učenika u crkvenoj zajednici (Baričević, 1993). Prema crkvenom dokumentu „Radosno naviještanje Evandjelja i odgoj u vjeri“ iz 1991. godine ciljevi i cjelokupan program katoličkog vjeronauka u školi moraju pridonositi *„svestranom oblikovanju vjeroučenikove ličnosti, da se vjeroučeniku omogućiti stjecanje općereligiozne i kršćanske kulture te da se osobito nastoji ostvariti specifičan cilj kateheze: rast vjeroučenika do odrasle i zrele vjere“* (Biskupi Jugoslavije, 1992, br. 31). Dokument ističe da se krajnji cilj katoličkog vjeronauka očituje u *„razvijanju sposobnosti vjeroučenika za uspostavljanje istinskih odnosa sa sveukupnom stvarnošću: istinskog odnosa prema cjelokupnoj vlastitoj duhovno-tjelesnoj stvarnosti, istinskog odnosa u životu i radu s drugima, istinskog odnosa prema svijetu i, osobito, istinskog vjerničkog odnosa prema Bogu“* (br. 47). No, sve se više zamjećuje u većini europskih zemalja pa tako i u Republici Hrvatskoj da se u pluralističkom, demokratskom i višekulturalnom društvu ne može više pozivati samo na evangelizacijsko poslanje Crkve i njezino pravo da u školi ostvaruje crkvenu

(katehetsku) poduku (Razum, 2008; Mandarić, Razum, 2015), odnosno da školski vjeronauk neizravno ostvaruje ciljeve župne kateheze. Prema Misiaszecu (2012) ta je situacija evidentna u Poljskoj gdje je predmet katoličkog vjeronauka u školi sveden isključivo na doktrinarni, liturgijski, moralni i eklezijalni vid, što se loše odražava na međupredmetnu korelaciju (u odnosu na druge školske predmete ovaj se predmet percipira kao izolirano tijelo Katoličke crkve), ali i na njegovu društveno-kulturnu opravdanost. Sve dok su europska društva, u koje ulazi i hrvatsko, o sebi mislila kao o kulturno homogenim društvima i dok se kršćanska baština vjerovanja i vrijednosti mogla prenositi većini učenika kršćana, vjeronaučna je nastava mogla biti neki oblik „školske kateheze“, odnosno „crkvene pouke“ u školskom prostoru, a nerijetko ju je i zamjenjivala (Pajer, 2007; Razum, 2008). Danas postoje tri skupine učenika koji pohađaju katolički vjeronauk (kako u drugim europskim školama tako i u Republici Hrvatskoj): **1.** učenici vjernici kojima vjeronauk pomaže da bolje shvate kršćansku poruku; **2.** učenici koji još uvijek tragaju za vjerom i koji će na školskom vjeronauku moći otkriti što je vjera u Isusa Krista; i **3.** učenici koji nisu vjernici, za koje je školski vjeronauk prva informacija o vjeri u Isusa Krista (Kongregacija za kler, 2000, br. 75, Razum, 2008). Na taj način vjeronaučna nastava nekome može biti prilika da se još svjesnije odluči za produbljevanje svoje vjere, drugima da se susretnu s izvornim odgovorima Katoličke crkve na temeljna egzistencijalna pitanja, a trećima, pak, da otklone moguće predrasude o kršćanstvu i Katoličkoj crkvi trajno preispitujući svoja stajališta (Hoblaj, Šimunović, 2006). U tom smislu katolički vjeronauk mogu odabrati svi učenici neovisno o vlastitoj religioznoj identifikaciji (za razliku od župne kateheze!), jer je težište programa na formiranju stavova učenika i stjecanju religijskih kompetencija, ali uz uvjet da su svjesni konfesionalnih pretpostavki predmeta (da je polazište vjeronaučne nastave i vjeronaučnih sadržaja u katoličkoj vjeri). Takva

impostacija katoličkog vjeronauka (s obzirom na religijsku heterogenost učenika, ali i obitelji iz koji dolaze ti isti učenici) za sobom povlači i „novo“ promišljanje pastoralno-katehetskih učinaka koji proizlaze iz teološko-eklezijalne opravdanosti ovoga predmeta u sustavu javne škole, što je potvrdilo i recentno istraživanje na uzorku najrelevantnijih stručnjaka i praktičara za katolički vjeronauk i župnu katehezu (više u IV. poglavlju disertacije). Valja računati i s još jednom činjenicom, a ta je da je i pluralizam relativno postojanih skupina različitih vjerskih, svjetonazorskih uvjerenja i moralnih načela (katolici, pravoslavci, protestanti, muslimani, židovi, ateisti i drugi) danas sve više zamijenjen pluralizmom pojedinaca čiji životni stil ovisi više o subjektivnom izboru negoli o tradicijama i autoritetu neke vjerske ili druge zajednice (Brezinka, 2005). Stoga, prema Brezinki (2005) mentalni i društveni temelj školskog sustava koji bi bio podijeljen prema vjerskim ili filozofskim uvjerenjima roditelja danas više ne postoji. Prema Pranjiću (1991; 1994) svrha konfesionalnog vjeronauka nije u pristajanju učenika na određenu (katoličku) konfesiju bez obzira na njegov teološko-eklezijalni identitet, jer javna škola „*nije i ne smije biti mjesto regrutiranja vjerskih pripadnika, a ponajmanje prostor gdje se vjera prakticira u svojoj njezinoj pojavnosti, naročito onoj liturgijskoj*“ (1994: 101). Njegova je svrha u kritičkom dozrijevanju, osposobljavanju učenika za dijalog i osobno sučeljavanje s religijskim fenomenom, ne isključujući u konačnici i vjersku opciju da osoba na ovaj način dođe do nje. Ono što pripada školskom vjeronauku stvaranje je osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija), nadvaladavanje predrasuda, sposobnost kritičke revizije, osposobljavanje za dijalog i sučeljavanje, što nikako nije u programskom temelju župne kateheze.

Budući da idejno-koncepcijska strana župne kateheze u religijskopedagoškom smislu dosada nije tematizirana u Republici Hrvatskoj jer se fokus interesa usmjeravao

uglavnom na organizacijsko-pravno funkcioniranje i stabiliziranje katoličkog vjeronauka u školi, Filipović (1998) naglašava da je još uvijek velika teškoća razgraničenje odnosa i svrhe školskog vjeronauka i župne kateheze, a samim time i definiranja školsko-pedagoškog i teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Izostanak intrinzične motiviranosti učenika za sadržaje vjeronaučne nastave ova autorica dovodi u svezu s različitim percepcijama školskog vjeronauka s obzirom na njegovu temeljnu svrhu i cilj. Tako naglašava da sadržaji koji se u katoličkom vjeronauku posreduju i pristupi koji se primjenjuju pretpostavljaju primarno vjerničku obitelj iz koje učenik dolazi, kao i određeni stupanj osobne vjere učenika i prakticiranja vjere u svakodnevnom životu. Takve pretpostavke i očekivanja ukazuju na model školskog vjeronauka koji funkcionira po principu župne kateheze školskog tipa, a to danas niti je moguće niti je pedagoški opravdano. Zaključno, dakle, prvi je preduvjet uspjeha školskog vjeronauka prihvaćanje i poštivanje svakog učenika na onoj razini religiozne otvorenosti na kojoj se on trenutno nalazi, dok je vjeroučitelj u školi pozvan omogućiti učeniku stjecanje određenih religioznih i vjerskih kompetencija te pratiti i provjeravati njegovo napredovanje, ali ne i siliti njegove vjerske odluke i opredjeljenja. Rezultati istraživanja iz 2008. godine na reprezentativnom uzorku školskih vjeroučitelja i učenika srednjih škola (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) pokazali su da 72,2% školskih vjeroučitelja drži „nemotiviranost učenika“ velikim (3) i vrlo velikim (4) čimbenikom koji onemogućuje kvalitetnu realizaciju vjeronaučne nastave, a 63,9% vjeroučitelja „nemotiviranost roditelja za religijska pitanja“.

Recentna europska i domaća istraživanja ukazala su na važnost komplementarnog odnosa konfesionalnog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj zajednici, ali i na određene izazove u njihovoj realizaciji. Tako su rezultati međunarodnog

istraživanja u sklopu projekta „Vjeronauk u školi – resurs za Europu“ (izvorno tal. „*L'insegnamento della religione risorsa per l'Europa*“) iz 2005. godine u kojem je sudjelovalo 29 europskih zemalja, među njima i Republika Hrvatska, ukazali na važnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi u smislu njegovog vrijednog doprinosa općeljudskoj i kulturnoj formaciji učenika, odnosno znanjima i pozitivnom prihvaćanju sadržaja i vrijednosti kršćanske tradicije koju javna škola nudi svim učenicima s ciljem njihova razvoja i postizanja osobne zrelosti (Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.), 2009). Župna se kateheza, prema ovom istraživanju, percipira kao doprinos Katoličke crkve izgradnji vjerničkoga života učenika uz preduvjet eksplicitnog prihvaćanja vjere unutar konteksta kršćanske zajednice. Domaća su istraživanja pokazala da još uvijek postoje određene poteškoće u konkretnoj realizaciji navedene komplementarnosti. Tako Mandarić, Hobljaj, Razum (2011) u svom istraživanju navode da ni među školskim vjeroučiteljima, koji su u izravnom odnosu s oba modela u njihovoj konkretnoj realizaciji, nije uspostavljen konsenzus u slaganju s obzirom na tvrdnju da „u vjeronaučnom programu ima tema koje više pripadaju župnoj katehezi“ (25,9% se slaže, 27,8% se ne slaže, a 37% nije sigurno). O stavu crkvenih službenika prema komplementarnom i razlikovnom odnosu katoličkog vjeronauka i župne kateheze govore dobiveni podatci empirijskog istraživanja koje je provedeno 2006. godine u Zadarskoj nadbiskupiji (Filipović, 2006; 2011^a). Prema ovom istraživanju manje od polovice crkvenih službenika slaže se s tvrdnjom da „župna kateheza ne smije ponavljati program školskog vjeronauka“ (42,85%) te da mora biti „kvalitetna i zainteresirati djecu i mlade na nov način“ (41,42%). S obzirom na ciljeve i svrhu župne kateheze, crkveni službenici u većini drže da ona treba prije svega uvoditi u sakramentalni i liturgijski (unutarcrkveni) život zajednice (78,57%), poticati duhovni rast vjernika (65,71%) i tumačiti vjerske istine

vjericima različitih dobi (50%). Ciljevi koji se vežu uz osposobljavanje osobe za angažirano i kritičko djelovanje u društvu (28,57%) i teološko osuvremenjivanje vjerskog znanja (20%) percipiraju se više u kontekstu školskog vjeronauka negoli župne kateheze. U sličnom kontekstu župnu katehezu percipiraju i studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu koji se osposobljavaju za profesionalni rad u području oba modela vjerskog odgoja (Filipović, 2010; 2011^a). Rezultati su pokazali da većina studenata percipira župnu katehezu u sakramentalno-liturgijskom smislu (dublje uvođenje u osobnu vjeru) i da iskazuje suglasnost glede važnosti uključenosti djece i mladih. Međutim, jedna četvrtina ispitanih veže župnu katehezu uz „*klerikalni, paternalistički i unutarcrkveno usmjereni mentalitet*“ te uz „*nedovoljno uvažavanje karizmi i kompetencija vjernika laika, zatvorenost za suradnju i neuključivanje vjernika laika u pastoralno-katehetske projekte*“ (2011: 146). Da je situacija glede poteškoća u realizaciji komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze (neposredno i teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka) prisutna i u nekim susjednim zemljama, potvrđuju rezultati istraživanja provedenog 1998. godine u Bosni i Hercegovini²⁸ (Pavlović, 1998). Naime, prema dobivenim empirijskim pokazateljima uvođenjem katoličkog vjeronauka u školu župna kateheza kao njegov komplementarni model pala je u drugotni plan do granica zapostavljenosti te se škola pokazala kao primarno mjesto vjersko-odgojnog rada s djecom i mladima. Nadalje, rezultati su ukazali i na činjenicu da relativno veliki broj roditelja uopće ne shvaća potrebu niti svrhu realizacije oba modela vjerskog odgoja, što su također potvrdili i rezultati recentnog istraživanja na području Riječke nadbiskupije (Rukavina Kovačević, 2018^b). Problem nejasne komplementarnosti nije stran niti u zemljama

²⁸ Katolička crkva u Hrvatskoj i Katolička crkva u Bosni i Hercegovini tijesno su povezane na najvišim crkvenim razinama (Hrvatska biskupska konferencija i Biskupska konferencija BiH) u različitim domenama i tijelima (npr. Vijeće HBK za katehizaciju i novu evangelizaciju sastavljeno je od članova koji teritorijalno pripadaju jednoj ili drugoj državi). Iz tog razloga podatci dobiveni na području BiH relevantni su za ovu temu.

većinske pravoslavne vjeroispovijesti u Istočnoj Europi. Tako Cucos (2004: 142) ističe: „U nekim situacijama postojao je rizik zamjene religioznog odgoja katehizacijom (još uvijek postoji to iskušenje). (...) Mnogi roditelji, svećenici pa i sami školski vjeroučitelji mislili su da se na satovima školskog vjeronauka učenika duhovno uvodi u odgovarajuće bogoslužje. To se događalo i stoga što je, barem na početku, sat nastave školskog vjeronauka bio pretvoren u propovijed ili u katehetski susret. Iz tog razloga mnogi se i nisu složili da se (pravoslavni) vjeronauk uvodi u škole.“

Dosadašnja su socioreligijska istraživanja u Republici Hrvatskoj pokazala da se fokus stručne i opće javnosti uglavnom bazirao na školski vjeronauk u njegovim različitim aspektima, a manje ili najmanje na župnu katehezu kao njegov komplementarni model. Čini se da bi u vremenu koje dolazi trebalo u središte religijskopedagoške pažnje postaviti upravo župnu katehezu i kršćanski odgoj u obitelji kao pastoralno-katehetski prioritet i njihov komplementarni odnos sa školskim vjeronaukom. Tome u prilog govore i rezultati recentnog istraživanja na području Riječke nadbiskupije koji se odnose na percepciju važnosti svih institucionalnih oblika vjerskog odgoja i na njihov doprinos cjelovitom odgoju u vjeri djece i mladih (Tablica 6) prema kojemu se najveća važnost i odgovornost pridaje župnoj katehezi koja je ujedno i najviše potrebna unapređenja u budućnosti.

Tablica 6: Razlike u procjenama opće važnosti pojedinih modela vjerskog odgoja djece i mladih (roditelji (O) – vjeroučitelji (V) – ravnatelji (R) – crkveni službenici (C)). Izvor: Rukavina Kovačević, 2018^b.

OPĆA	Obitelj (O)		Škola (V)		Škola (R)		Crkva (C)		F
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	

VAŽNOST									
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	2,87	1,34	4,28	0,73	2,88	1,23	4,19	1,07	47,45**
Vjeronauk u OŠ ²⁹	3,55	1,28	4,70	0,55	3,34	1,26	4,31	1,04	30,08**
Vjeronauk u SŠ ³⁰	3,30	1,34	4,71	0,48	3,07	1,25	4,23	1,11	41,85**
Župna kateheza OŠ	3,96	1,05	4,33	0,88	4,22	0,91	4,70	0,55	13,14**
Župna kateheza SŠ	3,70	1,19	4,39	0,77	4,17	0,89	4,34	0,83	14,9**

*p<0,05; **p<0,01

Očigledno je da će se na polju komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze trebati još dosta raditi, napose na preciziranju svrhe i ciljeva oba modela u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri. Međutim, valja istaknuti da niti brojne druge europske zemlje koje su imale neprekinutu tradiciju konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi, za razliku od Hrvatske, nisu u svojoj katehetskoj praksi iznašle posve zadovoljavajuće uvjete ostvarenja ovoga odnosa (Pavlović, 1999). Prema mišljenju nekih katehetskih stručnjaka (Paloš, 1998; Pavlović, 1999) jedan od razloga tomu u hrvatskom kontekstu jest taj što nije izrađena konkretna religijskopedagoška strategija

²⁹ Oznaka za osnovnu školu. Isto vrijedi i u tablici za župnu katehezu.

³⁰ Oznaka za srednju školu. Isto vrijedi i u tablici za župnu katehezu.

rada u školskom vjeronauku i u župnoj katehezi u onim aspektima u kojima bi se jasno pokazala njihova komplementarnost i razlika. Prema mišljenju Razum i Plevko (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) uza sve što je učinjeno na planu katoličkog vjeronauka i župne kateheze, ipak do sada nisu provedene stručne rasprave niti su se donosili stručni prijedlozi glede promjena i poboljšanja kvalitete vjeronaučne teorije i prakse, a isto tako i formacije nositelja ovih dvaju modela vjerskog odgoja. Rezultati doktorskog istraživanja koji se donose u IV. poglavlju rada na tragu su rečenoga i mogu ponuditi korisne stručne smjernice u rješavanju ovog ključnog pitanja.

2.2.3. Vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka

Religijska formacija učenika u javnim školama predstavlja jedno od najzahtjevnijih pedagoško-didaktičkih pitanja suvremene škole (Jackson, 2014). Tako na pitanje utječe li institucionalno znanje o religijama (eng. *“religious literacy”*) izravno na povećanje temeljnih vrijednosti kod učenika ili je potrebna i formacija njihovog religioznog/vjerskog identiteta (odgoj u vjeri), među europskim obrazovnim stručnjacima još uvijek nema jasnog odgovora (Jackson, 2014). Prema rezultatima međunarodnog istraživanja u sklopu projekta „Vjeronauk u školi – resurs za Europu“ (Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.), 2009) važnost i uloga vrijednosno-odgojne dimenzije konfesionalne religijske nastave u javnoj školi izražena je terminima cjelovite formacije osobnog identiteta učenika. Tako se u većini europskih zemalja konfesionalna religijska nastava, kojom se želi dublje upoznati kulturni, povijesni, društveni i svaki drugi doprinos kršćanske baštine europskih zemalja, percipira ujedno i kao pomoć u promicanju društveno prihvatljivih vrijednosti i ponašanja. Naravno, radi se o onim pod/modelima konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja koji ne graniče s mogućnošću upadanja u različite

oblike fundamentalizma ili izgradnje svojevrsnog konfesionalnog religijskog geta u školskom okružju (Muchová, 2016). Rezultati empirijskog istraživanja u Republici Češkoj u sklopu projekta „*Teaching Religion in a multicultural European Society*“ (Muchová, 2016) upozorili su upravo na tu opasnost ako se u javnoj školi provodi tzv. usko konfesionalna religijska nastava koja inzistira na monoreligioznom načinu prijenosa vjerske pouke unutar multikulturalnog i multireligijskog društvenog okruženja. Rezultati recentnog istraživanja u hrvatskom nacionalnom kontekstu na uzorku učitelja i nastavnika konfesionalne religijske nastave u osnovnoj i srednjoj školi (više konfesija) pokazali su da oni u većini posjeduju visok stupanj kulture prihvaćanja različitosti i inkluzivnog ophođenja s razlikama u školi i u razredu (Filipović, 2016^b). Tako većina učitelja i nastavnika posjeduje pozitivan stav spram pluralnosti, produktivno koristi raznolikost i razlike te nastoji pravednim tretmanom ublažiti socijalne nejednakosti koje su vidljive u razredu i u nastavi. Ipak, prostora za poboljšanje konkretne školske prakse ima ako je suditi prema rezultatima ovoga istraživanja. Naime, uočeno je da polovica učitelja i nastavnika (52,9%) rijetko ili nikada nije pozvala predstavnike drugih religija ili crkava na svoju nastavu kako bi predstavili svoju religiju ili konfesiju, kao i to da su samo povremeno tražili da se učenici samostalno informiraju o drugim religijama i konfesijama i da o tome izvijeste u razredu. Gledajući iz perspektive isključivo katoličkog vjeronauka u hrvatskom nacionalnom kontekstu, prema istraživanju koje su proveli Mandarić, Hobljaj i Razum (2011) ovaj predmet uvelike „*doprinosi ostvarivanju vrijednosno usmjerene škole*“, „*pridonosi razumijevanju društvenih pitanja i problema*“ (100% vjeroučitelja tako misli), „*uči o vrijednotama bez kojih današnji svijet ne bi mogao funkcionirati*“ (ukupno 64% učenika tako misli) i „*koncipiran je kao predmet pomoću kojega se*

bolje upoznaje vlastita osoba, druge osobe i svijet u kojemu se živi“ (ukupno 64,5% učenika tako misli).

2.2.3.1. Zastupljenost vrijednosnih tema u udžbenicima za katolički vjeronauk

S obzirom na zastupljenost vrijednosnog sadržaja u vjeronaučnim udžbenicima za osnovnu i srednju školu, 2016. godine provedena je analiza udžbenika za katolički vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi³¹ (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017) s ciljem ispitivanja zastupljenosti određenih vrijednosnih odrednica (identitet – osobni, religiozni, nacionalni i kulturni; odgovornost; dijalog – ekumenski, međureligijski, interkulturalni, društveni; dostojanstvo osobe, solidarnost i kršćanska duhovnost) i njihove usklađenosti s programskim ishodima učenja u osnovnoj i srednjoj školi sukladno Nacionalnom okvirnom kurikulumu (Fuchs, R., Vican, D., Milanović Litre, I. (ur.), 2011) i predmetnom kurikulumu (HBK, 2003; 2009; 2014).³² Prema Udžbeničkom standardu u Republici Hrvatskoj (NN, 65/13) etički zahtjevi svih pa tako i vjeronaučnih udžbenika usmjereni su ka promicanju temeljnih vrijednosti koje proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjeloviti osobni razvoj učenika, za (o)čuvanje i razvijanje nacionalne, kulturne, duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske te za toleranciju i suživot sa svima u Europi i

³¹ Analizirani su sljedeći vjeronaučni udžbenici: „Učimo ljubiti Boga i ljude. Udžbenik za katolički vjeronauk prvoga razreda osnovne škole“, „Rastimo u zahvalnosti. Udžbenik za katolički vjeronauk drugoga razreda osnovne škole“, „Za stolom ljubavi i pomirenja. Udžbenik za katolički vjeronauk trećega razreda osnovne škole“, „Na putu vjere. Udžbenik za katolički vjeronauk četvrtoga razreda osnovne škole“, „Ja sam put. Udžbenik za katolički vjeronauk petoga razreda osnovne škole“, „Pozvani na slobodu. Udžbenik za katolički vjeronauk šestoga razreda osnovne škole“, „Zajedno u ljubavi. Udžbenik za katolički vjeronauk sedmoga razreda osnovne škole“, „S Kristom u život. Udžbenik za katolički vjeronauk osmoga razreda osnovne škole“, „Tražitelji smisla. Vjeronaučni udžbenik za prvi razred srednje škole“, „Odvažni svjedoci. Vjeronaučni udžbenik za drugi razred srednje škole“, „Životom darovani. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za treći razred srednjih škola“, „Svjetlom vjere. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za četvrti razred srednjih škola“. Detaljniji podatci o udžbenicima navedeni su u popisu literature.

³² Dosadašnje analize vjeronaučnih udžbenika u Republici Hrvatskoj (Batarello i sur., 2010; Batelja, 2008; Filipović, 2013; Iličić, 2009; Šiklič, 2006; Šimunović, 2006; 2008; Špehar, 2006; Vidović, 2006; Vukelja, 2012) temeljile su se na različitim religijskopedagoškim aspektima, ali ne i na vrijednosnom aspektu.

svijetu. Intencija je donositelja kurikul(um)a za katolički vjeronauk (NKU HBK) da svi udžbenici za katolički vjeronauk vrijednosno prate postavke relevantnih obrazovnih dokumenata u Republici Hrvatskoj i dokumenata Katoličke crkve u smislu usvajanja onih vrijednosti koje čine kršćansko - humanistički korpus sadržaja konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi. Te vrijednosti podudaraju se s vrijednosnim odrednicama na kojima se temeljila ova analiza. Istraživanje je provedeno metodom analize sadržaja 299 udžbeničkih tema s pripadajućim tekstovima. Rezultati analize ukazali su na nedostatnu usklađenost vrijednosnih prioriteta u tematskim sadržajima pojedinih udžbenika s obzirom na definirane programske smjernice i ishode učenja (Tablica 7)³³ te na postojeću nesrazmjernost u zastupljenosti vrijednosnog sadržaja koja varira od iznimno velike zasićenosti (teme koje promiču razvoj religioznog i osobnog identiteta učenika) preko slabe zasićenosti (teme koje vrijednosno potiču na solidarnost i kršćansku duhovnost) do nezasićenosti (teme koje izravno promiču vrijednost kulturnog identiteta i interkulturalnog dijaloga) (Grafikon 1). S obzirom na ovaj posljednji podatak o nezasićenosti sadržajima koji vrijednosno promiču interkulturalne kompetencije kod učenika, već je ranije naznačeno da su ovi sadržaji općenito deficitarni i u drugim odgojno-obrazovnim područjima na različitim razinama odgojno-obrazovnog procesa (Piršl, 2011).

Tablica 7: Usklađenost vrijednosnih prioriteta u tematskim sadržajima pojedinih udžbenika s obzirom na definirane programske smjernice i ishode učenja.³⁴

Udžbenik za:	Svrha vjeronaučne nastave – ishodi (HBK, 2003; 2009; 2014 ³⁵)	Rezultati analize (%) (postotak vrijednosnih tema u odnosu na ukupan broj)

³³ Ovaj dio analize nije javno objavljen u navedenom radu Rukavina Kovačević i Mrnjauš (2017), ali ju je Rukavina Kovačević provela za potrebe istraživanja ove doktorske teme.

³⁴ Neobjavljeni dio doktorskog rada.

		tema u jednom obrazovnom godištu)
1. r. OŠ ³⁶	<ul style="list-style-type: none"> • kratko upoznavanje sa središnjim i temeljnim činjenicama kršćanske vjere (susret s prvom porukom vjere); • stjecanje religioznog iskustva i usvajanje ljudskih i kršćanskih vrijednosti; 	<ul style="list-style-type: none"> • naglasak na formiranju identiteta³⁷ učenika (68% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: solidarnosti (12%), kršćanske duhovnosti (12%) i dijaloga (8%);
2. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • dublji susret s glavnim činjenicama kršćanske vjere i razvijanje spremnosti za djelovanje u skladu s vjerom; • učvrstiti i produbiti temeljni osjećaj povjerenja u Boga i razviti stav radosna prihvaćanja vjerničkog života; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (povećanje obujma na 77% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: dijaloga (11%), solidarnosti (4%), odgovornosti (4%) i kršćanske duhovnosti (4%);

³⁵ Program srednjoškolskog vjeronauka ne sadrži specificirane odgojno-obrazovne ishode za svako pojedino obrazovno godišće. Stoga se navedeni ishodi protežu na sva četiri obrazovna godišta.

³⁶ Oznaka/kratice za osnovnu školu.

³⁷ Vrijednost *identiteta* u ovoj tablici nije raščlanjena na osobni, religiozni/vjerski, nacionalni i kulturni. Detaljnija analiza ove vrijednosne odrednice u vjeronaučnim udžbenicima nalazi se u objavljenom radu. Isto vrijedi i za vrijednosnu odrednicu *dijaloga*.

3. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • razvoj psihofizičkih, duhovnih i materijalnih sposobnosti učenika za život u zajednici i zajedništvu kao primatelji i darovatelji vrijednota; • prihvaćanje euharistije kao izvora i vrhunca kršćanskog života, zajedništva među vjernicima i zajedništva cijele Crkve; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (smanjenje obujma na 64% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: dijaloga (zamjetno smanjenje obujma na 4%), solidarnosti (povećanje obujma na 16%), odgovornosti (povećanje obujma na 8%) i dostojanstva osobe (8%);
4. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • usvajanje temeljnih vjeronaučnih znanja i vjerničkih životnih stavova po kojima učenici kao kršćani, osobno i u zajednici, žive svoje zrelo djetinjstvo; • otkrivanje i upoznavanje Boga koji poziva čovjeka na suradnju i daljnje stvaranje i oblikovanje stvorenoga svijeta; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (blago smanjenje obujma na 60% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (povećanje obima na 24%), dostojanstva osobe (8%), solidarnosti (zamjetno

		<p>smanjenje obujma na 4%) i dijaloga (4%);</p>
5. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • usvajanje temeljnih vjeronaučnih znanja, kršćanskih i općeljudskih vrijednota po kojima učenici postižu istinsku orijentaciju u životu, osobito u razvijanju kvalitetnih i sigurnih odnosa u svijetu u kojemu žive; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (blago smanjenje obujma na 58% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: dijaloga (zamjetno povećanje obujma na 15%), solidarnosti (zamjetno povećanje obujma na 8%), odgovornosti (zamjetno smanjenje obujma na 11%) i kršćanske duhovnosti (8%);
6. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • osvjedočiti se u snagu kršćanske vjere u prošlosti i u sadašnjosti; • otvoriti se vjeri i po njoj živjeti; • život po kršćanskim vrijednostima u povezanosti s iskustvom slobode; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (zamjetno povećanje obujma na 77% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (blago povećanje obujma na

		19%) i solidarnosti (zamjetno smanjenje obujma na 4%);
7. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • dublje i cjelovitije upoznavanje središnjih istina kršćanske vjere; • razvoj osobnog identiteta učenika i usvajanje vrijednosti poštovanja, prijateljstva i zajedništva; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (zamjetno smanjenje obujma na 42% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (blago povećanje obujma na 23%), dijaloga (19%), dostojanstva osobe (8%) i kršćanske duhovnosti (8%);
8. r. OŠ	<ul style="list-style-type: none"> • upoznati, doživjeti i prihvatiti da je Bog stvoritelj i dovršitelj svijeta i čovjekova života te da i nas poziva da budemo sustvaratelji i aktivni sudionici u ostvarenju konačnoga životnog smisla; • u svjetlu Božje riječi otkrivati, vježbati i živjeti osnovne oblike kršćanskoga života; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (značajno povećanje obujma na 77% ukupnih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (značajno smanjenje obujma na 8%), dostojanstva

		osobe (blago smanjenje obujma na 7%), dijaloga (značajno smanjenje obujma na 4%) i kršćanske duhovnosti (značajno smanjenje obujma na 4%);
1. r. SŠ ³⁸	<ul style="list-style-type: none"> • objektivno i sustavno, na osobnoj i zajedničkoj razini, upoznavanje katoličke vjere: njezinih temelja, odnosa prema drugim religijama i svjetonazorima, njezina povijesnog hoda i utjecaja na ljudsko društvo, doprinosa općeprihvaćenim ljudskim vrijednostima; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (povećanje obujma na 87% svih tema); teme koje promiču vrijednost dijaloga (značajno povećanje obujma na 13%);
2. r. SŠ	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje vlastite duhovne sposobnosti, etičko-moralne svijesti i moralnih vrijednosti, izgradnja kritičkog odnosa prema životu i svijetu te da učenici kroz dijalog s vjerskim sadržajima, vrijednostima i stavovima i sami postanu humanije osobe; 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (smanjenje obujma na 64% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: dijaloga (blago smanjenje obujma na 12%),

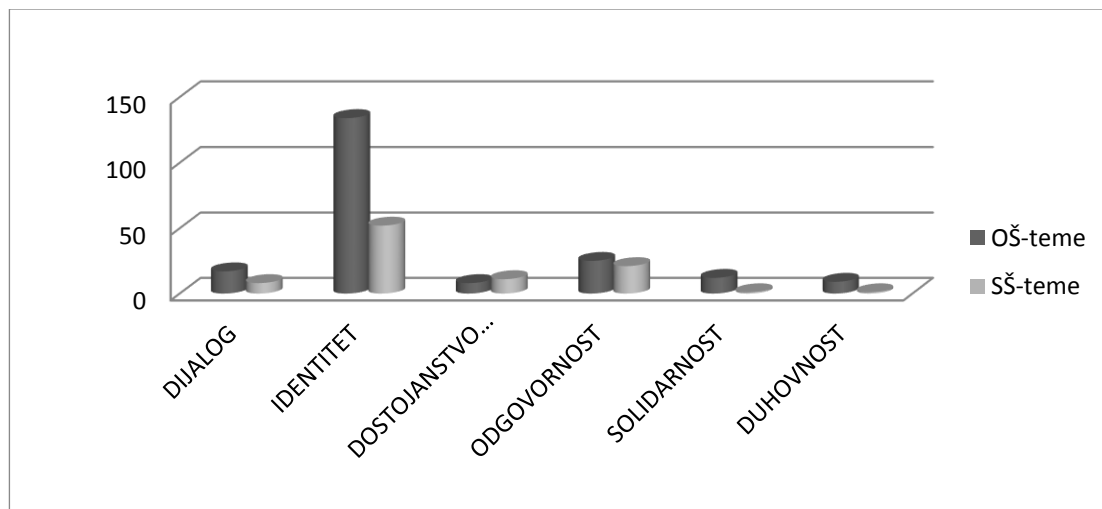
³⁸ Oznaka/kratice za srednju školu.

		odgovornosti (20%) i dostojanstva osobe (4%);
3. r. SŠ	<ul style="list-style-type: none"> • odgoj za poštivanje različitosti te promicanje razvoja međuljudskog, međureligijskog i međukulturnog susreta, tolerancije i dijaloga; • postupno i sustavno upoznavanje povijesno-kulturalne stvarnosti, kao i općih etičkih i moralnih problema suvremenoga čovjeka i društva. 	<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (značajno smanjenje obujma na svega 14% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (značajno povećanje obujma na 41%), dostojanstva osobe (značajno povećanje obujma na 41%) i solidarnosti (4%);
4. r. SŠ		<ul style="list-style-type: none"> • formiranje identiteta učenika (značajno povećanje obujma na 54% svih tema); • teme koje promiču vrijednosti: odgovornosti (zamjetno smanjenje obujma na 29%), dijaloga (9%),

	<p>dostojanstva osobe (zamjetno smanjenje obujma na 4%) i kršćanske duhovnosti (4%).</p>
--	--

Udžbenici za katolički vjeronauk u najvećoj mjeri sadrže teme koje kod učenika promiču vrijednost identiteta (N=134 u osnovnoškolskim i N=52 u srednjoškolskim udžbenicima), nakon čega slijede teme koje potiču učenike na odgovornost (N=25 u osnovnoškolskim i N=21 u srednjoškolskim udžbenicima). Iako su udžbenici vrijednosno visoko zasićeni temama koje utječu na formiranje religioznog odnosno vjerskog identiteta učenika, prema nekim autorima i njihovim analizama (Batelja, 2008) u njima (još uvijek) nema dovoljno sadržajnog tumačenja nauka Katoličke crkve. Nadalje, na trećem su mjestu po rangu zastupljenosti vrijednosnih odrednica u osnovnoškolskim udžbenicima teme koje promiču vrijednost dijaloga (N=17), a u srednjoškolskim udžbenicima teme koje promiču dostojanstvo osobe (N=11). Najmanje su zastupljene teme koje izravno promiču vrijednosti solidarnosti (N=12 u osnovnoškolskim i N=1 u srednjoškolskim udžbenicima) i kršćanske duhovnosti (N=9 u osnovnoškolskim i N=1 u srednjoškolskim udžbenicima) (Grafikon 1). Razlog slab(ij)e zastupljenosti ovih dviju posljednjih vrijednosnih odrednica leži u činjenici komplementarnosti katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj zajednici prema kojemu su programski sadržaji župne kateheze, za razliku od školskog vjeronauka, više usmjereni na „praktičnu“ dimenziju vjere u vidu njezine realizacije u konkretnom životu učenika, što pretpostavlja i veću obimnost vrijednosnih prioriteta na tragu kršćanske solidarnosti i duhovnosti.

Grafikon 1: Zastupljenost vrijednosnih sadržaja (tema) u udžbenicima za katolički vjeronauk u osnovnoj (skraćeno: OŠ) i srednjoj školi (skraćeno: SŠ). Izvor: Rukavina Kovačević, Mrnjaus, 2017: 90.

Budući da sadržajni (time i vrijednosni) prioriteti u udžbenicima općenito uvelike ovise o polazištima, vrijednostima i kompetencijama samih autora udžbenika (Pavlović, 2001), prema Jacksonu (2014) nejednaka autorska polazišta u definiranju tematsko religioznih prioriteta nerijetko mogu implicirati različitim sadržajnim (i vrijednosnim) prikazima u školskim udžbenicima koji se mogu i ne moraju poklapati s ueničkim percepcijama i njihovim religioznim iskustvom. Ovakve nepodudarnosti potiču stvaranje raskoraka između religijskog (teorijskog) znanja i konkretnog vjerskog iskustva učenika, na što ukazuju i rezultati nekih europskih istraživanja (Jackson, 2014; Moulin, 2011). Analiza vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta (2017) ukazala je na zaključak da koncept primarne usredotočenosti na kognitivnu razinu vjerskog odgoja, kakav je trenutno prisutan u katoličkom vjeronauku (pri čemu se konativna i operativna razina percipira kao posljedična dimenzija stjecanja kognitivnog korpusa znanja), nije dostatan za realizaciju krajnjeg ishoda – vjersko-odgojne socijalizacije učenika, što su u različitim aspektima

potvrdila i neka dosadašnja domaća istraživanja (Franjčić, 2006; Franc i sur., 2008; Mandarić i sur., 2011; Jokić, 2013; Maroević-Kulaga, 2016).

2.3. Katolički vjeronauk u školi pred izazovima suvremenog svijeta i društva

2.3.1. Socioreligijski kontekst vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih

Zadnjih godina sve se više u stručnoj i općoj javnosti govori o otežavajućim okolnostima do granica krize vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih unatoč postojanju institucionalnih oblika konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj (Razum, 2007; Baloban, Nikodem, Zrinščak, (ur.), 2014). Riječ je o tome da se s postojećim modelima vjerskog odgoja ne ostvaruju željeni pastoralno-katehetski učinci koji doprinose formiranju vjerskog identiteta djece i mladih i prakticiranju vjere u svakodnevnom životu, što su potvrdili i recentni empirijski pokazatelji (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}). Prema katehetskim i pastoralnim stručnjacima Šimunoviću i Pažinu (2017: 74) danas je odgoj u cjelini, a napose vjerski odgoj suočen „s izazovima individualističkog i liberalnog subjektivizma, te konsumističkog i hedonističkog materijalizma kao i rastućega sekularizma i indiferentizma, što pogoduje i svojevrsnom 'ateizmu' mladih, odnosno radikalnoj nesklonosti vjeri u Boga“. Mandarić (2015: 339-346) pod današnjim društveno-kulturnim tendencijama koje se značajno reflektiraju na vjeronaučnu nastavu ističe: „marginaliziranje religije i religijske pismenosti u javnom društvenom i kulturnom prostoru“, „potiskivanje svetoga i promicanje materijalne vizije svijeta s novom antropološkom matricom“, „novo poimanje znanja“, „nametanje znanstvene istine kao jedine valjane u razumijevanju stvarnosti“, „slabljenje religioznosti i religiozne socijalizacije u obitelji“, „pridavanje novoga značenja religijskomu obrazovanju“. Takvo stanje nije prisutno samo u hrvatskome društvu, nego i u širem

europskom kontekstu, što posljedično traži novo pozicioniranje konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u cjelini odgojno-obrazovnog procesa. Razloga je za to više.

Jedan je sve veće slabljenje tradicionalnog kršćanskog okruženja i homogenog kršćanskog društva (Pajer, 2007; Filipović, Rihtar, 2017), kao i kriza tradicionalnih vjersko-odgojnih ustanova (Pavlović, 2005; Razum, 2007). Obitelj, kao prva odgojna i socijalizirajuća ustanova, sve se više distancira od prenošenja religijske tradicije i vjerskog odgoja (Vican, 2006; Razum, 2008; Pažin, 2008; 2010^a; Šimunović, Pažin, 2017), što su pokazali i rezultati recentnog istraživanja na području Riječke nadbiskupije (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}). Često se susreću roditelji koji delegiraju ili prenose svoj zadatak i odgovornost za vjerski odgoj isključivo na one kojima je vjerski odgoj svojevrsna profesija, kao što su školski vjeroučitelji i župne katehete (Hoblaj, Črpić, 2000; Razum, 2008; Pažin, 2010^a; Mandarić, 2012; Rukavina Kovačević, 2018^a). Očekivanja roditelja od školskog vjeronauka različita su ovisno od stupnja njihovog religioznog/vjerskog iskustva (Šimunović, 2010). Tako kršćanska vjera sve više za mnoge roditelje ne predstavlja neko važno životno uporište (Hoblaj, 1993). Njihovi su interesi potpuno drugačiji, jer prema njima kršćanska vjera ne utječe previše niti na njihovo shvaćanje života i svijeta niti na njihova ponašanja koja bi bila u skladu s kršćanskim normama (eng. *“believing without belonging”*) (Davie, 2005; Day, 2011). S druge strane, crkveni službenici očekuju da školski vjeronauk primarno doprinese produbljivanju osobne vjere učenika, tj. da ih učvrsti u njihovu prakticiranju vjere, što je zapravo svrha župne kateheze, a ne školskog vjeronauka. Na taj je način vjeronaučna nastava opterećena neprimjerenim očekivanjima, što uvelike doprinosi krizi školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom procesu. Iz tog razloga neki stručnjaci zagovaraju potrebu hitne reinterpretacije

njegove pedagoško-odgojne svrhe u odgojno-obrazovnom procesu, odnosno jasnijeg definiranja vrijednosno-pedagoškog identiteta u odnosu na liturgijsko-sakramentalni identitet župne kateheze (Razum, 2008; (ur.) 2011; Mandarić, 2011; Mandarić, 2012; Mandarić, Razum, 2015).

Drugi je razlog otežavajućim okolnostima što učenici koji danas pohađaju konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje u školi nisu više inicijalno praktični vjernici ili oni koji primarno žele imati vjerničko iskustvo (Razum, 2008; Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009). Prema nekim stručnim objekcijama od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u hrvatski školski sustav postoji snažno zanimanje učenika za sudjelovanje u vjeronaučnoj nastavi, ali ne uvijek s najjasnijim motivacijama i autentičnim ciljevima koji odgovaraju postavljenim ciljevima i ishodima modela katoličkog vjeronauka u školi (Razum, 2008; Jokić, 2013).

Postoji još jedan značajan razlog otežavajućim okolnostima, tzv. uskokatehetski model konfesionalne religijske nastave ne odgovara više školskom zahtjevu obrazovanja (Hemel, 2000). Prema nekim stručnim objekcijama ako se pitanje konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi ne riješi na razini religijskopedagoške teorije i prakse, valja očekivati u budućnosti negativne učinke tako koncipiranog predmeta i unutar školskog kurikulum(a) u Republici Hrvatskoj (Razum, 2008; (ur.) 2011; Mandarić, Razum, 2015). Iako je temeljni cilj katoličkog vjeronauka u školi stjecanje religiozne kompetencije u različitim dimenzijama religioznosti (emocionalnoj, kognitivnoj, pragmatičnoj), u smislu religiozne sadržajnosti, religiozne komunikacije i religioznog izražavanja i ponašanja (Franjčić, 2006), u Hrvatskoj još uvijek na neki način prevladava model školskog vjeronauka koji funkcionira ponajprije kao odgoj *u* vjeri u užem smislu odnosno kao „školska kateheza“. Jedan od temeljnih problema koji je uočen još na IX. Europskom

forumu o školskom vjeronauku u Bratislavi 2000. godine vezan je uz pitanje odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze (Pajer, 2002). Prema katehetskim stručnjacima koji zagovaraju primarno školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka, konfesionalni vjeronauk ne može više egzistirati kao „*crkvena kateheza u školskim prostorima*“, nego kao konfesionalna nastava koja je „podređena“ zadatku cjelovitog odgoja i obrazovanja (Mandarić, Razum, 2015: 146). Autori koji, pak, zagovaraju primarno tzv. katehetske ciljeve katoličkog vjeronauka polazeći od njegovog teološko-eklezijskog identiteta i opravdanosti u javnoj školi, u nastojanju da pronađu adekvatan „stručni kompromis“ ističu da školski vjeronauk predstavlja neki oblik „predkateheze“ (Šimunović, 2011^b) ili inicijalnog uvođenja u vjeru koje još uvijek nije usko vjerska pouka. Oni se slažu da postoje određene teškoće u realizaciji odnosa između ovih dvaju modela vjerskog odgoja (školski vjeronauk – župna kateheza), ali drže da je problem nastao iz činjenice nedostatne suradnje svih odgojnih čimbenika (Crkve, škole i obitelji) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih (Šimunović, 2006; Mandarić, 2011), ali i zbog toga što je u razdoblju od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u školu do danas izostala u potrebnoj mjeri adekvatna religijskopedagoška briga za župnu katehezu i vjerski odgoj u obitelji (Šimunović, Pažin, 2017).

2.4. Pregled dosadašnjih istraživanja o religioznosti i katoličkom vjeronauku u Republici Hrvatskoj

2.4.1. Religiozni identitet građana u hrvatskomu društvu

Sociološka istraživanja religioznosti građana u Republici Hrvatskoj provode se od kraja 60-tih godina 20. st. Najopsežnija longitudinalna istraživanja religioznosti provedena su 70-ih i 80-ih godina na širem zagrebačkom, ali i na drugim područjima

Republike Hrvatske (Boneta, 1989; Borzan, 1985; Bahtijarević, 1975; 1985). Istraživanja religijskog identiteta građana bila su moguća dok je postojala mogućnost javnog izražavanja vjeroispovijesti pri popisu stanovništva. A ta je mogućnost na prostoru Republike Hrvatske postojala do 1953. godine, nakon čega se religijska identifikacija počela držati privatnom sferom građana (Marasović, 1980; Leutar, 2001). Tek nakon osamostaljenja Republike Hrvatske pri ponovnom popisu stanovništva **1991.** godine ta je stavka ponovno vraćena. Prema tim podacima u Republici Hrvatskoj 76,5% stanovnika izjasnilo se pripadnicima katoličke vjeroispovijesti, 11,1% pripadnicima pravoslavne vjeroispovijesti, 1,2% pripadnicima islamske vjeroispovijesti, 0,4% pripadnicima kršćanske protestantske vjeroispovijesti, 6,9% pripadnicima ostalih vjeroispovijesti i onima kojima pripadnost nije poznata te se njih 3,9% izjasnilo da nisu vjernici (Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske, 1992). Deset godina kasnije, na temelju novog popisa stanovništva, podatci iz **2001.** godine ukazali su na neke razlike s obzirom na religijsku samoidentifikaciju građana (Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2003). Naime, utvrđen je porast i pad broja građana pojedinih konfesija. Tako je porastao broj onih koji su se izjasnili katolicima (za 11,19%), dok je opao broj onih koji su se izjasnili pravoslavicima (za 6,7%) i onih koji su se izjasnili da nisu vjernici (za 1,67%) (Hoblaj, Lončarić-Jelačić, Razum, 2005). Deset godina kasnije, prema podacima iz **2011.** godine, na temelju novog popisa stanovništva (Državni zavod za statistiku RH, prema Pažin, Višaticki, 2015: 220) 95,2% građana izjasnilo se vjernicima, od kojih 90% pripadnicima rimokatoličke, 4,2% pravoslavne, 0,7% islamske, a 0,2% protestantske vjeroispovijesti te 0,1% neke druge vjeroispovijesti. U usporedbi s današnjim statističkim podacima s obzirom na broj građana koji se deklariraju ateistima, rezultati istraživanja iz 2017. godine pokazali su da je njih 63,8% u djetinjstvu bilo

odgajano u katoličkoj vjeri i da je pohađalo katolički vjeronauk. Prema istom istraživanju upravo su oni skloniji upisati svoju djecu na katolički vjeronauk za razliku od drugih koji se također izjašnjavaju ateistima, ali koji uopće nisu imali nikakav oblik vjerske edukacije u svom životu (Hazdovac Bajić, 2017).

Kada je riječ o stupnjevima (kategorijama) religiozne identifikacije građana u hrvatskomu društvu (od „nevjernika“ do „uvjerenog vjernika“) sociološka istraživanja 80-ih i 90-ih godina 20. st. pokazala su da se postotak određenih kategorija osoba, kao što je „uvjereni vjernik“ i oni koji „nisu sigurni“, statistički značajno ne mijenja s godinama. Promjene su jedino vidljive u kategorijama „vjernik“ (broj takvih se s godinama povećao) i „nevjernik“ (broj takvih se s godinama smanjio) (Cifrić, 1995). Ova su istraživanja ujedno pokazala da su tri dimenzije ili uloge Katoličke crkve u hrvatskomu društvu 90-ih godina, a to su duhovna, socijalna i politička, s vremenom postajale sve više društveno relevantne i nezaobilazne (Cifrić, 1995). Zaključno rečeno, u periodu tranzicije manifestirala se stabilizacija vjerničke strukture, odnosno promjenom društveno-političkog sistema, kao i promjenom društvenog položaja Katoličke crkve, nije došlo do značajnijih promjena u odnosu na vjersku identifikaciju određenih kategorija suradnika istraživanja. Empirijski podatci koje donosi Lažnjak (1995) pokazuju da niti neki vanjski čimbenici poput obrazovnog profila ispitanika (studijskih smjerova na visokoškolskim ustanovama) nemaju značajan utjecaj na povećanje ili smanjenje stupnja religioznosti kod građana.

Rezultati istraživanja u sklopu projekta „Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj“ 2004. godine (Marinović Jerolimov, 2005^b) potvrdili su uočeni trend revitalizacije religije i religioznosti građana u društvu nakon uspostave Republike Hrvatske (prema indikatorima religijske konfesionalne identifikacije (87%), religijske socijalizacije u obitelji (81%) i u školi (83%), religijskih vjerovanja (70-80%) i religijske prakse

(27%). Razina religijske prakse pokazala se znatno nižom od ostalih elemenata religioznosti. Rezultati su ujedno pokazali da su elementi tradicionalne religioznosti koji se prenose kroz obiteljsku socijalizaciju (vjerski odgoj u obitelji) i sakramentalnu praksu vrlo rasprostranjeni, ali da su religijska vjerovanja fragmentirana, što potvrđuju i neka druga istraživanja (Radin, 1988; EVS 1999; Skledar, 2000; Franc, Šakić, Ivičić, 2002; Aračić, Črpić, Nikodem, 2003; Nikodem, 2004).

Slijedom navedenog, rezultati istraživanja 90-ih godina (Črpić, 1995; Črpić, Kušar, 1998; Valković (ur.), 1998; Marinović Bobinac, 2000) pokazali su da je od 87,83% ispitanika u Hrvatskoj koji su se tada izjasnili katolicima, praktičnih vjernika svega 20-30%, tradicionalnih oko 50% i nominalnih 10-15%. S obzirom na različite sadržajne dimenzije religiozne identifikacije, 47,7% odraslih katolika izjasnilo se vjernicima na način „*vjerujem u sve što naučava moja Crkva*“, dok se njih 35,3% priklonilo tvrdnji „*prihvaćam dio onoga što naučava moja Crkva*“. Prema rezultatima istraživanja iz 1997. godine 31,2% odraslih vjernika sebe drži „*religioznima u skladu s crkvenim učenjem*“, a 53,3% „*religioznima na svoj način*“ (Aračić, Črpić, Nikodem, 2003). Prema rezultatima iste godine za Hrvatsku u sklopu međunarodnog istraživanja „Aufbruch I.“ ukupno 84,2% ispitanika potvrdilo je da su konfesionalno opredijeljeni (od toga 82,8% rimokatolika) i da vjeruju u Boga (81%). Međutim, postotak osoba koji prakticiraju svoju vjeru u osobnom životu statistički je značajno niži (svega 25,1% tjedno prisustvuje religijskim/vjerskim obredima, a 30,1% ih se dnevno moli), što korelira s rezultatima nekih drugih istraživanja (Zrinščak, Črpić, Kušar, 2000; Aračić (ur.), 2001; Aračić, Črpić, Nikodem, 2003). Ovomu se mogu dodati i podatci koji su dobiveni na regionalnom nivou u sklopu istraživanja o religioznosti stanovnika Istre (Boneta, 2000) prema kojima se najviše odraslih vjernika priklonilo modalitetu „*religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što me moja vjera uči*“. Prema ovom

istraživanju uočena je izričita kritičnost spram crkvenih stavova o određenim etičko-moralnim aspektima svakodnevnog života (razvod, kontracepcija i pobačaj), što je u koliziji s visokom razinom religijske samoidentifikacije i konvencionalne religioznosti u društvu toga vremena (određene crkvene stavove odbijaju i oni koje sebe drže vjernicima i koji participiraju u religijskim obredima). Nikodem (2004) ističe da velika većina odraslih katolika drži da su pomaganje drugima (96,7%), vjerovanje u Boga (94,2%), život prema Božjim zapovijedima (82,7%) i skroman život (77,2%) važni elementi religioznog identiteta, dok se poštivanje crkvenog učenja o spolnom moralu uglavnom ne drži bitnim za izgradnju religioznog identiteta (preko 65%). Ipak, s obzirom na utjecaj pojedinih odgojnih čimbenika na formiranje religioznog identiteta ispitanika, Boneta (2000) ističe da je 3/4 osoba bilo odgajano u vjeri (75,89%), a da je nešto manje (70,36%) pohađalo neki oblik vjerskog odgoja. Prema Šimunoviću (2010), sukladno dobivenim pokazateljima na liniji religiozne identifikacije pojedinaca u hrvatskomu društvu, kreću se i očekivanja kršćanskih roditelja od vjerskog odgoja djece i mladih u školi i u Crkvi (očekivanja roditelja od obaju modela visoko variraju ovisno o njihovu religioznom iskustvu i praksi).

U sklopu Europskog istraživanja vrijednosti (eng. European Values Survey - EVS) 1999 i 2008, rezultati istraživanja 1999. godine pokazali su da je Republika Hrvatska zemlja s visokom razinom religioznosti. Prema istraživačima (Baloban (ur.), 2000; Baloban, Hoblaj, Crnić, 2010; Črpić, Zrinščak, 2010; Baloban, 2010; Baloban, Nikodem, Zrinščak (ur.), 2014), slično kao i u drugim tradicionalno katoličkim zemljama, stupanj sekularizacije i u nas je niži nego u zemljama s dominantno protestantskom kulturom ili u zemljama s velikim utjecajem komunističkoga nasljeđa. U strukturi hrvatske religioznosti uočena je određena tenzija između njezine dvije dominantne javne uloge: 1. razumijevanja religije kao simboličko-identitetskog okvira

većine stanovništva neovisno o stupnju religijske identifikacije i crkvene participacije i 2. snažne povijesne povezanosti nacionalnog i vjerskog, što se prepoznaje i kao veza između religijskog opredjeljenja i političkih orijentacija (Črpić, Zrinščak, 2010). Prema EVS 2008 kategorija praktičnih vjernika, tj. redovitih praktikanata dosegla je 26%, dok se, za razliku od EVS – 1999, povećala kategorija tradicionalnih vjernika, tj. povremenih praktikanata i nepraktikanata. U 2008. godini, u odnosu na 1999. godinu, zabilježen je pad crkvene participacije (aktivnog sudjelovanja u životu Crkve) i porast onih koji nikada ne pohađaju vjerske obrede (za 10% smanjio se broj onih koji vjerske obrede pohađaju tjedno ili mjesečno, a za toliko se povećao broj onih koji u Crkvu ne idu nikada ili samo povremeno). Rezultati iz 2008. pokazali su, također, da je kod onih koji su se deklarirali katolicima na djelu svojevrsna stupnjevita i distancirana crkvenost u dimenziji vjerskih istina. Rezultati upućuju na zaključak da se u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj profilirala stupnjevita crkvena ili eklezijalna pripadnost te stupnjevita i distancirana crkvenost (po principu „Boga da – Crkva ne“). Povećanje udjela mlađih u populaciji vjernika, prema zaključcima istraživača za Hrvatsku, objašnjava se općim društvenim promjenama, a posebno uvođenjem katoličkog vjeronauka u javne škole te efektom sustavne vjerske edukacije u vjerskim zajednicama po modelu župne kateheze (Zrinščak, 2001; Marinović Jerolimov, 2005). Istraživači Nikodem i Zrinščak (Črpić, Zrinščak, 2010: 20) zaključili su da su u Republici Hrvatskoj od 2000. godine prisutna dva važna procesa: „*stabilnost institucionalne religioznosti*“ (poštivanje autoriteta Katoličke crkve kao institucije) i „*kontinuirana prisutnost individualizirane religioznosti*“ (selektivno prihvaćanje vjerskih istina i nauka Katoličke crkve). Prema Štuhecu (2014) danas je nastupila nova faza religioznosti kod većine ljudi. S jedne strane, ona je obilježena sve većim gubitkom značenja Katoličke crkve za životni stil pojedinca, a s druge strane,

prihvatanjem Katoličke crkve kao važnog društvenog i moralnog autoriteta, ali ne i jedinog. Županov (2011: 153) nove društvene i religijske prilike u Republici Hrvatskoj naziva stanjem „*retradicionalizacije*“ u kojem jača religiozni osjećaj, vjerska praksa i politička aktivizacija Crkve.

2.4.2. Kršćanska obitelj kao vjersko-odgojni agens

Rana istraživanja 70-ih godina 20. st. među srednjoškolcima u gradskoj i seoskoj sredini (Bahtijarević, 1971; 1975) pokazala su da se u obitelji stječe najvažniji model religijskih odnosa i prakse i da je ona izvorno mjesto za usvajanje kršćanskih vrijednosti. Izostajanje vjerskog odgoja u obitelji pokazalo se glavnim uzrokom nereligioznosti kod mladih. Rezultati su ukazali i na važnu poveznicu između vjersko-odgojne atmosfere u kući i povezanosti roditelja s Crkvom (1971). Tako izostajanje vjersko-odgojne atmosfere u kući razvija kod djece potpuno nereligiozne stavove (u 89% slučajeva kada je riječ o religijskoj i u 95% slučajeva kada je riječ o crkvenoj identifikaciji). Uočeno je također da je među onima koji su se deklarirali vjernicima samo mala skupina onih potpuno dosljednog religijskog uvjerenja i potpune povezanosti s Crkvom. Nadalje, uspoređujući rezultate samo onih koji su se deklarirali „uvjerenim vjernicima“ i rezultate onih koji su se deklarirali „protivnicima religije“ (krajnje skupine) uočen je raskorak u identifikaciji i jedne i druge skupine u smislu da niti prvi prihvaćaju sva i u cijelosti predložena crkvena učenja (manje od 1/3 ispitanika redovito se moli, samo 1/4 redovito čita vjerski tisak, nešto više od 1/10 redovito odlazi u Crkvu), a niti su ih drugi potpuno napustili (2,4% deklariranih „protivnika religije“ odlazi blagdanima u Crkvu, 1,6% „protivnika religije“ i 7,9% „nereligioznih“ ponekad moli). Uočen je i značajan utjecaj društveno-odgojnog ambijenta na formiranje religioznih stavova kod mladih (ako u sredini gdje mladi žive

postoji više crkvenih objekata i ako je u njoj prisutnost crkvenih službenika veća, religioznost mladih postaje većinska pojava) koji je povezan i s vjerskim odgojem u obitelji. Slične rezultate nalazimo i u drugim sociološkim studijama (Vergote, 1969).

Rezultati istraživanja 80-ih i 90-ih godina 20. st. pokazali su da su religioznost i crkvenost osobe (deklarirati se religioznom osobom, prihvaćati nauk Katoličke crkve i aktivno sudjelovati u životu Crkve) bitno povezani s obiteljskim okolnostima, odnosno da je presudni čimbenik u formiranju vjerskog identiteta osobe vjerski odgoj u obitelji. Tako Cornwall (1988) ističe da je obiteljska socijalizacija jedan od osnovnih prediktora (ne)religioznosti u odrasloj dobi. Prema Leutar (2001) obitelj kao vjersko-odgojni agens nerijetko ima i veću ulogu u procesu vjerskog odgoja osobe od ostalih institucionalnih oblika vjerske edukacije koje nudi vjerska zajednica ili škola. Prema istraživanju u sklopu projekta "Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života" iz 2008. godine (Pažin, Višaticki, 2015) vjernici svoj kršćanski identitet u obitelji uglavnom izražavaju obilježavanjem vjerskih blagdana (92,0%), blagoslovom kuća (84,8%) i vjerskim odgojem djece (73,4 %) te, nešto manje, pohađanjem nedjeljne sv. mise (50,3 %). Kada je riječ o utjecaju obitelji na vjersku formaciju djece, rezultati istraživanja iz 2006. godine (Jokić, 2013) potvrdili su stupnjevitet osobne religioznosti roditelja čija djeca pohađaju školski vjeronauk, od onih koji su praktični vjernici do onih koji uopće ne prakticiraju vjeru, ali svoju djecu upisuju na katolički vjeronauk iz čisto humanističkih razloga. Jokić navodi da upravo obiteljsko okruženje ima prevagu u prevladavanju unutarnje ili vanjske motiviranosti učenika za ovaj konfesionalni predmet. Tako učenici koji dolaze iz obitelji u kojima prevladava izričito religiozni/vjerski odgoj i svjetonazor opisuju svoje roditelje kao prave primjere u njihovom aktivnom sudjelovanju u životu vjerske/crkvene zajednice. Učenici koji dolaze iz obitelji u kojima donekle (eng. „*middle group*“) prevladava

religijski mentalitet u temeljnim vrijednostima (ali ne u svemu) prikazuju roditelje kao one koji im ne mogu biti adekvatan primjer, ali poštuju njihovu odluku da idu u Crkvu. A učenici koji dolaze iz obitelji u kojima, pak, prevladava uglavnom nereligiozni mentalitet predstavljaju roditelje kao djelomične agnostike ili ateiste (barem jedan član) koji uopće ne idu u Crkvu pa im samim time ne mogu biti primjer za njihov (uglavnom neaktivan) odnos prema Crkvi.

2.4.3. Religiozni identitet učenika koji pohađaju katolički vjeronauk

Rezultati opsežnog međunarodnog istraživanja „*Youth in Europe III.*“ (Ziebertz, Riegel, (ur.) 2008; Ziebertz, Kay, (ur.) 2009) upućuju na zaključak da je najsnažniji utjecaj religije na životne orijentacije mladih prisutan u tradicionalno katoličkim zemljama kao što su Poljska, Irska i Hrvatska. Prema ovom istraživanju velika većina mladih ima religijski usmjeren pogled na život. Međutim, mali je postotak onih koji uistinu prakticiraju vjeru u svome životu ili prihvaćaju njezino učenje u cijelosti.

Na temelju istraživanja koje je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – „Položaj, svijest i ponašanje mlade generacije Hrvatske“ (1985) i „Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj“ (1999) utvrđeno je da postoje razlike unutar pojedinih dobnih skupina suradnika istraživanja s obzirom na religijsku samoidentifikaciju (Vrcan, 1986; Marinović, 1988; Marinović Jerolimov, 2002; Ilišin, Radin, (ur.) 2002). Tako se u istraživačkoj populaciji od 15 do 27 godina pokazalo da su najreligiozniji najmlađi (od 15 do 19 godina) te da se religioznost kod mladih postupno smanjuje sa životnom dobi. No, komparacijom rezultata uočeno je da je u razdoblju od 1985. do 1999. godine došlo do značajnih promjena u religijskoj samoidentifikaciji hrvatske mladeži. Religioznost kod osoba porasla je sa 28,3% 1985. godine na 66,4% 1999. godine. Broj u grupi „uvjerenih vjernika“ gotovo se

udvostručio, no i broj „religioznih koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči“ više se nego udvostručio. S obzirom na sadržajnu dimenziju religijske identifikacije oba su istraživanja pokazala da mladima nije nespojivo deklarirati se religioznima i imati istovremeno stavove suprotne stavovima svoje religije/vjere i Crkve, napose na području spolnosti i morala, o čemu je bilo riječi i u prethodnim poglavljima. Sekularne ideje i vrijednosti usvajaju se i egzistiraju potpuno ravnopravno uz religijske. Uočen je raskorak između konfesionalne i religijske samoidentifikacije, što upućuje na zaključak da konfesionalna pripadnost nije jednoznačan i isključivo religiozni identifikator. On podrazumijeva, osim religiozne, i identifikaciju s nacionalnom kulturom i tradicijom (katolicima se drže i oni koji nisu religiozni, ali se identificiraju s nacionalnom kulturom i tradicijom). U tom smislu indikator konfesionalne pripadnosti učenika poprima sve više općereligijski sadržaj, što na neki način potvrđuje religioznu orijentaciju hrvatske mladeži koja je usko vezana uz kulturnu i nacionalnu identifikaciju društva u kojemu žive (Črpić, Kušar, Rimac, 1998; Goja, 2000).

Opsežno istraživanje iz 1998. godine o religioznom identitetu zagrebačkih srednjoškolaca u dobi od 14 do 19 godina koji pohađaju katolički vjeronauk (Mandarić, 2000), pokazalo je kod mladih sve izraženiju parcijalnu pripadnost Katoličkoj crkvi (prihvaćaju crkvene sadržaje i obrede u mjeri u kojoj sami žele) unatoč masovnom religioznom i konfesionalnom opredjeljenju. Mladi grade svoju viziju Crkve isključivo u okvirima njezinog društvenog, kulturnog i socijalnog angažmana. Tako oko 60% srednjoškolaca drži da se može biti dobar katolik, a da se pri tome ne slijede moralne upute Katoličke crkve. Prema dobivenim nalazima ovog istraživanja kod mladih prevladava deklarativna religioznost i tendencija subjektivnog pristupa u kojem je prepoznatljivo „kršćanstvo po izboru“, a koje je samo djelomično

u suglasju s njegovim institucionalnim oblicima. Drugim riječima, prevladava stupnjevita pripadnost Crkvi (nauk Katoličke crkve prihvaća se u mjeri koja odgovara pojedincu) i slaba identifikacija s njom. Posebno značajan podatak iz ovog istraživanja slaba je uključenost srednjoškolaca u život crkvene zajednice kojoj teritorijalno pripadaju (ta je uključenost minimalna ili gotovo rubna). Iz te činjenice proizlazi zaključak da je kod mladih pojam crkvenog zajedništva (tj. sudjelovanje u životu Crkve) negdje na dnu njihove interesne ljestvice, što je na tragu i nekih drugih istraživanja (Črpić, Kušar, Rimac, 1998; Ilišin i sur., 2013). Usporedo s rezultatima ovog istraživanja, i rezultati istraživanja u Italiji među talijanskim srednjoškolcima koji pohađaju konfesionalnu religijsku nastavu u školi podastiru slične zaključke (Cospes, 1995). Iako 61,1% talijanskih srednjoškolaca pohađa župnu katehezu i u Katoličkoj crkvi pronalaze prostor za vlastito uključivanje i suradnju, ipak svaki treći ispitanik svoju povezanost s Crkvom doživljava isključivo kao dužnost i obvezu. I druga socioreligijska istraživanja u Italiji pokazuju da srednjoškolci posjeduju određenu distanciranost prema crkvenim institucionalnim strukturama, odnosno da teško prihvaćaju autoritet i norme koje dolaze od strane Katoličke crkve (Midalli, Tonelli (ur.), 1995; Pollo, 1996). Međutim, situacija nije puno drugačija niti među mladim katolicima u zemljama u kojima prevladava druga (pravoslavna) konfesionalna vjeroispovijest (Bakrač, 2011).

Rezultati empirijskog istraživanja o katoličkom vjeronauku s obzirom na razvoj religioznog identiteta učenika osmih razreda osnovne škole u Republici Hrvatskoj iz 2004. godine (Franjčić, 2006) pokazali su da preko polovice učenika (69,4%) drže da ih vjeronauk u školi redovito i dostatno moralno poučava za život. Na pitanje: „*Koliko često moliš sam/a ili s drugima?*“ njih 46,9% odgovorilo je da se „uglavnom mole“, dok je njih 30,9% odgovorilo da se „redovito moli“. S obzirom na njihovu percepciju

vjere, 59,1% učenika drži da je „*vjera životna potreba bez koje ne mogu*“, dok se njih 32,9% izjasnilo da im je „*vjera kao osjećaj dužnosti*“. Ipak, za Franjčića upozoravajući je podatak da su učenici vjeru vrijednosno locirali (tek) na četvrto mjesto. No, ovaj podatak korespondira s rezultatima drugih istraživanja prema kojima je vjera kao osobna vrijednost kod onih koji se deklariraju vjernicima locirana još niže, na 8. mjesto od ukupno 15 (Hoblaj, Črpić, 2000) ili na 10. mjesto od ukupno 15 (Mandarić, 2000) ili na 6. mjesto od ukupno 11 (Ilišin, Spajić-Vrkaš (ur.), 2017) ili, pak, na samo začelje vrijednosne ljestvice (Franc i sur., 2002). Ti podatci korespondiraju s podacima istraživanja u širem europskom kontekstu (Ziebertz, Riegel, (ur.) 2008; Baloban, 2010). Empirijsko istraživanje katoličkog vjeronauka u javnoj školi iz perspektive učenika osnovnih škola i školskih vjeroučitelja iz 2006. godine (Jokić, 2013) pokazalo je da učenici koji su više involvirani u život Crkve na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj) iskazuju pozitivnije stavove prema ovom predmetu. Ali i to da interes učenika za katolički vjeronauk s uzrastom postepeno opada te da među populacijom učenika koji odabiru ovaj izborni predmet postoje različiti stupnjevi osobne religioznosti do nereligioznosti, što znači da je i motiviranost za ovaj predmet raznolika, a ne samo intrinzično religiozna, na što već duži niz godina ukazuju i neki katehetski stručnjaci u Republici Hrvatskoj u svojim teorijskim studijama (Razum, 2008; Mandarić, Razum, 2015).

2.4.4. Integriranost katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Potreba za integriranim međunarodnim istraživanjima koja uključuju međunarodne usporedbe isključivo u području religijskog odgoja i obrazovanja od iznimne su važnosti za razvoj i kvalitetu religijskopedagoške teorije i prakse kako u europskim tako i u nacionalnim okvirima (Schweitzer, 2016). Prema rezultatima već spomenutog

međunarodnog istraživanja „Vjeronauk u školi – resurs za Europu“ (Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.), 2009) konfesionalni model religijskog odgoja i obrazovanja u školi (konfesionalni vjeronauk) ostvaruje se u većini europskih zemalja u svojim pod/modelima. Očito da je stanje konfesionalne religijske nastave u Europi veoma različito i dinamično i da se pod/modeli ne mogu jednostavno preslikati iz jednog nacionalnog obrazovnog konteksta u drugi. Rezultati ovog istraživanja ukazali su na tri temeljna organizacijska pod/modela konfesionalne religijske nastave: 1. obvezna vjeronaučna nastava koja ne predviđa nikakvu alternativu, 2. izborna vjeronaučna nastava (postaje obvezna u trenutku izbora između konfesionalnog vjeronauka i nekog alternativnog predmeta) i 3. fakultativna vjeronaučna nastava koja ostavlja mogućnost nepohađanja nikakve alternative. Razvoj konfesionalne vjeronaučne nastave prema nekom postkonfesionalnom ili akonfesionalnom pod/modelu nije vodeća i najsnažnija tendencija u europskim zemljama. Rezultati međunarodnog interdisciplinarnog istraživanja u sklopu projekta „Crkva – društvo – država u Europi“ (2001 – 2005) i pilotprojekta „Crkva i odgoj u Europi“ utvrdili su da je Katolička crkva u Republici Hrvatskoj uključena u odgojno-obrazovni sustav na svim razinama: 1. na elementarnoj razini uvođenjem predškolskog vjerskog odgoja u predškolske ustanove, 2. na primarnoj i sekundarnoj razini uvođenjem katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta u osnovne i srednje škole i 3. na tercijarnoj razini uvođenjem religijskih koncepcija u visokoškolsko obrazovanje (Hoblaj, Lončarić-Jelavić, Razum, 2005). U Republici Hrvatskoj još uvijek nema cjelovitog istraživanja o katoličkom vjeronauku u javnoj školi (samo parcijalna istraživanja) koje bi omogućilo uvid i vrjednovanje nazočnosti ovog predmeta u proteklih gotovo trideset godina u odgojno-obrazovnom sustavu (Mandarić, 2015). U tom smislu možemo izdvojiti samo one segmente proučavanja katoličkog vjeronauka koji donekle daju

uvid u evaluaciju integriranosti ovog predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske.

Znanstveni interes 90-ih godina prošlog stoljeća bio je usmjeren na ispitivanje opravdanosti i svrhe katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Tek je nešto kasnije fokus znanstvenih istraživanja prešao na njegovu pedagošku organiziranost te programsku i sadržajnu dimenziju i (donekle) integriranost u hrvatskom školskom sustavu. Rezultati dvaju istraživanja („Društvena struktura i kvaliteta života“ (1989) i „Društvena struktura i kvaliteta života u periodu tranzicije“ (1996)) pokazali su da većina građana (68%) drže opravdanim da se crkvenim ustanovama omogući veća uloga sudioništva u javnom obrazovanju (njih 32% ne slaže se s time), kao i to da katolički vjeronauk u školskom sustavu egzistira kao izborni predmet (65%). Tek je 7% suradnika istraživanja tada izjavilo da bi „*vjeronauk trebalo izbaciti iz škole*“ (Skledar, Marinović Jerolimov, 1997), a u sklopu istraživačkog projekta „Evaluacija nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obavezno obrazovanje u Hrvatskoj“ (Baranović (ur.), 2006; Marinović Bobinac, 2007) taj je postotak porastao na 34%.

Opsežno istraživanje na uzorku vjeroučitelja i ravnatelja srednjih škola grada Zagreba i šire zagrebačke regije 1992. godine (Pranjić, 1992; 1993; 1994) pokazalo je s obzirom na izbornost predmeta da su u 99,4% slučajeva roditelji dali svoj slobodan pristanak da im dijete upiše ovaj izborni predmet, dok se tek njih 0,6% usprotivilo želji svoga djeteta. Prema istom istraživanju 41,8% školskih ravnatelja i 87,5% školskih vjeroučitelja držalo je da bi katolički vjeronauk trebao biti „*izborni predmet*“, dok se 33,7% ravnatelja tada izjasnilo da bi trebao egzistirati u školskom sustavu kao „*fakultativni predmet*“. Kada je riječ o mogućnosti sudjelovanja učenika koji se ne deklariraju vjernicima, 84,7% srednjoškolskih ravnatelja i 89,2% školskih vjeroučitelja odgovorilo je tada potvrdno u smislu mogućnosti upisa i tih učenika. S

obzirom na sadržaj predmeta, mišljenja školskih ravnatelja tih godina bila su da bi on u svojoj programskoj osnovi trebao sadržavati „*religijsku kulturu*“ (51,1%) i „*promišljanje odnosa vjere i znanosti*“ (34,6%), dok za 48,5% vjeroučitelja sadržaj predmeta treba biti usmjeren na „*vjerničku pripremu*“ i na neki oblik „*religijske kulture*“ (24,2%).

O statusu i svrsi konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi posebno se bavilo socioreligijsko istraživanje o vjerskom i moralnom životu populacije od 18 do 65 godina u sklopu projekta „*Vjera i moral u Hrvatskoj*“ (1997 – 1998) (Valković (ur.), 1998). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da se preko 60% opće populacije, studenata i srednjoškolaca pretežno slaže s percepcijom katoličkog vjeronauka kao „*legitimnog prava Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima*“ i „*predmeta koji daje temelj za razvoj djeteta u zrelu i odgovornu osobu*“ (70%), dok se istodobno oko 30% svih suradnika istraživanja pretežno slaže s tvrdnjom da je vjeronauk „*miješanje Crkve u odgoj djece*“. Prema ovome istraživanju religioznost se predstavlja kao distinktivni faktor u percepciji katoličkog vjeronauka kod srednjoškolske i studentske populacije (religiozniji srednjoškolci i studenti spremniji su u velikoj mjeri prihvatiti konfesionalni vjeronauk, dok su oni manje religiozni spremniji prihvatiti sekularno viđenje vjeronauka). Za veliki postotak građana u Hrvatskoj školski je vjeronauk poželjan školski predmet, iako je kod studenata i nešto manje kod srednjoškolaca prisutna tendencija sekularnog odnošenja prema njemu. Hobljaj i Črpić (2000: 359) ovakav trend kod srednjoškolaca objašnjavaju potrebom da se „*školski vjeronauk iz koncepcije župne kateheze profilira u predmet koji će, među ostalim, prije svega promicati odgoj za vrednote*“.

S obzirom na pedagošku organiziranost katoličkog vjeronauka u školskom sustavu i njegovu kompatibilnost s ciljevima i zadaćama suvremene javne škole, rezultati

istraživanja na uzorku zagrebačkih maturanata završnih godina i školskih vjeroučitelja (Mandarić, Hoblaj, Razum, 2011) pokazali su da se većina maturanata (70,9%) slaže s tvrdnjom da je „*vjeronauk predmet koji pripada školskom programu*“, a u nešto manjem postotku (49%) da su vjeronaučni sadržaji „*zanimljivi, razumljivi, povezani s vlastitim iskustvom, korisni i važni za budući život*“, što korespondira s prijašnjim istraživanjima (Hoblaj, 2002). Ipak, 38,9% maturanata složilo se s tvrdnjom da je „*vjeronauk više usmjeren na doktrinu, a manje na konkretno iskustvo učenika*“. Uočena je, također, slabost u nedostatku unutarpredmetne i međupredmetne povezanosti vjeronaučnih sadržaja (više od 2/3 ispitanih maturanata ocijenilo je lošom ili tek prosječnom povezanost vjeronaučnih sadržaja unutar samog predmeta i sa sadržajima drugih predmeta). A kada je riječ o vjeronaučnim udžbenicima, rezultati su pokazali da ih maturanti drže manje zanimljivima i raznolikima (45,6%) nego vjeroučitelji (55,5%). Samo 31,6% učenika uočava korist udžbeničkog sadržaja za svoj kasniji život. I rezultati pojedinih analiza vjeronaučnih udžbenika s različitih religijskopedagoških stajališta ukazali su na potrebu njihova poboljšanja u budućnosti (Iličić, 2009; Vukelja, 2012; Rukavina Kovačević, Mrnjajus, 2017).

III. METODOLOGIJA

3.1. Predmet i svrha (cilj) istraživanja

Empirijsko istraživanje o vrijednosno-pedagoškom identitetu katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj usmjereno je konkretno na proučavanje školskog-pedagoškog, teološko-eklezijalnog, društveno-kulturnog i vrijednosnog identiteta katoličkog vjeronauka koje ga disciplinarno obilježava kao školski predmet u sklopu društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja te na projekciju njegova

razvoja u budućnosti (u razdoblju od sljedećih 10-ak godina). Sukladno područjima utemeljenosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi (HBK, 2003; 2009; 2014) predmet istraživanja razmatra se u kontekstu nekoliko istraživačkih pod/područja: 1. školsko-pedagoškog, 2. teološko-eklezijalnog i 3. društveno-kulturno-vrijednosnog. Budući da na razini religijskopedagoške teorije, napose pastoralno-katehetske i školsko-vjeronaučne prakse u Republici Hrvatskoj već godinama traje stručna rasprava o vrijednosno-pedagoškom identitetu ovog predmeta u odnosu na liturgijsko-sakramentalni identitet župne kateheze, ovo je istraživanje išlo za tim da na temelju mišljenja i stavova najrelevantnijih stručnjaka i praktičara za katolički vjeronauk i župnu katehezu u Republici Hrvatskoj precizira vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi u kontekstu njegove disciplinarnosti i konfesionalnosti te da se predvide perspektive njegova razvoja u javnoj školi u Republici Hrvatskoj u budućnosti. Istraživanje je izvršeno primjenom klasične delfi metode (više o metodi u poglavlju 3.3.) uz poštivanje svih etičkih principa u istraživačkom procesu. U tom smislu istraživanje je dobilo suglasnost Etičkog povjerenstva za znanstvena istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (KLASA: 640-01/17-01/98, URBROJ: 2170-24-02/2-17-2, od 22. svibnja 2017.). Naime, mogućnost narušenosti općih etičkih principa primjenom delfi metode iznimno je niska jer se temelji na načelima uzajamnog poštovanja i uvažavanja demokratskih vrijednosti, bez omalovažavanja procjene sudionika istraživanja, bez prisila i manipulacije (Visković, 2016). Ova metoda počiva na uvjerenju da svaki čin podrazumijeva istraživanje moralnih i etičkih odluka i sudionika i voditelja istraživanja (Schaaf (van der), Stokking, 2011; Visković, 2016).

3.2. Zadaće istraživanja i istraživačka pitanja

Temeljno istraživačko pitanje glasilo je: U čemu se očituje školsko-pedagoški, teološko-eklezijalni, društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj i koje su perspektive njegova razvoja u budućnosti? U svrhu iznalaženja odgovora na postavljeni upit bilo je nužno realizirati više konkretnih istraživačkih zadataka kojima se odgovorilo na kolateralna istraživačka pitanja.

1. Ispitani su stavovi stručnjaka znanstvenika iz područja religiozne pedagogije i katehetike i praktičara u području katoličkog vjeronauka i župne kateheze, njihova slaganja i moguća neslaganja, o školsko-pedagoškom identitetu katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj. Istraživačka pitanja: a) Koliko je postojeći model konfesionalnog katoličkog vjeronauka u školi kompatibilan s ciljevima suvremene javne škole?, b) Što čini programsku okosnicu vjeronaučne nastave i vjeronaučnih sadržaja s obzirom na njegov školsko-pedagoški identitet?, c) U kojoj se mjeri ostvaruje međupredmetna korelacija katoličkog vjeronauka u javnoj školi?, d) Koliko je katolički vjeronauk integriran u školskom sustavu Republike Hrvatske?

2. Ispitani su stavovi stručnjaka znanstvenika iz područja religiozne pedagogije i katehetike i praktičara u području katoličkog vjeronauka i župne kateheze, njihova slaganja i moguća neslaganja, o teološko-eklezijalnom (tzv. katehetskom) identitetu katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj. Istraživačka pitanja: a) U čemu se očituje komplementarnost katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici?, b) U kojoj mjeri vjeronaučna nastava doprinosi konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom zajednicom (formiranju praktičnih vjernika)?, c) U čemu se očituje disciplinarnost i konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom kontekstu i u kakvom su odnosu ova dva religijskopedagoška konstrukta?

3. Ispitani su stavovi stručnjaka znanstvenika iz područja religiozne pedagogije i katehetike i praktičara u području katoličkog vjeronauka i župne kateheze, njihova slaganja i moguća neslaganja, o društveno-kulturnoj i vrijednosnoj dimenziji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj. Istraživačka pitanja: a) U čemu se očituje opći doprinos katoličkog vjeronauka današnjemu čovjeku i društvu?, b) Koje su vrijednosne odrednice i koja je odgojna zadaća katoličkog vjeronauka u javnoj školi?

4. Ispitani su stavovi stručnjaka znanstvenika iz područja religiozne pedagogije i katehetike i praktičara u području katoličkog vjeronauka i župne kateheze o perspektivama razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj u budućnosti (u sljedećih 10-tak godina). Istraživačka pitanja: a) Koje su perspektive razvoja konfesionalnog modela katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti s obzirom na ciljeve, programske i vrijednosne odrednice?, b) Koje mjere obrazovne politike Republike Hrvatske mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti?, c) Koje inicijative Hrvatske biskupske konferencije mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti?, d) Koji pastoralno-katehetski prijedlozi i inicijative mogu doprinijeti unapređenju kvalitete katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti?

3.3. Postupak istraživanja

3.3.1. Odabir delfi metode³⁹ u istraživanju

Istraživanje na kojemu se temelji ovaj rad provedeno je primjenom delfi metode iz više razloga. Naime, ova metoda podrazumijeva znanstveni pristup grupnom

³⁹ Postoji više vrsta delfi istraživanja: klasična delfi metoda (eng. „*The Classical Delphi*“), policy delfi metoda (eng. „*The Policy Delphi*“) i delfi metoda odluka (eng. „*The Decision Delphi*“) (Više u: Van Zolingen, S. J., Klaassen, C. A., 2003; Visković, 2016). U ovom radu *delfi metoda* podrazumijeva klasičnu delfi metodu.

istraživanju i odlučivanju kojim se može dobiti konsenzus o predmetu istraživanja kroz postupak anketiranja i rasprave međusobno anonimnih sudionika u više ispitivačkih krugova, pri čemu se podatci između svakog kruga statistički obrađuju i ponovno dostavljaju sudionicima istraživanja na daljnje razmatranje i procjenu (Lincon, Guba, 2000; Eret, 2017). Epistemološka osnova za primjenu delfi metode ciljno je usmjeren način istraživanja u okviru kvalitativne, pozitivističke i konstruktivističke paradigme (Maxwell, 1992; Schaaf (van der), Stokking, 2011; Visković, 2016). Delfi metoda uzima za polazište da prikupljanju podataka prethodi razvoj teorije, a da je znanstvena spoznaja iskustvena, izvedena induktivno i temeljena na dovoljno rasprostranjenom sporazumu grupe stručnjaka i praktičara. Delfi metoda u pedagojskim istraživanjima podrazumijeva provedbu organiziranog i strukturiranog postupka koji omogućava korelaciju stavova i informacija koje se odnose na određeno područje čime se sudionicima istraživanja koji zastupaju takve stavove i informacije omogućava reagiranje na različite stavove bez ikakvog društvenog pritiska. Ovom je metodom moguće „*dati prognoze o neizvjesnim ili mogućim budućim situacijama za koje nije moguće izvesti objektivne statističke zakonitosti, formirati modele ili primijeniti postojeće metode*“ (Amos, Pearse, 2008, prema Visković, 2016: 189).

Iako se ova metoda u pedagojskim istraživanjima u Republici Hrvatskoj do sada rijetko primjenjivala, što je vidljivo po iznimno malom broju objavljenih istraživačkih radova (Visković, 2016), Derado (1999) predlaže provedbu pedagojskih istraživanja upravo primjenom ove metode kao načinom dobre projekcije u budućnost na određeno vremensko razdoblje. Doktorsko istraživanje na kojemu se temelji ovaj rad potvrdilo je korisnost primjene ove metode. A budući da je ujedno i prvo takvo u kontekstu religiozne pedagogije i katehetike na nacionalnom nivou, pretpostavka je da

će u budućnosti biti više znanstvenih istraživanja o katoličkom vjeronauku i komplementarnim modelima vjerskog odgoja primjenom delfi metode.

Delfi metoda ima svoje prednosti u odnosu na druge znanstvene metode. A one su: mogućnost uključenja sudionika stručnjaka i praktičara šireg znanstvenog, stručnog i geografskog područja; mogućnost pokrivanja širokog spektra procjena (ekspertiza); prilagodljivost različitim strategijama prikupljanja podataka; zajamčena anonimnost svih sudionika istraživanja koja im omogućava slobodu reagiranja, izražavanja mišljenja i stavova na pojedina pitanja bez utjecaja vanjskih ili bilo kojih drugih čimbenika (Van Zolingen, Klaasen, 2003; Visković, 2016). Upravo anonimnost potiče stručnjake i praktičare u iznošenju izjava na temelju svoga osobnog znanja i iskustva neograničavajući ih „institucionalnom pozicijom“ koju imaju u stručnoj i društvenoj javnosti (Gupta, Clarke, 1996). Sudionici sami određuju u predviđenom roku kada će pristupiti anketnom istraživanju, što značajno utječe na kvalitetu odgovora (Linstone, Turoff (ur.), 2002). Ujedno se tijekom rada grupe povećava broj relevantnih faktora, različitih mišljenja (paradigmi), aspekata i događaja. Sve su to bili (dodatni) razlozi za odabir ove metode u doktorskom istraživanju.

Međutim, delfi metoda ima i svoje nedostatke, kao što su mogući negativni procesi grupne dinamike, osobito ako se sudionici istraživanja poznaju te opasnost da više puta ponovljeni stavovi postanu zajedničko mišljenje grupe sudionika bez obzira na stvarnu vrijednost stavova pa i onda kada se ne zna tko ih je izrekao (Visković, 2016). Iako postupak provedbe delfi metode ne iziskuje velike materijalne troškove, on je u osnovi složen i zahtjevan proces koji velikim dijelom ovisi od odgovornosti i (samo)discipline sudionika istraživanja (Linstone, Turof (ur.), 2002). U tom smislu postoji mogućnost osipanja sudionika tijekom istraživačkog procesa, što je teško spriječiti (Linstone, Turof (ur.), 2002). Potencijalna opasnost je i ako se delfi metoda

interpretira kao metodološki način pri donošenju odluka, a ne kao alat za analizu koji može olakšati donošenje odluke/a (Linstone, Turof (ur.), 2002). Neki autori još ističu kao nedostatke: nemogućnost primjene mjera inferencijalne statistike, mogućnost promicanja brzih odgovora na kompleksne probleme i suzbijanje divergentnih pogleda (Sackman, 1974; 1975), nedostatak standarda za utvrđivanje sudionika istraživanja i kriterija za utvrđivanje stručnosti (Sackman, 1975; Fischer, 1978) i činjenicu da ne postoji standardna metoda za određivanje konsenzusa (Hasson i sur., 2000; Fitzsimmons, Fitzsimmons, 2001). Uz navedene potencijalne nedostatke, još je jedan koji valja uzeti u obzir, naime delfi metoda ne jamči određeni ishod (Visković, 2016). Drugim riječima, nema sigurnosti da će se ovim višefaznim anketnim ispitivanjem sudionika postići konsenzus niti da će se generirati značajne ideje i stavovi. Od svih navedenih potencijalnih nedostataka u ovom se (doktorskom) istraživanju pokazalo da je uvjetovanost sudionika unaprijed definiranim periodom za pojedine faze istraživanja uzrokovala inicijalno odustajanje nekih potencijalnih sudionika od istraživanja te osipanje sudionika istraživanja tijekom višefaznog istraživačkog procesa.

3.3.2. Sudionici istraživanja

Delfi metoda temelji se na grupnom odlučivanju kao istraživačkom načinu u kojemu sudjeluje veći broj pojedinaca, a osnovno mu je obilježje zajednički rad i konsenzus pri odlučivanju. Međusobnom komunikacijom sudionici istraživanja preuzimaju uloge s ciljem donošenja odluke. Najčešće su povezani zajedničkim interesom te nužno prihvaćaju određene norme i pravila ponašanja. Prednosti su grupnog odlučivanja u činjenici da grupa raspolaže s više informacija i znanja pa može generirati veći broj ideja i alternativa (Marušić, 2001). Proces grupnog odlučivanja zahtijeva aktivno uključivanje pojedinaca te kroz procese grupne interakcije omogućava neslaganja i

rasprave. Iako sve to ponekad može produžiti proces grupnog odlučivanja, što može biti i prepreka korištenju ove metode, najbrže se odluke ipak mogu postići u grupi u kojoj članovi imaju iste ili slične kompetencije. Postoje dvije mogućnosti odabira sudionika istraživanja: sustavni odabir uzoraka i uzorkovanje po principu tzv. grude snijega (eng. „*snowball*“). Sustavni odabir temeljen je na procjeni voditelja istraživanja. On je brži, lakše provodljiv i ne iziskuje velike materijalne troškove za razliku od tzv. snowball uzorkovanja. U ovom istraživanju primijenio se upravo sustavni odabir uzorka. S obzirom na sastav grupe uvijek je moguće očekivati različitu motiviranost i spremnost na istraživanje i odlučivanje. Ipak, ovom je metodom moguće konsenzusom definirati pojmove, pretpostaviti događanja i/ili tijekom nekog procesa ili izraditi smjernice djelovanja (Garavalia, Gredler, 2004) te tako steći stručan i vrlo precizan uvid u predmet i problem istraživanja (De Loe, 1995). Ova metoda nije uvjetovana veličinom niti reprezentativnošću uzorka, nego isključivo stručno-znanstvenim kompetencijama sudionika. Davey i sur. (2011) drže da je važno uključiti sveučilišne nastavnike jer oni svojim znanstveno profesionalnim ulogama utječu na širenje pojedinih stavova. No, uz eksperte stručnjake važni su i sudionici praktičari, odnosno oni koji posjeduju iskustveni element koji je važan za sveobuhvatno proučavanje određenog društvenog konstrukta (Amos, Pearse, 2008). Većina delfi studija koristi panele od 15 do 35 osoba. Teoretičari Linstone i Turoff (ur.) (2002) zastupaju stav da je dostatno od 10 do maksimalno 50 osoba. Ako se radi o heterogenim skupinama, primjerice stručnjaci različitih stručnih i znanstvenih grana/područja, Clayton (1997) drži da je potrebno samo od 5 do 10 stručnjaka jer je cilj prikupiti različita mišljenja, a ne nužno postići konsenzus. Ako se, pak, radi o homogenoj skupini, primjerice stručnjaci iste znanstvene discipline i praktičari kao što je slučaj u ovom doktorskom istraživanju, prema nekim autorima (Adler, Ziglio (ur.),

1996; Clayton, 1997; Cohen i sur., 2007) dostatno je da ih bude od 15 do 30-35, pri čemu valja naglasiti da na temelju pojedinačnih istraživanja nije utvrđen konzistentan odnos između veličine skupine sudionika istraživanja i kriterija djelotvornosti (Linstone, Turoff (ur.), 2002). Van Zolingen i Klaassen (2003) drže da skupina od 20 do 25 sudionika već osigurava pouzdanost rezultata istraživanja koja se ne povećava daljnjim povećanjem skupine. S obzirom na osipanje sudionika tijekom višefaznog istraživačkog procesa, sve do 10% drži se prihvatljivim (Rowe, Wright, 1999; Hsin-Kai i sur., 2013; Visković, 2016).

Sudionici ovog istraživanja bili su pomno odabrani stručnjaci znanstvenici s iskustvom na području predmeta istraživanja koji su najviše kompetentni dati mišljenje i postići suglasnost o pojedinim pitanjima te praktičari istoga područja koji su vitalno zainteresirani za predmet istraživanja. Riječ je o homogenoj skupini koju je činilo ukupno **34** sudionika – 17 stručnjaka i 17 praktičara. Iako je inicijalni poziv na uključivanje u ovo istraživanje bio upućen ukupnoj populaciji stručnjaka znanstvenika iz znanstvenog područja religiozne pedagogije i katehetike na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, neki su se stručnjaci ispričali da nisu u mogućnosti aktivno sudjelovati u višefaznom istraživačkom procesu zbog preopterećenosti svojim profesionalnim obvezama ili zbog čestih inozemnih putovanja zbog čega ne mogu jamčiti sudjelovanje u svim fazama u zadanim vremenskim okvirima. Slična je situacija bila i sa suradnicima praktičarima. Iako je poziv bio upućen ukupnoj populaciji praktičara, neki su se odmah ispričali čim su čuli da se radi o anketnom ispitivanju u više faza. U ovo su istraživanje bili pozvani stručnjaci i praktičari iz Republike Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine jer oni zajedno donose odluke i surađuju sa zajedničkim mjerodavnim crkvenim vlastima u pogledu izrade programa odnosno

kurikul(um)a katoličkog vjeronauka, vjeronaučnih udžbenika i ostalih pedagoških materijala te stručnih usavršavanja vjeroučitelja (vidi bilješku 28).

U istraživanje su u svojstvu sudionika pozvani stručnjaci (sveučilišni profesori) koji su zaposleni na katedrama religiozne pedagogije i katehetike (i dijelom pastoralne teologije) na visokim teološkim fakultetima – 1. Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, 2. Teologiji u Rijeci – Područnom studiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, 3. Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, 4. Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu, 5. Teološko-katehetskom institutu u Mostaru (BiH), 6. Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu (BiH). Dvojica stručnjaka nisu više u radnom odnosu zbog odlaska u mirovinu. Zbog svog iznimno važnog znanstvenog i stručnog doprinosa u području istraživačke teme koji je prepoznat u domaćim i europskim akademskim krugovima, oni su također bili pozvani uključiti se u ovo istraživanje.

Sudionike praktičare činila je skupina osoba koja obnaša (ili su obnašali) službu predstojnika mjerodavnih crkvenih tijela zaduženih za predškolski vjerski odgoj i katolički vjeronauk u školi na regionalnoj odnosno nad/biskupijskoj razini⁴⁰ u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. S jednom osobom uspostavljena je e-komunikacija u drugoj europskoj zemlji.⁴¹ S namjerom da Riječka nadbiskupija ne bi bila „zakinuta“ u istraživanju u odnosu na druge nad/biskupije u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini s obzirom na sudjelovanje praktičara jer autorica ovog rada osobno obnaša službu predstojnice Katehetskog ureda, u istraživanje su bile pozvane

⁴⁰ Biskupijski katehetski ured je „tijelo s kojim biskup, glava zajednice i učitelj nauka, upravlja i predsjedava svim katehetskim djelatnostima biskupije“ (Kongregacija za kler, 2000, OKD 126). Katehetski uredi zaduženi su za kvalitetu provođenja vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama, katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskim/crkvenim ustanovama na području pojedinih nad/biskupija.

⁴¹ Radi očuvanja anonimnosti podataka dotične osobe ne će se navoditi država u kojoj osoba trenutno živi.

tri osobe iz Riječke nadbiskupije (to je ujedno i ukupan broj) istog akademskog zvanja kao i ostali predstojnici mjerodavnih ureda koje su u svom višegodišnjem vjeroučiteljskom radu promaknute u naj/više zvanje i koje po svojim pridodanim službama na županijskoj razini usko surađuju s Katehetskim uredom Riječke nadbiskupije. U skupinu praktičara bili su pozvani i svi viši savjetnici za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj koji rade u Agenciji za odgoj i obrazovanje. U istraživanje se ušlo s pretpostavkom da svi oni, stručnjaci i praktičari, na temelju svojih znanstveno-stručnih kompetencija te radnog i životnog iskustva mogu značajno doprinijeti cjelovitom sagledavanju istraživačke teme. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 14 žena i 20 muškaraca. U skupini praktičara podjednak je broj muškaraca i žena ($N_{\text{muškaraca}}=9$, $N_{\text{žena}}=8$), dok su u skupini stručnjaka većinom muškarci ($N_{\text{muškaraca}}=11$, $N_{\text{žena}}=6$). Prosječna starosna dob praktičara bila je 47,53 godina, a stručnjaka 51,65 godina. Od ukupnog broja sudionika istraživanja, 12 osoba su laici, dok su 22 osobe svećenici, redovnici i redovnice (Tablica 10).

Tablica 10: Opći podatci o sudionicima praktičarima i stručnjacima (prosječna dob, spol, crkveni status).

OPĆI PODATCI	Praktičari (N=17)	Stručnjaci (N=17)
Prosječna dob	47,53 (SD=7,69)	51,65 (SD=10,67)
Spol:	8 (47,1%)	6 (35,3%)
• Ženski		
• Muški	9 (52,9%)	11 (64,7%)
Crkveni status:	9 (52,9%)	3 (17,6%)
• Laik/laikinja		

• Dijecezanski svećenik/redovnik/redovnica	8 (47,1%)	14 (82,4%)
---	-----------	------------

Uzorak stručnjaka činile su osobe u znanstvenom – nastavnom zvanju izvanrednog profesora ($N_{\text{stručnjaka}}=5$), redovitog profesora ($N_{\text{stručnjaka}}=4$), nakon kojih slijede osobe znanstveno-nastavnog zvanja docenta ($N_{\text{stručnjaka}}=3$) i doktora znanosti ($N_{\text{stručnjaka}}=3$) te oni magistra znanosti ($N_{\text{stručnjaka}}=2$). Najveći broj stručnjaka ima do 10 godina radnog staža na fakultetu ($N_{\text{stručnjaka}}=7$), nakon kojih slijede oni koji imaju do 20 godina radnog staža ($N_{\text{stručnjaka}}=5$), potom po 1 sudionik koji ima do 15, 25 i više od 25 godina radnog staža i na kraju 2 sudionika koja su od prije nekoliko godina u mirovini (Tablica 11).

Tablica 11: Znanstveno-nastavno zvanje sudionika stručnjaka i godine radnog staža na fakultetu.

ZNANSTVENO-NASTAVNO ZVANJE	F (%)	GODINE RADNOG STAŽA	F (%)
Magistar znanosti (mr. sc.)	2 (11,8%)	Do 10 godina	7 (41,2%)
Doktor znanosti (dr. sc.)	3 (17,6%)	Do 15 godina	1 (5,9%)
Docent (doc. dr. sc.)	3 (17,6%)	Do 20 godina	5 (29,4%)
		Do 25 godina	1 (5,9%)
Izvanredni profesor (izv. prof. dr. sc.)	5 (29,4%)	25 godina i više	1 (5,9%)
Redoviti profesor (red. prof. dr. sc.)	4 (23,5%)	U mirovini	2 (11,8%)

U uzorku praktičara sudjelovalo je 11 osoba s visokom stručnom spremom (završen teološki studij na jednom od teoloških fakulteta u Republici Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini), 4 osobe sa završenim poslijediplomskim studijem prvog stupnja (iz područja humanističkih znanosti, polje teologije) i 2 osobe sa završenim doktorskim studijem (iz područja humanističkih znanosti, polje teologije). S obzirom na godine radnog staža najviše je osoba do 20 godina staža ($N_{\text{praktičara}}=5$), nakon kojih slijede oni do 15 godina ($N_{\text{praktičara}}=4$) i više od 25 godina staža ($N_{\text{praktičara}}=4$) te oni s radnim stažem do 10 ($N_{\text{praktičara}}=2$) i do 25 godina ($N_{\text{praktičara}}=2$) (Tablica 12).

Tablica 12: Stupanj obrazovanja (akademski status) i godine radnog staža sudionika praktičara.

STUPANJ OBRAZOVANJA	F (%)	GODINE RADNOG STAŽA	F (%)
Viša stručna sprema (VŠS)	0	Do 10 godina	2 (11,8%)
Visoka stručna sprema (VSS)	11 (64,7%)	Do 15 godina	4 (23,5%)
Poslijediplomski stupanj – licencijat, magisterij (VSS/I)	4 (23,5%)	Do 20 godina	5 (29,4%)
Poslijediplomski stupanj – doktorat (VSS/II)	2 (11,8%)	Do 25 godina	2 (11,8%)
		25 godina i više	4 (23,5%)

Svi sudionici praktičari imaju iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u nastavi katoličkog vjeronauka u školi ($N_{\text{praktičara}}=17$), što znači da su radili kao školski vjeroučitelji prije preuzimanja službe predstojnika mjerodavnog crkvenog ureda ili službe višeg savjetnika za katolički vjeronauk u Agenciji za odgoj i obrazovanje ili još uvijek rade u školi uz navedenu službu. Od sudionika stručnjaka samo njih troje ($N_{\text{stručnjaka}}=14$) nema uopće nikakvo iskustvo vjeroučiteljskog rada u školi (Tablica 13).

Tablica 13: Iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u nastavi katoličkog vjeronauka u školi na uzorku sudionika praktičara i stručnjaka.

Imate li iskustvo neposrednog odgojno obrazovnog rada u nastavi katoličkog vjeronauka u školi?	Praktičari	Stručnjaci
DA	17 (100%)	14 (82,4%)
NE	0	3 (17,6%)

S obzirom na komplementarni model vjerskog odgoja, župnu katehezu, najveća većina sudionika stručnjaka i praktičara posjeduje iskustvo katehetskog rada u crkvenoj zajednici ($N_{\text{praktičara}}=17$; $N_{\text{stručnjaka}}=15$). Tek dvoje stručnjaka nema nikakvo iskustvo rada u župnoj katehezi (Tablica 14).

Tablica 14: Iskustvo neposrednog katehetskog rada u župnoj katehezi u Crkvi na uzorku sudionika praktičara i stručnjaka.

Imate li iskustvo neposrednog katehetskog rada u župnoj katehezi u Crkvi?	Praktičari	Stručnjaci

DA	17 (100%)	15 (88,2%)
NE	0	2 (11,8%)

3.3.3. Mjerni instrumenti

S obzirom na prethodno navedenu delfi metodu, moguća su dva dizajna postupka prikupljanja informacija (Visković, 2016): započeti s neslaganjima o temi, odnosno problemu istraživanja pa potom postupno ići prema traženju konsenzusa što ubrzava čitav proces i započeti postignutim konsenzusom, a da se potom neslaganja razmatraju u svrhu generiranja ideja ili kao obrazovni proces. U ovom se istraživanju koristio prvi dizajn postupka. Za potrebe prikupljanja empirijske evidencije u višefaznom ispitivanju razvijene su i korištene tri verzije anketnih upitnika (vidi detaljnije u Prilogu za sva tri kruga istraživanja). Istraživanje se temeljilo na stavu Kelly i sur. (2004) da provedba pilot istraživanja nije potrebna jer se u inicijalnom krugu krenulo s česticama koje su temeljene na recentnoj literaturi (detaljnije u nastavku teksta). Anketni upitnik kreirao se i validirao isključivo za potrebe ovog višefaznog istraživanja. Kreiran je na temelju teorijskog okvira koji je prethodno naveden u ovom radu (I. i II. poglavlje) uz stručnu asistenciju eksperata⁴² (tri sveučilišna profesora s različitih teoloških fakulteta u RH, jedna osoba sa Instituta za društvena istraživanja u RH i jedna osoba koja je član HBK) koji nisu izravni sudionici ovog istraživanja, što je poslužilo u svrhu procjene valjanosti sadržaja svake predložene čestice unutar pojedinih istraživačkih varijabli.

U 1. krugu istraživanja koristio se anketni upitnik s pitanjima zatvorenog i otvorenog tipa višestrukog izbora. U ovom krugu anketnog ispitivanja (induktivni pristup)

⁴² Identitet osoba nije naveden jer za njih nije dobivena suglasnost o objavi podataka.

sudionici su bili pozvani generirati ideje (Hasson i sur., 2000) i u tom su smislu imali potpunu slobodu dati svoju procjenu i prognozu koju su potkrijepili odgovarajućim argumentima. Prvi dio anketnog upitnika sadržavao je osnovne informacije o svrsi i strukturi istraživanja. Drugi dio anketnog upitnika obuhvaćao je nezavisne varijable: godina rođenja, spol, eklezijalni stalež (laički – crkveni), stupanj obrazovanja (za praktičare), akademski status/znanstveno-nastavno zvanje (za stručnjake), godine radnog staža, iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u školskom vjeronauku i u župnoj katehezi. Treći dio anketnog upitnika sastojao se od zavisnih varijabli s razrađenim česticama. U završnom dijelu instrumenta 1. kruga istraživanja svim je sudionicima istraživanja bila zajamčena anonimnost odgovora i najavljena sljedeća (2.) faza istraživanja koja je slijedila nakon obrade prikupljenih podataka 1. kruga.

U 2. krugu istraživanja koristio se upitnik s pitanjima zatvorenog i otvorenog tipa koji se temeljio na generiranim idejama i mišljenjima sudionika istraživanja. U prvom dijelu anketnog upitnika bilo je naglašeno da redoslijed dobivenih podataka (odgovora) ne odražava stav voditelja istraživanja niti značajnost koju voditelj istraživanja pridaje konkretnim iskazima (Schaaf (van der), Stokking, 2011; Kelly i sur., 2004). Iskazi sudionika istraživanja bili su raspoređeni u upitniku s obzirom na istraživačka pod/područja prethodnog kruga istraživanja (školsko-pedagoški identitet – teološko-eklezijalni identitet – društveno-kulturni i vrijednosni identitet – perspektive razvoja). Za procjenu su se koristile neparne trostupanjske skale (procjena projekcija u budućnosti) i peterostupanjske skale (ostale čestice) Likertova tipa bez nulte točke („niti se slažem, niti se ne slažem“) kako bi se jasnije inicirala panel rasprava (Garavalia, Gredler, 2004). U završnom dijelu instrumenta 2. kruga istraživanja svim je sudionicima istraživanja bila zajamčena anonimnost odgovora i

najavljena sljedeća (3.) faza istraživanja koja je slijedila nakon obrade prikupljenih podataka 2. kruga.

U 3. krugu istraživanja koristio se upitnik s pitanjima zatvorenog i otvorenog tipa koji se temeljio na generiranim idejama i mišljenjima suradnika istraživanja. U prvom dijelu anketnog upitnika ponovno je bilo naglašeno da dobiveni podatci (odgovori) ne odražavaju stav voditelja istraživanja niti značajnost koju voditelj istraživanja pridaje konkretnim iskazima. Iskazi sudionika istraživanja bili su raspoređeni s obzirom na postavljene setove zavisnih varijabli u anketnim upitnicima prethodnih krugova istraživanja. Za procjenu se koristila Likertova ljestvica koja je bila stupnjevana u peterostupanjskom rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Pregled zavisnih varijabli u sva tri kruga istraživanja

Prvi set zavisnih varijabli ispitivao je dimenzije **školsko-pedagoškog** identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi koji je obuhvatio sljedeće četiri skale: 1.) ciljevi, 2.) programske odrednice, 3.) međupredmetna povezanost (korelacija), 4.) integriranost u školskom sustavu RH. U ovom setu zavisnih varijabli bile su zastupljene ukupno **82** čestice. Čestice su temeljene na recentnoj religijskopedagoškoj i ostaloj stručnoj literaturi te na relevantnim obrazovnim i crkvenim dokumentima bez navođenja izvora (Alberich, 1986; 1990; 2006; 2011; Baričević, 1993; Baranović (ur.), 2006; Davie, 2005; Delors, 1998; Diotallevi, 2008; NOK, 2011; Garmaz, 2005^a; Hemel, 2000; Hilger i sur., 2009; HBK, 2003; 2009; 2014; Jokić, 2013; Kongregacija za kler, 2000; Mandarić, 2000; 2011; 2012; 2015; Mandarić i sur., 2011; Mandarić, Razum, 2015; Marinović, Bobinac, 2000; Matijević i sur. (ur.), 1994; Pavlović, 1999; 2001; 2005; Pranjić, 1996; 2016; Razum, 2000; 2007; 2008; 2011; 2017; Von Hentig, 1997; Zajednička sinoda biskupija SR Njemačke, 1995; Zalar, 2005).

U tu svrhu izrađene su sljedeće pod/skale za sva tri kruga istraživanja:

- Za procjenu ciljeva katoličkog vjeronauka: u 1. krugu istraživanja Ciljevi katoličkog vjeronauka (sadrži **15** čestica); u 2. krugu istraživanja Ciljevi katoličkog vjeronauka (iskazi) (sadrži **6** čestica); u 3. krugu istraživanja Ciljevi katoličkog vjeronauka (iskazi) (sadrži **3** čestice). Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Panel rasprava odvijala se u tri kruga pri čemu su u završnom krugu dobiveni dodatni kvalitativni podatci (iskazi pojedinih sudionika o izdvojenim ciljevima iz prethodnih krugova istraživanja).
- Za procjenu programskih odrednica katoličkog vjeronauka: u 1. krugu istraživanja Programske odrednice (sadrži **14** čestica) i u 2. krugu istraživanja Programske odrednice (iskazi) (sadrži **4** čestice). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Procjena čestica na pod/skalama u oba kruga istraživanja izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „najmanje važno“ do „najviše važno“ i od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.
- Za procjenu međupredmetne povezanosti (korelacije): u 1. krugu istraživanja Korelacija (sadrži **7** čestica). Čestice su temeljene na Nacionalnom okvirnom kurikulumu (odgojno-obrazovna područja u osnovnom i srednjem školstvu). Procjena čestica na pod/skali izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „nedovoljno“ do „odlično“.
- Za procjenu integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu Republike Hrvatske: u 1. krugu istraživanja Što mislite koliko je danas vjeronauk u školi integriran u školskom sustavu RH? (sadrži **5** čestica); u 2. krugu istraživanja Integriranost katoličkog vjeronauka (iskazi) (sadrži **8** čestica); u 3. krugu

istraživanja Integriranost katoličkog vjeronauka (iskazi) (sadrži **20** čestica). Sudionici su u 1. krugu istraživanja imali mogućnost izbora između sljedećih odgovora: „Uopće nije integriran.“ – „Nije integriran, iako se čini da jeste.“ – „Donekle je integriran, ali ima prostora za poboljšanje.“ – „Integriran je koliko i svaki drugi školski predmet.“ – „U potpunosti je integriran.“ Panel rasprava odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama u sljedećim krugovima istraživanja (2. i 3.) izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Drugi set zavisnih varijabli ispitivao je dimenzije **teološko-eklezijalnog** identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi koji je obuhvatio sljedeće skale: 1.) komplementarnost katoličkog vjeronauka i župne kateheze, 2.) katehetske postavke i pastoralno-katehetski učinci katoličkog vjeronauka i 3.) disciplinarnost i konfesionalnost predmeta. U ovom setu zavisnih varijabli bilo je zastupljeno ukupno **49** čestica. Čestice su temeljene na recentnoj religijskopedagoškoj i ostaloj stručnoj literaturi te na relevantnim crkvenim dokumentima bez navođenja izvora (Biskupi Jugoslavije, 1992; Ivan Pavao II., 1994; Brezinka, 2005; Clarke, Woodheada, 2015; Day, 2011; Drugi vatikanski koncil, 2008; Filipović, 2006; 2010; 2011^{a,b}; Franjčić, 2006; Hoblaj, 1993; HBK, 2000; 2002; 2003; 2009; 2012; 2014; 2018; Jakšić, 2000; Kongregacija za kler, 2000; NKU HBK, 2000; Pažin, 1999; 2008; 2010^{a,b}; Čondić, 2010; Šimunović, Pažin, 2017; Šimunović, 2003; Šimunović, 2011^b; Baloban, 2011).

U tu svrhu izrađene su sljedeće pod/skale za sva tri kruga istraživanja:

- Za procjenu komplementarnosti katoličkog vjeronauka i župne kateheze: u 1. krugu istraživanja Modeli komplementarnosti (sadrži **4** čestice) i Podudarnost (sadrži **6** čestica); u 2. krugu istraživanja Komplementarnost (iskazi) (sadrži **7** čestica); u 3. krugu istraživanja Komplementarnost (iskazi) (sadrži **9** čestica). Panel rasprava

odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama (osim na pod/skali Modeli komplementarnosti) izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne uočava“ do „u potpunosti se uočava“ i od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Na pod/skali Modeli komplementarnosti sudionici su imali mogućnost odabrati jedan od 4 ponuđena modela: „model međusobnog preklapanja“ – „model međusobnog delegiranja“ – „model odvajanja i stroge različitosti“ – „model sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja“.

- Za procjenu katehetskih postavki i pastoralno-katehetskih učinaka katoličkog vjeronauka: u 1. krugu istraživanja Katehetske postavke (sadrži **10** čestica) i Pastoralno-katehetski učinci (sadrži **8** čestica); u 2. krugu istraživanja Izdvojeni pastoralno-katehetski učinci (sadrži **4** čestice) i Pastoralno-katehetski učinci (iskaz) (sadrži **1** česticu); u 3. krugu istraživanja dobiveni su dodatni kvalitativni podatci o pastoralno-katehetskih učincima katoličkog vjeronauka u školi općenito. Panel rasprava odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama (osim na pod/skali Pastoralno-katehetski učinci) izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Na pod/skali Pastoralno-katehetski učinci sudionici su imali mogućnost višestrukog izbora odgovora.
- Za procjenu disciplinarnosti i konfesionalnosti katoličkog vjeronauka: u 1. krugu istraživanja postavljena su dva otvorena pitanja: 1.) „U čemu se, prema Vašemu mišljenju, očituje disciplinarnost vjeronauka u školi u RH? Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao školsku disciplinu, tj. školski predmet u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i u obitelji?“ i 2.) „U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje konfesionalnost vjeronauka u školi u RH? Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao

konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje u odnosu na nekonfesionalne modele religijskog odgoja i obrazovanja?“ U 2. krugu istraživanja konstruirana je pod/skala Disciplinarnost (iskazi) (sadrži **10** čestica) i Konfesionalnost (iskazi) (sadrži **8** čestica), a u 3. krugu istraživanja Disciplinarnost (sastavnice) (sadrži **5** čestica) i Konfesionalnost (sastavnice) (sadrži **5** čestica). Panel rasprava odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama (osim na pod/skali u 1. krugu) izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Treći set zavisnih varijabli ispitivao je dimenzije **društveno-kulturnog i vrijednosnog** identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi koji je obuhvatio sljedeće skale: 1.) procjena općih percepcija katoličkog vjeronauka u društvu i 2.) vrijednosne odrednice katoličkog vjeronauka. U ovom setu zavisnih varijabli bilo je zastupljeno ukupno **42** čestice. Čestice su temeljene na recentnoj religijskopedagoškoj i ostaloj stručnoj literaturi te na relevantnim obrazovnim i crkvenim dokumentima bez navođenja izvora (Baloban, 1998; 2010; Baloban (ur.), 2000; Baloban i sur., 2010; Baloban i sur. (ur.), 2014; Batarelo i sur., 2010; Campoleoni, 2010; Filipović, Rihtar, 2017; Franc i sur., 2002; Franken, Loobuyck (ur.), 2011; NOK, 2011; Guilarte, 2005; Hobljaj, Črpić, 2000; Hrvatić, 2007; HBK, 1991; 2001; 2003; 2009; 2014; Jackson, 2004; 2014; Kuburić, Moe, 2006; Mandarić, 2001^b; Mrnjaus, 2008; Paloš, 2000; 2011; Rafajac, 1988; 1991; Rakić, 2008; Rakić, Vukušić, 2010; Rukavina Kovačević, Mrnjaus, 2017; Šimunović, 2010; Vican, 2006).

U tu svrhu izrađene su sljedeće pod/skale za sva tri kruga istraživanja:

- Za procjenu općih percepcija katoličkog vjeronauka u društvu: u 1. krugu istraživanja Opće percepcije vjeronauka (sadrži **17** čestica) i u 2. krugu istraživanja Percepcije vjeronauka (iskazi) (sadrži **5** čestica). Panel rasprava odvijala se u dva

kruga. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

- Za procjenu vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka: u 1. krugu istraživanja Vrijednosne odrednice (sadrži **13** čestica); u 2. krugu istraživanja Vrijednosne odrednice (iskazi) (sadrži **3** čestice); u 3. krugu istraživanja Vrijednosne odrednice (iskazi) (sadrži **4** čestice). Panel rasprava odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „nije zastupljeno“ do „u potpunosti zastupljeno“ i od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Četvrti set zavisnih varijabli ispitivao je perspektive razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti (u razdoblju od sljedećih 10-ak godina) koji je obuhvatio sljedeće skale: 1.) procjena važnosti pojedinih ciljeva katoličkog vjeronauka, 2.) procjena važnosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka, 3.) procjena važnosti pojedinih vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka, 4.) prijedlozi za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka – mjere obrazovne politike RH, 5.) prijedlozi za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka – inicijative Hrvatske biskupske konferencije, 6.) prijedlozi za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka – pastoralno-katehetski prijedlozi. U ovom setu zavisnih varijabli bilo je zastupljeno ukupno **117** čestica. U tu svrhu izrađene su sljedeće pod/skale za sva tri kruga istraživanja:

- Za procjenu važnosti pojedinih ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti: u 1. krugu istraživanja Ciljevi vjeronauka u budućnosti (sadrži **13** čestica); u 2. krugu istraživanja Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (jače) (sadrži **6** čestica), Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (slabije) (sadrži **3** čestice) i Izdvojeni

ciljevi vjeronauka u budućnosti (jednako) (sadrži **4** čestice). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Čestice na pod/skalama temeljene su na već postojećim pod/skalama o ciljevima katoličkog vjeronauka. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom trostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“.

- Za procjenu važnosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti: u 1. krugu istraživanja Programske odrednice u budućnosti (sadrži **14** čestica); u 2. krugu istraživanja Izdvojene programske odrednice u budućnosti (jače) (sadrži **8** čestica), Izdvojene programske odrednice u budućnosti (slabije) (sadrži **2** čestice) i Izdvojene programske odrednice u budućnosti (jednako) (sadrži **4** čestice). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Čestice na pod/skalama temeljene su na već postojećim pod/skalama o programskim odrednicama katoličkog vjeronauka. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom trostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“.
- Za procjenu važnosti pojedinih vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti: u 1. krugu istraživanja Vrijednosne odrednice u budućnosti (sadrži **13** čestica); u 2. krugu istraživanja Vrijednosne odrednice u budućnosti (jače) (sadrži **5** čestica) i Vrijednosne odrednice u budućnosti (jednako) (sadrži **8** čestica). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Čestice na pod/skalama temeljene su na već postojećim pod/skalama o vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom trostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“.

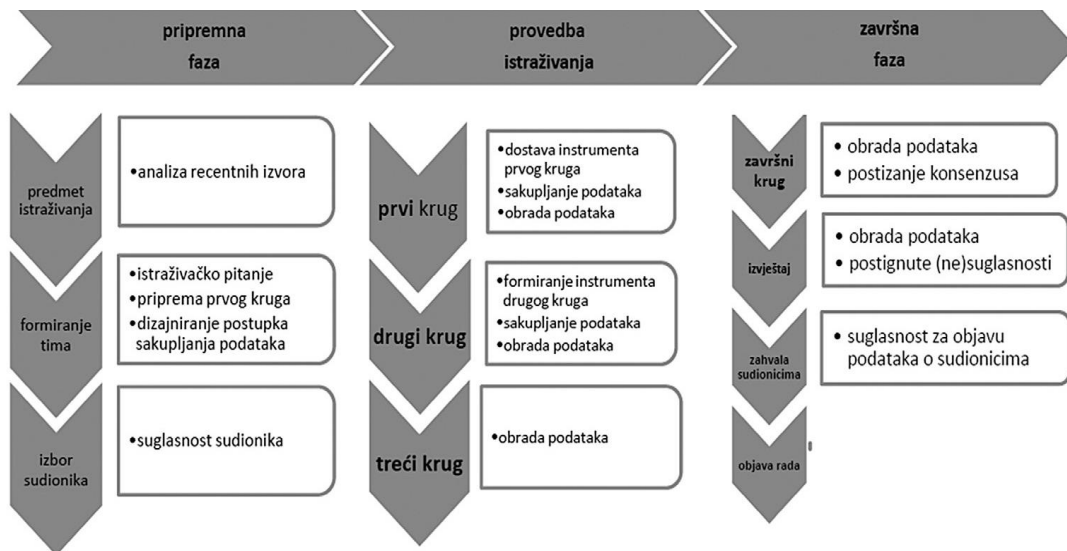
- Za procjenu prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti – mjere obrazovne politike RH: u 1. krugu istraživanja sudionicima je bilo postavljeno otvoreno pitanje: „Koje mjere obrazovne politike Republike Hrvatske mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi? U 2. krugu istraživanja konstruirana je skala Mjere obrazovne politike RH (iskazi) (sadrži **11** čestica). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Procjena čestica na pod/skali u 2. krugu izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.
- Za procjenu prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti – inicijative Hrvatske biskupske konferencije: u 1. krugu istraživanja sudionicima je bilo postavljeno otvoreno pitanje: „Koje inicijative Hrvatske biskupske konferencije mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi? U 2. krugu istraživanja konstruirana je pod/skala Inicijative NKU HBK (iskazi) (sadrži **6** čestica). Panel rasprava odvijala se u dva kruga. Procjena čestica na pod/skali izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.
- Za procjenu prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti – pastoralno-katehetski prijedlozi: u 1. krugu istraživanja Pastoralno-katehetski prijedlozi za unapređenje (sadrži **12** čestica); u 2. krugu istraživanja Prijedlozi za unapređenje (iskazi) (sadrži **3** čestice) i Prijedlozi za unapređenje (školski pastoral) (sadrži **1** česticu); u 3. krugu istraživanja Pastoral škole (iskazi) (sadrži **4** čestice). Panel rasprava odvijala se u tri kruga. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom peterostupanjske ljestvice Likertovog tipa u rasponu od „uopće nije važno“ do „izuzetno je važno“ i od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

U ovom se istraživanju išlo za tim da se prikupe argumentirana mišljenja sudionika informatora koja mogu doprinijeti cjelovitom sagledavanju, razumijevanju i analizi predmeta istraživanja. Primarna vrijednost delfi metode generirane su ideje pri čemu su podjednako značajne one ideje za koje je postignut konsenzus, kao i one za koje nema iskazane suglasnosti te one ekstremne pozicije (Linstone, Turoff (ur.), 2002). Do konsenzusa kao zajedničkog mišljenja (iskazi u istom smjeru) u ovom se istraživanju došlo izdvajanjem zajedničkog mišljenja i djelomičnim odbacivanjem pojedinačnih odstupajućih mišljenja prema sljedećim kriterijima:

1. **visoka** suglasnost – kada je 70% sudionika istraživanja suglasno za pojedinu kategoriju (procjenu važnosti, varijablu ili iskaz) ili 80% u dvije susjedne kategorije;
2. **srednja** (djelomična) suglasnost – kada je iskazana suglasnost 60% sudionika za jednu kategoriju ili 70% u dvije susjedne kategorije;
3. **niska** suglasnost – kada je iskazana suglasnost 50% sudionika za jednu kategoriju ili 60% u dvije susjedne kategorije;
4. **bez suglasnosti** - kada je manje od 50% sudionika suglasno u jednoj ili manje od 60% u dvije susjedne kategorije (De Loe, 1995; Kelly i sur., 2004; Schaaf (van der), Stokking, 2011; Visković, 2016).

3.3.4. Provedba istraživanja

Provedba istraživanja primjenom delfi metode uključuje nekoliko temeljnih faza: 1. pripremna faza, 2. provedba istraživanja i 3. završna faza (Slika 2). U ovom su se istraživanju slijedile sve navedene faze.

Slika 2: Tijek provedbe istraživanja prema delfi metodi. Izvor: Visković, 2016: 191.

Istraživanje se temeljilo na uvjerenju da praksa prethodi teoriji te da stručnjaci mogu kvalitetnije procijeniti i predvidjeti društvene promjene nego reprezentativni uzorak opće populacije (Schaaf (van der), Stokking, 2011; Cohen i sur, 2007). Prije početka istraživanja izvršen je inicijalni e-razgovor sa svakim sudionikom osobno, nakon čega je svakomu od njih bilo upućeno pismo suglasnosti u kojemu je prikazana svrha istraživanja, tijek istraživačkog procesa, vremenski planer istraživanja i očekivanja istraživača od sudionika u smislu odgovornosti i ozbiljnosti sudjelovanja tijekom svih predviđenih faza istraživanja (detaljnije vidi u Prilogu).

Nakon dobivene pisane suglasnosti svih sudionika istraživanja konstruiran je mrežni anketni upitnik. Komunikacija sa sudionicima istraživanja odvijala se „on-line“ (sa svakim sudionikom osobno) tako da je najprije svakom sudioniku bila upućena e-poruka s kratkim uputstvima o načinu ulogiranja u mrežnu anketu i odgovornosti koju ima s obzirom na dobivenu lozinku i važnost zadržavanja anonimnosti podataka tijekom čitavog istraživačkog procesa. Sudionici su za vrijeme trajanja istraživanja imali mogućnost dodatne komunikacije s voditeljem istraživanja (nekim je

sudionicima trebalo dodatno pojašnjenje za ulogiranje, neki su imali potrebu dodatno komentirati anketu u onom dijelu koji je kod njih izazvao intenzivnije reakcije, a neki su, pak, zatražili produžetak roka trajanja anketnog ispitivanja zbog opravdanih razloga).

Prvi krug anketnog ispitivanja trajao je od 20. studenog do 4. prosinca 2017. godine. Drugi krug anketnog ispitivanja trajao je od 22. siječnja do 7. veljače 2018. godine, a završni krug anketnog ispitivanja trajao je od 21. veljače do 7. ožujka 2018. godine. Iako su predviđeni rokovi za svaku pojedinu fazu istraživanja bili definirani u intervalima od 2 tjedna, oni su tijekom istraživanjima bili pomaknuti na intervenciju nekih sudionika koji su osobno zamolili produžetak „otvorenosti“ mrežne ankete iz opravdanih razloga (bolest i iznenadno poslovno putovanje).

U 2. fazi istraživanja došlo je do neznatnog osipanja sudionika. Točnije, samo jedan stručnjak nije više sudjelovao ($N_{\text{praktičara}}=17$; $N_{\text{stručnjaka}}=16$). U 3. fazi istraživanja osipanje je bilo još izraženije. Točnije, tri stručnjaka nisu više sudjelovala ($N_{\text{praktičara}}=17$; $N_{\text{stručnjaka}}=14$). Jedan se stručnjak javio e-porukom tjedan dana nakon što je mrežna anketa bila „zatvorena“ s isprikom da nije bio u mogućnosti pratiti svoju e-poštu i da je zato previdio posljednji termin, ali, nažalost, više nije bilo mogućnosti naknadnog uključanja.

3.3.5. Postupci obrade podataka

Budući da su sva istraživanja koja su temeljena na primjeni delfi metode u pravilu sinteza konkretnih mišljenja, stavova i ideja određene skupine pojedinaca (Gordon, 1994), takav je slučaj bio i s ovim istraživanjem. U istraživanju su dobiveni kvantitativni i kvalitativni podatci. U istraživanju se nije krenulo s određenim hipotezama. Kvantitativni podatci su se nakon svakog kruga istraživanja obradili

mjerama deskriptivne statistike (frekvencija (f), aritmetička sredina (M), standardno odstupanje (SD)) i u nekim slučajevima mjerama inferencijalne statistike (t-testovi za nezavisne uzorke, kako bi se istražilo postojanje moguće statistički značajne razlike u procjeni koju sudionici istraživanja pridaju pojedinim aspektima, i hi-kvadrat test, kako bi se utvrdilo postoji li povezanost između grupe sudionika i njihovih procjena u pojedinim aspektima)⁴³. Valja naglasiti da su mjere inferencijalne statistike uglavnom neprimjenjive zbog veličine uzorka i same prirode delfi metode jer ovo nije metoda za utvrđivanje uzročnosti, nego postupak koji olakšava promišljanje o određenom problemu ujedinjujući mišljenja stručnjaka i praktičara (Visković, 2016). Obrada podataka izvršena je primjenom statističkog programa za društvene znanosti – Statistical Program for Social Scientists IBM SPSS, 20.0. (Morgan i sur., 2004; Burdess, 2010; Howell, 2014). Odgovori na otvorena pitanja i dodatni iskazi sudionika (generirane ideje) sintetizirani su kao statistički iskazi koji su dani sudionicima na daljnju procjenu suglasnosti i/ili korekciju i nadopunu iskaza u svakom idućem krugu istraživanja. Za dobivenu suglasnost u istraživanju prihvaćeni su oni iskazi u istom smjeru u postotku koji je prethodno naznačen u odjeljku 3.3.3.

3.3.6. Osiguranje valjanosti i pouzdanosti

Valjanost je jamac uspješnog istraživanja i zato se na valjanosti inzistira i u kvantitativnim i u kvalitativnim istraživanjima (Cohen i sur., 2007). Dosadašnja su istraživanja primjenom delfi metode pokazala da skupina stručnjaka može bolje razumjeti i procijeniti važnost nekog hipotetskog konstrukta (koji se i ne može kvantificirati), nego reprezentativni uzorak neke populacije (Schaaf (van der), Stokking, 2011). Logika delfi metode stav je da će se sustavnim korištenjem mišljenja

⁴³ U nastavku rada objavljeni su rezultati t-testova i hi-kvadrat testa samo na onim varijablama na kojima je utvrđeno postojanje statistički značajne razlike ili povezanosti.

pojedinaca steći cjelovit uvid u predmet istraživanja i omogućiti (relativno) pouzdana projekcija budućih pojava. Delfi metoda fleksibilno je izgrađena na četiri osnovne značajke: 1. strukturirano postavljanje pitanja s vrlo jasnim određenjem čestica; 2. interakcija sudionika istraživanja; 3. kontrolirane povratne informacije i 4. anonimnost odgovora (McIlrath i sur., 2010). Dokaz valjanosti istraživanja delfi metodom oslanja se na stručne prosudbe sudionika o relevantnosti i jasnoći sadržaja, što je bio slučaj i u ovom istraživanju.

U fazi analize prikupljenih podataka vodilo se računa da se sve opasnosti koje mogu potencijalno ugroziti valjanost i pouzdanost svedu na najmanju moguću mjeru sljedećim mjerama (Cohen i sur., 2007): izbjegavanjem subjektivnog tumačenja podataka; maksimalnim smanjenjem halo efekta; inicijalnim prepoznavanjem lažnih korelacija i vanjskih faktora koji mogu utjecati na podatke; izbjegavanjem zaključaka i generalizacija koje su iznad onoga što podatci mogu poduprijeti; izbjegavanjem izjednačavanja korelacija i uzroka; izbjegavanjem selektivne upotrebe i gomilanja podataka.

IV. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka

4.1.1. Cilj (svrha) katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U kontekstu ispitivanja školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi krenulo se od prvog istraživačkog pitanja: Koliko je postojeći model konfesionalnog katoličkog vjeronauka u školi kompatibilan s ciljevima suvremene javne škole? Da bi se odgovorilo na to pitanje analizirani su postojeći ciljevi katoličkog vjeronauka, sukladno verificiranim programima (HBK, 2003; 2009; 2014) i religijskopedagoškoj literaturi o konfesionalnoj religijskoj nastavi u javnoj školi, i

ispitalo mišljenje sudionika istraživanja o kompatibilnosti (ciljeva) katoličkog vjeronauka s temeljnim ciljevima suvremene javne škole. Ciljevi suvremene javne škole u Republici Hrvatskoj određeni su mjerodavnim obrazovnim dokumentima⁴⁴ koji su prethodno izneseni u razrađenom teorijskom okviru. U nastavku teksta donose se procjene slaganja i neslaganja sudionika stručnjaka znanstvenika i praktičara (frekvencije i postotci) te generirane ideje (iskazi) pojedinih sudionika istraživanja u 2. i 3. krugu istraživanja. Procjene čestica na pod/skalama izvršene su primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 5 (od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“). Panel rasprava među sudionicima odvijala se u tri kruga. U obradi i interpretaciji podataka uspostava konsenzusa kao zajedničkog mišljenja (iskazi u istom smjeru) prihvaćena je prema kriterijima (visoka – srednja/djelomična – niska – bez suglasnosti) koji su navedeni u 3. poglavlju.⁴⁵

4.1.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Pod/skala Ciljevi katoličkog vjeronauka sastavljena je od 15 različitih ciljeva katoličkog vjeronauka u školi. S obzirom na različite aspekte opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi (vidi poglavlje 2.1.5.) navedeni ciljevi mogu se uvjetno grupirati u dvije skupine: **1.)** ciljevi koji se temelje na antropološko-pedagoškoj, društveno-kulturnoj i vrijednosnoj opravdanosti katoličkog vjeronauka kao školske discipline u javnoj školi⁴⁶ i **2.)** ciljevi pastoralno-katehetskog karaktera koji se temelje

⁴⁴ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, br.: 87/2008, 86/2009, 92/2010, ispr. -105/2010, 90/2011, 16/2012, 86/2012- pročišćeni tekst i 94/2013, 152/2014, 7/2017); Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (Fuchs, Vican, Milanović Litre (ur.), 2011); Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije RH (Hrvatski sabor, 2014).

⁴⁵ Ovi kriteriji vrijede za sve istraživačke varijable u ovom istraživanju i u nastavku rada.

⁴⁶ To su sljedeće čestice na skali: „Vjeronauk se izričito vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole.“, „Cilj vjeronauka prenošenje je kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.“, „Cilj vjeronauka omogućiti je učenicima stjecanje religijskog znanja.“, „Vjeronauk je u službi humanizacije društva i pojedinca.“, „Cilj vjeronauka formiranje je kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti.“, „Cilj vjeronauka upoznavanje je i poštivanje tuđeg religijskog i

na teološko-eklezijalnoj opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi kao konfesionalnog modela odgoja u vjeri.⁴⁷

Stručnjaci su iskazali apsolutno slaganje (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) s određenim ciljevima iz 1. skupine po kojima je postojeći model katoličkog vjeronauka najviše (izravno) kompatibilan s ciljevima suvremene javne škole, a to su: „*prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi*“ (M=4,65; SD=0,49), „*omogućiti učenicima stjecanje religijskog znanja*“ (M=4,59; SD=0,51), „*humanizacija društva i pojedinca*“ (M=4,88; SD=0,33), „*formiranje kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti*“ (M=4,65; SD=0,49), „*upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima*“ (M=4,82; SD=0,39), „*stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu*“ (M=4,76; SD=0,44). Visoku (ali ne apsolutnu) razinu suglasnosti iskazali su i u slaganju s ostalim ciljevima iste skupine, a to su „*osposobiti učenike za angažirano i kritičko djelovanje u društvu*“ (M=4,65; SD=0,61) (ukupno⁴⁸ 94,1%) i da se „*vjeronauk izričito vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole*“ (M=4,18; SD=0,73) (ukupno 94,1%).

Visoka razina suglasnosti postignuta je i za dva cilja iz 2. skupine, a to su: „*prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda*“ (M=4,65; SD=0,49) (ukupno 94,2%) i „*stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini*“ (M=4,29; SD=0,69) (ukupno

kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.“, „Cilj vjeronauka stjecanje je religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.“, „Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.“

⁴⁷ To su sljedeće čestice na skali: „Vjeronauk se u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve.“, „Cilj vjeronauka priprava je učenika za sakramente kršćanske inicijacije.“, „Cilj vjeronauka formiranje je praktičnih vjernika.“, „Cilj vjeronauka prenošenje je sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.“, „Cilj vjeronauka je da bude u službi župne kateheze.“, „Cilj vjeronauka učvrstiti je crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).“, „Cilj vjeronauka stvaranje je osnovne raspoloživosti za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.“

⁴⁸ Izraz *ukupno* u nastavku teksta označava rezultate na mjernoj ljestvici u dvije susjedne kategorije.

88,3%). Za ostale ciljeve iz te skupine postignuta je ili niska, ali još uvijek znakovita, razina suglasnosti („*Vjeronauk se u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve*“ (M=3,59; SD=0,94) (ukupno 64,7%)) ili uopće nije postignuta suglasnost („*formiranje praktičnih vjernika/ica*“ (M=3; SD=1) (ukupno 35,3%) i „*učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj)*“ (M=3,24; SD=1,15) (ukupno 53%)).

Djelomična suglasnost u neprihvatanju određenog cilja ostvarena je na čestici „Cilj je vjeronauka da bude u službi župne kateheze.“ (M=2,12; SD=0,86) (ukupno 70,6% na skali 1 i 2) te niska suglasnost u neprihvatanju čestice „Cilj vjeronauka priprava je učenika za sakramente kršćanske inicijacije“ (M=2,35; SD=0,99) (ukupno 64,7% na skali 1 i 2). Prema ovim podacima stručnjaci drže da ti ciljevi uglavnom ne doprinose kompatibilnosti katoličkog vjeronauka temeljnim ciljevima suvremene javne škole.

Praktičari, pak, nisu iskazali apsolutnu suglasnost u slaganju niti s jednim ciljem. Ipak, najviša razina suglasnosti postignuta je u slaganju s ciljevima iz 1. skupine, a to su: „*omogućiti učenicima stjecanje religijskog znanja*“ (M=4,18; SD= 0,73) (ukupno 94,1%), „*stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu*“ (M=4,18; SD=0,88) (ukupno 82,4%), „*osposobiti učenike za angažirano i kritičko djelovanje u društvu*“ (M=4,29; SD=1,05) (ukupno 82,3%), „*prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi*“ (M=4,24; SD=0,66) (ukupno 88,2%), „*humanizacija društva i pojedinca*“ (M=4,18; SD=0,64) (ukupno 88,2%) i „*upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima*“ (M=4,24; SD=0,66) (ukupno 88,2%). Djelomična suglasnost postignuta je u prihvaćanju jednog cilja, a taj je „*formiranje kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti*“ (M=4,12; SD=0,78) (ukupno 76,5%). Za česticu: „*Vjeronauk se izričito*

vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole.“ (M=3,59; SD=1,33) (ukupno 58,8%) nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni (ne)slaganja.

I rezultati istraživanja na uzorku školskih ravnatelja, vjeroučitelja, roditelja i crkvenih službenika (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}) pokazali su na ovoj posljednjoj čestici izrazito nisku razinu suglasnosti u slaganju. Podijeljenost mišljenja među praktičarima, za razliku od stručnjaka, kao i niska razina suglasnosti kod predstavnika najvažnijih vjersko-odgojnih čimbenika (Crkve, škole i obitelji) kada je riječ o tome koliko je katolički vjeronauk „školsko“ i/ili „crkveno“ pitanje govori u prilog dosadašnjeg nerazjašnjenog odnosa između katoličkog vjeronauka i župne kateheze u konkretnoj školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi (što su potvrdile i neke stručne studije, vidi poglavlje 2.2.2.1.) te nedovoljno jasnog identiteta katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta s obzirom na njegovu disciplinarnost i konfesionalnost. Stručnjaci i praktičari slažu se u temeljnoj postavci da je model katoličkog vjeronauka kakav je trenutno prisutan u školskom sustavu RH u svom kurikulumu kompatibilan s ciljevima suvremene javne škole u kontekstu onih ciljeva koji antropološko-pedagoški i vrijednosno utemeljuju njegovu opravdanost u javnom odgojno-obrazovnom sustavu (1. skupina). Ovi rezultati korespondiraju s onima koji su dobiveni 2008. godine prema kojima 92,4% školskih vjeroučitelja također drže da „*vjeronauk pridonosi ostvarenju ciljeva škole*“ (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011). Međutim, kada je riječ o ciljevima koji su ovdje uvjetno selekcionirani u 2. skupinu, praktičari se najviše slažu u prihvaćanju samo jednog cilja, a taj je da je svrha katoličkog vjeronauka „*prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda*“ (M=4,29; SD=0,59) (ukupno 94,1%). Ovi su podatci na tragu onih koji su dobiveni 2017. godine prema kojima se preko 80% sudionika istraživanja slaže s

tezom da „vjeronauk služi prenošenju i poučavanju sadržaja vjere“ (Rukavina Kovačević, 2018^b). Nadalje, djelomična suglasnost praktičara postignuta je u prihvaćanju triju ciljeva katoličkog vjeronauka: „biti u službi župne kateheze“ (M=2,24; SD=1,03) (ukupno 88,2%), „stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini“ (M=3,88; SD=0,99) (ukupno 76,4%) i da se katolički vjeronauk „u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve“ (M=3,59; SD=1,21) (ukupno 64,7%). Visoku razinu suglasnosti iskazali su u neprihvaćanju jednog cilja (ukupno 82,3% na skali 1 i 2), a taj je „priprava učenika za sakramente kršćanske inicijacije“ (M=2; SD=0,94). Ovaj podatak ponovno korespondira s podacima iz 2017. godine prema kojima su sudionici istraživanja također iskazali iznimno nisku razinu suglasnosti s ovim ciljem (Rukavina Kovačević, 2018^b), a to isto su potvrdili i učenici završnih godina srednje škole u istraživanju 2008. godine (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) prema kojemu se ukupno 61,8% maturanata ne slaže s tvrdnjom da su ovaj predmet upisali „radi primanja sakramenata“. Za preostala dva cilja iz 2. skupine („Cilj vjeronauka je formiranje praktičnih vjernika/ica.“ (M=2,59; SD=1,23) i „Cilj vjeronauka je učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).“ (M=2,53; SD=0,72)) među praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti, odnosno sa svakim od ova dva cilja uopće se ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno njih 58,8% (Tablica 15).

Tablica 15: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

CILJEVI KATOLIČKOG						
VJERONAUKA	Subuzorak	1	2	3	4	5

Vjeronauk se izričito vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole.	Stručnjaci	0	1 5,9%	0	11 64,7%	5 29,4%
	Praktičari	0	6 35,3%	1 5,9%	4 23,5%	6 35,3%
Vjeronauk se u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve.	Stručnjaci	0	3 17,6%	3 17,6%	9 52,9%	2 11,8%
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	3 17,6%	8 47,1%	3 17,6%
Cilj vjeronauka prenošenje je kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.	Stručnjaci	0	0	0	6 35,3%	11 64,7%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	9 52,9%	6 35,3%
Cilj vjeronauka omogućiti je učenicima stjecanje religijskog znanja.	Stručnjaci	0	0	0	7 41,2%	10 58,8%
	Praktičari	0	1 5,9%	0	11 64,7%	5 29,4%
Cilj vjeronauka priprava je učenika za sakramente kršćanske inicijacije.	Stručnjaci	3 17,6%	8 47,1%	3 17,6%	3 17,6%	0
	Praktičari	5 29,4%	9 52,9%	1 5,9%	2 11,8%	0
Cilj vjeronauka formiranje je praktičnih vjernika.	Stručnjaci	0	7 41,2%	4 23,5%	5 29,4%	1 5,9%
	Praktičari	3 17,6%	7 41,2%	2 11,8%	4 23,5%	1 5,9%

Cilj vjeronauka prenošenje je sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	8 47,1%	8 47,1%
	Praktičari	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
Vjeronauk je u službi humanizacije društva i pojedinca.	Stručnjaci	0	0	0	2 11,8%	15 88,2%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	10 58,8%	5 29,4%
Cilj vjeronauka formiranje je kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti.	Stručnjaci	0	0	0	6 35,3%	11 64,7%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	7 41,2%	6 35,3%
Cilj vjeronauka upoznavanje je i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	Stručnjaci	0	0	0	3 17,6%	14 82,4%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	9 52,9%	6 35,3%
Cilj vjeronauka je da bude u službi župne kateheze.	Stručnjaci	4 23,5%	8 47,1%	4 23,5%	1 5,9%	0
	Praktičari	4 23,5%	8 47,1%	2 11,8%	3 17,6%	0
Cilj vjeronauka učvrstiti je crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	Stručnjaci	2 11,8%	2 11,8%	4 23,5%	8 47,1%	1 5,9%
	Praktičari	0	10 58,8%	5 29,4%	2 11,8%	0

Cilj vjeronauka stvaranje je osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	Stručnjaci	0	0	2 11,8%	8 47,1%	7 41,2%
	Praktičari	1 5,9%	0	3 17,6%	9 52,9%	4 23,5%
Cilj vjeronauka stjecanje je religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	Stručnjaci	0	0	0	4 23,5%	13 76,5%
	Praktičari	0	1 5,9%	2 11,8%	7 41,2%	7 41,2%
Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	4 23,5%	12 70,6%
	Praktičari	0	2 11,8%	1 5,9%	4 23,5%	10 58,8%
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-ne znam, nisam siguran/na, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između stručnjaka i praktičara postoje statistički značajne razlike u slaganjima s određenim ciljevima katoličkog vjeronauka u školi pri čemu stručnjaci pokazuju veće slaganje od praktičara sa sljedećim ciljevima iz 1. skupine: „*prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi*“ ($t = -2,05$; $df=32$; $p<0,05$), „*humanizacija društva i pojedinca*“ ($t = -4,06$; $df=32$; $p<0,01$), „*formiranje kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti*“ ($t = -2,36$; $df=32$; $p<0,05$), „*upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima*“

($t = -3,14$; $df = 32$; $p < 0,01$), „*stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu*“ ($t = -2,46$; $df = 32$; $p < 0,05$) i s jednim ciljem iz 2. skupine „*učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj)*“ ($t = -2,15$; $df = 32$; $p < 0,05$). Rezultati istraživanja u ovoj fazi pokazali su da su stručnjaci više uvjereni od praktičara u kompatibilnost katoličkog vjeronauka s ciljevima i zadaćama suvremene javne škole. Mogući razlog tomu je što stručnjaci percipiraju ovaj predmet isključivo iz perspektive teorijskih odrednica, što bi ovaj predmet trebao biti u školskom kontekstu, a praktičari iz perspektive profesionalne prakse koja je nerijetko suočena s različitim odstupanjima od tih istih odrednica, što je posebno vidljivo u domeni komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze.

4.1.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

U drugom krugu istraživanja stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale temeljem odgovora na otvorena pitanja: „*Ako u prethodnom pitanju nije naveden cilj katoličkog vjeronauka u školi za koji Vi osobno držite da je važan, molim Vas da ga ovdje iznesete.*“ i „*Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas da ovdje iznesete svoje mišljenje.*“ Dobiveni kvalitativni podatci (iskazi sudionika) tematski su selekcionirani u statističke iskaze koji su dani sudionicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja (Tablica 16). Obje skupine sudionika nisu iskazale apsolutno slaganje (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) niti s jednim iskazom.

Stručnjaci su iskazali visoku razinu suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) sa sljedećim iskazima: „*Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za otkrivanje, razvijanje i življenje duhovnih vrijednosti.*“ ($M = 4,06$; $SD = 0,68$) (ukupno 81,3%) i „*Primarni cilj*

vjeronauka odgoj je u kršćanskim vrijednostima.“ (M=4,19; SD=0,75) (ukupno 81,3%). Nisku razinu suglasnosti iskazali su u prihvaćanju sljedećih dvaju iskaza: „Prema nadolazećim trendovima vjeronauk će u budućnosti biti vođen primarno humanističkim ciljevima.“ (M=2,81; SD=1,05) (ukupno 62,5%) i „S obzirom na utjecaj različitih 'kulturnih scenarija' postoji bojazan da će u budućnosti teško biti ostvariva važnija (veća) očekivanja Crkve od vjeronauka.“ (M=3,06; SD=1,06) (ukupno 68,8%). Za preostala dva iskaza („Cilj vjeronauka odgovoriti je na duhovne potrebe učenika.“ i „U budućnosti će vjeronauk trebati staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost.“) nije postignuta minimalna razina suglasnosti.

Praktičari su, za razliku od stručnjaka, iskazali visoku razinu suglasnosti u djelomičnom slaganju (3) i slaganju (4) s dva iskaza: „Cilj vjeronauka odgovoriti je na duhovne potrebe učenika.“ (M=3,29; SD=0,77) (ukupno 82,3%) i „Primarni cilj vjeronauka odgoj je u kršćanskim vrijednostima.“ (M=4,24; SD=0,75) (82,4%). Za iskaze: „Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za otkrivanje, razvijanje i življenje duhovnih vrijednosti.“ (M=3,82; SD=0,81) (ukupno 76,5%), „Prema nadolazećim trendovima vjeronauk će u budućnosti biti vođen primarno humanističkim ciljevima.“ (M=3,41; SD=1,18) (ukupno 70,6%) i „S obzirom na utjecaj različitih „kulturnih scenarija“ postoji bojazan da će u budućnosti teško biti ostvariva važnija (veća) očekivanja Crkve od vjeronauka.“ (M=3,88; SD=1,17) (ukupno 70,6%) dobivena je djelomična suglasnost, dok je za iskaz „U budućnosti će vjeronauk trebati staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost.“ (M=3,76; SD=1,39) (ukupno 64,7%) postignuta niska razina suglasnosti.

Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između stručnjaka i praktičara postoji statistički značajna razlika u slaganju glede iskaza: „S obzirom na

utjecaj različitih 'kulturnih scenarija' postoji bojazan da će u budućnosti teško biti ostvariva važnija (veća) očekivanja Crkve od vjeronauka.“ Praktičari (M=3,88; SD=1,17) pokazuju veće slaganje s ovim iskazom od stručnjaka (M=3,06; SD=1,06). I u ovom su krugu istraživanja vidljive razlike u „startnim pozicijama“ pojedinih skupina sudionika. Naime, praktičari su u svomu radu svakodnevno suočeni s različitim očekivanjima (i percepcijama) Crkve, škole i obitelji od katoličkog vjeronauka koja variraju od opravdanih do potpuno neopravdanih i nerealnih, što su potvrdila i neka dosadašnja istraživanja (Mandarić, Hoblaj, Razum, 2011; Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}) i studije (Šimunović, 2010). Očekivanja Crkve od školskog vjeronauka kreću se u domeni primarnog formiranja vjerskog identiteta učenika i njihovog aktivnog angažmana u životu crkvene/župne zajednice kojoj pripadaju. Međutim, da bi se ta očekivanja ostvarila ovaj bi model vjerskog odgoja i obrazovanja u najmanju ruku trebao implementirati ishode (pastoralno-katehetske i liturgijsko-sakramentalne) ostala dva komplementarna modela. Zato su praktičari uvjereniji od stručnjaka u potrebu revizije postojećih ciljeva (i očekivanja) ovoga predmeta u budućnosti i njegove realnije percepcije u kontekstu stvarnih mogućnosti i ograničenja u javnom školskom okružju.

Tablica 16: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

CILJEVI KATOLIČKOG VJERONAUKA (iskazi)	Subuzorak	1 2 3 4 5				
		1	2	3	4	5
„Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za otkrivanje, razvijanje i	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	9 56,3%	4 25%

življenje duhovnih vrijednosti.“	Praktičari	0	0	7 41,2%	6 35,3%	4 23,5%
„Cilj vjeronauka odgovoriti je na duhovne potrebe učenika.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	6 37,5%	4 25%	5 31,3%
	Praktičari	0	2 11,8%	9 52,9%	5 29,4%	1 5,9%
„Primarni cilj vjeronauka odgoj je u kršćanskim vrijednostima.“	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	7 43,8%	6 37,5%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	7 41,2%	7 41,2%
„Prema nadolazećim trendovima vjeronauk će u budućnosti biti vođen primarno humanističkim ciljevima.“	Stručnjaci	0	2 12,5%	3 18,8%	8 50%	2 12,5%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	4 23,5%	8 47,1%	2 11,8%
„S obzirom na utjecaj različitih 'kulturnih scenarija' postoji bojazan da će u budućnosti teško biti ostvariva važnija (veća) očekivanja Crkve od vjeronauka.“	Stručnjaci	0	0	6 37,5%	5 31,3%	2 12,5%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	3 17,6%	6 35,3%	6 35,3%
„U budućnosti će vjeronauk trebati staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	7 43,8%	4 25%	4 25%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	3 17,6%	4 23,5%	7 41,2%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.1.1.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

U trećem krugu istraživanja sudionici stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (2.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Ako imate potrebu dodatnog komentara na navedene iskaze ili želite iznijeti svoje dodatno mišljenje o postojećim ciljevima vjeronauka u školi u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.*“ Na temelju dobivenih iskaza konstruirana je pod/skala Ciljevi katoličkog vjeronauka (iskazi) – 2. krug koja se sastoji od 3 čestice. Sudionici su imali mogućnost procijeniti nove iskaze.

Stručnjaci i praktičari iskazali su slaganje (4) i potpuno slaganje (5) s određenim iskazima u sljedećem obimu suglasnosti:

- „*Potrebno je staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost zbog sve veće mobilnosti stanovništva, kao i na humanističke ciljeve kako nalažu najnoviji crkveni dokumenti i poruke pape Franje.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,96$ – $M_{\text{praktičara}}=3,94$; $SD_{\text{praktičara}}=0,97$) (ukupno^{stručnjaci} 71,4%; ukupno^{praktičari} 64,7%);
- „*Potrebna je veća otvorenost prema različitim nereligioznim svjetonazorima te osposobljavanje učenika za dijalog s drugima, što je posebno važno u post-socijalističkim društvima kakvo je naše.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,79$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,37$ – $M_{\text{praktičara}}=3,94$; $SD_{\text{praktičara}}=1,03$) (ukupno^{stručnjaci} 64,3%; ukupno^{praktičari} 70,6%);
- „*Osim promicanja religijske pismenosti, dijaloga i suživota, vjeronauk će u budućnosti sve više morati imati za cilj promicanje 'istine' o čovjeku, odnosno*

morat će u središte pažnje staviti temeljna antropološka i egzistencijalna pitanja učenika.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,21$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,98$ – $M_{\text{praktičara}}=4,35$; $SD_{\text{praktičara}}=0,79$) (ukupno^{stručnjaci} 78,6%; ukupno^{praktičari} 82,4%) (Tablica 17).

Tablica 17: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

CILJEVI VJERONAUKA (iskazi)	Subuzorak	1	2	3	4	5
„Potrebno je staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost zbog sve veće mobilnosti stanovništva, kao i na humanističke ciljeve kako nalažu najnoviji crkveni dokumenti i poruke pape Franje.“	Stručnjaci	0	1 7,1%	3 21,4%	5 35,7%	5 35,7%
	Praktičari	0	1 5,9%	5 29,4%	5 29,4%	6 35,3%
„Potrebna je veća otvorenost prema različitim nereligioznim svjetonazorima te osposobljavanje učenika za dijalog s drugima, što je posebno važno u post-socijalističkim društvima kakvo je naše.“	Stručnjaci	1 7,1%	2 14,3%	2 14,3%	3 21,4%	6 42,9%
	Praktičari	0	2 11,8%	3 17,6%	6 35,3%	6 35,3%
„Osim promicanja religijske pismenosti, dijaloga i suživota, vjeronauk će u budućnosti sve više	Stručnjaci	0	1 7,1%	2 14,3%	4 28,6%	7 50%

morati imati za cilj promicanje 'istine' o čovjeku, odnosno morat će u središte pažnje staviti temeljna antropološka i egzistencijalna pitanja učenika.“	Praktičari	0	0	3	5	9
				17,6%	29,4%	53%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Na temelju iskazane suglasnosti s navedenim iskazima očigledno je da i stručnjaci i praktičari u većini drže ciljeve **1.** skupine onima koji jesu i koji će biti prevaga u budućnosti u preciziranju školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka na osnovu kojih je ovaj predmet kompatibilan s ciljevima i zadaćama pluralne suvremene javne škole. Poseban naglasak stavljaju na uvažavanje interkulturalne dimenzije religijskog odgoja i obrazovanja, što je ujedno i jedna od dominantnih obrazovnih smjernica za religijsku nastavu u širem europskom kontekstu (Rukavina Kovačević, 2016). S obzirom na raspršenost dobivenih rezultata na skali procjene važnosti ciljeva pastoralno-katehetskog karaktera (**2.** skupina) koji proizlaze iz eklezijalno-liturgijske dimenzije katoličkog vjeronauka (1. „*priprava za sakramente kršćanske inicijacije*“, 2. „*uključivanje u život Crkve*“, 3. „*učvršćivanje crkvenog zajedništva*“, 4. „*njegovanje duhovno-molitvenog života*“), sudionici su imali mogućnost u završnom krugu istraživanja dodatno pojasniti svoje mišljenje o pojedinim ciljevima. U nastavku se donose dobiveni rezultati.⁴⁹

Iskazi na uzorku **stručnjaka:**

⁴⁹ Redosljed iskaza ne odražava mišljenje ili stav voditelja istraživanja o ciljevima katoličkog vjeronauka u školi.

- *„Budući da vjeronauk u školi odgovara na potrebe društva (učenika, roditelja, konkretne društvene sredine) navedeni ciljevi mogu se ostvarivati jedino u onim sredinama (školama i razredima) gdje još postoji homogena kršćanska sredina i tzv. društveni katekumenat. Neizbježna pluralizacija društva nužno se odražava na nove potrebe naslovnika i utječe na modifikaciju ciljeva i tipično školsko profiliranje vjeronauka u školi.“*
- *„Priprava za sakramente kršćanske inicijacije kao primarni cilj vjeronauka više bi trebao odgovarati župnoj katehezi.“*
- *„Bude li se unutar vjeronaučne nastave ustrajavalo i dalje na ostvarivanju navedenih ciljeva, vjeronauk će biti sve manje relevantan za školski odgojno-obrazovni sustav. Pojačavat će se dojam, koji je i sada prisutan kod mnogih, da vjeronauku nije mjesto u školi. Ako se ne će uspostaviti redovita župna kateheza u svim župnim zajednicama, unutar vjeronaučne nastave nastojat će se i dalje ostvarivati ovi ciljevi iako oni ne mogu pripadati školskoj vjeronaučnoj nastavi.“*
- *„Svi navedeni iskazi (ciljevi) povezani su ponajviše i direktno sa župnom katehezom, a samo neposredno ili dugoročno s vjeronaukom u školi.“*
- *„Sva četiri navedena cilja imaju svoju vrijednost u nastavi školskog vjeronauka. Naravno, školski vjeronauk ne smije biti nadomjestak župne kateheze, pa bih izdvojio kao cilj 'uključivanje u život Crkve', a u to spada i 'jačanje crkvenog zajedništva' kao i molitva.“*
- *„Svi navedeni ciljevi trebali bi biti prisutni u sadržajima školskog vjeronauka, dakako vodeći računa o tome da se u njima ne obrađuje ono što bitno spada na župnu katehezu, odnosno, župnu zajednicu.“*
- *„Školski vjeronauk ne samo da treba učvršćivati učenike u crkvenom zajedništvu, nego i u njegovo učvršćenje, aktivan i plodan život u društvenoj zajednici*

sastavljenoj od brojnih zajednica, pa tako i crkvene. Duhovno-molitveni život učenika dio je njegova ljudskog bića i duhovnog identiteta koji je izravno vezan u čovjekovu duhovnu supstancu i potrebu njegova odnosa prema Svetom. “

- *„Vjeronauk bi trebao omogućiti, poticati veće uključivanje u život Crkve i učvršćivanje crkvenoga zajedništva. Priprava za sakramente kršćanske inicijacije odvija se u župnim zajednicama, dok se vjeronauk programski uključuje samo onoliko koliko je povezan s temama koje se obrađuju na satovima vjeronauka. “*
- *„Ukoliko je vjeroučenik u školi kršćanski sakramentalno iniciran, što ujedno znači da je uključen u život Crkve, učvršćen u crkveno zajedništvo te razvija duhovno-molitveni život, u velikoj je prednosti da ono što je zahvaljujući crkvenoj katehezi iskusio, sada na školski način produbi u korelaciji sa svim drugim predmetima. No, to ne znači da i učenik koji nema toga iskustva nije sposoban ulaziti u odgojno obrazovni vjeronaučni proces. Ako je školski vjeronauk kvalitetan, u (vjero)učeniku se može pobuditi želja da to što je školski 'naučio' i iskustveno stekne na crkvenoj katehezi. “*
- *„Vjeronauk u školi trebao bi na primjeren način pomoći učenicima da se uključe u život Crkve, da shvate važnost svoje uloge u Crkvi. Raznim projektima i izvannastavnim aktivnostima, kao i sudjelovanjem na susretima djece, mladih i odraslih (školska, župna, dekanatska, biskupijska, nacionalna razina..), može se pomoći vjeroučenicima da dožive i učvrste pripadnost vjerskoj zajednici. “*

Iskazi na uzorku **praktičara:**

- *„Mislim da se vjeronauk u školi ne bi trebao baviti niti jednim područjem eklezijalno-liturgijske dimenzije. U najboljem slučaju, samo onim informacijama koje spadaju na općevjerničku kulturu. Možda bi baš to trebala biti crta*

razdjelnica između vjeronauka u školi i župne kateheze. Eventualno zadržati molitvu na početku sata.“

- *„Navedeni ciljevi zasigurno su bitni kao ciljevi ŽUPNE KATEHEZE.⁵⁰ Mišljenja sam da je temeljni problem u nakaradnoj percepciji ŠKOLSKOG VJERONAUKA u odnosu na ŽUPNU KATEHEZU. Školski vjeronauk nije i ne može biti ŽUPNA KATEHEZA. Nastavimo li s takvom praksom i budemo li inzistirali na ovakvom poimanju, bojim se da će doista doći vrijeme kada za nas ne će biti mjesta u sustavu.“*
- *„Držam da cilj pod točkom 1 ne treba ni razmatrati. Škola nije mjesto za pripremanje pristupa sakramentima kršćanske inicijacije. Držim da od ostalih ciljeva u školskom vjeronauku trebaju biti zastupljeni svi, ali djelomično, tj. davati i upućivati na početke i kontekst na kojem se onda može graditi dalje u župnoj katehezi.“*
- *„Navedeni ciljevi odnose se na župnu katehezu.“*
- *„Ovdje navedeni ciljevi više su ciljevi župne kateheze nego vjeronauka u školi. Oni imaju, neki više a neki manje, svoju zastupljenost i u školskom vjeronauku. Držim da priprava za sakramente kršćanske inicijacije i učvršćivanje crkvenog zajedništva ne mogu biti u potpunosti ostvareni na školskom vjeronauku. Ostala dva cilja⁵¹ mogu i trebaju biti i ciljevi školskog vjeronauka.“*
- *„Mislim da se prva tri navedena cilja odnose na župnu katehezu i njezin je zadatak ići prema njima. Školski vjeronauk ima veliki broj učenika koji nemaju poticajno okruženje u svojim obiteljima za praktično življenje vjere u zajednici Crkve. Stoga će školski vjeronauk biti možda jedino mjesto gdje će se susresti s porukom Isusa Krista.“*

⁵⁰ Pojedinačni izrazi u ovom iskazu napisani su tiskanim slovima jer ih je tako izvorno napisao sudionik u anketi.

⁵¹ Misli se na „uključivanje u život Crkve“ i na „njegovanje duhovno-molitvenog života“.

- *„Navedene ciljeve primarno treba ostvarivati kroz župnu katehezu.“*
- *„Ti su ciljevi važni jer vjeronauk ne smije biti samo prenošenje informacija, već odgoj, a odgoj uključuje i eklezijalnu dimenziju, dakle i pripravu za sakramente, uključivanje u život Crkve, itd. Ipak, u budućnosti će veći naglasak trebati staviti na opće humanističke vrijednote, koje dakako nisu suprotne kršćanskoj vjeri. Vjeronauk će svoje priznato mjesto u društvu imati ako bude doprinio boljitku ovog društva, a to svakako može činiti prenoseći opće humanističke vrijednosti koje su u skladu s kršćanstvom.“*
- *„Sva četiri navedena cilja vjeronauka u kontekstu njegove eklezijalno-liturgijske dimenzije imaju svoje mjesto i podjednaku važnost. Njihova međusobna povezanost i prožetost trebale bi biti kontinuirano prisutne u svim uzrastima u nastavi.“*
- *„Učvršćivanje crkvenog zajedništva i njegovanje duhovno-molitvenog života čine mi se, možda ne najvažniji, ali svakako najrealniji i najostvariviji ciljevi vjeronauka, pa kao takvi rastu po važnosti zauzimajući visoko mjesto.“*
- *„Priprava za sakramente kršćanske inicijacije kao cilj držim da bi trebao biti prvenstveno usmjeren prema župnoj katehezi. Vjeronauk u školi može učenika samo poticati da se aktivnije uključi u pripravu za sakramente u župnoj zajednici. Uključivanje u život Crkve držam da je važni cilj vjeronauka u školi. Učenika treba osposobljavati da se aktivno uključuje u život Crkve. Učvršćivanje crkvenog zajedništva vrlo je važno kod djece i mladih. Njegovanje duhovno-molitvenog života kroz vjeronauk u školi također je vrlo važan cilj.“*

Dok stručnjaci većinom percipiraju navedene ciljeve u kontekstu školskog vjeronauka podrazumijevajući njihovo teorijsko nepreklapanje s ciljevima župne katehete, praktičari su po tom pitanju pragmatičniji u smislu da navedene ciljeve percipiraju uglavnom pod vidom župne kateheze, napose *„pripravu za sakramente kršćanske*

inicijacije“. Naime, ovi ciljevi imaju svoju pedagošku opravdanost u javnoj školi pod uvjetom da su prethodno zadovoljeni određeni preduvjeti, a jedan od njih je homogena vjerska identifikacija učenika koji odabiru ovaj predmet te religijska i kultur(al)na homogenost sredine u kojoj učenici žive i odrastaju. Dosadašnja su istraživanja i stručne studije (više u poglavlju 2.4.) pokazale da je danas jako teško ostvariti te preduvjete. Dobiveni rezultati potvrdili su potrebu svojevrsnog „rasterećenja“ katoličkog vjeronauka kao školske discipline od onih ciljeva koji su više svojstveni modelu župne kateheze, na što neki stručnjaci ističu već godinama u svojim studijama (Razum, 2000; 2008; 2017; Zovak, 2004; Mandarić, Hoblaj, Razum, 2011; Mandarić, 2012; Mandarić, Razum, 2015). Takvo „novo“ promišljanje nad ciljevima katoličkog vjeronauka nikako ne znači zadiranje u konfesionalnost samog predmeta. Naprotiv, ono može i treba samo doprinijeti jasnijem određenju (identitetu) katoličkog vjeronauka kao školske discipline u sustavu javne škole u odnosu na župnu katehezu i njegovu čvršćem pedagoškom pozicioniranju u školskom sustavu RH, o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

4.1.2. Programske odrednice⁵² katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U sklopu proučavanja školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi sljedeće istraživačko pitanje bilo je: Što čini programsku okosnicu vjeronaučne nastave i vjeronaučnih sadržaja s obzirom na njegov školsko-pedagoški identitet? Do odgovora se došlo ispitivanjem važnosti svih trenutno prisutnih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u javnoj školi. U tom smislu konstruirana je pod/skala Programske odrednice koja se sastoji od 14 čestica. Čestice su temeljene na

⁵² Iako se u verificiranim programima za katolički vjeronauk (HBK, 2003; 2009; 2014) koriste termini *odrednica* i *dimenzija*, u nastavku rada koristit će se termin odrednica koji leksikografski više odgovara predmetu istraživanja jer označava „riječ ili pojam kod kojega se značenje definira“ (Brodnjak, 1991: 334), odnosno riječ ili kraticu „koja sadrži obavijest o morfološkim, sintaktičkim, stilističkim ili uporabnim svojstvima natuknice“ (Grupa autora, 2004: 107).

verificiranim programima katoličkog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi (HBK, 2003; 2009; 2014). Iskazi pojedinih sudionika u 2. krugu istraživanja (generirane ideje) sintetizirani su u statističke iskaze (čestice) na pod/skali Programske odrednice (iskazi) koji su dani sudionicima na daljnju procjenu slaganja odnosno neslaganja. U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka znanstvenika i praktičara s obzirom na važnost pojedinih programskih odrednica školskog vjeronauka (frekvencije i postotci) i iskazi pojedinih sudionika istraživanja. Panel rasprava među sudionicima odvijala se u dva kruga.

4.1.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci su iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) u procjeni sljedećih programskih odrednica kao važnih (4) i najviše važnih (5): „*doktrinarna, informativno-spoznajna*“ (M=4,29; SD=0,47), „*kulturna*“ (M=4,47; SD=0,51), „*vrijednosna*“ (M=4,88; SD=0,33), „*pedagoško-odgojna*“ (M=4,71; SD=0,47) i „*etička*“ (M=4,59; SD=0,51). U nešto nižoj, ali još uvijek visokoj razini suglasnosti stručnjaci su procijenili kao važne (4) i najviše važne (5) sljedeće programske odrednice: „*ekumensku*“ (M=4,41; SD=0,62) (ukupno 94,2%), „*socijalnu i karitativnu*“ (M=4,53; SD=0,62) (ukupno 94,1%), „*međureligijsku*“ (M=4,29; SD=0,59) (ukupno 94,1%), „*zajedničarsku (društvenu)*“ (M=4,59; SD=0,62) (ukupno 94,1%), „*pravno-humanističku*“ (M=4,47; SD=0,62) (ukupno 94,1%) i „*razvojnu*“ (M=4,71; SD=0,59) (ukupno 94,1%). Navedene programske odrednice konceptijski koreliraju s 1. skupinom ciljeva, o kojima je bilo riječ u poglavlju 4.1.1.

Ostale programske odrednice katoličkog vjeronauka koje konceptijski koreliraju s 2. skupinom ciljeva (vidi poglavlje 4.1.1.) percipiraju se kao donekle važne (3) i važne (4) („*liturgijsko-sakramentalna*“ (M=3,71; SD=0,77) (ukupno 82,3%)) ili kao važne

(4) i najviše važne (5), ali u nešto nižem postotku suglasnosti („svjedočka“ (M=4,29; SD=1,09) (ukupno 76,4%) i „duhovno-molitvena“ (M=3,88; SD=0,99) (ukupno 70,6%)) (Tablica 18).

Praktičari su iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) u prihvaćanju samo dviju programskih odrednica kao važnih (4) i jako važnih (5) za školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi, a one su „socijalna i karitativna“ (M=4,29; SD=0,47) i „etička“ programska odrednica (M=4,41; SD=0,51). U nešto nižoj, ali još uvijek visokoj razini suglasnosti procijenili su kao važne (4) i najviše važne (5) sljedeće odrednice: „vrijednosnu“ (M=4,59; SD=0,62) (ukupno 94,1%), „zajedničarsku (društvenu)“ (M=4,29; SD=0,59) (ukupno 94,1%), „pedagoško-odgojnu“ (M=4,29; SD=0,59) (ukupno 94,1%), „razvojnu“ (M=4,35; SD=0,7) (ukupno 88,3%), „ekumensku“ (M=4,18; SD=0,64) (ukupno 88,2%), „međureligijsku“ (M=4,18; SD=0,64) (ukupno 88,2%), „pravno-humanističku“ (M=4,06; SD=0,56) (ukupno 88,2%), „kulturnu“ (M=4,18; SD=0,73) (ukupno 82,4%) i „doktrinarnu, informativno-spoznajnu“ (M=4,06; SD=0,66) (ukupno 82,3%). Djelomična suglasnost praktičara (ukupno 76,5%) postignuta je u procjeni „svjedočke“ dimenzije (M=4,06; SD=0,89) kao važne (4) i najviše važne (5). Programske odrednice koje su praktičari procijenili kao donekle važne (3) i važne (4) upravo su one koje konceptijski pripadaju 2. skupini ciljeva, a to su „liturgijsko-sakramentalna“ (M=3,12; SD=1,05) (ukupno 76,5%) i „duhovno-molitvena“ (M=3,65; SD=0,7) (ukupno 88,2%) (Tablica 18).

Tablica 18: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka s obzirom na važnost pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

PROGRAMSKE ODREDNICE	Subuzorak	1	2	3	4	5
<i>Doktrinarna, informativno- spoznajna</i> (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke Crkve)	Stručnjaci	0	0	0	12 70,6%	5 29,4%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	10 58,8%	4 23,5%
<i>Liturgijsko-sakramentalna</i> (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine)	Stručnjaci	0	1 5,9%	5 29,4%	9 52,9%	2 11,8%
	Praktičari	2 11,8%	2 11,8%	5 29,4%	8 47,1%	0
<i>Socijalno-karitativna</i> (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	6 35,3%	10 58,8%
	Praktičari	0	0	0	12 70,6%	5 29,4%
<i>Kulturna</i> (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima)	Stručnjaci	0	0	0	9 52,9%	8 47,1%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	8 47,1%	6 35,3%
<i>Vrijednosna</i> (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti)	Stručnjaci	0	0	0	2 11,8%	15 88,2%
	Praktičari	0	0	1 5,9%	5 29,4%	11 64,7%

<i>Ekumenska</i> (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	8 47,1%	8 47,1%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	10 58,8%	5 29,4%
<i>Međureligijska</i> (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	10 58,8%	5 29,4%
<i>Zajedničarska (društvena)</i> (razvijanje kolektivne svijesti kod učenika i zauzetost za opće dobro)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	5 29,4%	11 64,7%
	Praktičari	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
<i>Pedagoško-odgojna</i> (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.)	Stručnjaci	0	0	0	5 29,4%	12 70,6%
	Praktičari	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
<i>Etička</i> (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja)	Stručnjaci	0	0	0	7 41,2%	10 58,8%
	Praktičari	0	0	0	10 58,8%	7 41,2%
<i>Pravno-humanistička</i> (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	12 70,6%	3 17,6%

<i>Razvojna</i> (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	3 17,6%	13 76,5%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	7 41,2%	8 47,1%
<i>Duhovno-molitvena</i> (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života)	Stručnjaci	0	2 11,8%	3 17,6%	7 41,2%	5 29,4%
	Praktičari	0	1 5,9%	5 29,4%	10 58,8%	1 5,9%
<i>Svjedočka</i> (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini)	Stručnjaci	0	2 11,8%	2 11,8%	3 17,6%	10 58,8%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	7 41,2%	6 35,3%
$N_{\text{stručnjaka}}=17; N_{\text{praktičara}}=17$						

1-najmanje važna, 2-manje važna, 3-donekle važna, 4-važna, 5-najviše važna

Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između stručnjaka i praktičara postoji statistički značajna razlika u procjeni važnosti „pedagoško-odgojne“ programske odrednice ($t = -2,26; df = 32; p < 0,05$). Iako obje skupine sudionika daju visoke procjene važnosti ovoj programskoj odrednici, stručnjaci ipak u usporedbi s praktičarima procjenjuju ovu programsku odrednicu važnijom. Ovaj se podatak može dovesti u vezu s prethodno dobivenim podacima na skali procjene ciljeva prema kojima su sudionici istraživanja osobito istaknuli važnost odgoja za različitost i dijaloga s drugima i drugačijima, što je u osnovi „pedagoško-odgojne“ programske odrednice. A također i s dobivenim podacima u 2. krugu istraživanja u kojemu su

stručnjaci pokazali višu razinu suglasnosti s iskazom da „*programske odrednice vjeronauka u školi trebaju jače naglasiti antropološku dimenziju stavljajući učenika, a ne sadržaj, u središte odgojno-obrazovnog procesa*“ (Tablica 19), o čemu više u nastavku teksta koji slijedi.

4.1.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na dva otvorena pitanja: 1.) „*Ako u prethodnom pitanju nije navedena programska odrednica katoličkog vjeronauka u školi za koju Vi osobno držite da je važna, molim Vas da ju ovdje iznesete.*“ i 2.) „*Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja nekih od navedenih programskih odrednica, molim Vas da ovdje iznesete.*“ Kvalitativni podatci sintetizirani su u statističke iskaze koji su dani sudionicima na daljnju procjenu slaganja odnosno neslaganja. Riječ je o četiri iskaza (Tablica 19).

Stručnjaci nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) niti s jednim iskazom. Djelomičnu suglasnost, u smislu slaganja (4) i potpunog slaganja (5), iskazali su u prihvaćanju iskaza da „*programske odrednice vjeronauka u školi trebaju jače naglasiti antropološku dimenziju stavljajući učenika, a ne sadržaj, u središte odgojno-obrazovnog procesa*“ (M=4,06; SD=0,93) (ukupno 75%). U nešto manjem postotku suglasnosti (ukupno 68,8%) djelomično su se složili (3) i s iskazom da „*u važnije programske odrednice treba postaviti one koje se odnose na ekologiju i zaštitu dostojanstva osobe jer je to goruće pitanje sadašnjosti i budućnosti*“ (M=3,31; SD=0,79).⁵³ Za preostala dva iskaza: „*Vjeronauk nikako u budućnosti ne smije*

⁵³ Iako je prema mišljenju autorice rada pitanje ekologije i zaštite dostojanstva osobe već inkorporirano u programske odrednice koje su navedene u pod/skali Programske odrednice u 1. krugu istraživanja („*zajedničarska (društvena)*“ i „*pravno-humanistička*“), s obzirom na prvi dio iskaza – „*postaviti u važnije programske odrednice*“, ovaj je iskaz ponuđen na daljnju procjenu u 2. krugu.

prerasti u neko tzv. napredovanje u humanitetu.“ (M=3,31; SD=1,25; ukupno 43,8%) i *„Budući da će trendovi individualizacije i relativizacije u budućnosti sve više jačati, za očekivati je da će se i vjeronauk pod pritiskom javnosti morati 'prilagođavati' različitim obrazovnim i društvenim izazovima.*“ (M=2,94; SD=1,12; ukupno 31,3%) nije postignut konsenzus (Tablica 19).

Praktičari također nisu iskazali aposlutno slaganje (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) niti s jednim iskazom. Djelomično se slažu (3) i slažu se (4) s iskazom da *„u važnije programske odrednice treba postaviti one koje se odnose na ekologiju i zaštitu dostojanstva osobe jer je to goruće pitanje sadašnjosti i budućnosti*“ (M=3,41; SD=0,62) (ukupno 94,2%). Niska razina suglasnosti postignuta je u prihvaćanju iskaza da *„vjeronauk nikako u budućnosti ne smije prerasti u neko tzv. napredovanje u humanitetu*“ (M=3,76; SD=0,97) (ukupno 64,7%), dok za preostala dva iskaza: *„Programske odrednice vjeronauka u školi trebaju jače naglasiti antropološku dimenziju stavljajući učenika, a ne sadržaj, u središte odgojno-obrazovnog procesa.*“ (M=3,88; SD=1,11) (ukupno 58,8%) i *„Budući da će trendovi individualizacije i relativizacije u budućnosti sve više jačati, za očekivati je da će se i vjeronauk pod pritiskom javnosti morati 'prilagođavati' različitim obrazovnim i društvenim izazovima.*“ (M=3,41; SD=1,18) (ukupno 58,8%) nije postignuta minimalna suglasnost (Tablica 19).

Tablica 19: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka s dodatnim iskazima (1. krug) o programskim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

PROGRAMSKJE ODREDNICE (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5

„Programske odrednice vjeronauka u školi trebaju jače naglasiti antropološku dimenziju stavljajući učenika, a ne sadržaj, u središte odgojno-obrazovnog procesa.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	3 18,8%	6 37,5%	6 37,5%
	Praktičari	0	2 11,8%	5 29,4%	3 17,6%	7 41,2%
„Vjeronauk nikako u budućnosti ne smije prerasti u neko tzv. napredovanje u humanitetu.“	Stručnjaci	0	6 37,5%	3 18,8%	3 18,8%	4 25%
	Praktičari	0	2 11,8%	4 23,5%	7 41,2%	4 23,5%
„U važnije programske odrednice treba postaviti one koje se odnose na ekologiju i zaštitu dostojanstva osobe jer je to goruće pitanje sadašnjosti i budućnosti.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	11 68,8%	2 12,5%	2 12,5%
	Praktičari	0	1 5,9%	8 47,1%	8 47,1%	0
„Budući da će trendovi individualizacije i relativizacije u budućnosti sve više jačati, za očekivati je da će se i vjeronauk pod pritiskom javnosti morati 'prilagođavati' različitim obrazovnim i društvenim izazovima.“	Stručnjaci	2 12,5%	3 18,8%	6 37,5%	4 25%	1 6,3%
	Praktičari	2 11,8%	2 11,8%	3 17,6%	7 41,2%	3 17,6%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Stručnjaci i praktičari prihvaćaju (visoka ili srednja/djelomična suglasnost) kao najvažnije one programske odrednice koje utemeljuju školsko-pedagoški i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Riječ je o vjeronaučnim sadržajima koji programski razvijaju kod učenika religijske i kultur(al)ne kompetencije („*doktrinarna, informativno-spoznajna*“, „*ekumenska*“, „*međureligijska*“, „*kulturna*“), socijalnu osjetljivost i društvenu angažiranost („*socijalno-karitativna*“) te vrijednosno - humanistički habitus („*vrijednosna*“, „*etička*“, „*pravno-humanistička*“, „*pedagoško-odgojna*“, „*razvojna*“). Programske odrednice koje konceptijski više odgovaraju njegovom komplementarnom modelu, župnoj katehezi, napose „*liturgijsko-sakramentalna*“ i „*duhovno-molitvena*“, sudionici istraživanja procjenjuju manje važnima od ostalih. Nekoliko je sudionika iz svake skupine ocijenilo pojedine programske odrednice najmanje važnim (1) ili manje važnim (2) za školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka (na uzorku stručnjaka jedan je sudionik tako procijenio „*liturgijsko-sakramentalnu*“ i četiri sudionika „*duhovno-molitvenu*“ i „*svjedočku*“ programsku odrednicu, a na uzorku praktičara četiri je sudionika tako procijenilo „*liturgijsko-sakramentalnu*“ i dva sudionika „*duhovno-molitvenu*“ i „*svjedočku*“ programsku odrednicu). Rezultati prethodnih istraživanja (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) pokazali su da se najveća briga u vjeronaučnoj nastavi, prema mišljenju školskih vjeroučitelja, pridaje „*moralno-etičkom*“ (ukupno 98,1%), „*vjerničko-duhovnom*“ (ukupno 84,1%) i „*spoznajno-kognitivnom*“ području (ukupno 84,2%), nakon čega slijede ostala programska područja („*socijalno*“, „*emocionalno*“, „*motivacijsko*“ i „*estetsko*“). Srednjoškolski učenici su u istom istraživanju na varijabli kognitivne usvojenosti vjeronaučnih sadržaja (na mjernoj skali od 1 do 3) pokazali da veoma dobro (3) znaju „*liturgiju i sakramente*“ (45,7%), a dobro (2) „*druge religije*“ (67,7%), „*odnos vjere i znanosti*“ (61,3%), „*povijest Crkve*“ (58,1%) i

„*socijalni nauk Crkve*“ (58,1%), nakon čega slijede svi ostali programski sadržaji. Povezujući prethodno navedene rezultate dobivene u doktorskom istraživanju o važnosti pojedinih programskih odrednica i ove koji su dobiveni u konkretnoj školsko-vjeronaučnoj praksi na uzorku vjeroučitelja i učenika u srednjim školama, može se zaključiti da programsku okosnicu vjeronaučne nastave primarno čine sadržaji koji omogućuju učenicima usvajanje religioznih spoznaja iz područja nauka, liturgije i povijesti Katoličke crkve (1), nakon čega slijede odgojno - vrijednosni sadržaji (2) te oni koji omogućuju učenicima potrebne kompetencije za život u današnjem globalnom i pluralnom društvu (3). A upravo u ovoj posljednjoj skupini programskih sadržaja, što su sudionici ovog istraživanja prepoznali i istaknuli, leži veliki religijskopedagoški potencijal za veću međupredmetnu otvorenost ovoga predmeta i njegovo bolje pedagoško pozicioniranje u školskom sustavu Republike Hrvatske.

4.1.3. Međupredmetna povezanost (korelacija) katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U sklopu proučavanja školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi sljedeće istraživačko pitanje bilo je: U kojoj se mjeri ostvaruje međupredmetna korelacija katoličkog vjeronauka u javnoj školi? Cilj ovog dijela istraživanja bio je ispitati integrativnu povezanost vjeronaučnih sadržaja s ostalim odgojno-obrazovnim sadržajima unutar različitih odgojno-obrazovnih područja općega obveznoga i srednjoškolskoga obrazovanja (NOK, 2011: 53-252), napose s obzirom na programske postavke katoličkog vjeronauka vezane uz međupredmetnu korelaciju (HBK, 2003: 10-13). Da bi se ispitao stupanj međupredmetne povezanosti katoličkog vjeronauka, konstruirana je pod/skala Korelacija koja se sastoji od 7 čestica. U nastavku teksta donose se procjene sudionika stručnjaka i praktičara o

međupredmetnoj korelaciji (frekvencije i postotci). Panel rasprava odvijala se u jednom krugu istraživanja.

4.1.3.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) u procjeni stupnja međupredmetne povezanosti (korelacije) katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Ipak, najvišu razinu suglasnosti iskazali su u procjeni vrlo dobre (4) i odlične (5) korelacije katoličkog vjeronauka s „*društveno-humanističkim*“ (M=4,18; SD=0,73) (ukupno 82,4%), „*jezično-komunikacijskim*“ (M=4; SD=0,79) (ukupno 82,3%) i „*umjetničkim*“ odgojno-obrazovnim područjem (M=4,35; SD=0,79) (ukupno 82,3%). Niska razina suglasnosti postignuta je u procjeni nedovoljne (1) i dovoljne (2) korelacije s „*matematičkim*“ odgojno-obrazovnim područjem (M=2,24; SD=1,35) (ukupno 64,7%). Za ostala odgojno-obrazovna područja - „*prirodoslovno*“ (M=3,29; SD=1,26), „*tehničko i informatičko*“ (M=2,59; SD=1,33) i „*tjelesno i zdravstveno*“ (M=2,88; SD=1,27) – nije postignut minimum suglasnosti u procjeni (Tablica 20).

Praktičari također nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) u procjeni međupredmetne suradnje (korelacije) katoličkog vjeronauka u javnoj školi. Najviša razina suglasnosti iskazana je u procjeni vrlo dobre (4) i odlične (5) korelacije katoličkog vjeronauka s „*umjetničkim*“ (M=4,24; SD=0,97) (ukupno 94,1%) i „*jezično-komunikacijskim*“ (M=4,06; SD=0,75) (ukupno 88,2%) odgojno-obrazovnim područjem. Nešto niža razina suglasnosti (ukupno 76,5%) postignuta je u procjeni vrlo dobre (4) i odlične (5) korelacije s „*društveno-humanističkim*“ odgojno-obrazovnim područjem (M=4,12; SD=0,78). Slična razina suglasnosti postignuta je i s obzirom na procjenu nedovoljne (1) i dovoljne (2) korelacije katoličkog vjeronauka s „*matematičkim*“ (M=1,76; SD=0,97) (ukupno 76,4%) i „*prirodoslovnim*“ (M=2,94;

SD=1,29) (ukupno 70,6%) odgojno-obrazovnim područjem. Za preostala dva odgojno-obrazovna područja – „tehničko i informatičko“ (M=2,41; SD=1,18) i „tjelesno i zdravstveno“ (M=2,12; SD=0,86) – nije dobiven konsenzus u procjeni, iako je 10 od ukupno 17 praktičara (58,8%) ocijenilo korelaciju katoličkog vjeronauka s ova dva odgojno-obrazovna područja nedovoljnim (1) i dovoljnim (2) (Tablica 20).

Tablica 20: Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju međupredmetne suradnje (korelacije) katoličkog vjeronauka s drugim odgojno-obrazovnim područjima (frekvencije i postotci).

KORELACIJA		Subuzorak	1	2	3	4	5
Jezično-komunikacijsko (hrvatski jezik i književnost, strani jezici i svjetska književnost, klasični jezici, jezici nacionalnih manjina)	Stručnjaci	0	1 5,9%	2 11,8%	10 58,8%	4 23,5%	
	Praktičari	0	1 5,9%	1 5,9%	11 64,7%	4 23,5%	
Matematičko	Stručnjaci	7 41,2%	4 23,5%	2 11,8%	3 17,6%	1 5,9%	
	Praktičari	9 52,9%	4 23,5%	3 17,6%	1 5,9%	0	
Prirodoslovno (priroda i društvo, priroda, geografija, biologija, kemija, fizika)	Stručnjaci	2 11,8%	2 11,8%	5 29,4%	5 29,4%	3 17,6%	
	Praktičari	4 23,5%	8 47,1%	0	3 17,6%	2 11,8%	
Tehničko i informatičko (praktični rad i dizajniranje, tehnika,	Stručnjaci	5 29,4%	3 17,6%	4 23,5%	4 23,5%	1 5,9%	

informatika)	Praktičari	4 23,5%	6 35,3%	4 23,5%	2 11,8%	1 5,9%
Društveno-humanističko (povijest, psihologija, sociologija, filozofija, logika, etika, politika i gospodarstvo, te moduli: građanski odgoj i obrazovanje, proizvodnja i potrošnja, profesionalno usmjeravanje i cjeloživotno učenje, građanin i poduzetništvo)	Stručnjaci	0	0	3 17,6%	8 47,1%	6 35,3%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	7 41,2%	6 35,3%
Umjetničko (likovna kultura i umjetnost, glazbena kultura i umjetnost, dramska kultura i umjetnost, filmska umjetnost, plesna umjetnost, medijska kultura i umjetnost, tradicijska i zavičajna kultura)	Stručnjaci	0	0	3 17,6%	5 29,4%	9 52,9%
	Praktičari	1 5,9%	0	0	9 52,9%	7 41,2%
Tjelesno i zdravstveno (tjelesna i zdravstvena kultura i modul: zdravstveni odgoj)	Stručnjaci	3 17,6%	3 17,6%	6 35,3%	3 17,6%	2 11,8%
	Praktičari	5 29,4%	5 29,4%	7 41,2%	0	0
$N_{\text{stručnjaka}}=17$; $N_{\text{praktičara}}=17$						

1-nedovoljno, 2-dovoljno, 3-slabo, 4-vrlo dobro, 5-odlično

Na temelju provedenih t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između sudionika stručnjaka i praktičara postoji statistički značajna razlika u procjeni korelacije

katoličkog vjeronauka s „*tjelesnim i zdravstvenim*“ odgojno-obrazovnim područjem ($t = -2,06$; $df = 32$; $p < 0,05$). Stručnjaci, u usporedbi s praktičarima, procjenjuju boljom korelaciju katoličkog vjeronauka s „*tjelesnim i zdravstvenim*“ odgojno-obrazovnim područjem. Moguće je da su oni u svojim procjenama polazili od šireg holističkog pristupa ovom području u smislu cjelovite zauzetosti i očuvanja psihofizičkog i duhovnog zdravlja čovjeka čemu katolički vjeronauk može dati svoj vrijedan doprinos, a praktičari, pak, od konkretne školske prakse u kontekstu stručnih i općih rasprava koje su se prijašnjih godina vodile vezano za (ne)uvođenje modularnog sadržaja o spolnom odgoju (IV. modul zdravstvenog odgoja) (Rukavina Kovačević, 2013; 2014), zbog čega su procijenili da katolički vjeronauk ipak nema puno dodirnih točaka s navedenim odgojno-obrazovnim područjem. U svakom slučaju, prema dobivenim podacima očigledno je da katolički vjeronauk najviše korelira (samo) s tri odgojno-obrazovna područja: „*umjetničkim*“, „*jezično-komunikacijskim*“ i „*društveno-humanističkim*“ kojemu i samo pripada,⁵⁴ dok je međupredmetna korelacija s drugim odgojno-obrazovnim područjima, napose s predmetima iz skupine STEM područja⁵⁵ procijenjena kao nedovoljna (1) ili dovoljna (2). Ovi podatci potvrđuju jednim dijelom prethodno dobivene rezultate istraživanja (Vukelja, 2012) prema kojima vjeronaučni udžbenici (indirektno i vjeronaučni programski sadržaji) nude primjeren okvir za prvu pouku o odnosu vjere i znanosti, ali im nedostaju eksplicitna prirodosnanstvena tumačenja, slabo ističu važnost koju prirodoslovlje ima u kontekstu religije, zbog čega se, prema mišljenju Vukelje (2012: 17), stječe dojam da udžbenike općenito prožima „*duh obrane vjere od znanosti*“. Na potrebu veće otvorenosti vjeronaučne nastave

⁵⁴ Empirijski je istražen korelativni odnos katoličkog vjeronauka i građanskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi u Republici Hrvatskoj. Analiza međupredmetnog povezivanja nastavnih sadržaja i ishoda katoličkog vjeronauka s komponentama strukturalne i funkcionalne dimenzije građanskog odgoja i obrazovanja pokazala je da katolički vjeronauk s građanskim odgojem i obrazovanjem dijeli od 42% do 64% zajedničkih ishoda i tematskih sadržaja (Maroević-Kulaga, 2016).

⁵⁵ STEM je akronim satkan od početnih slova četiriju područja – znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (eng. *science, technology, engineering, mathematics*).

prema drugim odgojno-obrazovnim sadržajima u školi ukazali su i rezultati ranijeg istraživanja (Mandarić, Hoblaj, Razum, 2011) prema kojima tek 23,4% srednjoškolaca završnih godina drži da su vjeronaučni sadržaji „povezani sa sadržajima drugih nastavnih predmeta“ (30,4% „nije sigurno“), dok njih ukupno 24,5% drži da su ti isti sadržaji „usklađeni s drugim predmetima istoga razreda“ (37,5% „nije sigurno“). Veća unutarpredmetna i međupredmetna otvorenost katoličkog vjeronauka uvelike doprinosi boljoj integriranosti ovoga predmeta u školskom sustavu. Stručnjaci i praktičari pokazali su da i na tom planu ima prostora za poboljšanje.

4.1.4. Integriranost katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH

Posljednje istraživačko pitanje u sklopu istraživanja školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka bilo je: Koliko je katolički vjeronauk integriran u školskom sustavu Republike Hrvatske? Da bi se ispitao stupanj današnje integriranosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi, sudionicima je bilo postavljeno pitanje: „Što mislite koliko je danas vjeronauk u školi integriran u školskom sustavu RH?“ Sudionici su imali mogućnost izbora jednog od pet ponuđenih odgovora koji su se temeljili na recentnoj religijskopedagoškoj literaturi i stručnim observacijama o temi. Kvalitativni podatci iz 1. kruga istraživanja sintetizirani su u statističke iskaze koji su dani na procjenu slaganja odnosno neslaganja u 2. krugu, a novi ili korigirani iskazi iz prethodnog kruga ponuđeni su na sljedeću procjenu u završnom (3.) krugu. U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka znanstvenika i praktičara (frekvencije, postotci).

4.1.4.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Većina stručnjaka i praktičara slaže se da je danas katolički vjeronauk integriran u školskom sustavu RH. Međutim, međusobno se ne slažu u procjeni stupnja njegove

integriranosti. Obje su skupine podjednako zastupljene u svim kategorijama odgovora odnosno procjena. Nešto više od polovice stručnjaka (52,9%) drži da je katolički vjeronauk „*integriran koliko i svaki drugi školski predmet*“, dok se, s druge strane, s tom procjenom slaže tek nešto manje od polovice praktičara (47,1%). Analiza kontingencijske tablice pokazala je da ne postoji statistički značajna povezanost između obje skupine sudionika i njihove procjene integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (χ^2 (3, N=34) = 0,7; $p>0,05$) (Tablica 21).

Tablica 21: Procjena sudionika praktičara i stručnjaka o stupnju integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije, postotci).

Što mislite koliko je danas vjeronauk u školi integriran u školskom sustavu RH?	Praktičari	Stručnjaci
Uopće nije integriran	0	0
Nije integriran, iako se čini da jeste.	2 (11,8%)	1 (5,9%)
Donekle je integriran, ali ima prostora za poboljšanje.	5 (29,4%)	4 (23,5%)
Integriran je koliko i svaki drugi školski predmet.	8 (47,1%)	9 (52,9%)
U potpunosti je integriran.	2 (11,8%)	3 (17,6%)
χ^2 (3, N=34) = 0,70		

4.1.4.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje koje je slijedilo nakon procjene stupnja integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom

sustavu RH. A ono je glasilo: „*Molim Vas obrazložite svoj odgovor (zašto tako mislite) o integriranosti vjeronauka u školskom sustavu RH*“. Kvalitativni podatci sintetizirani su u statističke iskaze koji su dani sudionicima na daljnju procjenu slaganja odnosno neslaganja. Podatci koji su bili sadržajno uobličeni na način: „*sve je u prethodnom odgovoru jasno rečeno*“ ili „*nemam komentara*“ ili „*to je preširoka tema da bi se o njoj moglo ukratko reći*“ nisu uzeti u razmatranje na daljnju procjenu.

Stručnjaci nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) niti s jednim iskazom, dok su praktičari tu razinu suglasnosti iskazali samo u prihvaćanju iskaza: „*Integracija vjeronauka u školskom sustavu puno ovisi o kvaliteti rada vjeroučitelja i školi u kojoj vjeroučitelj radi.*“ ($M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,47$). S tim se iskazom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 75,1% stručnjaka ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,16$). S druge strane, i stručnjaci (ukupno 81,3%) i praktičari (ukupno 70,6%) u visokom su postotku suglasnosti odbacili iskaz da „*vjeronauk zbog svojih posebnosti ne bi trebao biti opterećen pitanjem integracije u školski sustav.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,97$ – $M_{\text{praktičara}}=2,29$; $SD_{\text{praktičara}}=1,31$).

Iskazi u kojima kod obje skupine sudionika nije postignuta minimalna razina suglasnosti (min. 60% iskaza u dvije susjedne kategorije ili 50% u jednoj kategoriji):

- „*Vjeronauk je deklarativno integriran u školskom sustavu, iako u praksi nije prihvaćen kao predmet koji je ravnopravan s ostalim školskim predmetima.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,75$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1$ – $M_{\text{praktičara}}=3,59$; $SD_{\text{praktičara}}=1,12$)
- „*Vjeronauk se često u praksi promatra kao dodatak u školskom sustavu, kao 'strano tijelo' unutar odgojno-obrazovnog sustava.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,69$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,01$ – $M_{\text{praktičara}}=2,94$; $SD_{\text{praktičara}}=1,19$)

- „Vjeronauk je integriran koliko i svi drugi predmeti jer slijedi propise javne škole i prati potrebnu razinu kvalitete u programima i izvedbi.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,13$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,09$ – $M_{\text{praktičara}}=3,65$; $SD_{\text{praktičara}}=1,06$)
- „Vjeronauk je u potpunosti integriran u školskom sustavu i dobro je prihvaćen od svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa iako se, na temelju rijetkih pojedinačnih slučajeva, u javnosti želi dati sasvim suprotna slika.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,38$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,09$ – $M_{\text{praktičara}}=3,24$; $SD_{\text{praktičara}}=1,2$).

Da „vjeronauk ne će biti u potpunosti integriran dok se ne razjasne njegovi ciljevi u odnosu na ciljeve župne kateheze“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,13$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,31$ – $M_{\text{praktičara}}=3,71$; $SD_{\text{praktičara}}=1,26$) i da je „slaba integriranost vjeronauka u školi u odnosu na druge školske predmete vidljiva u njegovu položaju u školskoj satnici, vrjednovanju kompetencija vjeroučitelja i općoj percepciji vjeronauka“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,96$ – $M_{\text{praktičara}}=3,47$; $SD_{\text{praktičara}}=1,23$) s tim se konstatacijama djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 75% stručnjaka, dok se s prvom konstatacijom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 58,8% praktičara, a s drugom njih 52,9% (Tablica 22). Očito je da ni stručnjaci ni praktičari nisu posve zadovoljni postojećim stupnjem integriranosti ovoga predmeta u školskom sustavu RH. Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između praktičara i stručnjaka postoji statistički značajna razlika u slaganju s iskazom da je „vjeronauk deklarativno integriran u školskom sustavu, iako u praksi nije prihvaćen kao predmet koji je ravnopravan s ostalim školskim predmetima“ ($t=2,26$; $df=31$; $p<0,05$). Praktičari pokazuju veće slaganje s tom tvrdnjom od stručnjaka. Razlog tomu je što praktičari imaju neposredno iskustvo vezano uz školsku vjeronaučnu praksu (u svakodnevnom su kontaktu sa školskim vjeroučiteljima, ravnateljima, roditeljima učenika) i sasvim sigurno širi (a možda i „realniji“) uvid u postojeću situaciju glede položaja ovoga

predmeta u školskom sustavu za razliku od većine stručnjaka. Ovaj podatak, također, ukazuje na činjenicu da su praktičari ujedno i manje zadovoljni od stručnjaka postojećim položajem ovoga predmeta u školskom sustavu te da njegovu slabiju integriranost povezuju s nekim čimbenicima kao što su dugogodišnje nejasno razlikovanje ciljeva školskog vjeronauka i župne kateheze, školsko-organizacijske teškoće u izvođenju vjeronaučne nastave, slabija promocija vjeroučiteljske struke i ostalo o čemu je bilo više riječi u teorijskom okviru.

Tablica 22: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije i postotci).

INTEGRIRANOST KATOLIČKOG VJERONAUKA (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Vjeronauk je deklarativno integriran u školskom sustavu, iako u praksi nije prihvaćen kao predmet koji je ravnopravan s ostalim školskim predmetima.“	Stručnjaci	2 12,5%	4 25%	6 37,5%	4 25%	0
	Praktičari	0	3 17,6%	6 35,3%	3 17,6%	5 29,4%
„Slaba integriranost vjeronauka u školi u odnosu na druge školske	Stručnjaci	2 12,5%	2 12,5%	8 50%	4 25%	0

predmete vidljiva je u njegovu položaju u školskoj satnici, vrjednovanju kompetencija vjeroučitelja i općoj percepciji vjeronauka.“	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	4 23,5%	5 29,4%	4 23,5%
„Vjeronauk ne će biti u potpunosti integriran dok se ne razjasne njegovi ciljevi u odnosu na ciljeve župne kateheze.“	Stručnjaci	2 12,5%	2 12,5%	8 50%	4 25%	0
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	4 23,5%	4 23,5%	6 35,3%
„Integracija vjeronauka u školski sustav puno ovisi o kvaliteti rada vjeroučitelja i školi u kojoj vjeroučitelj radi.“	Stručnjaci	0	3 18,8%	1 6,3%	5 31,3%	7 43,8%
	Praktičari	0	0	0	12 70,6%	5 29,4%
„Vjeronauk je u potpunosti integriran u školskom sustavu i dobro je prihvaćen od svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa iako se, na temelju rijetkih pojedinačnih slučajeva, u javnosti želi dati sasvim suprotna slika.“	Stručnjaci	0	4 25%	5 31,3%	4 25%	3 18,8%
	Praktičari	0	6 35,3%	5 29,4%	2 11,8%	4 23,5%
„Vjeronauk zbog svojih posebnosti ne bi trebao biti opterećen pitanjem integracije u školski sustav.“	Stručnjaci	5 31,3%	8 50%	1 6,3%	2 12,5%	0
	Praktičari	5 29,4%	7 41,2%	2 11,8%	1 5,9%	2 11,8%

„Vjeronauk se često u praksi promatra kao dodatak u školskom sustavu, kao 'strano tijelo' unutar odgojno-obrazovnog sustava.“	Stručnjaci	2 12,5%	5 31,3%	5 31,3%	4 25%	0
	Praktičari	2 11,8%	4 23,5%	6 35,3%	3 17,6%	2 11,8%
„Vjeronauk je integriran koliko i svi drugi predmeti jer slijedi propise javne škole i prati potrebnu razinu kvalitete u programima i izvedbi.“	Stručnjaci	1 6,3%	3 18,8%	7 43,8%	3 18,8%	2 12,5%
	Praktičari	0	3 17,6%	4 23,5%	6 35,3%	4 23,5%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.1.4.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

S obzirom na iskaze za koje u prethodnom krugu nije postignuta minimalna razina suglasnosti među skupinama sudionika, u ovom završnom krugu istraživanja stručnjaci i praktičari imali su priliku ponovno procijeniti generirane ideje koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Molim Vas da ovdje ukratko iznesete svoje osobno mišljenje o postojećem stanju integriranosti vjeronauka u školi u RH*“. Kvalitativni podatci sintetizirani su u statističke iskaze koji su dani suradnicima na daljnju procjenu.

Obje skupine sudionika iskazale su visoku razinu suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) sa sljedećim iskazima:

- „*Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer po svojim ciljevima i sadržajima pridonosi ostvarenju općih ciljeva humane, demokratske i*

pluralne škole te se usredotočuje na dobro učenika, njegove odgojno-obrazovne i životne interese i potrebe.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,07$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,62$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=1,03$) (ukupno^{stručnjaci} 85,7%; ukupno^{praktičari} 76,4%);

- *„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH, a dokaz tomu je što vjeroučitelji posjeduju potrebne stručne kompetencije za kvalitetno izvođenje nastave i što u većini slučajeva ostvaruju dobru suradnju s drugim nastavnicima i s cijelom školskom zajednicom.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,56$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,9$) (ukupno^{stručnjaci} 85,7%; ukupno^{praktičari} 76,5%).

Obje skupine sudionika iskazale su suglasnost u djelomičnom slaganju (3) i slaganju (4) sa sljedećim iskazima:

- *„Vjeronauk je danas u potpunosti integriran, što najbolje pokazuju činjenice: visoki postotak učenika koji pohađa ovaj predmet, interes učenika za vjeronaučna natjecanja i druge projekte, status vjeroučitelja u školi (oni su razrednici, nositelji različitih izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti i projekata), kvaliteta vjeronaučnog plana i programa.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,64$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,84$ – $M_{\text{praktičara}}=3,47$; $SD_{\text{praktičara}}=0,94$) (ukupno^{stručnjaci} 78,6%; ukupno^{praktičari} 82,3%);
- *„Vjeronauk je još i dobro integriran s obzirom na različite 'vanjske okolnosti' kao što su visoka i nerijetko nerealna očekivanja različitih dionika (roditelja, ravnatelja, crkvenih autoriteta).*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,34$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,85$ – $M_{\text{praktičara}}=3,35$; $SD_{\text{praktičara}}=1,06$) (ukupno^{stručnjaci} 77,6%; ukupno^{praktičari} 70,6%);
- *„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer pokazuje vlastitu epistemologiju i autonomiju u odnosu na druga područja znanja (ima teološko, antropološko-pedagoško i didaktičko-metodičko utemeljenje).*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,57$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,76$ – $M_{\text{praktičara}}=3,59$; $SD_{\text{praktičara}}=0,87$) (ukupno^{stručnjaci} 85,7%; ukupno^{praktičari} 76,5%);

- „S obzirom na podijeljenost mišljenja o stupnju integriranosti vjeronauka u školi treba reći da nije provedena cjelovita rasprava o njegovu identitetu i otud tolika diskrepancija glede njegove pozicije i očekivanja.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,07$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,73$ – $M_{\text{praktičara}}=3,41$; $SD_{\text{praktičara}}=0,8$) (ukupno^{stručnjaci} 78,6%; ukupno^{praktičari} 82,3%);
- „Stupanj integriranosti vjeronauka u školi u RH, kao i kod svih ostalih školskih predmeta, ovisi o obrazovnoj politici u državi.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,43$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,65$ – $M_{\text{praktičara}}=3,65$; $SD_{\text{praktičara}}=0,7$) (ukupno^{stručnjaci} 92,9%; ukupno^{praktičari} 88,3%).

Na osnovi ovih podataka može se zaključiti da su sudionici istraživanja uglavnom zadovoljni postojećim stanjem integriranosti katoličkog vjeronauka s obzirom na neke pokazatelje kao što su izrađen predmetni kurikulum, stručne kompetencije vjeroučitelja, statističke pokazatelje o visokom postotku učenika koji pohađaju ovaj predmet. Međutim, da još uvijek ima prostora za poboljšanje govore podatci koji su dobiveni na sljedećim iskazima na kojima su uočene razlike u procjenama slaganja među skupinama sudionika:

- „Teško je generalizirati stanje integriranosti vjeronauka u školi u RH. Konkretni stupanj integriranosti ovisi od škole do škole te od pojedinih vjeroučitelja koji taj predmet predaju.“ (ukupno 78,6% stručnjaka djelomično se slaže (3) i slaže (4), dok se ukupno 76,4% praktičara slaže (4) i u potpunosti se slaže (5)) ($M_{\text{stručnjaka}}=3,79$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,8$ – $M_{\text{praktičara}}=3,94$; $SD_{\text{praktičara}}=0,83$);
- „Integriranost vjeronauka u školi u RH najviše ovisi o stručnoj osposobljenosti, kvaliteti rada i osobnom svjedočenju školskih vjeroučitelja.“ (ukupno 78,6% stručnjaka djelomično se slaže (3) i slaže (4), dok se ukupno 76,4% praktičara slaže

- (4) i u potpunosti se slaže (5)) ($M_{\text{stručnjaka}}=3,86$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,77$ – $M_{\text{praktičara}}=3,88$; $SD_{\text{praktičara}}=0,78$);
- „Vjeronauk je na institucionalnoj i pravno-formalnoj razini u potpunosti integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH. No, na operativnoj razini stupanj njegove integriranosti različit je s obzirom na ovlasti i ponašanja svih dionika odgojno-obrazovnog procesa (ravnatelja, vjeroučitelja, učenika, roditelja).“ (ukupno 78,5% stručnjaka slaže se (4) i u potpunosti se slaže (5), dok se ukupno 70,6% praktičara djelomično slaže (3) i slaže (4)) ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,68$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,9$);
 - „Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer u znanstvenom i praktičnom pristupu i strukturiranju nastavnih sadržaja (oblikovanju kurikula) slijedi načelo interdisciplinarnе suradnje s drugim područjima znanja i korelacije s drugim nastavnim predmetima.“ (ukupno 78,6% stručnjaka djelomično se slaže (3) i slaže (4), dok se ukupno 76,4% praktičara slaže se (4) i u potpunosti se slaže (5)) ($M_{\text{stručnjaka}}=3,57$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,02$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=1,03$) (Tablica 23).

U procjeni ostalih iskaza (1., 3., 7., 9., 10., 11., 17., 18. i 19. čestica na pod/skali) stručnjaci i praktičari ili nisu iskazali potrebnu minimalnu suglasnost ili je tek minimalnu razinu suglasnosti iskazala samo jedna skupina sudionika (Tablica 23).

Tablica 23: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije i postotci).

INTEGRIRANOST KATOLIČKOG VJERONAUKA (iskazi)	Subuzorak	1	2	3	4	5
„Vjeronauk je slabo integriran u školi. Odgovorni se maksimalno trude integrirati ga, ali nepovoljne društveno-političke prilike u RH ograničavaju ili onemogućavaju ili obezvrjeđuju te napore.“	Stručnjaci	0	4 28,6%	7 50%	3 21,4%	0
	Praktičari	3 17,6%	4 23,5%	8 47,1%	2 11,8%	0
„Teško je generalizirati stanje integriranosti vjeronauka u školi u RH. Konkretni stupanj integriranosti ovisi od škole do škole te od pojedinih vjeroučitelja koji taj predmet predaju.“	Stručnjaci	0	0	6 42,9%	5 35,7%	3 21,4%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	9 52,9%	4 23,5%
„Za dojam o neintegriranosti ili slaboj integriranosti vjeronauka u školi u RH velikim dijelom su odgovorni mediji koji ističu izdvojene slučajeve kao nešto što vrijedi za vjeronauk u cjelini.“	Stručnjaci	0	0	7 50%	4 28,6%	3 21,4%
	Praktičari	0	3 17,6%	5 29,4%	5 29,4%	4 23,5%
„Integriranost vjeronauka u školi u RH najviše ovisi o stručnoj	Stručnjaci	0	0	5 35,7%	6 42,9%	3 21,4%

osposobljenosti, kvaliteti rada i osobnom svjedočenju školskih vjeroučitelja.“	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	10 58,8%	3 17,6%
„Vjeronauk je na institucionalnoj i pravno-formalnoj razini u potpunosti integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH. No, na operativnoj razini stupanj njegove integriranosti je različit s obzirom na ovlasti i ponašanja svih dionika odgojno-obrazovnog procesa (ravnatelja, vjeroučitelja, učenika, roditelja).“	Stručnjaci	0	0	3 21,4%	8 57,1%	3 21,4%
	Praktičari	0	1 5,9%	6 35,3%	6 35,3%	4 23,5%
„Vjeronauk je danas u potpunosti integriran, što najbolje pokazuju činjenice: visoki postotak učenika koji pohađa ovaj predmet, interes učenika za vjeronaučna natjecanja i druge projekte, status vjeroučitelja u školi (oni su razrednici, nositelji različitih izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti i projekata), kvaliteta vjeronaučnog plana i programa.“	Stručnjaci	0	1 7,1%	5 35,7%	6 42,9%	2 14,3%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	5 29,4%	9 52,9%	1 5,9%

„Vjeronauk je deklarativno integriran u školskom sustavu RH s vrlo čestim tendencijama da ga se marginalizira i obezvrjeđuje.“	Stručnjaci	0	4 28,6%	6 42,9%	3 21,4%	1 7,1%
	Praktičari	1 5,9%	7 41,2%	3 17,6%	4 23,5%	2 11,8%
„Vjeronauk je još i dobro integriran s obzirom na različite 'vanjske okolnosti' kao što su visoka i nerijetko nerealna očekivanja različitih dionika (roditelja, ravnatelja, crkvenih autoriteta).“	Stručnjaci	0	2 14,3%	5 35,7%	6 41,9%	1 7,1%
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	6 35,3%	6 35,3%	2 11,8%
„Vjeronauk još uvijek prolazi proces integracije jer ga društveni sustav prikazuje kao nametnutog i uvedenog u školski sustav, a ne kao vraćenog.“	Stručnjaci	0	2 14,3%	5 35,7%	6 42,9%	1 7,1%
	Praktičari	1 5,9%	5 29,4%	5 29,4%	3 17,6%	3 17,6%
„Integriranost vjeronauka u školi još nije na zavidnom nivou jer je vjeronauk opterećen zahtjevima župne kateheze.“	Stručnjaci	0	3 21,4%	6 42,9%	2 14,3%	3 21,4%
	Praktičari	3 17,6%	4 23,5%	6 35,3%	4 23,5%	0
„Vjeronauk je odlično integriran u školskom sustavu u RH i baš zbog	Stručnjaci	0	5 35,7%	6 42,9%	2 14,3%	1 7,1%

toga ima previše napada na njegovu prihvaćenost kako od strane djece, roditelja tako i čitavog obrazovnog sustava.“	Praktičari	1 5,9%	4 23,5%	4 23,5%	6 35,3%	2 11,8%
„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer pokazuje vlastitu epistemologiju i autonomiju u odnosu na druga područja znanja (ima teološko, antropološko-pedagoško i didaktičko-metodičko utemeljenje).“	Stručnjaci	0	1 7,1%	5 35,7%	7 50%	1 7,1%
	Praktičari	0	2 11,8%	5 29,4%	8 47,1%	2 11,8%
„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer u znanstvenom i praktičnom pristupu i strukturiranju nastavnih sadržaja (oblikovanju kurikula) slijedi načelo interdisciplinarne suradnje s drugim područjima znanja i korelacije s drugim nastavnim predmetima.“	Stručnjaci	1 7,1%	0	5 35,7%	6 42,9%	2 14,3%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	2 11,8%	10 58,8%	3 17,6%
„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH jer po svojim ciljevima i	Stručnjaci	0	0	2 14,3%	9 64,3%	3 21,4%

sadržajima pridonosi ostvarenju općih ciljeva humane, demokratske i pluralne škole te se usredotočuje na dobro učenika, njegove odgojno-obrazovne i životne interese i potrebe.“	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	2 11,8%	10 58,8%	3 17,6%
„Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovnom sustavu RH, a dokaz tomu je što vjeroučitelji posjeduju potrebne stručne kompetencije za kvalitetno izvođenje nastave i što u većini slučajeva ostvaruju dobru suradnju s drugim nastavnicima i s cijelom školskom zajednicom.“	Stručnjaci	0	0	2 14,3%	10 71,4%	2 14,3%
	Praktičari	1 5,9%	0	3 17,6%	11 64,7%	2 11,8%
„S obzirom na podijeljenost mišljenja o stupnju integriranosti vjeronauka u školi treba reći da nije provedena cjelovita rasprava o njegovu identitetu i otud tolika diskrepancija glede njegove pozicije i očekivanja.“	Stručnjaci	0	3 21,4%	7 50%	4 28,6%	0
	Praktičari	0	2 11,8%	7 41,2%	7 41,2%	1 5,9%

„Postavljeni su dobri temelji za kvalitetnu integriranost vjeronauka u školskom sustavu RH. Međutim, s obzirom na sadržajni (programski) dio vjeronauk još uvijek pokazuje nedovoljnu 'vjernost' školskom sustavu i konkretnom učeniku (još je uvijek na snazi hibridni oblik vjeronauka koji u sebi uključuje i ciljeve koji po svojoj naravi više odgovaraju župnoj katehezi).“	Stručnjaci	0	4 28,6%	5 35,7%	3 21,4%	2 14,3%
	Praktičari	2 11,8%	4 23,5%	4 23,5%	4 23,5%	3 17,6%
„Vjeronauk će se u budućnosti više i bolje integrirati u školskom sustavu ako bude više u službi ostvarivanja temeljnih ciljeva i zadaća suvremene škole, a manje u službi katehetskih i pastoralnih ciljeva koji odgovaraju crkvenoj zajednici.“	Stručnjaci	1 7,1%	1 7,1%	3 21,4%	5 35,7%	4 28,6%
	Praktičari	1 5,9%	8 47,1%	3 17,6%	3 17,6%	2 11,8%
„Najveći problem' u sveukupnom procesu (ne)integriranosti vjeronauka u školi prisutan je stav: kad nam nešto treba i koristi onda	Stručnjaci	0	1 7,1%	6 42,9%	6 42,9%	1 7,1%

naglašavamo da je vjeronauk dio školskog sustava i da za njega vrijede ista pravila kao i za sve druge školske predmete, a kada nam nešto ne ide u korist onda naglašavamo da je vjeronauk specifičan, poseban predmet s iznimkama koje drugi predmeti nemaju poput međunarodnih Ugovora i sl.“	Praktičari	3 17,6%	2 11,8%	6 35,3%	2 11,8%	4 23,5%
„Stupanj integriranosti vjeronauka u školi u RH, kao i kod svih ostalih školskih predmeta ovisi o obrazovnoj politici u državi.“	Stručnjaci	0	0	9 64,3%	4 28,6%	1 7,1%
	Praktičari	0	0	8 47,1%	7 41,2%	2 11,8%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Na osnovi dobivenih rezultata u sva tri kruga istraživanja može se zaključiti da je katolički vjeronauk kao školska disciplina danas relativno dobro integriran u školskom sustavu RH, ali još uvijek ima prostora za njegovo poboljšanje. Stručnjaci i praktičari suglasni su da je ovaj predmet integriran kao i ostali školski predmeti, što se može vidjeti u njegovoj didaktičko-pedagoškoj strukturiranosti, profesionalnom identitetu vjeroučitelja u školi (koji su razrednici i nositelji različitih školskih i izvanškolskih projekata i inicijativa) te visokom statističkom postotku učenika koji izabiru ovaj predmet. Međutim, stupanj njegove bolje integriranosti, a time i kvalitetnijeg statusa u

školskom sustavu, prema mišljenju sudionika istraživanja, ovisi o nekim dodatnim čimbenicima: permanentnoj kvaliteti vjeroučiteljskog kadra i vjeronaučne nastave, jasnijem razlikovnom (i nadopunjavajućem) odnosu između školskog vjeronauka i župne kateheze u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi, suradničkom odnosu svih dionika odgojno-obrazovnog procesa (Crkve, škole i obitelji), općim percepcijama ovoga predmeta u društvu i, u konačnici, konkretnim mjerama donositelja odluka na pojedinim razinama odlučivanja.

4.2. Teološko-eklezijalni identitet katoličkog vjeronauka

4.2.1. Komplementarnost katoličkog vjeronauka i župne kateheze

U kontekstu teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi prvo istraživačko pitanje bilo je: U čemu se očituje komplementarnost katoličkog vjeronauka u školi i župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici? S obzirom na dugogodišnje teorijske rasprave u akademskoj zajednici o iznalaženju učinkovitog modela komplementarnog odnosa između školskog vjeronauka i župne kateheze, u ovome dijelu istraživanja najprije je ispitano mišljenje najrelevantnijih stručnjaka i praktičara, njihova slaganja odnosno neslaganja, o postojećem odnosu između ovih dvaju modela vjerskog odgoja. Potom je cilj bio iznaći one religijskopedagoške elemente, na što ukazuju stručne studije (Paloš, 1998; Filipović, 1998; Razum, 2000; 2008; Mandarić, 2012; Mandarić, Razum, 2015), a koji otežavaju sinergijski odnos i bitno utječu na (vrijednosno-pedagoški) identitet katoličkog vjeronauka i na njegov daljnji razvoj u budućnosti. U svrhu pronalaženja odgovora na navedeno istraživačko pitanje konstruirane su pod/skale Modeli komplementarnosti i Podudarnost katoličkog vjeronauka i župne kateheze. Prva pod/skala sastoji se od 4 čestice i mjeri model komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze. Druga pod/skala

sastoji se od 6 čestica i mjeri (moguće) načine podudarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze. U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara (frekvencije i postotci) te generirane ideje (iskazi) pojedinih sudionika u 2. i 3. krugu istraživanja.

4.2.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Prvi krug istraživanja pokazao je da obje skupine sudionika nisu suglasne u procjeni postojećeg komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze u Republici Hrvatskoj. Tako 64,8% stručnjaka drži da se postojeći odnos „*temelji na modelu sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja*“, dok kod praktičara nije postignuta minimalna razina suglasnosti. Njihove procjene postojećeg odnosa variraju između tri modela: „*međusobnog delegiranja*“ (35,3%), „*sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja*“ (35,3%) i „*odvajanja i stroge različitosti*“ (29,4%) (Tablica 24). Analiza kontingencijske tablice pokazala je da postoji statistički značajna povezanost između skupina suradnika i njihovih procjena modela komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze u RH (χ^2 (3, N=34) = 10,47; $p < 0,05$; CV=0,56). Dok stručnjaci u svojoj procjeni postojećeg odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze velikim dijelom polaze primarno od teorijskih postavki (kakav bi odnos trebao biti) i tom su smislu skloniji definirati postojeći odnos modelom sinergijskog nadopunjavanja, praktičari polaze od konkretnog iskustva kojeg imaju u svom profesionalnom radu na području školskog vjeronauka i župne kateheze, a samim time i poteškoća na koje nailaze u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi. Te se poteškoće uočavaju u različitim oblicima podudarnosti ovih dvaju modela, zbog čega nisu posve jasne posebnosti niti realne mogućnosti i ograničenja niti jednoga od njih u njihovu matičnom odgojno-obrazovnom kontekstu.

Tablica 24: Razlike u procjenama modela komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze u RH između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

MODELI KOMPLEMENTARNOSTI	Praktičari	Stručnjaci
Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze temelji se na modelu međusobnog preklapanja.	0	3 (17,6%)
Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze temelji se na modelu međusobnog delegiranja.	6 (35,3%)	3 (17,6%)
Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze temelji se na modelu odvajanja i stroge različitosti.	5 (29,4%)	0
Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze temelji se na modelu sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja.	6 (35,3%)	11 (64,8%)

*p<0,05; **p<0,01

Kao što je detaljno razrađeno u teorijskom okviru, u stručnoj se literaturi u kontekstu govora o komplementarnosti ovih dvaju modela vjerskog odgoja nerijetko ističe podudarnost ili preklapanje kao glavna poteškoća u realizaciji školsko-vjeronaučne i katehetske prakse. Da bi se ispitalo mišljenje najrelevantnijih stručnjaka i praktičara o tom pitanju, konstruirana je pod/skala Podudarnost katoličkog vjeronauka i župne kateheze (Tablica 25). Ovo je istraživanje potvrdilo teorijska stajališta nekih relevantnih stručnjaka kateheta (više u razrađenom teorijskom okviru) o preklapanju umjesto nadopunjavanju ovih dvaju modela vjerskog odgoja u konkretnoj praksi. U tom smislu stručnjaci u najvišem postotku suglasnosti drže da se moguća

podudarnost školskog vjeronauka sa župnom katehezom donekle uočava (3) i uočava (4) u: „organizaciji“ (M=3,35; SD=0,49) (ukupno 100%); „izvedbi“ (M=3,59; SD=0,62) (ukupno 94,1%); „tematsko-sadržajnim dijelovima“ (M=3,76; SD=0,9) (ukupno 70,6%); „ciljevima“ (M=3,65; SD=0,93) (ukupno 70,6%) i „didaktičkim materijalima i ostalim medijima“ (M=3,12; SD=0,86) (ukupno 70,6%). Praktičari, pak, u najvišem postotku suglasnosti drže da se podudarnost školskog vjeronauka sa župnom katehezom donekle uočava (3) i uočava (4) u: „izvedbi“ (M=3,12; SD=0,86) (ukupno 82,4%); „ciljevima“ (M=3,76; SD=0,75) (ukupno 82,4%); „didaktičkim materijalima i ostalim medijima“ (M=3,12; SD=0,86) (ukupno 82,4%) i „organizaciji“ (M=3,06; SD=0,97) (ukupno 70,6%). Mali je postotak onih sudionika u obje skupine (do 18% na svim česticama, osim na čestici „didaktičkim materijalima i ostalim medijima“ gdje je do 30%) koji drže da se podudarnost uopće ne uočava (1) ili ne uočava (2).

Tablica 25: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara o (mogućoj) podudarnosti školskog vjeronauka sa župnom katehezom (frekvencije i postotci).

PODUDARNOST	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
<i>u organizaciji</i> (npr. trajanje susreta, prostor, klupe, nastavna ploča...)	Stručnjaci	0	0	11 64,7%	6 35,3%	0
	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	8 47,1%	4 23,5%	1 5,9%
<i>u izvedbi</i> (primjena didaktičko-metodičkih	Stručnjaci	0	1 5,9%	5 29,4%	11 64,7%	0

pristupa i metoda rada koji su svojstveni školskom vjeronauku)	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	8 47,1%	6 35,3%	0
<i>u tematsko-sadržajnim dijelovima</i> (npr. liturgijska godina, kršćanski blagdani i svetkovine, sakramenti, liturgijsko ruho i predmeti, crkveni prostor...)	Stručnjaci	0	1 5,9%	6 35,3%	6 35,3%	4 23,5%
	Praktičari	0	0	5 29,4%	7 41,2%	5 29,4%
<i>u ciljevima</i> (npr. „upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkog života“)	Stručnjaci	0	2 11,8%	5 29,4%	7 41,2%	3 17,6%
	Praktičari	0	0	7 41,2%	7 41,2%	3 17,6%
<i>u kadrovskim pitanjima</i> (katehete su ujedno i vjeroučitelji)	Stručnjaci	0 11,8%	2 5,9%	4 23,5%	7 41,2%	4 23,5%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	5 29,4%	5 29,4%	4 23,5%
<i>u didaktičkim materijalima i ostalim medijima</i> (koji su tekstualno koncipirani po uzoru na vjeronaučne udžbenike i obrnuto)	Stručnjaci	0	5 29,4%	5 29,4%	7 41,2%	0
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	8 47,1%	6 35,3%	0
$N_{\text{stručnjaka}}=17; N_{\text{praktičara}}=17$						

1-uopće se ne uočava, 2-ne uočava se, 3-donekle se uočava, 4-uočava se, 5-u potpunosti se uočava

Rezultati istraživanja iz 2008. godine (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) pokazali su da niti školski vjeroučitelji nisu previše sigurni u procjeni odnosa između ovih dvaju modela vjerskog odgoja u konkretnoj praksi. Tako na pitanje o procjeni razgraničenja programskog sadržaja na onaj koji bi izravno pripadao školskom vjeronauku i onaj koji bi pripadao župnoj katehezi, njih 37,7% reklo je da nije sigurno (3), dok se njih 33% složilo (4) i potpuno složilo (5) s tvrdnjom da „u programu vjeronauka ima tema koje više pripadaju župnoj katehezi“. Na temelju ovih i dobivenih rezultata u doktorskom istraživanju sasvim je sigurno da je postojeći odnos između ovih dvaju teorijski komplementarnih modela u praksi opterećen međusobnom neusuglašenošću u različitim religijskopedagoškim područjima.

4.2.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje koje je slijedilo nakon procjene (moguće) podudarnosti školskog vjeronauka sa župnom katehezom. A ono je glasilo: *„Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja prethodnog odgovora (komplementarnosti) ili želite navesti neki aspekt koji nije naveden u prethodnom pitanju, molim Vas da ovdje iznesete.“* Kvalitativni podatci sintetizirani su u statističke iskaze koji su ponuđeni sudionicima na daljnju procjenu slaganja odnosno neslaganja. Najviša razina suglasnosti stručnjaka i praktičara postignuta je na iskazu da je *„potrebno drugačije pozicioniranje župne kateheze s obzirom na vjeronauk u školi i ozbiljno preuzimanje odgovornosti Crkve za uvođenje u vjeru djece i mladih, koristeći se pri tome onime što nudi školski vjeronauk, ali nipošto oslanjajući se samo na njega“* ($M_{\text{stručnjaka}}=4,37$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,96$ – $M_{\text{praktičara}}=4,41$;

SD_{praktičara}=0,71). S tim se iskazom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 81,3% stručnjaka i 88,2% praktičara. Nadalje, u nešto nižoj razini suglasnosti prihvaćen je iskaz da se „*odnos školskog vjeronauka i župne kateheze teorijski temelji na modelu međusobnog (sinergijskog) nadopunjavanja, ali se u praksi ta dva vida međusobno preklapaju*“ (M_{stručnjaka}=3,44; SD_{stručnjaka}=0,96 – M_{praktičara}=3,41; SD_{praktičara}=0,79). S time se djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 81,3% stručnjaka i 82,4% praktičara. Nešto niža razina suglasnosti postignuta je na iskazu da je „*vidljivo sadržajno poklapanje vjeronauka u školi i župne kateheze*“ (M_{stručnjaka}=3,75; SD_{stručnjaka}=0,86 – M_{praktičara}=3,59; SD_{praktičara}=0,94) (djelomično se slaže (3) i slaže (4) ukupno 75,1% stručnjaka i 70,6% praktičara). Slična razina suglasnosti postignuta je i u prihvaćanju sljedećeg iskaza, a taj je da „*iako postoje određena preklapanja od organizacijske do sadržajne naravi, nipošto se ne smije naglašavati niti njihova velika različitost jer oba vode zajedničkom cilju, a to je odgoj u vjeri*“ (M_{stručnjaka}=3,75; SD_{stručnjaka}=1 – M_{praktičara}=3,41; SD_{praktičara}=0,87). S tim se iskazom djelomično složilo (3) i složilo (4) ukupno 75% stručnjaka i 76,5% praktičara. Prihvaćen je također i iskaz da „*vjeronauk ne smije biti sveden na tzv. crkvenu pouku jer po svojim specifičnim ciljevima, metodologiji i organizaciji on se nužno prilagođuje pluralnoj i demokratskoj školi*“ (M_{stručnjaka}=3,81; SD_{stručnjaka}=1,11 – M_{praktičara}=4,18; SD_{praktičara}=0,81). S tim se iskazom složilo (4) i u potpunosti se složilo (5) ukupno 68,8% stručnjaka i 76,5% praktičara.

S druge strane, stručnjaci i praktičari nisu se međusobno složili u procjeni iskaza da „*školski vjeronauk, nažalost, treba ispuniti očekivanja i ciljeve župne kateheze jer još uvijek nije jasan identitet oba vida vjerskog odgoja*“ (M_{stručnjaka}=3; SD_{stručnjaka}=1,16 – M_{praktičara}=3,24; SD_{praktičara}=1,2). S time se uopće ne slaže (1) i ne slaže se (2) ukupno 37,6% stručnjaka i 29,4% praktičara, dok se s time slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 31,3% stručnjaka i 41,4% praktičara) (Tablica 26).

Tablica 26: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o komplementarnom odnosu školskog vjeronauka i župne kateheze (frekvencije i postotci).

KOMPLEMENTARNOST (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Odnos školskog vjeronauka i župne kateheze teorijski se temelji na modelu međusobnog (sinergijskog) nadopunjavanja, ali se u praksi ta dva vida međusobno preklapaju.“	Stručnjaci	1 6,3%	0	8 50%	5 31,3%	2 12,5%
	Praktičari	0	2 11,8%	7 41,2%	7 41,2%	1 5,9%
„Školski vjeronauk, nažalost, treba ispuniti očekivanja i ciljeve župne kateheze jer još uvijek nije jasan identitet oba vida vjerskog odgoja.“	Stručnjaci	1 6,3%	5 31,3%	5 31,3%	3 18,8%	2 12,5%
	Praktičari	1 5,9%	4 23,5%	5 29,4%	4 23,5%	3 17,6%
„Potrebno je drugačije pozicioniranje župne kateheze s obzirom na vjeronauk u školi i ozbiljno preuzimanje odgovornosti Crkve za uvođenje u vjeru djece i mladih, koristeći se pri tome onime što nudi školski vjeronauk, ali nipošto oslanjajući se samo na njega.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	2 12,5%	3 18,8%	10 62,5%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	6 35,3%	9 52,9%
„Vidljivo je sadržajno poklapanje vjeronauka u školi i župne kateheze.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	5 31,3%	7 43,8%	3 18,8%

	Praktičari	0	2 11,8%	6 35,3%	6 35,3%	3 17,6%
„Iako postoje određena preklapanja od organizacijske do sadržajne naravi, nipošto se ne smije naglašavati niti njihova velika različitost jer oba vode zajedničkom cilju, a to je odgoj u vjeri.“	Stručnjaci	1 6,3%	0	4 25%	8 50%	3 18,8%
	Praktičari	0	3 17,6%	5 29,4%	8 47,1%	1 5,9%
„Premda vjeronauk nije 'školska kateheza', on nužno pretpostavlja ono što kateheza u svojoj biti znači.“	Stručnjaci	1 6,3%	4 25%	3 18,8%	4 25%	4 25%
	Praktičari	0	2 11,8%	7 41,2%	6 35,3%	2 11,8%
„Vjeronauk ne smije biti sveden na tzv. crkvenu pouku jer po svojim specifičnim ciljevima, metodologiji i organizaciji on se nužno prilagođuje pluralnoj i demokratskoj školi.“	Stručnjaci	0	3 18,8%	2 12,5%	6 37,5%	5 31,3%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	6 35,3%	7 41,2%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

I nakon ovog kruga istraživanja razvidno je da u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi u RH postoji određena podudarnost (preklapanje) umjesto teorijski definirane komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze te da je potrebno drugačije religijskopedagoško pozicioniranje oba modela vjerskog odgoja u skladu s njihovim posebnostima i ograničenjima. Podudarnost se najviše očituje u sadržajnom i

organizacijskom smislu. Sve to utječe na dosadašnje nejasno definiranje identiteta oba modela, na što upućuje i posljednji podatak na iskazu da „školski vjeronauk, nažalost, treba ispuniti očekivanja i ciljeve župne kateheze jer još uvijek nije jasan identitet oba vida vjerskog odgoja“. Upravo je ovaj iskaz izazvao najviše nesigurnosti u procjeni slaganja odnosno neslaganja sudionika istraživanja jer je pitanje konkretne realizacije komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze u RH istovremeno najveći vjersko-odgojni izazov Crkve i najslabija religijskopedagoška karika u definiranju identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi.

4.2.1.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (2.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Molim Vas da ovdje ukratko iznesete svoje osobno mišljenje o postojećoj komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze u RH.*“ Na temelju dobivenih odgovora koji su sintetizirani u statističke iskaze konstruirana je nova pod/skala Komplementarnost (iskazi) – 2. krug koja se sastoji od 9 čestica koje su dane sudionicima na daljnju procjenu slaganja odnosno neslaganja. Stručnjaci i praktičari iskazali su djelomičnu suglasnost u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) samo s jednim iskazom, a taj je: „*Školski vjeronauk mora imati izraženiju kognitivno-edukacijsku, a župna kateheza mistagošku dimenziju. Idealno bi bilo da župna kateheza nastavlja tamo gdje školski vjeronauk staje ili dokle ne doseže u potpunosti, ali to još uvijek nije tako u konkretnoj religijskopedagoškoj praksi.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,88$ – $M_{\text{praktičara}}=4,18$; $SD_{\text{praktičara}}=0,95$) (ukupno^{stručnjaci} 64,3%; ukupno^{praktičari} 76,5%).

S nekim se iskazima stručnjaci i praktičari djelomično slažu (3) i slažu (4), a oni su:

- „Između vjeronauka i župne kateheze postoji značajno preklapanje sadržaja, prvenstveno zbog nedovoljne maštovitosti župnih kateheta (pogotovo svećenika).“
($M_{\text{stručnjaka}}=3,07$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,99$ – $M_{\text{praktičara}}=3,41$; $SD_{\text{praktičara}}=1,23$) (ukupno^{stručnjaci} 71,4%; ukupno^{praktičari} 64,7%),
- „Postojeća komplementarnost ne uvažava dovoljno specifičnosti školskoga konteksta u vjerskom odgoju i zato je za sada teško govoriti o takvom odnosu u pravom smislu te riječi.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,43$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,02$ – $M_{\text{praktičara}}=3,12$; $SD_{\text{praktičara}}=0,93$) (ukupno^{stručnjaci} 64,3%; ukupno^{praktičari} 76,4%),
- „Podudarnost vjeronauka u školi i župne kateheze najviše se očituje u načinu izvođenja i u osobama koje izvode jedan i drugi vid vjerskog odgoja (to su uglavnom školski vjeroučitelji).“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,29$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,83$ – $M_{\text{praktičara}}=3,53$; $SD_{\text{praktičara}}=0,87$) (ukupno^{stručnjaci} 78,6%; ukupno^{praktičari} 76,5%).

U procjeni ostalih iskaza (1., 2., 4., 7. i 9. čestica) stručnjaci i praktičari ili nisu iskazali potrebnu minimalnu suglasnost ili je minimalnu razinu suglasnosti iskazala samo jedna skupina sudionika (Tablica 27).

Tablica 27: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o komplementarnom odnosu školskog vjeronauka i župne kateheze (frekvencije i postotci).

KOMPLEMENTARNOST (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Između školskog vjeronauka i župne kateheze postoji bitan i trajan suodnos, odgojno-obrazovna	Stručnjaci	1 7,1%	0	5 35,7%	3 21,4%	5 35,7%

poveznica, uzajamna upućenost, ali i potreba usklađivanja i nadopune u nekim odgojno-obrazovnim posebnostima da bi se postigla odgojno-obrazovna cijelost i dobro učenika u cjelini njegove osobnosti.“	Praktičari	0	0	2 11,8%	10 58,8%	5 29,4%
„Vjeronauk u školi, zbog svoje različitosti od župne kateheze, ne zahtijeva da učenik osobno prijanja uz kršćansku vjeru.“	Stručnjaci	3 21,4%	3 21,4%	2 14,3%	3 21,4%	3 21,4%
	Praktičari	4 23,5%	4 23,5%	1 5,9%	6 35,3%	2 11,8%
„Između vjeronauka i župne kateheze postoji značajno preklapanje sadržaja, prvenstveno zbog nedovoljne maštovitosti župnih kateheta (pogotovo svećenika).“	Stručnjaci	1 7,1%	2 14,3%	7 50%	3 21,4%	1 7,1%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	5 29,4%	6 35,3%	3 17,6%
„U kakvom će komplementarnom odnosu biti vjeronauk u školi i župna kateheza u Crkvi ovisi o	Stručnjaci	0	4 28,6%	6 42,9%	3 21,4%	1 7,1%

mjesnom biskupu i pojedinim katehetskim uredima. Problemi i preklapanja ova dva oblika vjerskog odgoja nastaju kada nema kvalitetne suradnje i međusobne komunikacije.“	Praktičari	0	4 23,5%	5 29,4%	5 29,4%	3 17,6%
„Postojeća komplementarnost ne uvažava dovoljno specifičnosti školskoga konteksta u vjerskom odgoju i zato je za sada teško govoriti o takvom odnosu u pravom smislu te riječi.“	Stručnjaci	0	3 21,4%	4 28,6%	5 35,7%	2 14,3%
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	9 52,9%	4 23,5%	1 5,9%
„Školski vjeronauk mora imati izraženiju kognitivno-edukacijsku, a župna kateheza mistagošku dimenziju. Idealno bi bilo da župna kateheza nastavlja tamo gdje školski vjeronauk staje ili dokle ne doseže u potpunosti, ali to još uvijek nije tako u konkretnoj religijskopedagoškoj praksi.“	Stručnjaci	0	0	5 35,7%	4 28,6%	5 35,7%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	5 29,4%	8 47,1%
„Školski vjeronauk ne bi trebao biti mjesto 'regrutiranja' učenika za	Stručnjaci	0	3 21,4%	7 50%	0	4 28,6%

sakramente, a to sada čini jer odnos između vjeronauka i župne kateheze nije nadopunjavajući niti razlikovni.“	Praktičari	1 5,9%	4 23,5%	1 5,9%	7 41,2%	4 23,5%
	Stručnjaci	0	2 14,3%	7 50%	4 28,6%	1 7,1%
„Podudarnost vjeronauka u školi i župne kateheze najviše se očituje u načinu izvođenja i u osobama koje izvode jedan i drugi vid vjerskog odgoja (to su uglavnom školski vjeroučitelji).“	Praktičari	0	2 11,8%	6 35,3%	7 41,2%	2 11,8%
	Stručnjaci	0	3 21,4%	7 50%	3 21,4%	1 7,1%
„Podudarnost se očituje u istim odgojnim zadaćama koje ima školski vjeronauk i župna kateheza pa se na kraju sve svede na neku uopćenu katehizaciju djece i mladih bez jasnih vjersko-odgojnih ishoda.“	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	4 23,5%	6 35,3%	3 17,6%
	Stručnjaci	0	3 21,4%	7 50%	3 21,4%	1 7,1%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Rezultati su potvrdili izneseno u dosadašnjim stručnim studijama (Pavlović, 1998; 1999; Paloš, 1998; Filipović, 2016^a) i empirijskim istraživanjima (Pavlović, 1998; Filipović, 2006; 2011; Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) da je odnos između školskog vjeronauka i župne kateheze u Republici Hrvatskoj još uvijek više na razini međusobnog preklapanja negoli teorijskog koncepta sinergijskog nadopunjavanja

(komplementarnosti). Podudarnost se, kao što je bilo prethodno rečeno, najviše očituje u sadržajnom i organizacijskom aspektu. Kao jedan od razloga postojećoj situaciji ističe se nedovoljno uvažavanje specifičnosti školskog konteksta u kojem se realizira katolički vjeronauk kao školski predmet. Ovaj razlog otvara dodatno pitanje pastoralno-katehetskih postavki i učinaka tako koncipiranog predmeta u sustavu javne škole.

4.2.2. Katehetske postavke i pastoralno-katehetski učinci katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U kontekstu teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi sljedeće istraživačko pitanje koje se u ovom istraživanju postavilo bilo je: U kojoj mjeri vjeronaučna nastava doprinosi konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom zajednicom (formiranju praktičnih vjernika)? Cilj ovog dijela istraživanja bio je ispitati mišljenje sudionika istraživanja, njihova slaganja odnosno neslaganja, o temeljnim katehetskim postavkama i pastoralno-katehetskim učincima koji proizlaze iz konfesionalne dimenzije katoličkog vjeronauka u javnoj školi. U svrhu pronalaženja odgovora na ovo pitanje konstruirane su dvije pod/skale Katehetske postavke i Pastoralno-katehetski učinci katoličkog vjeronauka. Prva pod/skala sastoji se od 10 čestica, a druga od 8 čestica i na njoj je za sudionike postojala mogućnost višestrukog izbora odgovora. U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara (frekvencije i postotci) i generirane ideje (iskazi) pojedinih sudionika istraživanja. Panel rasprava među sudionicima odvijala se u tri kruga.

4.2.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Najviša razina suglasnosti stručnjaka i praktičara iskazana je u prihvaćanju katehetske postavke da „*Crkva u vjeronauku ostvaruje svoje evangelizacijsko poslanje*“

($M_{\text{stručnjaka}}=4,47$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,62$ – $M_{\text{praktičara}}=4,06$; $SD_{\text{praktičara}}=1,03$). S tom se postavkom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 94,1% stručnjaka i 82,4% praktičara. Nešto niža razina suglasnosti postignuta je i u prihvaćanju postavke da je „*molitva sastavni i obvezni dio nastavnog sata vjeronauka*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,94$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,03$ – $M_{\text{praktičara}}=4,06$; $SD_{\text{praktičara}}=0,89$). S tom se postavkom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 70,6% stručnjaka i 76,5% praktičara. Nadalje, suglasnost sudionika istraživanja postignuta je i za postavku da je „*termin 'vjeroučenici' opravdan naziv za učenike koji pohađanju školski vjeronauk*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,76$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,3$ – $M_{\text{praktičara}}=3,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,42$). S tom se postavkom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 70,6% stručnjaka i isto toliko praktičara.

Visoku razinu suglasnosti, ali u neprihvaćanju određenih katehetskih postavki sudionici obiju skupina iskazali su na sljedećim česticama:

- „*Termin 'školska kateheza' opravdan je naziv za nastavni sat vjeronauka u školi.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=1,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=1,82$; $SD_{\text{praktičara}}=1,07$) (s time se uopće ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno 88,2% stručnjaka i 88,4% praktičara),
- „*Posebnost vjeronaučne nastave očituje se u mogućnosti vršenja vjerskih obreda za vrijeme trajanja školskog sata.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=1,65$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,7$ – $M_{\text{praktičara}}=1,41$; $SD_{\text{praktičara}}=0,51$) (s time se uopće ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno 88,3% stručnjaka i 100% praktičara),
- „*Vjeronauk je organizacijski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u smislu prakticiranja vjerskih obreda u školi.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,12$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,86$ – $M_{\text{praktičara}}=2,41$; $SD_{\text{praktičara}}=1,06$) (s time se uopće ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno 70,6% stručnjaka i 70,6% praktičara),

- „Termin *„župni vjeronauk“* opravdan je naziv za župnu katehezu u Crkvi.“
($M_{\text{stručnjaka}}=2,47$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,38$ – $M_{\text{praktičara}}=2$; $SD_{\text{praktičara}}=1,17$) (s time se uopće ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno 70,6% stručnjaka i 76,5% praktičara),
- „Vjeronauk je primarno usmjeren prema učenicima koji dolaze iz vjerničkih obitelji.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,41$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,18$ – $M_{\text{praktičara}}=2,71$; $SD_{\text{praktičara}}=1,26$) (s time se uopće ne slaže (1) i ne slaže (2) ukupno 64,7% stručnjaka i 58,9% praktičara).

Za ostale dvije katehetske postavke (*„Vjeronauk je programski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u svojim liturgijsko-sakramentalnim sadržajima.“* i *„Vjeronauk pretpostavlja inicijalnu pripadnost učenika katoličkoj vjeri.“*) nije postignuta minimala razina suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju (Tablica 28).

Tablica 28: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s katehetskima postavkama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

KATEHETSKE POSTAVKE	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
Vjeronauk je programski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u svojim liturgijsko-sakramentalnim sadržajima.	Stručnjaci	1 5,9%	3 17,6%	3 17,6%	9 52,9%	1 5,9%
	Praktičari	0	6 35,3%	1 5,9%	10 58,8%	0
Vjeronauk je organizacijski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u smislu prakticanja vjerskih obreda u školi.	Stručnjaci	4 23,5%	8 47,1%	4 23,5%	1 5,9%	0
	Praktičari	2 11,8%	10 58,8%	2 11,8%	2 11,8%	1 5,9%

Termin "vjeroučenici" opravdan je naziv za učenike koji pohađaju školski vjeronauk.	Stručnjaci	1 5,9%	3 17,6%	1 5,9%	6 35,3%	6 35,3%
	Praktičari	3 17,6%	1 5,9%	1 5,9%	8 47,1%	4 23,5%
Termin "školska kateheza" opravdan je naziv za nastavni sat vjeronauka u školi.	Stručnjaci	6 35,3%	9 52,9%	0	2 11,8%	0
	Praktičari	8 47,1%	6 35,3%	2 11,8%	0	1 5,9%
Termin "župni vjeronauk" opravdan je naziv za župnu katehezu u Crkvi.	Stručnjaci	4 23,5%	8 47,1%	0	3 17,6%	2 11,8%
	Praktičari	7 41,2%	6 35,3%	2 11,8%	1 5,9%	1 5,9%
Molitva je sastavni i obvezni dio nastavnog sata vjeronauka.	Stručnjaci	0	2 11,8%	3 17,6%	6 35,3%	6 35,3%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	7 41,2%	6 35,3%
Vjeronauk je primarno usmjeren prema učenicima koji dolaze iz vjernih obitelji.	Stručnjaci	4 23,5%	7 41,2%	1 5,9%	5 29,4%	0
	Praktičari	2 11,8%	8 47,1%	2 11,8%	3 17,6%	2 11,8%
Vjeronauk pretpostavlja inicijalnu pripadnost učenika katoličkoj vjeri.	Stručnjaci	1 5,9%	4 23,5%	2 11,8%	10 58,8%	0
	Praktičari	1 5,9%	7 41,2%	2 11,8%	7 41,2%	0

Posebnost vjeronaučne nastave očituje se u mogućnosti vršenja vjerskih obreda za vrijeme trajanja školskog sata.	Stručnjaci	8 47,1%	7 41,2%	2 11,8%	0	0
	Praktičari	10 58,8%	7 41,2%	0	0	0
Crkva u vjeronauku ostvaruje svoje evangelizacijsko poslanje.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%
	Praktičari	1 5,9%	0	2 11,8%	8 47,1%	6 35,3%
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-ne znam, nisam siguran/na, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Rezultati su pokazali da se stručnjaci i praktičari slažu u temeljnoj postavci o tzv. katehetskoj dimenziji katoličkog vjeronauka u javnoj školi koja proizlazi iz evanđeoskog poslanja Crkve da putem ovog predmeta naviješta katoličku vjeru djeci i mladima i tako im pomaže u dozrijevanju njihovog osnovnog opredjeljenja za vjeru u osobnom životu i u svijetu u kojem žive, na što su ukazale i dosadašnje stručne studije (Šimunović, 2003; 2010; Pažin, 1999; Šimunović, Pažin, 2017). U tom smislu drže pedagoški opravdanim vršenje određenih vjerskih čina za vrijeme vjeronaučne nastave poput kršćanske molitve, kao i to da se učenike koji pohađaju vjeronaučnu nastavu neslužbeno naziva „*vjeroučenicima*“. Ipak, kada je riječ o nekim drugim vjerskim činima i prakticiranju vjerskih obreda za vrijeme vjeronaučne nastave koji zbog svojih organizacijskih i sadržajnih posebnosti više odgovaraju crkveno-sakralnom negoli školskom ambijentu (radi bolje ilustracije uzmimo za primjer odvođenje učenika za

vrijeme školskog sata u Crkvu na sakrament ispovijedi⁵⁶) sudionici istraživanja ne drže ih pedagoški opravdanim u školskom kontekstu pa samim time niti onima koji bi se mogli staviti pod zajednički nazivnik katehetskih postavki katoličkoga vjeronauka u školi. Isto mišljenje dijele i kada je u pitanju opća postavka da je „katolički vjeronauk primarno usmjeren prema učenicima koji dolaze iz obitelji u kojima se prakticira katolička vjera“. Ovi podatci upućuju na činjenicu da katolički vjeronauk ima svoje posebnosti u odnosu na druge modele vjerskog odgoja i u domeni katehetskih impostacija. U tom smislu sudionici istraživanja u većini ne prihvaćaju terminologiju koja je prvih godina od uvođenja katoličkog vjeronauka u školu bila uvriježena u stručnoj i općecrkvenoj javnosti, a dijelom je još uvijek prisutna⁵⁷ (detaljnije u poglavlju 2.1.2.) da se školski vjeronauk naziva „školska kateheza“, a župna kateheza „župni vjeronauk“, što samo dodatno doprinosi ionako već složenom odnosu između ova dva modela u konkretnoj školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi. Da bi se došlo do konkretnijeg odgovora na pitanje „U kojoj mjeri vjeronaučna nastava doprinosi konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom zajednicom (formiranju praktičnih vjernika)?“ bilo je potrebno istražiti pastoralno-katehetske učinke koje postojeći model katoličkog vjeronauka u Republici Hrvatskoj ima na temelju svoga programskog koncepta (HBK, 2003; 2009; 2014), a koji značajno utječu na konfesionalnu identifikaciju učenika s vjerskom/crkvenom zajednicom.

Prema procjeni stručnjaka najvažniji je pastoralno-katehetski učinak katoličkog vjeronauka u školi „osobno prihvaćanje katoličke vjere“ (76,5%). S ovim se pastoralno-katehetskim učinkom na varijabli percepcija katoličkog vjeronauka u školi u visokoj razini suglasnosti slažu i školski vjeroučitelji i roditelji učenika koji

⁵⁶ Observacija primjera nastala je na temelju profesionalnog iskustva koje autorica rada ima u višegodišnjem radu s vjeroučiteljima u osnovnoj i srednjoj školi.

⁵⁷ Isto glede observacije.

pohađaju školski vjeronauk (Rukavina Kovačević, 2018^b). Za ostale učinke nije postignuta minimalna razina suglasnosti među stručnjacima (ispod 50% iskaza u jednoj kategoriji). Visoka razina suglasnosti praktičara postignuta je na učinku: „*dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri*“ (82,4%). Međutim, ni kod praktičara nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni ostalih pastoralno-katehetskih učinaka. Provedbom hi-kvadrat testa i analizom kontingencijske tablice pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost između subuzoraka i njihovih procjena pastoralno-katehetskog učinka „*osobnog prihvaćanja katoličke vjere*“ (χ^2 (1, N=34) = 4,37; p<0,05; CV=0,36) i „*dubljeg sazrijevanja u katoličkoj vjeri*“ (χ^2 (1, N=34) = 7,77; p<0,01; CV=0,48) (Tablica 29). Za učinke „*angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici*“ i „*preuzimanje različitih službi u Crkvi*“ (to su učinci koji izravno upućuju na eklezijalno-liturgijske ishode katoličkog vjeronauka u školi, odnosno na konkretno uključivanje učenika u život i djelovanje Crkve kojoj konfesionalno pripadaju) – među skupinama sudionika nije postignuta minimalna razina suglasnosti. Ako se ovi podatci usporede s onima koji su dobiveni na tematski sličnoj čestici „*vjeronauk dovodi učenike bliže Crkvi*“ – na uzorku ravnatelja, vjeroučitelja, roditelja i crkvenih službenika (Rukavina Kovačević, 2018^b) može se zaključiti da niti predstavnici najvažnijih vjersko-odgojnih institucija nisu previše uvjereni u punu realizaciju ovog pastoralno-katehetskog učinka katoličkog vjeronauka, što korespondira i s rezultatima nekih ranijih istraživanja (Črpić, Kušar, Rimac, 1998; Mandarić, 2000). Ipak, zanimljivo je da jedino školski vjeroučitelji u istraživanjima 2008. (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) i 2017. godine (Rukavina Kovačević, 2018^b) pokazuju statistički značajno višu razinu slaganja s ovim učinkom („*vjeronauk dovodi učenike bliže Crkvi*“) od ostalih dionika (2008. ukupno 66% vjeroučitelja, a 2017. ukupno 80,4%). Podatci koji su dobiveni u ovom doktorskom

istraživanju, zajedno s drugim prethodno navedenima, ukazuju na činjenicu koja je prethodno detektirana u recentnim stručnim studijama i dokumentima (Šimunović, Pažin, 2017; HBK, 2018), a ta je da katolički vjeronauk bez ostalih komplementarnih modela vjerskog odgoja nema „pastoralno-katehetsku snagu“ koja bi učenike intrinzično motivirala za aktivno uključivanje u život vjerske zajednice odnosno Crkve. Tu snagu i mogućnost imaju u punom smislu riječi jedino župna kateheza i živo svjedočanstvo prakticiranja vjere u obitelji. S obzirom na preostala tri pastoralno-katehetska učinka – „primanje sakramenta kršćanske inicijacije“, „prenošenje vjere svojim najbližima u obitelji“, „preuzimanje različitih službi u Crkvi“ – među stručnjacima i praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju. Troje stručnjaka i jedan praktičar izjasnili su se da katolički vjeronauk ne ostvaruje „*niti jedan učinak*“ (Tablica 29).

Tablica 29: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka o pastoralno-katehetskim učincima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije, postotci).

PASTORALNO-KATEHETSKI UČINCI	Praktičari	Stručnjaci	χ^2 (1, N=34)
Osobno prihvaćanje katoličke vjere.	7 (41,2%)	13 (76,5%)	4,37*
Dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri.	14 (82,4%)	6 (35,3%)	7,77**
Angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.	6 (35,3%)	7 (41,2%)	0,13

Primanje sakramenta kršćanske inicijacije.	4 (23,5%)	6 (35,3%)	0,57
Prenošenje vjere svojim najbližima u obitelji.	5 (29,4%)	3 (17,6%)	0,65
Preuzimanje različitih službi u Crkvi.	2 (11,8%)	3 (17,6%)	0,23
Svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini.	7 (41,2%)	7 (41,2%)	0
Niti jedan učinak.	1 (5,9%)	3 (17,6%)	1,13

*p<0,05; **p<0,01

4.2.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

S obzirom na raspršenost dobivenih podataka u 1. krugu istraživanja glede pastoralno-katehetskih učinaka katoličkog vjeronauka (nemogućnost uspostave konsenzusa u slaganju ili neslaganju), u 2. su krugu istraživanja sudionicima ponuđena na dodatnu procjenu suglasnosti četiri izdvojena pastoralno-katehetska učinka koja su eksplicitno istaknuta planom i programom katoličkog vjeronauka za osnovnu i srednju školu (HBK, 2003:18-19; HBK, 2009:13-17; HBK, 2014:3-6). U tom smislu izrađena je nova pod/skala Izdvojeni pastoralno-katehetski učinci. Zanimljivo je da stručnjaci i praktičari nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom pravcu) u prihvaćanju niti jednog izdvojenog učinka.

Najviša razina suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) suradnika stručnjaka iskazana je u prihvaćanju učinka „*dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri*“ (M=3,81; SD=0,98) (ukupno 75,1%), dok je za ostale učinke postignuta djelomična suglasnost. Praktičari su iskazali srednju razinu suglasnosti u djelomičnom slaganju (3) i slaganju (4) s dva učinka: „*dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri*“ (M=3,24; SD=0,83) (ukupno 76,5%) i „*svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini*“ (M=3; SD=0,79) (ukupno

70,6%). Za ostale učinke nije postignuta minimalna razina suglasnosti (vidi Tablica 30). Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između stručnjaka i praktičara postoje statistički značajne razlike u slaganjima s obzirom na sljedeće pastoralno-katehetske učinke: „svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini“ ($t=-2,39$; $df=31$; $p<0,05$) i „angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici“ ($t=-2,45$; $df=31$; $p<0,05$). Stručnjaci su iskazali veće slaganje od praktičara s navedenim pastoralno-katehetskim učincima. Da praktičari i nisu previše sigurni u navedene učinke katoličkog vjeronauka kao stručnjaci, moguće je zbog toga što oni posjeduju konkretno iskustvo realizacije katoličkog vjeronauka u školi i imaju širi uvid u konkretnu ostvarenost teorijski postavljenih pastoralno-katehetskih učinaka katoličkog vjeronauka koji nerijetko nisu u skladu sa željenim očekivanjima donositelja odluka (temeljno očekivanje je da su svi učenici nakon višegodišnjeg pohađanja školskog vjeronauka praktični vjernici i da su aktivno uključeni u život crkvene zajednice kojoj pripadaju).

Tablica 30: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s izdvojenim pastoralno-katehetskim učincima katoličkog vjeronauka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENI PASTORALNO-KATEHETSKI UČINCI	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
Osobno prihvaćanje katoličke vjere.	Stručnjaci	1 6,3%	1 6,3%	4 25%	7 43,8%	3 18,8%
	Praktičari	0	6 35,3%	5 29,4%	5 29,4%	1 5,9%

Dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri.	Stručnjaci	1 6,3%	0	3 18,8%	9 56,3%	3 18,8%
	Praktičari	0	3 17,6%	8 47,1%	5 29,4%	1 5,9%
Svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini.	Stručnjaci	1 6,3%	0	4 25%	8 50%	3 18,8%
	Praktičari	0	4 23,5%	10 58,8%	2 11,8%	1 5,9%
Angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.	Stručnjaci	1 6,3%	1 6,3%	4 25%	6 37,5%	4 25%
	Praktičari	0	7 41,2%	7 41,2%	2 11,8%	1 5,9%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Može se zaključno reći da su među stručnjacima i praktičarima prihvaćena dva temeljna pastoralno-katehetska učinka katoličkog vjeronauka u školi koja izravno doprinose konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom/crkvenom zajednicom, a to su „*osobno prihvaćanje katoličke vjere*“ i „*dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri*“. To znači da ovaj predmet omogućuje učenicima interiorizaciju vjerskih sadržaja u vlastitom životu odnosno formiranje vjerskog identiteta. Međutim, s obzirom na ostala dva učinka („*angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici*“ i „*svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini*“) među sudionicima istraživanja nije postignut konsenzus. Ovi se pastoralno-katehetski učinci prvotno temelje na konativnoj i operativnoj razini

vjerskog odgoja, za razliku od prethodna dva učinka koja se više temelje na kognitivnoj razini. Da bi došlo do ostvarenja navedenih učinaka, od učenika se traži inicijalna konfesionalna identifikacija i vjerska opredjeljenost (teološki rečeno da su prvotno „evangelizirani“ kako bi potom mogli biti „katehizirani“, tj. vjerski poučeni). S obzirom na današnju sve veću religioznu heterogenost učenika i motivacije zbog koje se opredjeljuju za ovaj predmet (Črpić, Kušar, Rimac, 1998; Goja, 2000; Mandarić, 2000; Franjčić, 2006; Razum, 2008; Jokić, 2013; Ilišin i sur., 2013; Mandarić, Razum, 2015), nerealno je očekivati potpunu konfesionalnu identifikaciju učenika s vjerskom/crkvenom zajednicom (i realizaciju svih teorijski postavljenih učinaka), što su potvrdili i rezultati ovog istraživanja. To ne znači da vjeronaučna nastava treba biti lišena navedenih učinaka. Naprotiv, upravo su oni izvrstan religijskopedagoški temelj na kojemu u budućnosti treba graditi jači sinergijski (a ne preklapajući!) odnos s ostalim modelima vjerskog odgoja.

Na otvoreno pitanje u 1. krugu istraživanja: „Ako u prethodnom pitanju nisu navedeni neki pastoralno katehetski učinci vjeronauka u školi koji su prema Vašem mišljenju važni, molim Vas da ih ovdje navedete“, jedan je sudionik ⁵⁸ naveo sljedeći iskaz: „Učenici koji pohađaju školski vjeronauk uglavnom nisu evangelizirani, tako da se teško može govoriti o stvarnim pastoralno-katehetskim učincima školskog vjeronauka.“ Ovaj je iskaz u 2. krugu istraživanja ponuđen sudionicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja. Rezultati su pokazali da se s ovim iskazom djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 68,8% stručnjaka i 70,6% praktičara ($M_{\text{stručnjaka}}=3,19$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,91$ – $M_{\text{praktičara}}=3,41$; $SD_{\text{praktičara}}=1,06$) (Tablica 31). I ovaj rezultat korespondira sa stručnim observacijama (Mandarić, 2000; Razum, 2008; Hilger, Leimgruber, Ziebertz, 2009; Jokić, 2013) prema kojima u hrvatskom školskom

⁵⁸ Da bi se u potpunosti zaštitila anonimnost svakog pojedinca, ne će se iznositi podatak kojoj skupini (stručnjaka ili praktičara) pripada dotična osoba.

sustavu postoji snažno zanimanje učenika za sudjelovanje u vjeronaučnoj nastavi, ali ne uvijek s najjasnijim motivacijama i ciljevima koji odgovaraju postavljenim ishodima i planiranim učincima modela katoličkog vjeronauka u školi (detaljnije navedeno u poglavlju 2.3.).

Tablica 31: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara o izdvojenom iskazu sudionika istraživanja iz 1. kruga ispitivanja (frekvencije i postotci).

PASTORALNO-KATEHETSKI UČINCI (iskaz)	„Učenici koji pohađaju školski vjeronauk uglavnom nisu evangelizirani, tako da se teško može govoriti o stvarnim pastoralno-katehetskim učincima školskog vjeronauka.“				
	1	2	3	4	5
Stručnjaci	0	3 (18,8%)	9 (56,3%)	2 (12,5%)	2 (12,5%)
Praktičari	1 (5,9%)	2 (11,8%)	5 (29,4%)	7 (41,2%)	2 (11,8%)

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.2.2.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

S obzirom na dobivene statistički značajne rezultate na skali ispitivanja izdvojenog iskaza iz prethodnog (2.) kruga istraživanja, sudionicima je u ovom završnom krugu istraživanja bilo postavljeno dodatno pitanje: „*Molim Vas iznesite ukratko svoje mišljenje o tome koliko (u kojoj mjeri) današnji vjeronauk u školi u RH doprinosi postizanju pastoralno-katehetskih učinaka kod učenika/ca?*“ U nastavku se donose

dobiveni kvalitativni podatci (iskazi) prema redosljedu koji je dobiven u mrežnoj anketi. Iskazi koji su dobiveni u obje skupine poput „sve je prethodno rečeno“, „nisam siguran“, „ne znam točno“ izuzeti su iz navedenog niza.

Iskazi **stručnjaka**:

- *„Vjeronauk u školi djelomično doprinosi postizanju navedenih učinaka.“*
- *Vjeronauk u školi djelomično pomaže prihvaćanju vjere i rastu u vjeri, djelomično pomaže i kod svjedočenja vjere u vlastitoj životnoj sredini, a ne mora utjecati na angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.“*
- *„Budući da na vjeronauku susrećemo različite kategorije učenika, teško je na navedeno pitanje dati jednoznačan odgovor. U svakom slučaju, učenicima vjernicima vjeronauk zasigurno pomaže u postizanju navedenih učinaka. No, ta kategorija učenika nije brojčano jako zastupljena u vjeronaučnoj nastavi.“*
- *„Navedene tvrdnje spadaju u temeljne ciljeve župne kateheze.“*
- *„Vjeronauk, ovisno o polaznim vjerskim pretpostavkama učenika (od vjerski indiferentnih i samo ekstrinzično motiviranih preko distanciranih vjernika i samo kulturoloških katolika do onih koji su na putu vjere te do praktičnih vjernika), zacijelo polučuje različite učinke kod učenika. U kojoj mjeri, to je teško reći.“*
- *„Vjeronauk u školi doprinosi postizanju navedenih učinaka kod učenika ukoliko je u školi stvoreno pozitivno i poticajno okruženje za navedene učinke te pozitivna suradnja škole, obitelji i župne zajednice.“*
- *„Pastoralno-katehetski učinci bitni su za vjeronauk u školi, ali se oni, nažalost, ne postižu u očekivanoj mjeri. Vjeronauk bi trebao također pomoći u svjedočenju vjere u vlastitoj životnoj sredini i potaknuti na angažiranije djelovanje u župnoj zajednici. Ni prvi navedeni učinak nije zanemariv.“*

- *„Teško je to reći na općoj razini. Ovisi o više faktora. Nije školski vjeronauk otok. Tamo gdje postoji suradnja svih odgojnih čimbenika i svatko radi na svojoj razini i vjeronauk daje svoj doprinos. Svakako da ima prostora za napredak.“*

Iskazi praktičara:

- *„Uglavnom NIMALO.⁵⁹ I ne mora. Zadatak je vjeronauka da vjeroučenika stavi pred autentični katolički nauk i da mu ga maksimalno obrazloži (intelektualno poštenje), a na učeniku je da bira hoće li osobno prihvatiti vjeru, hoće li je svjedočiti i angažirati se u crkvenoj zajednici.“*
- *„Ne mogu razumjeti kako neki dionici uporno ne žele shvatiti i prihvatiti da školski vjeronauk nije i ne može biti mjesto regrutiranja učenika za zajednicu. Može biti mjesto poticanja, ali nikako nema i ne može imati navedene pastoralno katehetske učinke. Upravo to i jest temeljni problem. Više bi učenika bilo uključeno u program školskog vjeronauka kada bi program bio koncipiran tako da promiče kršćanske vrijednosti (to treba biti stožerni cilj), ali na način da se uvažavaju različitosti. Tako bi i oni koji nisu praktični vjernici imali priliku upoznati se s kršćanstvom i možda biti potaknuti prihvatiti i razvijati upravo kršćanske vrijednosti.“*
- *„Pastoralno-katehetski učinak vjeronauka bilo koje vrste ovisi u prvom redu o roditeljima. Ako roditelji svjedoče vjeru i žive ju, vjeronauk će donositi svoje plodove i ostvarivati ciljeve. U suprotnome samo djelomično.“*
- *„S obzirom na spomenute učinke, vjeronauk u školi još uvijek ne postiže zadovoljavajuće rezultate s kojima bismo mogli biti zadovoljni. Boljim učincima vjeronauka mogu doprinijeti sami vjeroučitelji, odgovorne crkvene vlasti, kao i mjerodavne službe u školskim ustanovama.“*

⁵⁹ Vidi bilješku 51.

- *„Vjeronauk pokušava postići navedeno (teško mi je procijeniti koliko u tome uspijeva). No, on se ne smije zaustaviti na tome. On smije (i treba) stvarati i bolje vjernike, ali ne smije zastati na tome, čak bih rekao da mu to ne smije biti primarni cilj. On treba stvarati bolje ljude, ljude koji će nošeni humanističkim vrijednotama ovo naše društvo činiti boljim. S takvim učincima, napose s takvim ishodima, mjesto vjeronauka unutar obrazovnog sustava RH ne će biti upitno.“*
- *„Vjeronauk u školi, uz upoznavanje vjere, stvara ozračje raspoloživosti i motiviranosti za uključivanje u konkretnu vjersku zajednicu u kojoj postoje neki oblici rada s mladima prilagođeni njihovom uzrastu i očekivanjima. Ova početna motivacija nije dovoljna ukoliko ne postoji prostor i način da se kroz župnu katehezu doživi i proživi iskustvo na koje upućuje vjeronauk u školi. Ovaj se nedostatak ne može popuniti vjeronaukom u školi niti vjeroučiteljima. Za ovaj katehetsko-pastoralni rad treba imati educirane svećenike.“*
- *„Ovi su učinci svakako dio školskog vjeronauka. Koliko će školski vjeronauk doprinijeti ovim učincima ovisi o samim vjeroučenicima, ali i o vjeroučiteljima. Držim da se u cijelosti ovi učinci mogu postići na župnoj katehezi.“*
- *„Mislim da vjeronauk pridonosi u svojim okvirima navedenim učincima, ali nije samo vjeronauk u školi onaj koji je odgovoran i koji treba sam na svojim 'leđima' ponijeti taj zadatak. Zbog toga su nam i učinci slabo vidljivi, ali ne zbog nedostatka vrijednog doprinosa od strane školskog vjeronauka, nego zbog nepreglednog i zahtjevnog zadatka u suvremenim uvjetima koji traže umreženost i potporu više odgovornih subjekata, od obitelji, župne zajednice i društva.“*
- *„Teško je procijeniti navedeno, jer je upitno općenito koliko vjernici u RH rastu u vjeri, svjedoče vjeru u vlastitoj sredini i angažirano djeluju u crkvenoj zajednici.“*

Djeca i mladi u tome više slijede primjere svojih obitelji nego što na to može utjecati vjeronauk u školi.“

- *„Angažirano djelovanje u crkvenoj zajednici, ali i u društvu, držim izrazito važnim učinkom vjeronauka u školi. Međutim, vjeronauk bi, po meni, trebao kod vjeroučenika najviše poticati rast kulture duha (ne želimo formirati katoličke fundamentaliste) i duhovnost kulture (želimo imati zauzete graditelje boljega svijeta).“*

Na temelju navedenih iskaza može se zaključiti da katolički vjeronauk u javnoj školi djelomično doprinosi postizanju pastoralno-katehetskih učinaka koji omogućuju učenicima konfesionalnu identifikaciju s vjerskom/crkvenom zajednicom. Naime, ovi učinci ne ovise samo o programskim sadržajima u vjeronaučnoj nastavi i profesionalnoj osposobljenosti vjeroučitelja koji izvode nastavu, nego i o nizu drugih (nerijetko puno važnijih) faktora kao što su evangelizacijski čimbenici (da su učenici unaprijed uvedeni u vjeru), „umreženost“ (suradnja) Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih te kontinuiran pastoralno-katehetski rad u okviru župne kateheze. Stručnjaci, a još više praktičari velikim dijelom povezuju postojeće pastoralno-katehetske učinke katoličkog vjeronauka s onima koji su svojstveni župnoj katehezi. Njihovom revizijom u budućnosti omogućit će se realnija percepcija katoličkog vjeronauka u njegovim odgojno-obrazovnim mogućnostima i ograničenjima, a također i preciznija identifikacija ovoga predmeta u njegovoj konfesionalnosti i disciplinarnosti.

4.2.3. Disciplinarnost i konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U kontekstu istraživanja teološko-eklezijalnog identiteta katoličkog vjeronauka posljednje istraživačko pitanje bilo je: U čemu se očituje disciplinarnost i

konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom kontekstu i u kakvom su odnosu ova dva religijskopedagoška konstrukta? Disciplinarnost podrazumijeva percepciju katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta ili školske discipline koji je kao takav u nadležnosti javnih obrazovnih tijela na različitim razinama odlučivanja i upravljanja u Republici Hrvatskoj, a konfesionalnost percepciju katoličkog vjeronauka kao institucionalnog modela odgoja u vjeri koji je kao takav u nadležnosti Katoličke crkve i njezinih mjerodavnih tijela na različitim razinama. Cilj ovog dijela istraživanja bio je ispitati mišljenja stručnjaka i praktičara o odnosu konfesionalnosti i disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi nakon 27 godina od njegova (ponovnog) uvođenja u hrvatski školski sustav te definirati njegove temeljne sastavnice u širem školsko-pedagoškom i religijskopedagoškom kontekstu. U svrhu pronalaženja odgovora na temeljno istraživačko pitanje sudionicima istraživanja bila su u upitniku postavljena dva otvorena pitanja: 1. „*U čemu se, prema Vašemu mišljenju, očituje disciplinarnost vjeronauka u školi u RH? Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao školsku disciplinu, tj, školski predmet u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i u obitelji?*“ i 2. „*U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje konfesionalnost vjeronauka u školi u RH? Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao konfesionalni model odgoja u vjeri?*“ Kvalitativni podatci iz 1. kruga istraživanja (generirane ideje) sintetizirani su kao statistički iskazi u 2. krugu u dvije pod/skale Disciplinarnost (iskazi) i Konfesionalnost (iskazi). Prva pod/skala sastavljena je od 10 čestica, a druga od 8 čestica. U završnom krugu istraživanja sudionicima su bile ponuđene na procjenu slaganja odnosno neslaganja izdvojene sastavnice svakog konstrukta na pod/skalama Disciplinarnost (sastavnice) i Konfesionalnost (sastavnice). Panel rasprava među sudionicima odvijala se u tri kruga.

4.2.3.2. Rezultati istraživanja u 1. i 2. krugu anketnog ispitivanja

Najviša razina suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) stručnjaka i praktičara postignuta je prihvaćanju iskaza da se disciplinarnost katoličkog vjeronauka u školi očituje:

- „u pedagoškim metodama, oblicima i uvjetima pod kojima se održava vjeronaučna nastava u javnoj školi“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,19$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,75$ – $M_{\text{praktičara}}=4,06$; $SD_{\text{praktičara}}=0,56$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 88,2%);
- „u tome da kao školski predmet treba biti podložan školskim zakonima i pravilima kao i svaki drugi predmet“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,77$ – $M_{\text{praktičara}}=4,18$; $SD_{\text{praktičara}}=0,64$) (ukupno^{stručnjaci} 87,5% i ukupno^{praktičari} 88,2%);
- „u pravnim i zakonskim pretpostavkama koje su osigurane i ostalim školskim predmetima“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,85$ – $M_{\text{praktičara}}=4,24$; $SD_{\text{praktičara}}=0,56$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 94,1%),
- „disciplinarnost podrazumijeva vjeronauk kao školsku disciplinu koja, u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i obitelji, ima svoju metodiku rada i specifične ciljeve.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,25$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,58$ – $M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,69$) (ukupno^{stručnjaci} 93,8% i ukupno^{praktičari} 88,3%).

Nešto niža razina suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) postignuta je i u prihvaćanju sljedećih iskaza:

- „on je školski predmet koji se brojčano i opisno ocjenjuje (u svojim različitim školsko-pedagoškim elementima)“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,75$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,83$) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 76,5%);

- „očituje se u postojećem planu i programu koji je verificirala Hrvatska biskupska konferencija i resorno Ministarstvo RH“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,97$ – $M_{\text{praktičara}}=4$; $SD_{\text{praktičara}}=0,5$) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 76,5%).

Ostali su iskazi u najvišem postotku suglasnosti prihvaćeni na razini djelomičnog slaganja (3) i slaganja (4):

- (disciplinarnost) „određuje obrazovna politika (npr. obrazovna reforma) i društveni trendovi u Republici Hrvatskoj“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,87$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,89$ – $M_{\text{praktičara}}=3,12$; $SD_{\text{praktičara}}=0,99$) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 70,6%);
- podrazumijeva „da se u vjeronaučnoj nastavi najvažniji naglasak stavi na stjecanje religijskog i vjerskog znanja“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,12$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,96$ – $M_{\text{praktičara}}=2,94$; $SD_{\text{praktičara}}=0,97$) (ukupno^{stručnjaci} 62,6% i ukupno^{praktičari} 64,7%);
- „očituje se u tome što on programski sadrži opsežniju kršćansko obrazovnu komponentu“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,5$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,03$ – $M_{\text{praktičara}}=3,71$; $SD_{\text{praktičara}}=0,69$) (ukupno^{stručnjaci} 62,6% i ukupno^{praktičari} 88,3%).

Jedini iskaz za koji kod stručnjaka nije postignut minimalni konsenzus u slaganju, za razliku od praktičara koji su suglasni u djelomičnom slaganju (3) i slaganju (4), glasi kako „disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva strukturirano znanje primjereno znanjima stečenim u drugim školskim predmetima iz drugih znanstvenih područja“ (ukupno^{praktičari} 76,5%) (Tablica 32). Riječ je o mogućnosti da izbor vjeronaučnih (programskih) sadržaja ne bude isključivo u domeni vjerske zajednice i mjerodavnih crkvenih tijela, nego i drugih relevantnih državnih obrazovnih tijela u područjima u kojima je moguća veća međupredmetna otvorenost i suradnja. Dok kod stručnjaka (koji su ujedno i kreatori postojećeg programa katoličkog vjeronauka) nema ujednačenog stava po tom pitanju, većina praktičara ne odbacuje takvu mogućnost

znajući da bi takav iskorak u budućnosti mogao doprinijeti boljem školsko-pedagoškom pozicioniranju ovoga predmeta u sustavu javne škole.

Tablica 32: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

DISCIPLINARNOST (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva da je on školski predmet koji se brojčano i opisno ocjenjuje (u svojim različitim školsko-pedagoškim elementima).“	Stručnjaci	0	2 12,5%	3 18,8%	8 50%	3 18,8%
	Praktičari	0	2 11,8%	2 11,8%	11 64,7%	2 11,8%
„Disciplinarnost vjeronauka očituje se u postojećem planu i programu koji je verificirala Hrvatska biskupska konferencija i resorno Ministarstvo RH.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	4 25%	5 31,3%	6 37,5%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	13 76,5%	2 11,8%
„Disciplinarnost vjeronauka očituje se u pedagoškim metodama, oblicima i uvjetima pod kojima se održava vjeronaučna nastava u javnoj školi.“	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	7 43,8%	6 37,5%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	12 70,6%	3 17,6%
„Disciplinarnost vjeronauka u školi određuje obrazovna politika (npr.	Stručnjaci	1 6,3%	3 18,8%	10 62,5%	1 6,3%	1 6,3%

obrazovna reforma) i društveni trendovi u Republici Hrvatskoj.“	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	7 41,2%	5 29,4%	1 5,9%
„Disciplinarnost vjeronauka u školi očituje se u tome da kao školski predmet treba biti podložan školskim zakonima i pravilima kao i svaki drugi predmet.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	1 6,3%	10 62,5%	4 25%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	10 58,8%	5 29,4%
„Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva da se u vjeronaučnoj nastavi najvažniji naglasak stavi na stjecanje religijskog i vjerskog znanja.“	Stručnjaci	0	5 31,3%	5 31,3%	5 31,3%	1 6,3%
	Praktičari	1 5,9%	4 23,5%	8 47,1%	3 17,6%	1 5,9%
„Disciplinarnost podrazumijeva vjeronauk kao školsku disciplinu koja, u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i obitelji, ima svoju metodiku rada i specifične ciljeve.“	Stručnjaci	0	0	1 6,3%	10 62,5%	5 31,3%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	8 47,1%	7 41,2%
„Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva strukturirano znanje primjereno znanjima stečenim u drugim školskim predmetima iz drugih znanstvenih područja.“	Stručnjaci	0	0	6 37,5%	3 18,8%	7 43,8%
	Praktičari	0	0	6 35,3%	7 41,2%	4 23,5%
„Disciplinarnost vjeronauka očituje se u tome što on programski sadrži	Stručnjaci	0	3 18,8%	5 31,3%	5 31,3%	3 18,8%

opsežniju kršćansko-obrazovnu komponentu.“	Praktičari	0	0	7 41,2%	8 47,1%	2 11,8%
	Stručnjaci	0	1 6,3%	2 12,5%	8 50%	5 31,3%
„Disciplinarnost vjeronauka očituje se u pravnim i zakonskim pretpostavkama koje su osigurane i ostalim školskim predmetima.“	Praktičari	0	0	1 5,9%	11 64,7%	5 29,4%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

S obzirom na konfesionalnost katoličkog vjeronauka u javnoj školi stručnjaci i praktičari nisu iskazali apsolutnu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) niti za jedan iskaz. Ipak, slažu se (4) i u potpunosti se slažu (5) da se konfesionalnost katoličkog vjeronauka očituje:

- u „*izboru sadržaja poučavanja i načina zapošljavanja vjeroučitelja*“ (M_{stručnjaka}=4,19; SD_{stručnjaka}=1,05 – M_{praktičara}=3,76; SD_{praktičara}=1,15) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 64,7%);
- u „*postavljenim ciljevima koji su katehetske naravi jer vode odgoju u vjeri*“ (M_{stručnjaka}=3,44; SD_{stručnjaka}=1,15 – M_{praktičara}=3,53; SD_{praktičara}=0,72) (ukupno^{stručnjaci} 62,5% i ukupno^{praktičari} 64,7%);
- u „*tome što vjerska zajednica odnosno Crkva ima jedina mjerodavnu ulogu u izradi i/ili odobravanju programa*“ (M_{stručnjaka}=3,88; SD_{stručnjaka}=1,26 – M_{praktičara}=4; SD_{praktičara}=1) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 76,5%);
- u tome „*što je određena religioznom homogenošću roditelja i učenika koji pohađaju vjeronauk te povijesnim i tradicijskim kontekstom koji još uvijek snažno*

obilježava roditelje i učenike“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,82$ – $M_{\text{praktičara}}=3,82$; $SD_{\text{praktičara}}=0,81$) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 70,5%).

Dok se praktičari u visokom postotku suglasnosti slažu (4) i u potpunosti se slažu (5) s iskazom da „*konfesionalnost vjeronauka znači da je osnovna pretpostavka odgoj i obrazovanje djece u njihovoj vlastitoj vjeri i u vjerskoj zajednici kojoj pripadaju*“, kod stručnjaka nije uspostavljena minimalna razina suglasnosti za taj iskaz ($M_{\text{stručnjaka}}=3,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,03$ – $M_{\text{praktičara}}=4,18$; $SD_{\text{praktičara}}=0,88$) (ukupno^{stručnjaci} 56,3% i ukupno^{praktičari} 82,4%). Za ostale iskaze („*očituje se u duhovno molitvenim sadržajima prakticiranim u nastavi vjeronauka i njegovoj upućenosti prema župnoj katehezi*“, „*pretpostavlja da su vjeroučitelji ujedno i katehete, a ne samo učitelji kao i svi drugi u školskom kolektivu*“ i „*pretpostavlja i dozvoljava molitvu na početku svakog nastavnog sata vjeronauka*“) nije postignuta minimalna razina suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju (Tablica 33).

Tablica 33: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

KONFESIONALNOST (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Konfesionalnost se očituje u izboru sadržaja poučavanja i načina zapošljavanja vjeroučitelja.“	Stručnjaci	0	2 12,5%	1 6,3%	5 31,3%	8 50%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	4 23,5%	6 35,3%	5 29,4%
„Konfesionalnost se očituje u duhovno molitvenim sadržajima	Stručnjaci	1 6,3%	2 12,5%	7 43,8%	4 25%	2 12,5%

practiciranim u nastavi vjeronauka i njegovoj upućenosti prema župnoj katehezi.“	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	7 41,2%	4 23,5%	3 17,6%
„Konfesionalnost se očituje u postavljenim ciljevima koji su katehetske naravi jer vode odgoju u vjeri.“	Stručnjaci	1 6,3%	3 18,8%	2 12,5%	8 50%	2 12,5%
	Praktičari	0	2 11,8%	4 23,5%	11 64,7%	0
„Konfesionalnost predmeta pretpostavlja i dozvoljava molitvu na početku svakog nastavnog sata vjeronauka.“	Stručnjaci	0	6 37,5%	1 6,3%	2 12,5%	7 43,8%
	Praktičari	0	5 29,4%	3 17,6%	7 41,2%	2 11,8%
„Konfesionalnost pretpostavlja da su vjeroučitelji ujedno i katehete, a ne samo učitelji kao i svi drugi u školskom kolektivu.“	Stručnjaci	1 6,3%	3 18,8%	5 31,3%	3 18,8%	4 25%
	Praktičari	0	4 23,5%	5 29,4%	6 35,3%	2 11,8%
„Konfesionalnost ovog predmeta vidljiva je u tome što vjerska zajednica odnosno Crkva ima jedina mjerodavnu ulogu u izradi i/ili odobravanju programa.“	Stručnjaci	0	4 25%	1 6,3%	4 25%	7 43,8%
	Praktičari	0	2 11,8%	2 11,8%	7 41,2%	6 35,3%
„Konfesionalnost vjeronauka znači da je osnovna pretpostavka odgoj i obrazovanje djece u njihovoj vlastitoj vjeri i u vjerskoj zajednici kojoj pripadaju.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	6 37,5%	3 18,8%	6 37,5%
	Praktičari	0	1 5,9%	2 11,8%	7 41,2%	7 41,2%

„Konfesionalnost vjeronaučne nastave određena je religioznom homogenošću roditelja i učenika koji pohađaju vjeronauk te povijesnim i tradicijskim kontekstom koji još uvijek snažno obilježava roditelje i učenike.“	Stručnjaci	0	0	5 31,3%	6 37,5%	5 31,3%
	Praktičari	0	1 5,9%	4 23,5%	9 52,9%	3 17,6%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.2.3.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

U 3. krugu istraživanja stručnjaci i praktičari imali su mogućnost procijeniti izdvojene *sastavnice* disciplinarnosti i konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom kontekstu koje su nastale na temelju generiranih ideja iz prethodnog kruga. Na temelju izdvojenih sastavnica konstruirane su dvije pod/skale: Disciplinarnost (sastavnice) i Konfesionalnost (iskazi). Svaka od njih sastoji se od 5 čestica koje su ponuđene sudionicima na daljnju procjenu (potvrdu).

Stručnjaci i praktičari iskazali su visoku razinu suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) sa svim česticama koje opisuju konstrukt disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi:

- „*definirani elementi vrjednovanja (brojčano i opisno) postignuća učenika u nastavi vjeronauka*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,86$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,66$ – $M_{\text{praktičara}}=3,65$; $SD_{\text{praktičara}}=0,93$) (ukupno^{stručnjaci} 71,4% i ukupno^{praktičari} 70,6%);

- „verificirani predmetni kurikulum) od strane mjerodavnih crkvenih i državnih (obrazovnih) tijela u RH“ ($M_{\text{stručnjaci}}=4,14$; $SD_{\text{stručnjaci}}=0,86$ – $M_{\text{praktičari}}=3,82$; $SD_{\text{praktičari}}=0,64$) (ukupno^{stručnjaci} 71,5% i ukupno^{praktičari} 70,6%);
- „primjena pedagoškog standarda RH u metodi, oblicima, organizaciji i uvjetima realizacije vjeronaučne nastave“ ($M_{\text{stručnjaci}}=4,07$; $SD_{\text{stručnjaci}}=0,62$ – $M_{\text{praktičari}}=4$; $SD_{\text{praktičari}}=0,71$) (ukupno^{stručnjaci} 85,7% i ukupno^{praktičari} 88,2%);
- „podložnost predmeta vjeronauka zakonodavnim školskim i pravnim uredbama RH“ ($M_{\text{stručnjaci}}=3,93$; $SD_{\text{stručnjaci}}=0,83$ – $M_{\text{praktičari}}=3,94$; $SD_{\text{praktičari}}=0,83$) (ukupno^{stručnjaci} 78,5% i ukupno^{praktičari} 76,4%);
- „usklađenost temeljnih ciljeva i zadaća vjeronauka odgojno-obrazovnim ciljevima i vrijednostima javne škole u RH“ ($M_{\text{stručnjaci}}=3,86$; $SD_{\text{stručnjaci}}=0,86$ – $M_{\text{praktičari}}=3,94$; $SD_{\text{praktičari}}=0,66$) (ukupno^{stručnjaci} 71,4% i ukupno^{praktičari} 76,4%) (Tablica 34).

Tablica 34: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim sastavnicama (2. krug) disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

DISCIPLINARNOST (sastavnice)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
Definirani elementi vrjednovanja (brojčano i opisno) postignuća učenika u nastavi vjeronauka.	Stručnjaci	0	0	4 28,6%	8 57,1%	2 14,3%
	Praktičari	0	3 17,6%	2 11,8%	10 58,8%	2 11,8%
Verificirani predmetni kurikulum od strane mjerodavnih crkvenih i	Stručnjaci	0	0	4 28,6%	4 28,6%	6 42,9%

državnih (obrazovnih) tijela u RH.	Praktičari	0	0	5 29,4%	10 58,8%	2 11,8%
	Stručnjaci	0	0	2 14,3%	9 64,3%	3 21,4%
Primjena pedagoškog standarda RH u metodi, oblicima, organizaciji i uvjetima realizacije vjeronaučne nastave.	Praktičari	0	1 5,9%	1 5,9%	12 70,6%	3 17,6%
	Stručnjaci	0	1 7,1%	2 14,3%	8 57,1%	3 21,4%
Podložnost predmeta vjeronauka zakonodavnim školskim i pravnim uredbama RH.	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	9 52,9%	4 23,5%
	Stručnjaci	0	1 7,1%	3 21,4%	7 50%	3 21,4%
Usklađenost temeljnih ciljeva i zadaća vjeronauka odgojno-obrazovnim ciljevima i vrijednostima javne škole u RH.	Praktičari	0	0	4 23,5%	10 58,8%	3 17,6%
	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	10 58,8%	3 17,6%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Stručnjaci i praktičari iskazali su visoku razinu suglasnosti u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) gotovo sa svim česticama koje opisuju konstrukt konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u školi:

- „izbor programskog sadržaja u skladu s naukom i tradicijom Katoličke crkve za pojedina obrazovna godišta“ (M_{stručnjaka}=4,5; SD_{stručnjaka}=0,76 – M_{praktičara}=4,29; SD_{praktičara}=0,59) (ukupno^{stručnjaci} 85,7% i ukupno^{praktičari} 94,1%);

- „definiranje specifičnih vjersko-odgojnih ciljeva i zadataka u nastavi vjeronauka“
($M_{\text{stručnjaka}}=4,43$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,65$ – $M_{\text{praktičara}}=4,06$; $SD_{\text{praktičara}}=0,75$) (ukupno^{stručnjaci} 92,9% i ukupno^{praktičari} 76,5%);
- „izbor i zapošljavanje školskih vjeroučitelja za izvođenje nastave vjeronauka u javnoj školi“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,29$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,14$ – $M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,69$) (ukupno^{stručnjaci} 85,7% i ukupno^{praktičari} 88,3%).

Stručnjaci i praktičari djelomično su se složili (3) i složili (4) s još jednom sastavnicom konfesionalnosti ovoga predmeta, a ta je „religiozne/vjerske inicijalne pretpostavke učenika koji izabiru vjeronauk u školi (da dolaze iz katoličkih obitelji, da su sakramentalno članovi Katoličke crkve)“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,29$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,07$ – $M_{\text{praktičara}}=3,06$; $SD_{\text{praktičara}}=1,03$) (ukupno^{stručnjaci} 71,5% i ukupno^{praktičari} 76,5%). S posljednjom česticom na skali „eklezijalno-sakramentalna dimenzija (prihvatanje i rast u vjeri, usmjerenost prema životu crkvene zajednice)“ složilo se (4) i u potpunosti se složilo (5) ukupno 78,5% stručnjaka ($M=3,86$; $SD=0,95$), dok se ukupno 76,5% praktičara djelomično složilo (3) i složilo (4) ($M=3,53$; $SD=0,87$) (Tablica 35).

Tablica 35: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim sastavnicama (2. krug) konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

KONFESIONALNOST (sastavnice)		Subuzorak	1	2	3	4	5
Izbor programskog sadržaja u skladu s naukom i tradicijom Katoličke crkve za pojedina obrazovna godišta.	Stručnjaci	0	0	2	3	9	14,3% 21,4% 64,3%
	Praktičari	0	0	1	10	6	5,9% 58,8% 35,3%

Definiranje specifičnih vjersko-odgojnih ciljeva i zadataka u nastavi vjeronauka.	Stručnjaci	0	0	1 7,1%	6 42,9%	7 50%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	8 47,1%	5 29,4%
Izbor i zapošljavanje školskih vjeroučitelja za izvođenje nastave vjeronauka u javnoj školi.	Stručnjaci	1 7,1%	0	1 7,1%	4 28,6%	8 57,1%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	8 47,1%	7 41,2%
Religiozne/vjerske inicijalne pretpostavke učenika koji izabiru vjeronauk u školi (da dolaze iz katoličkih obitelji, da su sakramentalno članovi Katoličke crkve).	Stručnjaci	1 7,1%	2 14,3%	4 28,6%	6 42,9%	1 7,1%
	Praktičari	2 11,8%	2 11,8%	6 35,3%	7 41,2%	0
Eklezijalno-sakramentalna dimenzija (prihvatanje i rast u vjeri, usmjerenost prema životu crkvene zajednice).	Stručnjaci	0	2 14,3%	1 7,1%	8 57,1%	3 21,4%
	Praktičari	0	2 11,8%	6 35,3%	7 41,2%	2 11,8%
N_{stručnjaka}=14; N_{praktičara}=17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Katolički vjeronauk kao školski predmet ili školska disciplina u javnom odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske određen je kao i svaki drugi školski predmet temeljnim školsko-pedagoškim odrednicama i pravilima u koje ulazi: podložnost zakonodavnim obrazovnim i pravnim uredbama vezanim za odgoj i obrazovanje u

RH, kurikulum(ar)no programiranje (vjeronaučnih) sadržaja i njihovo didaktičko-metodičko oblikovanje, usklađenost temeljnih ciljeva i zadaća (vjeronaučne nastave) odgojno-obrazovnim ciljevima i vrijednostima suvremene javne škole, kriteriji vrjednovanja postignuća u nastavnom procesu. S druge pak strane, katolički vjeronauk kao institucionalni model odgoja u vjeri ima svoje posebnosti u odnosu na druge školske predmete, a koji proizlaze primarno iz njegovog teološko-eklezijalnog identiteta: izbor programskog sadržaja, specifični ciljevi i zadaće (vjeronaučne) nastave, inicijalna konfesionalna opredjeljenost učenika, izbor i način zapošljavanja vjeroučitelja (kadrovsko pitanje). U kontekstu navedenih odrednica treba promatrati i njihov odnos u domeni ovlasti i odlučivanja, na što su ukazale dosadašnje stručne studije (vidi poglavlje 2.2.2.1.), a potvrdilo ovo istraživanje.

4.3. Društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka

4.3.1. Procjena opće percepcije katoličkog vjeronauka u javnoj školi

U kontekstu društveno-kulturnog i vrijednosnog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi prvo je istraživačko pitanje koje se u ovom dijelu istraživanja postavilo bilo: U čemu se očituje opći doprinos katoličkog vjeronauka današnjemu čovjeku i društvu? Cilj je bio ispitati mišljenja suradnika stručnjaka i praktičara, njihova slaganja i moguća neslaganja, o tome koliko se postojeći model katoličkog vjeronauka u javnoj školi temelji na „*univerzalnom odgojnom i kulturnom značenju religiozne činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo*,” što je u osnovi programa katoličkog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi (HBK, 2003: 2). U svrhu pronalaženja odgovora na ovo pitanje konstruirana je pod/skala Opće percepcije vjeronauka koja se sastoji od 17 čestica. Čestice su sastavljene na temelju (najučestalijih) iskaza o katoličkom vjeronauku u općedruštvenoj javnosti. U nastavku teksta donose se

procjene sudionika (frekvencije i postotci) i njihovi pojedinačni iskazi (generirane ideje). Kvalitativni podatci koji su dobiveni u 1. krugu istraživanja dani su na procjenu slaganja u 2. krugu istraživanja. Na temelju generiranih ideja sastavljena je druga pod/skala Percepcije vjeronauka (iskazi) koja se sastoji od 5 čestica. Panel rasprava među sudionicima odvijala se u dva kruga.

4.3.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci su iskazali aspotnutu suglasnost (ukupno 100% iskaza u istom smjeru) u slaganju samo s jednom općom percepcijom, a ta je da katolički vjeronauk „*doprinosi boljitku čovjeka i društva.*“ ($M=4,94$; $SD=0,24$). Praktičari nisu iskazali aspotnutu suglasnost niti s jednom općom percepcijom. Ipak, visoka razina suglasnosti u slaganju (4) i u potpunom slaganju (5) i kod jednih i kod drugih postignuta je u prihvaćanju sljedećih percepcija:

- „*Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.*“ ($M_{\text{praktičara}}=4,18$; $SD_{\text{praktičara}}=1,19$) (ukupno^{praktičari} 82,3%);
- „*Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji škole.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,71$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,59$ – $M_{\text{praktičara}}=4,47$; $SD_{\text{praktičara}}=0,72$) (ukupno^{stručnjaci} 94,1% i ukupno^{praktičari} 88,2%);
- „*Na vjeronauku su prihvaćeni svi učenici neovisno o njihovoj vjerskoj identifikaciji.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,53$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,8$ – $M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,92$) (ukupno^{stručnjaci} 94,1% i ukupno^{praktičari} 82,3%) (Tablica 36).

Dobiveni podatci na prvoj čestici „*vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva*“ koreliraju s onima koji su na istoj čestici dobiveni na uzorku školskih ravnatelja, vjeroučitelja, roditelja i crkvenih službenika 2017. godine (Rukavina Kovačević, 2018^b) u smislu visokog postotka slaganja s navedenom percepcijom (oko 80% i više kod vjeroučitelja, roditelja i crkvenih službenika, a malo manje od 70% kod

ravnateljja). Sličan je omjer suglasnosti u slaganju dobiven i na čestici „*vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji škole*“, s time da je slaganje s navedenim više kod vjeroučitelja i crkvenih službenika negoli kod ostalih.

S druge strane, visoka i srednja (djelomična) suglasnost stručnjaka i praktičara postignuta je i u potpunom neslaganju (1) i neslaganju (2) sa sljedećim općim percepcijama:

- „*Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,25$ – $M_{\text{praktičara}}=2,47$; $SD_{\text{praktičara}}=1,33$) (ukupno^{stručnjaci} 70,6% i ukupno^{praktičari} 64,7%);
- „*Država (državna politika) se preko vjeronauka dodvorava Crkvi.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=1,53$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,8$ – $M_{\text{praktičara}}=2,24$; $SD_{\text{praktičara}}=1,15$) (ukupno^{stručnjaci} 94,1% i ukupno^{praktičari} 70,6%);
- „*Vjeronauk je izgurao vjerski odgoj u Crkvi.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,41$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,21$ – $M_{\text{praktičara}}=2,41$; $SD_{\text{praktičara}}=1,23$) (ukupno^{stručnjaci} 64,7% i ukupno^{praktičari} 64,7%);
- „*Vjeronauk je više u službi Crkve nego u službi učenika.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,83$ – $M_{\text{praktičara}}=2,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,07$) (ukupno^{stručnjaci} 76,4% i ukupno^{praktičari} 64,7%) (Tablica 36).

Dobiveni podatci na čestici „*vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji*“ koreliraju s onima koji su dobiveni na uzorku školskih ravnatelja, vjeroučitelja, roditelja i crkvenih službenika (Rukavina Kovačević, 2018^b). Minimalna razina suglasnosti nije postignuta kod obje skupine sudionika u slaganju ili neslaganju sa sljedećim općim percepcijama:

- „*Vjeronauk je najsigurniji način da se djecu dovede u Crkvu.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,65$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=2,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,33$);

- „Vjeronauk je crkvena pouka u školi.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,24$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,35$ – $M_{\text{praktičara}}=2,88$; $SD_{\text{praktičara}}=1,17$);
- „Vjeronauk je jedino sigurno mjesto gdje Crkva susreće svoje distancirane vjernike.“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=3,18$; $SD_{\text{praktičara}}=1,02$) (Tablica 36).

Relativno niska razina suglasnosti u slaganju postignuta je i među školskim ravnateljima, vjeroučiteljima, roditeljima i crkvenim službenicima (Rukavina Kovačević, 2018^b) na česticama „vjeronauk dovodi učenike bliže Crkvi“ i „vjeronauk je oblik crkvene pouke u školskom prostoru“ (više vidi poglavlje 2.2.1.5.). Na česticama: „da nema vjeronauka u školi bi bilo manje praktičnih vjernika u Hrvatskoj“ i „vjeronauk je jedino sigurno mjesto gdje Crkva susreće svoje distancirane vjernike“ uočena je među skupinama sudionika visoka frekvencija odgovora „ne znam, nisam siguran/na“ (3) (prva čestica: $f_{\text{stručnjaka}}=9$ i $f_{\text{praktičara}}=7$; druga čestica: $f_{\text{stručnjaka}}=6$ i $f_{\text{praktičara}}=6$) (Tablica 36). Interpretirajući ove podatke u širem kontekstu katoličkog vjeronauka u školi, napose njegovih pastoralno-katehetskih učinaka i komplementarnog odnosa s ostalim modelima vjerskog odgoja, o čemu je bilo više riječi u prethodnim poglavljima, može se zaključiti da stručnjaci i praktičari percipiraju ovaj predmet više na temelju njegove društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti u javnom školskom okružju, negoli u kontekstu njegove liturgijsko-sakramentalne dimenzije u smislu dubljeg uvođenja u vjeru. A upravo se u ovom prvom konceptu i očituje njegova najveća odgojno-obrazovna vrijednost i snaga u sustavu javne škole.

Čestice o kojima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju stručnjaka i praktičara jesu: „posredstvom vjeronauka Crkva ostvaruje

neke povlastice u društvu koje inače ne bi mogla ostvariti“, „bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih“, „vjeronauk je predmet na kojemu se javno prakticira vjera“, „djeca i mladi najlakše se zainteresiraju za Boga putem vjeronauka u školi“, „roditelji upisuju svoju djecu na vjeronauk iz tradicijskih razloga“ i „vjeronauk povećava ukupni prosjek ocjena u školi“ (Tablica 36). Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između skupina sudionika postoje statistički značajne razlike u određenim općim percepcijama: „vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva“ ($t = -2,61$; $df=32$; $p < 0,05$), „bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih“ ($t = 2,06$; $df=32$; $p < 0,05$) i „država (državna politika) se preko vjeronauka dodvorava Crkvi“ ($t = 2,08$; $df=32$; $p < 0,05$). Praktičari se u većoj mjeri od stručnjaka slažu s tvrdnjama da „bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,41$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,87$ – $M_{\text{praktičara}}=3,12$; $SD_{\text{praktičara}}=1,11$) (dok se ukupno 70,6% stručnjaka uopće ne slaže (1) i ne slaže se (2) s ovom tvrdnjom, s njom se slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 53% praktičara) te da se „država (državna politika) preko vjeronauka dodvorava Crkvi“. S druge strane, stručnjaci u usporedbi s praktičarima pokazuju veće slaganje s tvrdnjom da „vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva“. Budući da praktičari, posredstvom školskih vjeroučitelja i ravnatelja, više surađuju s roditeljima učenika koji pohađaju školski vjeronauk (posredstvom crkvenih službenika imaju i širi uvid od stručnjaka u prisustvo roditelja i djece u crkvenoj zajednici i u župnoj katehezi), oni upravo iz te perspektive zaključuju da školski vjeronauk velikim dijelom kompenzira i one aspekte vjerskog odgoja koji su (ili bi trebali biti) sadržani u ostalim komplementarnim modelima, župnoj katehezi i kršćanskom odgoju u obitelji. Stoga, katolički vjeronauk procjenjuju temeljnim čimbenikom u vjersko-odgojnoj

socijalizaciji učenika, što je na tragu već prethodno navedenog istraživanja (Rukavina Kovačević, 2018^{a,b}).

Tablica 36: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s općim percepcijama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

OPĆE PERCEPCIJE VJERONAUKA		Subuzorak	1	2	3	4	5
Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.	Stručnjaci	0	0	0	1	16	
	Praktičari	1	1	1	5	9	
Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji škole.	Stručnjaci	0	0	1	3	13	
	Praktičari	0	0	2	5	10	
Na vjeronauku su prihvaćeni svi učenici neovisno o njihovoj vjerskoj identifikaciji.	Stručnjaci	0	1	0	5	11	
	Praktičari	0	1	2	5	9	
Posredstvom vjeronauka Crkva ostvaruje neke povlastice u društvu koje inače ne bi mogla ostvariti.	Stručnjaci	3	7	2	3	2	
	Praktičari	3	5	0	7	2	
Vjeronauk je najsigurniji način da se djeca dovedu u Crkvu.	Stručnjaci	1	8	4	4	0	

	Praktičari	4 23,5%	6 35,3%	3 17,6%	2 11,8%	2 11,8%
Vjeronauk je crkvena pouka u školi.	Stručnjaci	3 17,6%	2 11,8%	2 11,8%	8 47,1%	2 11,8%
	Praktičari	2 11,8%	5 29,4%	4 23,5%	5 29,4%	1 5,9%
Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.	Stručnjaci	8 47,1%	4 23,5%	1 5,9%	4 23,5%	0
	Praktičari	4 23,5%	7 41,2%	2 11,8%	2 11,8%	2 11,8%
Bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih.	Stručnjaci	1 5,9%	11 64,7%	2 11,8%	3 17,6%	0
	Praktičari	0	8 47,1%	0	8 47,1%	1 5,9%
Vjeronauk je predmet na kojemu se javno prakticira vjera.	Stručnjaci	2 11,8%	2 11,8%	5 29,4%	8 47,1%	0
	Praktičari	0	10 58,8%	5 29,4%	1 5,9%	1 5,9%
Djeca i mladi najlakše se zainteresiraju za Boga putem vjeronauka u školi.	Stručnjaci	0	4 23,5%	2 11,8%	10 58,8%	1 5,9%
	Praktičari	0	3 17,6%	5 29,4%	7 41,2%	2 11,8%
Država (državna politika) se preko vjeronauka dodvorava Crkvi.	Stručnjaci	10 58,8%	6 35,3%	0	1 5,9%	0

	Praktičari	5 29,4%	7 41,2%	1 5,9%	4 23,5%	0
Da nema vjeronauka u školi, bilo bi manje praktičnih vjernika u Hrvatskoj.	Stručnjaci	0	6 35,3%	9 52,9%	2 11,8%	0
	Praktičari	2 11,8%	5 29,4%	7 41,2%	3 17,6%	0
Roditelji upisuju svoju djecu na vjeronauk iz tradicijskih razloga.	Stručnjaci	0	3 17,6%	3 17,6%	9 52,9%	2 11,8%
	Praktičari	0	3 17,6%	1 5,9%	8 47,1%	5 29,4%
Vjeronauk povećava ukupni prosjek ocjena u školi.	Stručnjaci	0	1 5,9%	4 23,5%	9 52,9%	3 17,6%
	Praktičari	0	3 17,6%	1 5,9%	11 64,7%	2 11,8%
Vjeronauk je izgurao vjerski odgoj u Crkvi.	Stručnjaci	3 17,6%	8 47,1%	3 17,6%	2 11,8%	1 5,9%
	Praktičari	4 23,5%	7 41,2%	2 11,8%	3 17,6%	1 5,9%
Vjeronauk je jedino sigurno mjesto gdje Crkva susreće svoje distancirane vjernike.	Stručnjaci	0	7 41,2%	6 35,3%	3 17,6%	1 5,9%
	Praktičari	0	5 29,4%	6 35,3%	4 23,5%	2 11,8%
Vjeronauk je više u službi Crkve nego u službi učenika.	Stručnjaci	4 23,5%	9 52,9%	3 17,6%	1 5,9%	0

	Praktičari	2 11,8%	9 52,9%	1 5,9%	5 29,4%	0
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-ne znam, nisam siguran/na, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.3.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku u 2. krugu istraživanja procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „Ako držite da u prethodnom pitanju nije navedena neka percepcija vjeronauka u školi koja doprinosi njegovoj društveno-kulturnoj i vrijednosnoj ulozi u društvu, a važno ju je ovdje navesti, molim Vas da ju iznesete.“ Kvalitativni podatci tematski su sintetizirani u statističke iskaze koji su potom ponuđeni sudionicima istraživanja na daljnju procjenu.

Stručnjaci i praktičari iskazali su suglasnost u potpunom neslaganju (1) i neslaganju (2) sa sljedećim iskazima: „vjeronauk predstavlja izvor diskriminacije, osobito u osnovnoj školi s obzirom na učenike koji ga ne pohađaju“ ($M_{\text{stručnjaka}}=1,38$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,62$ – $M_{\text{praktičara}}=1,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,8$) (ukupno^{stručnjaci} 93,8% i ukupno^{praktičari} 94,1%) i „vjeronauk u školi razdvaja učenike prema konfesionalnom opredjeljenju“ ($M_{\text{stručnjaka}}=1,62$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,89$ – $M_{\text{praktičara}}=2,35$; $SD_{\text{praktičara}}=1,12$) (ukupno^{stručnjaci} 87,6% i ukupno^{praktičari} 52,9%). Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između skupina sudionika postoje statistički značajne razlike upravo s obzirom na ovaj posljednji iskaz ($t= 2,07$; $df=31$; $p<0,05$). Naime, praktičari se u većoj mjeri od stručnjaka ipak slažu s ovom tvrdnjom. Iako su obje skupine sudionika istraživanja u većini suglasne u načelnom odbacivanju ovog iskaza,

dobiveni podatak o razlici između subuzoraka upućuje na zaključak da praktičarima, nažalost, nisu strana ona iskustva koja se događaju u školskom kontekstu kada se ovaj predmet počne percipirati (samo) iz uskokonfesionalne perspektive i kada ga se neopravdano sadržajno ili vrijednosno reducira, o čemu je više bilo riječi u teorijskom okviru (vidi poglavlje 2.2.3.). Da „vjeronauk doprinosi formiranju aktivnih i kritičkih građana društva“ slaže se (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 93,8% stručnjaka i (tek) 58,8% praktičara ($M_{\text{stručnjaka}}=4,13$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,5$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,9$). Ako je suditi prema dobivenim podacima na subuzorku praktičara, očito je da još uvijek u školsko-vjeronaučnoj praksi nije dovoljno iskorišten korelacijski potencijal koji postoji između ovoga predmeta i primjerice građanskog odgoja i obrazovanja (vidi bilješka 55). Za iskaz „vjeronauk tematski zalazi u područja o kojima se općenito ne govori u Crkvi niti u obiteljima“ nije postignut minimum potrebne suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju kod obje skupine sudionika ($M_{\text{stručnjaka}}=2,69$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,01$ – $M_{\text{praktičara}}=2,71$; $SD_{\text{praktičara}}=0,92$), kao niti za iskaz da „vjeronauk uglavnom predstavlja odgojni i vrijednosni sadržaj koji 'dobro dođe' uz ostale odgojno-obrazovne sadržaje“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,38$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,96$ – $M_{\text{praktičara}}=3,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,01$) (Tablica 37).

Tablica 37: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima o općim percepcijama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

PERCEPCIJE VJERONAUKA (iskazi)	Subuzorak	Subuzorak				
		1	2	3	4	5
„Vjeronauk tematski zalazi u područja o kojima se općenito ne	Stručnjaci	3 18,8%	2 12,5%	8 50%	3 18,8%	0

govori u Crkvi niti u obiteljima.“	Praktičari	1 5,9%	6 35,3%	8 47,1%	1 5,9%	1 5,9%
„Vjeronauk doprinosi formiranju aktivnih i kritičkih građana društva.“	Stručnjaci	0	0	1 6,3%	12 75%	3 18,8 %
	Praktičari	0	1 5,9%	6 35,3%	6 35,3%	4 23,5 %
„Vjeronauk predstavlja izvor diskriminacije, osobito u osnovnoj školi s obzirom na učenike koji ga ne pohađaju.“	Stručnjaci	11 68,8%	4 25%	1 6,3%	0	0
	Praktičari	10 58,8%	6 35,3%	0	1 5,9%	0
„Vjeronauk u školi razdvaja učenike prema konfesionalnom opredjeljenju.“	Stručnjaci	9 56,3%	5 31,3%	1 6,3%	1 6,3%	0
	Praktičari	5 29,4%	4 23,5%	5 29,4%	3 17,6%	0
„Vjeronauk uglavnom predstavlja odgojni i vrijednosni sadržaj koji 'dobro dođe' uz ostale odgojno- obrazovne sadržaje.“	Stručnjaci	0	2 12,5%	9 56,3%	2 12,5%	3 18,8 %
	Praktičari	0	3 17,6%	5 29,4%	6 35,3%	3 17,6 %
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-ne znam, nisam siguran/na, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Prema dobivenim rezultatima stručnjaci i praktičari procjenjuju da katolički vjeronauk u javnoj školi ima svoju općedruštvenu važnost u Republici Hrvatskoj. On svojim sadržajima značajno doprinosi općem boljitku čovjeka i društva. Na vrijednosnom planu doprinosi formiranju aktivnih i kritičkih građana u društvu, što je jedan od odgojnih prioriteta suvremene pluralne škole, a s druge strane, omogućava svakom učeniku proširivanje njegovih religioznih vidika neovisno o konfesionalnoj identifikaciji. No, prostora za poboljšanje svakako ima, napose u domeni osposobljavanja učenika za aktivno sudjelovanje u životu svoje zajednice na užem i širem društvenom planu. Općedruštveni doprinos ovoga predmeta, prema mišljenju stručnjaka i praktičara, nikako nije motiviran pravno-političkim interesima bilo koje strane, Republike Hrvatske ili Katoličke crkve. Utječe li i koliko katolički vjeronauk na povećanje religioznosti u društvu, među sudionicima istraživanja nije postignut konsenzus, ali je istaknuta njegova nezamjenljiva uloga i važnost u vjersko-odgojnoj socijalizaciji djece i mladih. Ipak, neka su ranija istraživanja pokazala da postoji statistički značajna povezanost između postojanja katoličkog vjeronauka u hrvatskom školskom sustavu i religiozne identifikacije građana u ovom društvu (Zrinščak, 2001; Marinović Jerolimov, 2005; Hoblaj, Lončarić-Jelavić, Razum, 2005).

4.3.2. Vrijednosne odrednice katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Sljedeće istraživačko pitanje u kontekstu društveno-kulturnog i vrijednosnog identiteta katoličkog vjeronauka koje se u ovom dijelu istraživanja postavilo, bilo je: Koje su vrijednosne odrednice i koja je odgojna zadaća katoličkog vjeronauka u javnoj školi? U svrhu pronalaženja odgovora na ovo pitanje konstruirana je pod/skala Vrijednosne odrednice koja se sastoji od 13 čestica temeljenih teorijski na religijskopedagoškoj literaturi, obrazovnim dokumentima i verificiranim programima za katolički

vjeronauk te empirijski na rezultatima recentnog istraživanja o vrijednosnim aspektima u udžbenicima za katolički vjeronauk (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017). U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka (frekvencije i postotci) i iskazi sudionika (generirane ideje). Kvalitativni podatci koji su dobiveni u 1. krugu istraživanja dani su na procjenu suglasnosti u 2. krugu istraživanja. Iskazi su objedinjeni kao generirane ideje. Na temelju generiranih ideja sastavljena je druga pod/skala Vrijednosne odrednice (iskazi) koja se sastoji od 3 čestice. Panel rasprava između sudionika odvijala se u tri kruga.

4.3.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci su u visokoj razini suglasnosti iskazali svoje slaganje s određenim vrijednosnim odrednicama za koje drže da su zastupljene (4) i u potpunosti zastupljene (5) u programu katoličkog vjeronauka:

- „*religijski/vjerski identitet*“ – poticanje razvoja religijskog/vjerskog identiteta učenika na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini (M=4,65; SD=0,49) (ukupno 100%),
- „*odgovornost*“ – poštivanje ljudskih prava, razvoj ekološke svijesti, poticanje dosljednosti, istinoljubivosti, etike poslovanja, dostojanstva rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu (M=4,41; SD=0,62) (ukupno 94,2%),
- „*nacionalni identitet*“ – senzibilitet za domoljublje, rodoljublje, nacionalnu povijest i kulturu (M=4,29; SD=0,59) (ukupno 94,1%),

- „*dostojanstvo osobe*“ – svijest o nepovrjedljivosti i svetosti ljudskog života od začeca do prirodne smrti, promicanje dostojanstva ljudske spolnosti, bračnog i obiteljskog života (M=4,65; SD=0,61) (ukupno 94,1%),
- „*solidarnost*“ – kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, razvoj volontarijata kod učenika (M=4,47; SD=0,62) (ukupno 94,1%),
- „*osobni identitet*“ – kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala učenika (M=4,24; SD=0,75) (ukupno 82,4%),
- „*sloboda*“ – odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja (M=4,35; SD=0,79) (ukupno 82,3%),
- „*duhovnost*“ – njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti (M=4,06; SD=0,83) (ukupno 82,3%),
- „*kulturni identitet*“ – proučavanje kulturnog značenja religijskih činjenica, europske i svjetske kulturne baštine (M=4,06; SD=0,75) (ukupno 88,2%).

Visoka razina suglasnosti (ukupno 82,3%) sudionika praktičara za vrijednosne odrednice za koje drže da su zastupljene (4) i u potpunosti zastupljene (5) u programu katoličkog vjeronauka postignuta je samo za „*religijski/vjerski identitet*“ – poticanje razvoja vjerskog identiteta učenika na informativno - spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini (M=4,06; SD=0,66). Nešto niža razina suglasnosti iskazana je u slaganju s nekim vrijednosnim odrednicama koje su, prema njihovu mišljenju, donekle zastupljene (3) i zastupljene (4) u programu katoličkog vjeronauka:

- „*nacionalni identitet*“ – senzibilitet za domoljublje, rodoljublje, nacionalnu povijest i kulturu (M=3,59; SD=0,51) (ukupno 100%),
- „*solidarnost*“ – kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, razvoj volontarijata kod učenika (M=3,65; SD=0,79) (ukupno 82,3%),

- „*osobni identitet*“ – kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala učenika (M=3,82; SD=0,64) (ukupno 88,2%),
- „*odgovornost*“ – poštivanje ljudskih prava, razvoj ekološke svijesti, poticanje dosljednosti, istinoljubivosti, etike poslovanja, dostojanstva rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu (M=3,76; SD=0,66) (ukupno 88,2%),
- „*međuvjerska, ekumenska otvorenost*“ – promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju (M=3,65; SD=0,7) (ukupno 88,2%),
- „*međureligijski dijalog*“ – upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti (M=3,71; SD=0,69) (ukupno 88,2%),
- „*društveni dijalog*“ – odgoj za mir i miran suživot (M=3,88; SD=0,6) (ukupno 88,2%),
- „*duhovnost*“ – njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti (M=3,35; SD=0,86) (ukupno 76,5%),
- „*kulturni identitet*“ – proučavanje kulturnog značenja religijskih činjenica, europske i svjetske kulturne baštine (M=3,29; SD=0,99) (ukupno 64,7%).

Jedina čestica na kojoj među stručnjacima i praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni stupnja zastupljenosti jest „*interkulturalni dijalog*“ – odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno ($M_{\text{stručnjaka}}=3,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,11$ – $M_{\text{praktičara}}=3,29$; $SD_{\text{praktičara}}=1,26$) (ukupno 58,8% stručnjaka i 58,9% praktičara drži da je ova vrijednosna odrednica zastupljena (4) i u potpunosti zastupljena (5)) (za potpune rezultate na pod/skali vidi Tablica 38). Dobiveni rezultati na ovoj čestici koreliraju s onima koji su dobiveni analizom vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta prema kojima je utvrđeno da je upravo navedena vrijednosna odrednica

najmanje zastupljena u vjeronaučnim sadržajima (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017).

Na temelju provedenih t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da između stručnjaka i praktičara postoje statistički značajne razlike u procjenama zastupljenosti određenih vrijednosnih odrednica: „*religijskog, odnosno vjerskog identiteta*“ (t= -2,95; df=32; p<0,01), „*nacionalnog identiteta*“ (t= -3,75; df=32; p<0,01), „*kulturnog identiteta*“ (t= -2,55; df=32; p<0,05), „*međuvjerske, ekumenske otvorenosti*“ (t= -2,23; df=32; p<0,01), „*dostojanstva osobe*“ (t= -2,24; df=32; p<0,05), „*solidarnosti*“ (t= -3,38; df=32; p<0,01) i „*duhovnosti*“ (t= -2,44; df=32; p<0,05). Stručnjaci procjenjuju zastupljenost navedenih vrijednosnih odrednica višom od praktičara. Mogući razlog ovoj razlici u procjeni zastupljenosti proizlazi iz činjenice što stručnjaci u svojim procjenama primarno polaze od teorijskih i kurikul(ar)nih postavki katoličkog vjeronauka prema kojima ovaj predmet ima svoju društveno-kulturnu i vrijednosnu opravdanost i zadaću u odgojno-obrazovnom sustavu, dok praktičari, uz navedeno, polaze i od konkretnih odgojnih ishoda ovoga predmeta na učenike u njihovoj školskoj, obiteljskoj, crkvenoj i društvenoj sredini koji nisu uvijek na razini predviđenog i očekivanog.

Tablica 38: Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju zastupljenosti vrijednosnih odrednica u katoličkom vjeronauku u školi (frekvencije i postotci).

VRIJEDNOSNE ODREDNICE	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
<i>Osobni identitet</i> (kritičko prosuđivanje vlastitog života,	Stručnjaci	0	0	3	7	7
				17,6%	41,2%	41,2%

poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala)	Praktičari	0	0	5 29,4%	10 58,8%	2 11,8%
<i>Religijski, odnosno vjerski identitet</i> (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini)	Stručnjaci	0	0	0 35,3%	6 64,7%	11
	Praktičari	0	0	3 17,6%	10 58,8%	4 23,5%
<i>Nacionalni identitet</i> (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
	Praktičari	0	0	7 41,2%	10 58,8%	0
<i>Kulturni identitet</i> (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština)	Stručnjaci	1 5,9%	0	1 5,9%	11 64,7%	4 23,5%
	Praktičari	5 29,4%	0	3 17,6%	8 47,1%	1 5,9%
<i>Odgovornost</i> (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	8 47,1%	8 47,1%
	Praktičari	1 5,9%	0	3 17,6%	12 70,6%	1 5,9%
<i>Sloboda</i> (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja)	Stručnjaci	0	0	3 17,6%	5 29,4%	9 52,9%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	11 64,7%	2 11,8%

<i>Međuvjerska, ekumenska otvorenost</i> (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju)	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	5 29,4%	8 47,1%
	Praktičari	1 5,9%	0	5 29,4%	10 58,8%	1 5,9%
<i>Međureligijski dijalog</i> (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti)	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	6 35,3%	7 41,2%
	Praktičari	1 5,9%	0	4 23,5%	11 64,7%	1 5,9%
<i>Interkulturalni dijalog</i> (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno)	Stručnjaci	2 11,8%	0	5 29,4%	3 17,6%	7 41,2%
	Praktičari	2 11,8%	3 17,6%	2 11,8%	8 47,1%	2 11,8%
<i>Društveni dijalog</i> (odgoj za mir i miran suživot)	Stručnjaci	1 5,9%	0	5 29,4%	4 23,5%	7 41,2%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	11 64,7%	2 11,8%
<i>Dostojanstvo osobe</i> (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeca do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	4 23,5%	12 70,6%
	Praktičari	1 5,9%	0	3 17,6%	7 41,2%	6 35,3%
<i>Solidarnost</i> (kršćanska zauzetost za obespravljene)	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%

i potrebite, volontarijat)	Praktičari	2 11,8%	0	3 17,6%	11 64,7%	1 5,9%
	Stručnjaci	1 5,9%	0	2 11,8%	9 52,9%	5 29,4%
Duhovnost (njegovanje osobnog duhovno- molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti)	Praktičari	3 17,6%	0	6 35,3%	7 41,2%	1 5,9%
	Stručnjaci	1 5,9%	0	2 11,8%	9 52,9%	5 29,4%
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17						

1-nije zastupljeno, 2-najmanje/najslabije zastupljeno, 3-donekle zastupljeno, 4-zastupljeno, 5-u potpunosti zastupljeno

4.3.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Ako u prethodnom pitanju nisu navedene vrijednosne odrednice za koje Vi osobno držite da su zastupljene u programu katoličkog vjeronauka, molim Vas da ih ovdje navedete.*“

Dobiveni kvalitativni podatci generirani su kao statistički iskazi koji su dani sudionicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja.

Stručnjaci i praktičari nisu postigli minimalnu razinu suglasnosti u slaganju odnosno neslaganju s prvim iskazom: „*Vjeronauk nedovoljno odgaja djecu i mlade za vrijednosti koje bi trebali usvojiti kao svoje životne principe.*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,75$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=2,65$; $SD_{\text{praktičara}}=0,79$). Minimalna razina suglasnosti stručnjaka nije postignuta niti za drugi iskaz, a taj je da „*u trenutno važećem planu i programu vjeronauka sve su vrijednosne odrednice formalno zastupljene, ali u konkretnoj vjeronaučnoj praksi nisu sve jednako zastupljene niti se djeca odgajaju za sve programom 'propisane' vrijednosti (npr. za prihvaćanje i poštivanje različitosti,*

kritičko mišljenje)“. Ipak, s tim se iskazom djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 64,7% praktičara ($M_{\text{stručnjaka}}=3,31$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,14$ – $M_{\text{praktičara}}=3,12$; $SD_{\text{praktičara}}=1,05$). Ovaj se podatak može povezati s prethodno dobivenim u 1. krugu istraživanja prema kojemu upravo praktičari pokazuju nižu razinu slaganja u procjeni zastupljenosti određenih vrijednosnih odrednica u programu katoličkog vjeronauka. Očito je da praktičari zastupaju stav prema kojemu katolički vjeronauk treba biti još više vrijednosno usmjeren u smislu cjelovitog osposobljavanja učenika za život u globalnom pluralnom svijetu i društvu. Razlike u procjeni između subuzoraka vidljive su i u odnosu na sljedeći iskaz: „*Vjeronauk je programski vrijednosno usmjeren i u njemu su zastupljene sve vrijednosne odrednice koje nalaže Nacionalni okvirni kurikulum.*“ S tim se iskazom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 68,8% stručnjaka, a donekle se slaže (3) i slaže (4) ukupno 76,4% praktičara ($M_{\text{stručnjaka}}=3,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,09$ – $M_{\text{praktičara}}=3,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,99$) (Tablica 39).

Tablica 39: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

VRIJEDNOSNE ODREDNICE (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Vjeronauk nedovoljno odgaja djecu i mlade za vrijednosti koje bi trebali usvojiti kao svoje životne principe.“	Stručnjaci	1 6,3%	6 37,5%	5 31,3%	4 25%	0
	Praktičari	1 5,9%	6 35,3%	8 47,1%	2 11,8%	0
„U trenutno važećem planu i programu vjeronauka sve su	Stručnjaci	0	5 31,3%	4 25%	4 25%	3 18,8%

vrijednosne odrednice formalno zastupljene, ali u konkretnoj vjeronaučnoj praksi nisu sve jednako zastupljene niti se djeca odgajaju za sve programom 'propisane' vrijednosti (npr. za prihvaćanje i poštivanje različitosti, kritičko mišljenje).“	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	8 47,1%	3 17,6%	2 11,8%
	Stručnjaci	1 6,3%	0	4 25%	6 37,5%	5 31,3%
„Vjeronauk je programski vrijednosno usmjeren i u njemu su zastupljene sve vrijednosne odrednice koje nalaže Nacionalni okvirni kurikulum.“	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	9 52,9%	4 23,5%	2 11,8%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

4.3.2.3. Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (2.) kruga istraživanja koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Ako imate potrebu dodatnog komentara na navedene iskaze (iz prethodnog kruga istraživanja) ili želite iznijeti svoje dodatno mišljenje o vrijednosnim odrednicama vjeronauka u školi u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete*“. U tu svrhu konstruirana je nova pod/skala Vrijednosne odrednice (iskazi) – 2. krug koja se sastoji od 4 čestice koje su dane sudionicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja (Tablica 40).

Stručnjaci su se složili sa sljedeća dva iskaza: „*Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikultur(al)nom svijetu nerijetko u praksi znači ili relativizaciju svake pojedine religije ili sinkretizam. O tome je potrebno voditi računa kada je riječ o vjeronauku i njegovim vrijednosnim odrednicama u budućnosti.*“ (ukupno 85,7% djelomično se slaže (3) i slaže (4), $M=3,36$; $SD=0,75$) i „*Pomoći učenicima da upoznaju i prihvate sadržaj katoličke vjere i nauk Katoličke crkve (formiranje njihovog vjerskog identiteta) mora ostati prioritet u vjeronaučnoj nastavi u budućnosti.*“ (ukupno 71,4% slaže se (4) i u potpunosti se slaže (5), $M=4$; $SD=0,96$). Praktičari su se složili sa sljedeća dva iskaza: „*Upoznavanje religijske različitosti u svijetu kao vrijednosna odrednica u programu vjeronauka u školi već je sasvim dovoljno zastupljena tako da nije potrebno očekivati njezinu snažniju izraženost u budućnosti.*“ (ukupno 76,6% djelomično se slaže (3) i slaže (4), $M=3,53$; $SD=1,01$) i „*Osposobljavanje učenika za angažirano i kritičko djelovanje u društvu kao vrijednost u nastavi vjeronauka u potpunosti ovisi o vjeroučitelju, a ne o programu i vjeronaučnim udžbenicima ili nekim budućim trendovima.*“ (ukupno 64,7% djelomično se slaže (3) i slaže (4), $M=3,35$; $SD=1,12$).

Tablica 40: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (2. krug) o vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

VRIJEDNOSNE ODREDNICE (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Upoznavanje religijske različitosti u svijetu kao vrijednosna odrednica	Stručnjaci	0	4 28,6%	4 28,6%	4 28,6%	2 14,3%

u programu vjeronauka u školi već je sasvim dovoljno zastupljena tako da nije potrebno očekivati njezinu snažniju izraženost u budućnosti.“	Praktičari	1 5,9%	0	8 47,1%	5 29,45	3 17,6%
„Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikultur(al)nom svijetu nerijetko u praksi znači ili relativizaciju svake pojedine religije ili sinkretizam. O tome je potrebno voditi računa kada je riječ o vjeronauku i njegovim vrijednosnim odrednicama u budućnosti.“	Stručnjaci	0	2 14,3%	5 35,7%	7 50%	0
	Praktičari	3 17,6%	1 5,9%	4 23,5%	6 35,3%	3 17,6%
„Osposobljavanje učenika za angažirano i kritičko djelovanje u društvu kao vrijednost u nastavi vjeronauka u potpunosti ovisi o vjeroučitelju, a ne o programu i vjeronaučnim udžbenicima ili nekim budućim trendovima.“	Stručnjaci	2 14,3%	4 28,6%	4 28,6%	3 21,4%	1 7,1%
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	7 41,2%	4 23,5%	3 17,6%
„Pomoći učenicima da upoznaju i prihvate sadržaj katoličke vjere i	Stručnjaci	0	1 7,1%	3 21,4%	5 35,7%	5 35,7%

nauk Katoličke crkve (formiranje njihovog vjerskog identiteta) mora ostati prioritet u vjeronaučnoj nastavi u budućnosti.“	Praktičari	0	4	3	8	2
			23,5%	17,6%	47,1%	11,8%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Prema dobivenim rezultatima u ovom dijelu istraživanja stručnjaci i praktičari suglasni su da katolički vjeronauk u vrijednosnom smislu najviše promiče razvoj religijskog odnosno vjerskog identiteta učenika što se drži vrijednosnim prioritetom, a uvelike je opravdano i njegovom konfesionalnom dimenzijom. Svojim programskim odrednicama katolički vjeronauk promiče kod učenika i ostale odgojno-obrazovne vrijednosti koje su određene obrazovnim dokumentima, napose NOK-om (2011) i verificiranim programima za katolički vjeronauk. Međutim, uočeno je da stručnjaci procjenjuju zastupljenost nekih vrijednosnih odrednica u katoličkom vjeronauku višom od praktičara. Riječ je o razvoju religijskog/vjerskog, nacionalnog i kulturnog identiteta, međuvjerskoj/ekumenskoj otvorenosti, dostojanstvu osobe, solidarnosti i duhovnosti kod učenika. Mogući razlog tomu je što stručnjaci u svojim procjenama primarno polaze od teorijskih i kurikul(ar)nih postavki katoličkog vjeronauka, dok praktičari, uz navedeno, polaze i od konkretnih odgojno-vrijednosnih ishoda ovoga predmeta na učenike u njihovoj školskoj, obiteljskoj, crkvenoj i društvenoj sredini koji nisu uvijek na razini predviđenog i očekivanog. U vrijednosnom korpusu katoličkog vjeronauka uočeno je da vrijednost interkulturalnog dijaloga, odgoja za različitost još uvijek nije dovoljno zastupljena u programu ovoga predmeta, na što su upozorili i recentni rezultati analize vjeronaučnih udžbenika (Rukavina Kovačević, Mrnjauš,

2017). Ipak, rezultati istraživanja na ovoj varijabli pokazali su da se odgojna zadaća katoličkog vjeronauka u javnoj školi uvelike očituje u promociji temeljnih općeljudskih i kršćanskih vrijednosti koje pomažu učeniku u formiranju njegova identiteta u konfesionalnom, nacionalnom, tradicijskom kontekstu i u njegovu osposobljavanju za život u suvremenom globalnom svijetu različitosti.

4.4. Perspektive razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti

4.4.1. Procjena važnosti pojedinih ciljeva katoličkog vjeronauka

U kontekstu proučavanja perspektiva razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina), prvo je istraživačko pitanje koje se u ovom istraživanju postavilo: Koje su perspektive razvoja konfesionalnog modela katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti s obzirom na ciljeve, programske i vrijednosne odrednice? U ovom poglavlju donose se rezultati istraživanja s obzirom na prvi aspekt istraživanja – ciljeve katoličkog vjeronauka u budućnosti. U svrhu pronalaženja odgovora uzete su čestice iz već postojeće pod/skale Ciljevi katoličkog vjeronauka i konstruirana je nova pod/skala Ciljevi vjeronauka u budućnosti (u 1. krugu istraživanja) (13 od 15 čestica) i pod/skale Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (jače)/(slabije)/(jednako) (u 2. i 3. krugu istraživanja). U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim ciljevima katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci) u tri kruga istraživanja. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 3 (u rasponu „jače izraženo“ – „slabije izraženo“ – „jednako izraženo“ i „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“). U 2. krugu istraživanja proveden je hi-kvadrat test da bi se utvrdilo postoji li povezanost između subuzoraka i njihovih procjena promjene izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti.

4.4.1.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari suglasni su u procjeni izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti na sljedeći način:

- ciljevi koji će biti jednako izraženi u budućnosti: „*prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi*“ (ukupno^{stručnjaka}=52,9% i ukupno^{praktičara}=64,7%), „*prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda*“ (ukupno^{stručnjaka}=70,6% i ukupno^{praktičara}=58,8%) i „*stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini*“ (ukupno^{stručnjaka}=76,5% i ukupno^{praktičara}=70,6%);
- ciljevi koji će biti jače izraženi u budućnosti: „*upoznavanje religijske različitosti u svijetu*“ (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=76,5%), „*formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti*“ (ukupno^{stručnjaka}=70,6% i ukupno^{praktičara}=70,6%), „*upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima*“ (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=70,6%), „*stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu*“ (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=70,6%), i „*osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu*“ (ukupno^{stručnjaka}=70,6% i ukupno^{praktičara}=64,7%);
- cilj koji će biti slabije izražen u budućnosti je „*priprava za sakramente kršćanske inicijacije*“ (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=58,8%) (Tablica 41).

S obzirom na ostale ciljeve stručnjaci i praktičari iskazali su različite procjene. Dok stručnjaci u većini (76,5%) procjenjuju da će „*formiranje praktičnih vjernika*“ biti jednako izraženo u budućnosti, među praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti. Slična je situacija i u procjeni izraženosti cilja „*humanizacija društva i*

pojedince“. Dok 64,7% stručnjaka procjenjuje da će ovaj cilj biti jače izražen u budućnosti, među praktičarima nije postignuta potrebna minimalna razina suglasnosti. U procjeni izraženosti cilja da vjeronauk bude „osnova za župnu katehezu“ 52,9% stručnjaka procjenjuje da će taj cilj biti jednako izražen u budućnosti, dok 70,6% praktičara drži da će on biti slabije izražen. U procjeni izraženosti cilja „učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj)“ također su uočene razlike u procjenama među skupinama sudionika. Ukupno 70,6% praktičara procjenjuje da će ovaj cilj biti jednako izražen u budućnosti, dok kod stručnjaka nije postignuta potrebna minimalna razina suglasnosti (Tablica 41). Uočava se da su najveća razilaženja u procjenama stručnjaka i praktičara iskazana prema ciljevima koji se odnose na katehetsku (liturgijsko-sakramentalnu) dimenziju katoličkog vjeronauka (u ovom radu uvjetno grupirani u 2. skupinu ciljeva, više bilješka 47).

Tablica 41: Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti (frekvencije i postotci).

CILJEVI VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI	Subuzorak	Jače	Slabije	Jednako
Prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.	Stručnjaci	7 (41,2%)	1 (5,9%)	9 (52,9%)
	Praktičari	3 (17,6%)	3 (17,6%)	11 (64,7%)
Upoznavanje religijske različitosti u svijetu.	Stručnjaci	11 (64,7%)	0	6 (35,3%)
	Praktičari	13 (76,5%)	0	4 (23,5%)

Priprava za sakramente kršćanske inicijacije.	Stručnjaci	2 (11,8%)	11 (64,7%)	4 (23,5%)
	Praktičari	1 (5,9%)	10 (58,8%)	6 (35,3%)
Formiranje praktičnih vjernika.	Stručnjaci	2 (11,8%)	2 (11,8%)	13 (76,5%)
	Praktičari	2 (11,8%)	8 (47,1%)	7 (41,2%)
Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	Stručnjaci	5 (29,4%)	0	12 (70,6%)
	Praktičari	2 (11,8%)	5 (29,4%)	10 (58,8%)
Humanizacija društva i pojedinca.	Stručnjaci	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
	Praktičari	8 (47,1%)	1 (5,9%)	8 (47,1%)
Formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti.	Stručnjaci	12 (70,6%)	0	5 (29,4%)
	Praktičari	12 (70,6%)	0	5 (29,4%)
Upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	Stručnjaci	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
	Praktičari	12 (70,6%)	1 (5,9%)	4 (23,5%)
Osnova za župnu katehezu.	Stručnjaci	2 (11,8%)	6 (35,3%)	9 (52,9%)
	Praktičari	0	12 (70,6%)	5 (29,4%)

Učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	Stručnjaci	5 (29,4%)	4 (23,5%)	8 (47,1%)
	Praktičari	1 (5,9%)	4 (23,5%)	12 (70,6%)
Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	Stručnjaci	4 (23,5%)	0	13 (76,5%)
	Praktičari	4 (23,5%)	1 (5,9%)	12 (70,6%)
Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	Stručnjaci	11 (64,7%)	0	6 (35,3%)
	Praktičari	12 (70,6%)	0	5 (29,4%)
Osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	Stručnjaci	12 (70,6%)	1 (5,9%)	4 (23,5%)
	Praktičari	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17				

*p<0,05; **p<0,01

4.4.1.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neki ciljevi katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći više do izražaja (biti jače izraženi u programu katoličkog vjeronauka). Riječ je uglavnom o 1. skupini ciljeva koji proizlaze iz antropološko-pedagoške i društveno-kulturne te vrijednosne utemeljenosti katoličkog vjeronauka (vidi poglavlje 4.1.1.1.). Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena konstruirana je pod/skala Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (jače)

koja se sastoji od 6 čestica. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti. Procjene ciljeva koji će vjerojatno biti jače izraženi u budućnosti u 2. su krugu istraživanja potvrdili stručnjaci i praktičari kao vrlo vjerojatne (3). Provedbom hi-kvadrat testa i analizom kontingencijske tablice utvrđeno je da ne postoji statistički značajna povezanost između stručnjaka i praktičara i njihovih procjena promjene (jače) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti (Tablica 42).

Tablica 42: Razlike u procjenama promjene (jače) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENI CILJEVI VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI (jače)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Upoznavanje religijske različitosti u svijetu.	1 5,9%	4 23,5%	12 70,6%	1 6,3%	7 43,8%	8 50%	1,59
Formiranje kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti.	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	0	6 37,5%	10 62,5%	3,64

Humanizacija društva i pojedinca.	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%	3 18,8%	5 31,3%	8 50%	1,36
Upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	2 12,5%	2 12,5%	12 75%	0,46
Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikultur(al)nom svijetu.	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	1 6,3%	4 25%	11 68,8%	0,99
Osposobljavanje učenika za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	8 47,1%	5 29,4%	11 64,7%	0	5 31,3%	11 68,8%	0,97

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Nadalje, rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neki ciljevi katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći slabije do izražaja. Riječ je o ciljevima pastoralno-katehetskog karaktera koji se primarno temelje na teološko-eklezijskoj opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi (vidi poglavlje 4.1.1.1.). Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena konstruirana je pod/skala Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (slabije) koja se sastoji od 3

čestice. Zadatak sudionika u 2. krugu istraživanja bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti.

Za razliku od dobivene procjene ciljeva koji će u budućnosti vrlo vjerojatno doći jače do izražaja, (dodatne) procjene stručnjaka i praktičara glede izdvojenih ciljeva za koje je u prethodnom krugu istraživanja procijenjeno da će doći slabije do izražaja, u 2. krugu istraživanja nisu u potpunosti potvrđene. Naime, 50% stručnjaka drži donekle vjerojatnim (2), a 76,5% praktičara vrlo vjerojatnim (3) da će katolički vjeronauk u budućnosti sve slabije biti u službi „*priprave za sakramente kršćanske inicijacije*“. Da će on također u budućnosti slabije „*biti u službi župne kateheze (u svrhu nadopune ili zamjene)*“ vrlo vjerojatnim (3) drži 82,4% praktičara, dok kod stručnjaka nije postignuta minimalna razina suglasnosti. Provedbom hi-kvadrat testa i analizom kontingencijske tablice utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost između subuzoraka i njihovih procjena promjene (slabije) izraženosti upravo ovog cilja katoličkog vjeronauka u budućnosti (χ^2 (2, N=33) = 8,91; $p < 0,05$; CV=0,52). Nadalje, da će katolički vjeronauk sve slabije imati za cilj „*formiranje vjerskog identiteta (praktičnih vjernika)*“ vrlo vjerojatnim (3) drži 50% stručnjaka, dok kod praktičara nije postignuta minimalna razina suglasnosti (Tablica 43). Jedan od razloga različitim procjenama stručnjaka i praktičara o izraženosti navedenih ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti uvjetovan je upravo još uvijek nedovoljno jasnim odnosom između školskog vjeronauka i župne kateheze u području ciljeva i temeljne svrhe, o čemu je bilo više riječi u razrađenom teorijskom okviru (vidi poglavlje 2.2.2.).

Tablica 43: Razlike u procjenama promjene (slabije) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENI CILJEVI VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI (slabije)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Priprava za sakramente kršćanske inicijacije.	1 5,9%	3 18,8%	13 76,5%	2 12,5%	8 50%	6 37,5%	5,16
Biti u službi župne kateheze (u svrhu nadopune ili zamjene).	2 11,8%	1 5,9%	14 82,4%	6 37,5%	5 31,3%	3 31,3%	8,91*
Formiranje vjerskog identiteta (praktičnih vjernika).	4 23,5%	6 37,5%	7 41,2%	6 37,5%	8 50%	2 12,5%	3,44

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su, također, da će u budućnosti neki ciljevi katoličkog vjeronauka najvjerojatnije jednako doći do izražaja. Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena konstruirana je pod/skala Izdvojeni ciljevi vjeronauka u budućnosti (jednako) koja se sastoji od 4 čestice. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih

prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti. Stručnjaci i praktičari procijenili su (potvrdili) da će tri od četiri izdvojena cilja katoličkog vjeronauka vrlo vjerojatno (3) u budućnosti biti jednako izražena. To su: „*prenošenje kršćanske kulture i vrijednosti u društvu*“ (ukupno^{stručnjaka}=68,8% i ukupno^{praktičara}=64,7%), „*stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=52,9%) i „*prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=52,9%). U procjeni jednake izraženosti cilja „*učvršćivanje crkvenog zajedništva na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj)*“ u budućnosti među skupinama sudionika nema jedinstvenog stajališta. Dok 52,9% praktičara drži da takva procjena nije vjerojatna (1), među stručnjacima nije uspostavljen konsenzus. Ako se ovaj podatak sagleda u širem kontekstu dobivenih podataka na varijabli pastoralno-katehetskih učinaka („*angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici*“ i „*preuzimanje različitih službi u Crkvi*“, više poglavlje 4.2.2.) prema kojima među sudionicima istraživanja nije postignuta minimalna razina suglasnosti, ne začuđuje dobiveni podatak na ovoj varijabli da niti stručnjaci niti praktičari nisu previše sigurni koliko uopće katolički vjeronauk kao školski predmet koji ima svoje vjersko-odgojne potencijale, ali i ograničenja može stvarno doprinijeti jačanju crkvenoga zajedništva na različitim razinama u budućnosti. Analiza kontingencijske tablice pokazala je da ne postoji statistički značajna povezanost između subuzoraka i njihovih procjena (jednake) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti (Tablica 44).

Tablica 44: Razlike u procjenama (jednake) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENI	Praktičari	Stručnjaci	χ^2 (2,
-----------	------------	------------	--------------

CILJEVI							N=33)
VJERONAUKA U	1	2	3	1	2	3	
BUDUĆNOSTI							
(jednako)							
Prenošenje kršćanske kulture i vrijednosti u društvu.	0	6 35,3%	11 64,7%	0	5 31,3%	11 68,8%	0,06
Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	0	8 47,1%	9 52,9%	1 6,3%	5 31,3%	10 62,5%	1,72
Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije.	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%	0	6 37,5%	10 62,5%	1,1
Učvršćivanje crkvenog zajedništva na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	9 52,9%	5 29,4%	3 17,6%	3 18,8%	7 43,8%	6 37,5%	4,31

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Prema dobivenim rezultatima na varijabli ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti očito je da svi postojeći ciljevi ne će biti jednako izraženi u budućnosti, odnosno da će doći do nove ljestvice njihove izraženosti u kurikulum(um)u katoličkog vjeronauka. Tako stručnjaci i praktičari procjenjuju da će u katoličkom vjeronauku i dalje ostati jednako izraženi ciljevi koji omogućuju stvaranje osnovne raspoloživosti za prihvaćanje vjere na osobnoj razini, kao i oni koji streme prenošenju sadržaja katoličke vjere i tradicije te kršćanske kulture i vrijednosti. Ovi ciljevi proizlaze iz konfesionalnosti samoga predmeta, predstavljaju kurikulum(ar)ni prioritet i zato je sasvim očekivana procjena sudionika istraživanja o njihovoj jednakoj izraženosti u budućnosti. Međutim, stručnjaci i praktičari procjenjuju da će neki postojeći ciljevi ipak biti izraženiji u budućnosti: upoznavanje religijske različitosti u svijetu, formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti, humanizaciju društva, odgoj za različitost, stjecanje religijskih kompetencija potrebnih za život u današnjem pluralnom svijetu i društvu te osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu. Dok se ciljevi liturgijsko-sakramentalnog karaktera, koji, kao što je prethodno bilo naznačeno, više odgovaraju religijskopedagoškom modelu župne kateheze negoli školskom vjeronauku, percipiraju kao oni koji će u budućnosti slabije doći do izražaja. Očito je da će se katolički vjeronauk u budućnosti još snažnije profilirati kao kurikulumni ili školski, a manje kao strogo konfesionalni pod/model (više vidi poglavlje 1.2.2.).

4.4.2. Procjena važnosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka

Kao što je u prethodnom poglavlju navedeno, prvo istraživačko pitanje u sklopu proučavanja perspektiva razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti bilo je: „Koje su perspektive razvoja konfesionalnog modela katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti s obzirom na ciljeve, programske i vrijednosne odrednice?“ U ovom

poglavlju donose se rezultati istraživanja s obzirom na drugi aspekt – programske odrednice. U svrhu pronalaženja odgovora uzete su čestice iz već postojeće pod/skale Programske odrednice i konstruirana je nova pod/skala Programske odrednice u budućnosti (u 1. krugu istraživanja) i pod/skale Programske odrednice u budućnosti (jače)/(slabije)/(jednako) (u 2. i 3. krugu istraživanja). U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim programskim odrednicama katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci) u tri kruga istraživanja. Procjena čestica na skalama izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 3 (u rasponu „jače izraženo“ – „slabije izraženo“ – „jednako izraženo“ i „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“). U 2. krugu istraživanja proveden je hi-kvadrat test da bi se utvrdilo postoji li povezanost između subuzoraka i njihovih procjena promjene izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti.

4.4.2.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari suglasni su da će „*doktrinarna, informativno-spoznajna*“ programska odrednica (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke crkve), koja je nositelj čitavog programa katoličkog vjeronauka, biti jednako izražena u budućnosti (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=52,9%), dok će „*međureligijska*“ programska odrednica (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora) biti jače izražena u budućnosti (ukupno^{stručnjaka}=52,9% i ukupno^{praktičara}=76,5%).

Za ostale se programske odrednice procjene stručnjaka i praktičara razlikuju:

- „*liturgijsko-sakramentalna*“ programska odrednica (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine) procijenjena je od stručnjaka kao

- odrednica koja će u budućnosti biti jednako zastupljena (ukupno 58,8%), a od praktičara kao ona koja će biti slabije izražena (ukupno 70,6%);
- „*socijalno-karitativna*“ programska odrednica (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost) procijenjena je od praktičara kao odrednica koja će u budućnosti biti jednako zastupljena (ukupno 52,9%), dok kod stručnjaka nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni;
 - „*kulturna*“ programska odrednica (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 58,8%), a od praktičara kao ona koja će biti jednako izražena (ukupno 52,9%);
 - „*vrijednosna*“ programska odrednica (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 64,7%), dok kod praktičara nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni;
 - „*ekumenska*“ programska odrednica (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava) procijenjena je od praktičara kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 64,7%), dok kod stručnjaka nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni;
 - „*zajedničarska (društvena)*“ programska odrednica (razvijanje kolektivne svijesti kod učenika i zauzetost za opće dobro) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 64,7%), a od praktičara kao dimenzija koja će biti jednako izražena (ukupno 52,9%);
 - „*pedagoško-odgojna*“ programska odrednica (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno

- 52,9%), a od praktičara kao odrednica koja će biti jednako izražena (ukupno 64,7%);
- „*etička*“ programska odrednica (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 58,8%), a od praktičara kao odrednica koja će biti jednako izražena (ukupno 52,9%);
 - „*pravno-humanistička*“ programska odrednica (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jednako zastupljena (ukupno 58,8%), dok kod praktičara nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni;
 - „*razvojna*“ programska odrednica (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jače zastupljena (ukupno 58,8%), a od praktičara kao odrednica koja će biti jednako izražena (ukupno 58,8%);
 - „*duhovno-molitvena*“ programska odrednica (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života) procijenjena je od stručnjaka kao odrednica koja će u budućnosti biti jednako zastupljena (ukupno 52,9%), a od praktičara kao odrednica koja će biti slabije izražena (ukupno 58,8%);
 - „*svjedočka*“ programska odrednica (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini) procijenjena je od praktičara kao odrednica koja će u budućnosti biti jednako zastupljena (ukupno 58,8%), dok kod stručnjaka nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni (Tablica 45).

Proveden je hi-kvadrat test i analiza kontingencijske tablice pokazala je da postoji statistički značajna povezanost između subuzoraka i njihovih procjena izraženosti

programske „zajedničarske (društvene)“ odrednice katoličkog vjeronauka u budućnosti (χ^2 (2, N=34) = 6,21; $p < 0,05$; CV=0,43). Stručnjaci u većoj mjeri od praktičara procjenjuju da će ova odrednica biti jače izražena u budućnosti. Analiza je, također, pokazala da postoji statistički značajna povezanost između subuzoraka i njihovih procjena izraženosti „razvojne“ odrednice katoličkog vjeronauka u budućnosti (χ^2 (2, N=34) = 6,57; $p < 0,05$; CV=0,44). Ponovno stručnjaci u većoj mjeri od praktičara procjenjuju da će ova odrednica biti jače izražena u budućnosti. Završno, utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost između subuzorka i njihovih procjena izraženosti „duhovno-molitvene“ programske odrednice katoličkog vjeronauka u budućnosti (χ^2 (2, N=34) = 7,04; $p < 0,05$; CV=0,46). Praktičari, u usporedbi sa stručnjacima, u većoj mjeri procjenjuju da će ova odrednica katoličkog vjeronauka biti slabije izražena u budućnosti.

Tablica 45: Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci).

PROGRAMSKE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI	Subuzorak			
		Jače	Slabije	Jednako
<i>Doktrinarna, informativno-spoznajna</i> (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke Crkve)	Stručnjaci	2 (11,8%)	4 (23,5%)	11 (64,7%)
	Praktičari	0	8 (47,1%)	9 (52,9%)
<i>Liturgijsko-sakramentalna</i> (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine)	Stručnjaci	1 (5,9%)	6 (35,3%)	10 (58,8%)
	Praktičari	1 (5,9%)	12 (70,6%)	4 (23,5%)

<i>Socijalno-karitativna</i> (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost)	Stručnjaci	8 (47,1%)	1 (5,9%)	8 (47,1%)
	Praktičari	8 (47,1%)	0	9 (52,9%)
<i>Kulturna</i> (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima)	Stručnjaci	10 (58,8%)	1 (5,9%)	6 (35,3%)
	Praktičari	8 (47,1%)	0	9 (52,9%)
<i>Vrijednosna</i> (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti)	Stručnjaci	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
	Praktičari	7 (41,2)	3 (17,6%)	7 (41,2%)
<i>Ekumenska</i> (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava)	Stručnjaci	8 (47,1%)	1 (5,9%)	8 (47,1%)
	Praktičari	11 (64,7%)	2 (11,8%)	4 (23,5%)
<i>Međureligijska</i> (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora)	Stručnjaci	9 (52,9%)	1 (5,9%)	7 (41,2%)
	Praktičari	13 (76,5%)	0	4 (23,5%)
<i>Zajedničarska (društvena)</i> (razvijanje kolektivne svijesti kod učenika/ica i zauzetost za opće dobro)	Stručnjaci	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
	Praktičari	4 (23,5%)	4 (23,5%)	9 (52,9%)

<i>Pedagoško-odgojna</i> (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.)	Stručnjaci	9 (52,9%)	0	8 (47,1%)
	Praktičari	4 (23,5%)	2 (11,8%)	11 (64,7%)
<i>Etička</i> (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja)	Stručnjaci	10 (58,8%)	0	7 (41,2%)
	Praktičari	6 (35,3%)	2 (11,8%)	9 (52,9%)
<i>Pravno-humanistička</i> (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava)	Stručnjaci	6 (35,3%)	1 (5,9%)	10 (58,8%)
	Praktičari	7 (41,2%)	2 (11,8%)	8 (47,1%)
<i>Razvojna</i> (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe)	Stručnjaci	10 (58,8%)	1 (5,9%)	6 (35,3%)
	Praktičari	3 (17,6%)	4 (23,5%)	10 (58,8%)
<i>Duhovno-molitvena</i> (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života)	Stručnjaci	5 (29,4%)	3 (17,6%)	9 (52,9%)
	Praktičari	1 (5,9%)	10 (58,8%)	6 (35,3%)
<i>Svjedočka</i> (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini)	Stručnjaci	7 (41,2%)	2 (11,8%)	8 (47,1%)
	Praktičari	4 (23,5%)	3 (17,6%)	10 (58,8%)
$N_{\text{stručnjaka}}=17; N_{\text{praktičara}}=17$				

*p<0,05; **p<0,01

4.4.2.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke programske odrednice katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći više do izražaja (biti jače izražene u programu katoličkog vjeronauka). Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena, konstruirana je pod/skala Izdvojene programske odrednice u budućnosti (jače) koja se sastoji od 8 čestica. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti.

Stručnjaci i praktičari suglasni su u procjeni (potvrđi) „vrlo vjerojatne“ (3) jače zastupljenosti nekih izdvojenih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti, a one su: „*kulturna*“ (ukupno^{stručnjaka}=56,3% i ukupno^{praktičara}=82,4%), „*vrijednosna*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=52,9%), „*međureligijska*“ (ukupno^{stručnjaka}=56,3% i ukupno^{praktičara}=76,5%), „*zajedničarska (društvena)*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=52,9%), „*pedagoško-odgojna*“ (ukupno^{stručnjaka}=75% i ukupno^{praktičara}=58,8%) i „*etička*“ (ukupno^{stručnjaka}=68,8% i ukupno^{praktičara}=52,9%). Rezultati su pokazali da između stručnjaka i praktičara postoje razlike u suglasnosti glede procjene vjerojatnosti promjene (jače) izraženosti „*ekumenske*“ i „*razvojne*“ programske odrednice u budućnosti. Dok 52,9% praktičara procjenjuje vrlo vjerojatnim (3) potrebu jače izraženosti „*ekumenske*“ odrednice u budućnosti, među stručnjacima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni. Obrnuta je situacija s procjenom „*razvojne*“ programske odrednice. Dok 75% stručnjaka procjenjuje vrlo vjerojatnim (3) potrebu jače izraženosti ove odrednice

u budućnosti, među praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni (Tablica 46).

Tablica 46: Razlike u procjenama (jače) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENE PROGRAMSKE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI (jače)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Kulturna	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	1 6,3%	6 37,5%	9 56,3%	3,06
Vrijednosna	2 11,8%	6 35,3%	9 52,9%	2 12,5%	4 25%	10 62,5%	0,42
Ekumenska	3 17,6%	5 29,4%	9 52,9%	4 25%	6 37,5%	6 37,5%	0,8
Međureligijska	1 5,9%	3 17,6%	13 76,5%	2 12,5%	5 31,3%	9 56,3%	1,53
Zajedničarska (društvena)	4 23,5%	4 23,5%	9 52,9%	4 25%	2 12,5%	10 62,5%	0,69
Pedagoško-odgojna	3 17,6%	4 23,5%	10 58,8%	3 18,8%	1 6,3%	12 75%	1,95
Etička	2 11,8%	6 35,3%	9 52,9%	3 18,8%	2 12,5%	11 68,8%	2,37

Razvojna	5	6	6	2	2	12	5,26
	29,4%	35,3%	35,3%	12,5%	12,5%	75%	

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke programske odrednice katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći manje do izražaja (bit će slabije izražene u programu katoličkog vjeronauka). Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena, konstruirana je pod/skala Izdvojene programske odrednice u budućnosti (slabije) koja se sastoji od 2 čestice. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti. Riječ je o dvije programske odrednice, a to su „liturgijsko-sakramentalna“ i „duhovno-molitvena“. Stručnjaci i praktičari nisu iskazali suglasnost u procjeni (potvrđi) vjerojatnosti promjene (slabije) izraženosti navedenih programskih odrednica u budućnosti. Tako 50% stručnjaka procjenjuje donekle vjerojatnim (2), a 70,6% praktičara vrlo vjerojatnim (3) slabiju izraženost „liturgijsko-sakramentalne“ programske odrednice. Dok 62,5% stručnjaka procjenjuje vrlo vjerojatnim (3) slabiju izraženost „duhovno-molitvene“ dimenzije u budućnosti, među praktičarima nije postignuta minimalna razina suglasnosti u procjeni (Tablica 47).

Tablica 47: Razlike u procjenama (slabije) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENE PROGRAMSKE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI (slabije)	Praktičari			Stručnjaci		
	1	2	3	1	2	3
Liturgijsko-sakramentalna	1 5,9%	4 23,5%	12 70,6%	3 18,8%	8 50%	5 31,3%
Duhovno-molitvena	3 17,6%	8 47,1%	6 35,3%	6 37,5%	10 62,5%	0

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke programske odrednice katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći jednako do izražaja. Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena, konstruirana je (pod)skala Izdvojene programske odrednice u budućnosti (jednako) koja se sastoji od 4 čestice. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti. Ljestvica je mjerila procjenu čestica za koje je postignuta suglasnost (jednake) izraženosti kod oba subuzorka u 1. krugu istraživanja („*doktrinarna, informativno-spoznajna*“) i za koje je postignuta suglasnost (jednake) izraženosti samo kod jednog subuzorka, dok kod drugog nije postignuta minimalna razina potrebne suglasnosti („*socijalno-karitativna*“, „*pravno-humanistička*“ i „*svjedočka*“). Stručnjaci i praktičari procijenili su (potvrdili) vrlo vjerojatnim (3) jednaku izraženost svih izdvojenih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti (Tablica 48).

Tablica 48: Razlike u procjenama (jednake) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENE PROGRAMSKE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI (jednako)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Doktrinarna, informativno- spoznajna	1 5,9%	6 35,3%	10 58,8%	1 6,3%	6 37,5%	9 56,3%	0,22
Socijalno- karitativna	0	3 17,6%	14 82,4%	1 6,3%	2 12,5%	13 81,3%	1,21
Pravno- humanistička	0	4 23,5%	13 76,5%	1 6,3%	3 18,8%	12 75%	1,54
Svjedočka	2 11,8%	3 17,6%	12 70,6%	2 12,5%	4 25%	10 62,5%	0,3

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Na temelju dobivenih rezultata na skali izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti može se zaključiti da će u ovom predmetu jednako biti izražene one programske odrednice koje su u skladu s ciljevima koji proizlaze iz konfesionalnosti predmeta („*doktrinarna, informativno-spoznajna*“, „*socijalno-karitativna*“, „*pravno-humanistička*“ i „*svjedočka*“), a što je potvrđeno i na prethodnoj varijabli procjene izraženosti ciljeva u budućnosti. Ipak, neke programske odrednice procijenjene su kao one koje će vjerojatno biti više izražene u budućnosti s

obzirom na zahtjeve i potrebe suvremene pluralne škole („kulturalna“, „vrijednosna“, „ekumenska“, „međureligijska“, „zajedničarska“, „pedagoško-odgojna“ i „etička“). Procjene izraženosti ovih programskih odrednica koreliraju s dobivenim procjenama veće izraženosti određenih ciljeva katoličkog vjeronauka u budućnosti. Kada je riječ o programskim odrednicama koje koncepcijski više pripadaju modelu župne kateheze negoli školskom vjeronauku („liturgijsko-sakramentalna“ i „duhovno-molitvena“) procjene stručnjaka i praktičara idu u pravcu njihove slabije izraženosti u budućnosti. Razvidno je da će se katolički vjeronauk i u programskom smislu morati (dodatno) razvijati u budućnosti u smislu njegove veće izraženosti na odgojno-vrijednosnom i društveno-kulturnom planu slijedeći već zacrtane teorijske postavke o doprinosu ovoga predmeta otkrivanju „*univerzalnog odgojnog i kulturnog značenja religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo*“ (HBK, 2003: 2), a manje na pastoralno-katehetskim postavkama koje su svojstvene i (jedino) ostvarive u župnoj katehezi i kršćanskom odgoju u obitelji.

4.4.3. Procjena važnosti pojedinih vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka

Na istraživačko pitanje: „Koje su perspektive razvoja konfesionalnog modela katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti s obzirom na ciljeve, programske i vrijednosne odrednice?“ u ovom se poglavlju donose rezultati istraživanja s aspekta vrijednosnih odrednica. U svrhu pronalaženja odgovora na ovo pitanje uzete su sve čestice iz već postojeće pod/skale Vrijednosne odrednice i konstruirana je nova pod/skala Vrijednosne odrednice u budućnosti (u 1. krugu istraživanja) i pod/skale Vrijednosne odrednice u budućnosti (jače)/(jednako) (u 2. i 3. krugu istraživanja). U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci) u tri kruga

istraživanja. Procjena čestica na pod/skalama izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 3 (u rasponu „jače izraženo“ – „slabije izraženo“ – „jednako izraženo“ i „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“). U 2. krugu istraživanja proveden je hi-kvadrat test da bi se utvrdilo postoji li povezanost između subuzoraka i njihovih procjena promjene izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti.

4.4.3.1. Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari suglasni su u procjeni izraženosti određenih vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti na sljedeći način:

- razvoj „*osobnog identiteta*“ (kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala) bit će jače izražen (više istaknut) (ukupno^{stručnjaka}=64,7% i ukupno^{praktičara}=70,6%);
- razvoj „*religijskog/vjerskog identiteta*“ (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini) ostat će jednako izražen kao i do sada (ukupno^{stručnjaka}=58,8% i ukupno^{praktičara}=70,6%);
- vrijednost „*odgovornosti*“ (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu) bit će jače izražena (Tablica 49).

U procjeni ostalih vrijednosnih odrednica uočene su razlike među skupinama sudionika. Tako 52,9% stručnjaka procjenjuje da će razvoj „*kulturnog identiteta*“ (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština) u budućnosti biti jače izražen, dok isto toliki postotak praktičara procjenjuje da će biti jednako izražen. Različite procjene sudionika vidljive su i kada je riječ o

„*interkulturalnom dijalogu*“ (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno). Dok 58,8% stručnjaka procjenjuje da će ova vrijednosna odrednica u budućnosti biti jednako izražena, 64,7% praktičara drži da će ona u budućnosti ipak biti jače izražena. U procjeni izraženosti vrijednosne odrednice „*solidarnosti*“ (kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, volontarijat) također su uočene razlike među sudionicima istraživanja. Naime, dok 52,9% stručnjaka procjenjuje da će ova odrednica ostati jednako izražena i u budućnosti, 58,8% praktičara drži da će ona ipak biti jače izražena. Kada je riječ o vrijednosti „*društvenog dijaloga*“ (odgoj za mir i miran suživot), ukupno 58,8% stručnjaka procjenjuje da će ova odrednica biti jednako zastupljena, dok ukupno 52,9% praktičara procjenjuje da će ipak biti jače izražena u budućnosti. U određenim vrijednosnim odrednicama postignuta je minimalna razina suglasnosti stručnjaka u procjeni njihove jednake izraženosti u budućnosti, dok kod praktičara istovremeno nije postignuta minimalna razina suglasnosti. Riječ je o sljedećim vrijednosnim odrednicama: „*nacionalni identitet*“ (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura) (ukupno 52,9%), „*međuvjerska, ekumenska otvorenost*“ (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju) (ukupno 52,9%), „*međureligijski dijalog*“ (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti) (ukupno 52,9%), „*dostojanstvo osobe*“ (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeca do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života) (ukupno 58,8%) i „*duhovnost*“ (njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti) (ukupno 64,7%). Jedino u procjeni vrijednosne odrednice „*slobode*“ (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja) ukupno 58,8% praktičara procjenjuje da će ova odrednica biti izražena jednako kao i do sada, dok kod stručnjaka nema suglasnosti u procjeni (Tablica 49). Na temelju ovih podataka u

1. fazi istraživanja može se zaključiti da su praktičari više od stručnjaka uvjereni u (nužnu) promjenljivost vrijednosne zasićenosti programa katoličkog vjeronauka u budućnosti.

Tablica 49: Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti (frekvencije i postotci).

VRIJEDNOSNE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI	Subuzorak	Jače	Slabije	Jednako
<i>Osobni identitet</i> (kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala)	Stručnjaci	11 (64,7%)	0	6 (35,3%)
	Praktičari	12 (70,6%)	1 (5,9%)	4 (23,5%)
<i>Religijski, odnosno vjerski identitet</i> (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini)	Stručnjaci	7 (41,2%)	0	10 (58,8%)
	Praktičari	4 (23,5%)	1 (5,8%)	12 (70,6%)
<i>Nacionalni identitet</i> (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura)	Stručnjaci	6 (35,3%)	3 (17,6%)	8 (47,1%)
	Praktičari	4 (23,5%)	4 (23,5%)	9 (52,9%)
<i>Kulturni identitet</i> (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština)	Stručnjaci	9 (52,9%)	0	8 (47,1%)
	Praktičari	6 (35,3%)	2 (11,8%)	9 (52,9%)

<i>Odgovornost</i> (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu)	Stručnjaci	9 (52,9%)	0	8 (47,1%)
	Praktičari	9 (52,9%)	1 (5,9%)	7 (41,2%)
<i>Sloboda</i> (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja)	Stručnjaci	8 (47,1%)	1 (5,9%)	8 (47,1%)
	Praktičari	6 (35,3%)	1 (5,9%)	10 (58,8%)
<i>Međuvjerska, ekumenska otvorenost</i> (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju)	Stručnjaci	8 (47,1%)	0	9 (52,9%)
	Praktičari	8 (47,1%)	2 (11,8%)	7 (41,2%)
<i>Međureligijski dijalog</i> (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti)	Stručnjaci	8 (47,1%)	0	9 (52,9%)
	Praktičari	8 (47,1%)	2 (11,8%)	7 (41,2%)
<i>Interkulturalni dijalog</i> (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno)	Stručnjaci	7 (41,2%)	0	10 (58,8%)
	Praktičari	11 (64,7%)	1 (5,9%)	5 (29,4%)
<i>Društveni dijalog</i> (odgoj za mir i miran suživot)	Stručnjaci	7 (41,2%)	0	10 (58,8%)

	Praktičari	9 (52,9%)	1 (5,9%)	7 (41,2%)
<i>Dostojanstvo osobe</i> (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeca do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života)	Stručnjaci	7 (41,2%)	0	10 (58,8%)
	Praktičari	8 (47,1%)	2 (11,8%)	7 (41,2%)
<i>Solidarnost</i> (kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, volontarijat)	Stručnjaci	8 (47,1%)	0	9 (52,9%)
	Praktičari	10 (58,8%)	2 (11,8%)	5 (29,4%)
<i>Duhovnost</i> (njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti)	Stručnjaci	6 (35,3%)	0	11 (64,7%)
	Praktičari	8 (47,1%)	1 (5,9%)	8 (47,1%)
$N_{\text{stručnjaka}}=16; N_{\text{praktičara}}=17$				

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

4.4.3.2. Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke vrijednosne odrednice katoličkog vjeronauka u školi najvjerojatnije doći više do izražaja (bit će jače izražene u programu katoličkog vjeronauka). Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena, konstruirana je pod/skala Izdvojene vrijednosne odrednice u budućnosti (jače) koja se sastoji od 5 čestica. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije

vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti.

Stručnjaci i praktičari izrazili su suglasnost u procjeni (potvrđi) da će sve izdvojene vrijednosne odrednice – „*osobni identitet*“ (ukupno^{stručnjaka}=43,8% i ukupno^{praktičara}=52,9%), „*odgovornost*“ (ukupno^{stručnjaka}=56,3% i ukupno^{praktičara}=58,8%), „*kulturni identitet*“ (ukupno^{stručnjaka}=50% i ukupno^{praktičara}=52,9%), „*interkultur(al)ni dijalog*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=82,4%), „*solidarnost*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=76,5%) – u budućnosti „vrlo vjerojatno“ (3) biti jače izražene, odnosno da će više doći do izražaja u programu katoličkog vjeronauka u budućnosti (Tablica 50).

Tablica 50: Razlike u procjenama (jače) izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENE VRIJEDNOSNE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI (jače)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Osobni identitet	3 17,6%	5 29,4%	9 52,9%	3 18,8%	6 37,5%	7 43,8%	0,31
Odgovornost	4 23,5%	3 17,6%	10 58,8%	2 12,5%	5 31,3%	9 56,3%	1,19
Kulturni identitet	4 23,5%	4 23,5%	9 52,9%	5 31,3%	3 18,8%	8 50%	0,28

Interkultur(al)ni dijalog	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	3 18,8%	3 18,8%	10 62,5%	1,84
Solidarnost	1 5,9%	3 17,6%	13 76,5%	0	6 37,5%	10 62,5%	2,36

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Nadalje, rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke vrijednosne odrednice katoličkog vjeronauka u budućnosti najvjerojatnije jednako doći do izražaja. Da bi se (dodatno) provjerila vjerojatnost takvih procjena, konstruirana je pod/skala Izdvojene vrijednosne odrednice u budućnosti (jednako) koja se sastoji od 8 čestica. Zadatak sudionika istraživanja u 2. krugu bio je da na Likertovoj ljestvici od 1 do 3 (u rasponu „nije vjerojatno“ – „donekle vjerojatno“ – „vrlo vjerojatno“) procijene vjerojatnost takvih prethodno dobivenih procjena (promjena) u budućnosti. Stručnjaci i praktičari izrazili su suglasnost u procjeni (potvrdi) da će većina izdvojenih vrijednosnih odrednica – „*međuvjerska, ekumenska otvorenost*“ (ukupno^{stručnjaka}=62,5% i ukupno^{praktičara}=58,8%), „*sloboda*“ (ukupno^{stručnjaka}=81,3% i ukupno^{praktičara}=70,6%), „*međureligijski dijalog*“ (ukupno^{stručnjaka}=75% i ukupno^{praktičara}=52,9%), „*društveni dijalog*“ (ukupno^{stručnjaka}=81,3% i ukupno^{praktičara}=82,4%), „*dostojanstvo osobe*“ (ukupno^{stručnjaka}=87,5% i ukupno^{praktičara}=64,7%), „*duhovnost*“ (ukupno^{stručnjaka}=68,8% i ukupno^{praktičara}=52,9%) – u budućnosti „vrlo vjerojatno“ (3) biti jednako izražena u programu katoličkog vjeronauka u budućnosti. Samo za dvije vrijednosne odrednice uočene su razlike između stručnjaka i praktičara u procjeni stupnja vjerojatnosti. Riječ je o vrijednosnoj odrednici „*religijski, odnosno vjerski identitet*“ (81,3% stručnjaka procjenjuje vrlo vjerojatnim (3), a 58,8% praktičara donekle vjerojatnim (2) mogućnost jednake izraženosti ove odrednice u budućnosti) i „*nacionalni identitet*“

(68,8% stručnjaka procjenjuje vrlo vjerojatnim (3) mogućnost jednake izraženosti ove odrednice u budućnosti, dok kod praktičara nije uspostavljen konsenzus) (Tablica 51).

Tablica 51: Razlike u procjenama (jednake) izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).

IZDVOJENE VRIJEDNOSNE ODREDNICE U BUDUĆNOSTI (jednako)	Praktičari			Stručnjaci			χ^2 (2, N=33)
	1	2	3	1	2	3	
Religijski, odnosno vjerski identitet	0 0	10 58,8%	7 41,2%	0 0	3 18,8%	13 81,3%	5,54*
Nacionalni identitet	4 23,5%	6 35,3%	7 41,2%	1 6,3%	4 25%	11 68,8%	3,06
Međuvjerska, ekumenska otvorenost	1 5,9%	6 35,3%	10 58,8%	1 6,3%	5 31,3%	10 62,5%	0,06
Sloboda	1 5,9%	4 23,5%	12 70,6%	0 0	3 18,8%	13 81,3%	1,15
Međureligijski dijalog	4 23,5%	4 23,5%	9 52,9%	2 12,5%	2 12,5%	12 75%	1,73
Društveni dijalog	1 5,9%	2 11,8%	14 82,4%	0 0	3 18,8%	13 81,3%	1,21
Dostojanstvo osobe	2	4	11	1	1	14	2,47

	11,8%	23,5%	64,7%	6,3%	6,3%	87,5%	
Duhovnost	3	5	9	0	5	11	3,17
	17,6%	29,4%	52,9%		31,3%	68,8%	

*p<0,05; **p<0,01; 1-nije vjerojatno, 2-donekle vjerojatno, 3-vrlo vjerojatno

Temeljem dobivenih rezultata na varijabli izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti može se zaključiti da će u ovom predmetu jednako kao i do sada biti zastupljene one vrijednosne odrednice koje promiču: razvoj religijskog odnosno vjerskog i nacionalnog identiteta učenika, slobodu, dostojanstvo osobe, društveni dijalog, međureligijsku i ekumensku otvorenost te kršćansku duhovnost. Sve te odrednice ulaze u temeljni vrijednosni habitus ovoga predmeta. Ipak, prema mišljenju stručnjaka i praktičara neke će vrijednosne odrednice u budućnosti više doći do izražaja, odnosno bit će jače zastupljene u programskim sadržajima, kao što su razvoj osobnog i kulturnog identiteta učenika, odgovornost, solidarnost te interkultur(al)ni dijalog, što je na tragu dobivenih rezultata prilikom analize vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017). Ovomu valja dodati da stručnjaci i praktičari nisu procijenili niti jednu vrijednosnu odrednicu kao onu koja će u budućnosti biti slabije izražena, što govori u prilog činjenici da je ovaj predmet duboko odgojno-vrijednosnog karaktera i da ga kao takvog percipiraju i stručnjaci i praktičari.

4.4.4. Prijedlozi za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti

4.4.4.1. Mjere obrazovne politike Republike Hrvatske – rezultati

U kontekstu proučavanja perspektiva razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi i prijedloga za unapređenje njegove kvalitete u budućnosti jedno od istraživačkih

pitanja bilo je: Koje mjere obrazovne politike Republike Hrvatske mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti? U svrhu pronalazjenja odgovora stručnjacima i praktičarima u 1. krugu istraživanja postavilo se otvoreno pitanje: „*Prema Vašem mišljenju koje bi mjere obrazovne politike u RH doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?*“ Dobiveni kvalitativni podaci sintetizirani su u statističke iskaze koji su dani suradnicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja. U nastavku teksta donose se rezultati istraživanja 2. kruga u kojem su dobivene procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim iskazima (frekvencije i postotci). Pod/skala Mjere obrazovne politike RH (iskazi) sastoji se od 11 čestica. Procjena čestica izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 5 (u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“). Provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke da bi se provjerilo postoje li razlike u procjenama stupnja važnosti određenih mjera obrazovne politike između stručnjaka i praktičara. Stručnjaci i praktičari iskazali su suglasnost u potpunom neslaganju (1) i neslaganju (2) (ukupno 81,3% stručnjaka ($M=2$, $SD=1,03$) i ukupno 64,7% praktičara ($M=2,18$; $SD=1,02$)) s iskazom da „*obrazovna politika nije relevantna za pitanje vjeronauka u školi*“. Drugim riječima, stručnjaci i praktičari drže mjere obrazovne politike važnim čimbenikom u kvalitativnom razvoju ovoga predmeta u cjelini odgojno-obrazovnog sustava RH u budućnosti. U tom smislu u visokoj razni suglasnosti slažu se (4) i u potpunosti se slažu (5) s određenim mjerama koje bi mogle značajno doprinijeti kvaliteti katoličkog vjeronauka, a time i njegovoj boljoj integriranosti u školskom sustavu RH. Riječ je o sljedećim mjerama:

- „bolja edukacija vjeroučitelja u pedagoškim kompetencijama (podići razinu kvalitete stručnog usavršavanja)“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,06$ – $M_{\text{praktičara}}=4,24$; $SD_{\text{praktičara}}=0,75$) (ukupno^{stručnjaci} 75,1% i ukupno^{praktičari} 82,4%),
- „ojačati međupredmetnu korelaciju vjeronauka u školi“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,31$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,79$ – $M_{\text{praktičara}}=3,94$; $SD_{\text{praktičara}}=0,9$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 70,6%),
- „omogućiti kvalitetne programe cjeloživotnog učenja za vjeroučitelje“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,75$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,45$ – $M_{\text{praktičara}}=4,18$; $SD_{\text{praktičara}}=0,73$) (ukupno^{stručnjaci} 100% i ukupno^{praktičari} 82,4%),
- „mjere obrazovne politike trebale bi ići u pravcu poboljšavanja integracije vjere i kulture, kao i odgovornosti za ostvarivanje zajedničkih ciljeva svih dionika odgojno-obrazovnog sustava“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,13$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,72$ – $M_{\text{praktičara}}=4,12$; $SD_{\text{praktičara}}=0,6$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 88,2%) (Tablica 52).

Ovi podatci korespondiraju s onima koji su dobiveni u istraživanju 2008. godine prema kojima 83,3% školskih vjeroučitelja drži da bi „komunikacija između crkvenih institucija i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa trebala biti češća i kvalitetnija“ (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011). S nekim se mjerama nacionalne obrazovne politike stručnjaci i praktičari djelomično slažu (3) i slažu (4) da bi mogle doprinijeti poboljšanju kvalitete katoličkog vjeronauka u školi: „vesti obavezno sudjelovanje vjeroučitelja u programima stručnih usavršavanja učitelja drugih srodnih predmeta“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,69$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,79$ – $M_{\text{praktičara}}=2,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,83$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 64,7%) i „pokazati više odgovornosti prema izboru sadržaja i kvaliteti poučavanja odgojno-obrazovnih radnika, tako i vjeroučitelja u školi“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,94$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,68$ – $M_{\text{praktičara}}=3,35$; $SD_{\text{praktičara}}=0,61$) (ukupno^{stručnjaci} 81,3% i ukupno^{praktičari} 94,1%). Da je

potrebna „organizacija susreta županijskih stručnih vijeća srodnih predmeta radi boljeg upoznavanja, odnosno prepoznavanja zajedničkog obogaćivanja u sadržajnim, metodičkim i vrijednosnim sadržajima“, s tim se iskazom slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) ukupno 81,3% stručnjaka ($M=4,06$; $SD=0,68$), dok se djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 82,3% praktičara. Stručnjaci ili praktičari nisu iskazali minimalnu razinu suglasnosti u procjeni nekih iskaza kao potencijalnih mjera: „uvođenje alternativnog predmeta u osnovnu školu za one koji ne pohađaju konfesionalni vjeronauk“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,5$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,27$ – $M_{\text{praktičara}}=3,47$; $SD_{\text{praktičara}}=1,18$), „novi nastavno-pedagoški programi na teološkim učilištima na kojima se školuju budući vjeroučitelji“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,13$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,03$ – $M_{\text{praktičara}}=4$; $SD_{\text{praktičara}}=0,94$) i „vjeronauk jasno pozicionirati u jezgrovni kurikulum (kamo i pripada), a ne ga tretirati kao dio izbornog kurikula“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,99$ – $M_{\text{praktičara}}=3,53$; $SD_{\text{praktičara}}=1,01$) (Tablica 52).

Tablica 52: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o mjerama obrazovne politike u RH (frekvencije i postotci).

MJERE OBRAZOVNE POLITIKE RH (iskazi)	Subuzorak	1	2	3	4	5
„Bolja edukacija vjeroučitelja u pedagoškim kompetencijama (podići razinu kvalitete stručnog usavršavanja).“	Stručnjaci	0	2 12,5%	2 12,5%	5 31,3%	7 43,8%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	7 41,2%	7 41,2%
„Ojačati međupredmetnu korelaciju vjeronauka u školi.“	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	5 31,3%	8 50%

	Praktičari	0	1 5,9%	4 23,5%	7 41,2%	5 29,4%
„Uvođenje alternativnog predmeta u osnovnu školu za one koji ne pohađaju konfesionalni vjeronauk.“	Stručnjaci	1 6,3%	3 18,8%	3 18,8%	5 31,3%	4 25%
	Praktičari	1 5,9%	3 17,6%	3 17,6%	7 41,2%	3 17,6%
„Uvesti obavezno sudjelovanje vjeroučitelja u programima stručnih usavršavanja učitelja drugih srodnih predmeta.“	Stručnjaci	0	0	8 50%	5 31,3%	3 18,8%
	Praktičari	1 5,9%	5 29,4%	8 47,1%	3 17,6%	0
„Obrazovna politika bi trebala pokazati više odgovornosti prema izboru sadržaja i kvaliteti poučavanja odgojno-obrazovnih radnika, tako i vjeroučitelja u školi.“	Stručnjaci	0	0	4 25%	9 56,3%	3 18,8%
	Praktičari	0	1 5,9%	9 52,9%	7 41,2%	0
„Potrebni su novi nastavno-pedagoški programi na teološkim učilištima na kojima se školuju budući vjeroučitelji.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	4 25%	3 18,8%	8 50%
	Praktičari	0	0	7 41,2%	3 17,6%	7 41,2%
„Organizacija susreta županijskih stručnih vijeća srodnih predmeta	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	9 56,3%	4 25%

radi boljeg upoznavanja odnosno prepoznavanja zajedničkog obogaćivanja u sadržajnim, metodičkim i vrijednosnim sadržajima.“	Praktičari	0	3 17,6%	5 29,4%	9 52,9%	0
„Omogućiti kvalitetne programe cjeloživotnog učenja za vjeroučitelje.“	Stručnjaci	0	0	0	4 25%	12 75%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	8 47,1%	6 35,3%
„Obrazovna politika nije relevantna za pitanje vjeronauka u školi.“	Stručnjaci	5 31,3%	8 50%	2 12,5%	0	1 6,3%
	Praktičari	5 29,4%	6 35,3%	4 23,5%	2 11,8%	0
„Vjeronauk jasno pozicionirati u jezgrovni kurikulum (kamo i pripada), a ne ga tretirati kao dio izbornog kurikula.“	Stručnjaci	0	1 6,3%	4 25%	4 25%	7 43,8%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	5 29,4%	8 47%	2 11,8%
„Mjere obrazovne politike trebale bi ići u pravcu poboljšavanja integracije vjere i kulture, kao i odgovornosti za ostvarivanje zajedničkih ciljeva svih dionika odgojno-obrazovnog sustava.“	Stručnjaci	0	0	3 18,8%	8 50%	5 31,3%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	11 64,7%	4 23,5%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Prema dobivenim podacima može se zaključiti da stručnjaci i praktičari najveći naglasak stavljaju na podizanje kvalitete stručnog usavršavanja i na cjeloživotno učenje školskih vjeroučitelja, u čemu vide potrebu bliže suradnje stručnih obrazovnih tijela i crkvenih institucija, potom na osnaživanje međupredmetne (vanjske) korelacije u smislu zajedničkog sadržajnog, školsko-pedagoškog i vrijednosnog obogaćivanja na razini odgojno-obrazovnih područja te na čvršći odnos vjere i kulture (unutarpredmetna korelacija), što je i u osnovi društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti ovoga predmeta u sustavu javne škole (vidi poglavlje 2.1.5.3.). Mjere koje bi išle u pravcu uvođenja nekih novih predmetnih sadržaja u škole ili obrazovnih programa na visokoškolskim ustanovama vezanim za osposobljavanje vjeroučiteljskog kadra nisu naišle na suglasnost sudionika istraživanja. Ipak, glede uvođenja novih programa na visokoškolskim ustanovama, s tom se mjerom više slažu stručnjaci (ukupno 68,8%) negoli praktičari (ukupno 58,8%). Očito je da stručnjaci iz svog znanstveno-nastavničkog iskustva procjenjuju važnim potrebu određenih preinaka studijskog programa profesionalnog osposobljavanja školskih vjeroučitelja na teološkim fakultetima u budućnosti.

4.4.4.2. Inicijative Hrvatske biskupske konferencije – rezultati

Jedno od istraživačkih pitanja u sklopu proučavanja perspektiva razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti s ciljem unapređenja kvalitete bilo je: Koje inicijative Hrvatske biskupske konferencije mogu doprinijeti boljoj integraciji katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti? Stručnjacima i praktičarima bilo je postavljeno u 1. krugu istraživanja otvoreno pitanje: „*Prema Vašem mišljenju koje bi*

odluke ili inicijative Hrvatske biskupske konferencije i njezinih mjerodavnih tijela (NKU) doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?“ U nastavku teksta donose se rezultati istraživanja 2. kruga u kojem su dobivene procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim iskazima (frekvencije i postotci). Oni iskazi koji su bili formulirani u odgovorima na način: „nemam komentara“, „ionako se ništa bitnog ne će promijeniti“, „NKU čini koliko je moguće“, „nemam dovoljno širok uvid“ nisu uzeti u daljnje razmatranje i procjenu. Pod/skala Inicijative NKU HBK (iskazi) sastoji se od 6 čestica. Procjena čestica izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 5 (u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“). Provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke da bi se provjerilo postoje li razlike u procjenama stupnja važnosti određenih inicijativa između stručnjaka i praktičara. Stručnjaci i praktičari u najvišoj su razni suglasnosti iskazali slaganje (4) i potpuno slaganje (5) sa sljedećim iskazima o potencijalnim inicijativama NKU HBK:

- „revidiranje i osuvremenjivanje udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za izvođenje nastave vjeronauka u školi“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,44$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,63$ – $M_{\text{praktičara}}=4,47$; $SD_{\text{praktičara}}=0,72$) (ukupno^{stručnjaci} 93,8% i ukupno^{praktičari} 88,2%),
- „veće korištenje medijskog prostora u Hrvatskoj za promidžbu vjeronauka i različitih vjeronaučnih projekata“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,19$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,66$ – $M_{\text{praktičara}}=4,12$; $SD_{\text{praktičara}}=0,6$) (ukupno^{stručnjaci} 87,6% i ukupno^{praktičari} 88,2%),
- „digitalizacija vjeronaučnih udžbenika i ostalih vjeronaučnih didaktičkih materijala“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,5$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,63$ – $M_{\text{praktičara}}=4,65$; $SD_{\text{praktičara}}=0,49$) (ukupno^{stručnjaci} 93,8% i ukupno^{praktičari} 100%),

- „uvođenje drugog sata vjeronauka u sve srednje škole“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1,16$ – $M_{\text{praktičara}}=4$; $SD_{\text{praktičara}}=1,41$) (ukupno^{stručnjaci} 62,5% i ukupno^{praktičari} 76,4%),⁶⁰
- „izraditi službene smjernice o dodjeli i opozivu kanonskog mandata za vjeroučitelje u školi koji bi vrijedio za sve nad/biskupijske katehetske urede“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,44$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,73$ – $M_{\text{praktičara}}=4,35$; $SD_{\text{praktičara}}=0,86$) (ukupno^{stručnjaci} 87,6% i ukupno^{praktičari} 76,4%) (Tablica 53).

Stručnjaci su iskazali djelomično slaganje (3) i slaganje (4) s iskazom da je potrebna „decentralizacija, dijalog i mogućnost da svećenici, redovnici, redovnice i laici aktivno sudjeluju u odlučivanju i kreiranju vjeronaučnog sadržaja i rada“ ($M=3,37$; $SD=1,05$) (ukupno 68,7%), dok kod praktičara za ovaj iskaz nije postignuta minimalna razina suglasnosti ($M=3,29$; $SD=1,05$) (Tablica 53).

Tablica 53: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o inicijativama NKU HBK (frekvencije i postotci).

INICIJATIVE NKU HBK (iskazi)	Subuzorak	1	2	3	4	5
„Revidiranje i osuvremenjivanje udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za izvođenje nastave vjeronauka u školi.“	Stručnjaci	0	0	1 6,3%	7 43,8%	8 50%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	5 29,4%	10 58,8%

⁶⁰ Rezultati istraživanja iz 2008. godine (Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011) pokazali su da 76,4% školskih vjeroučitelja također smatra da bi uvođenje dva sata vjeronaučne nastave tjedno u svim srednjim školama (umjesto postojećeg jednog sata tjedno, iznimno u nekim srednjim školama po dva sata) uvelike unaprijedilo kvalitetu vjeronaučne nastave.

„Decentralizacija, dijalog i mogućnost da svećenici, redovnici, redovnice i laici aktivno sudjeluju u odlučivanju i kreiranju vjeronaučnog sadržaja i rada.“	Stručnjaci	1 6,3%	2 12,5%	5 31,3%	6 37,4%	2 12,5%
	Praktičari	0	5 29,4%	4 23,5%	6 35,3%	2 35,3%
„Veće korištenje medijskog prostora u Hrvatskoj za promidžbu vjeronauka i različitih vjeronaučnih projekata.“	Stručnjaci	0	0	2 12,5%	9 56,3%	5 31,3%
	Praktičari	0	0	2 11,8%	11 64,7%	4 23,5%
„Digitalizacija vjeronaučnih udžbenika i ostalih vjeronaučnih didaktičkih materijala.“	Stručnjaci	0	0	1 6,3%	6 37,5%	9 56,3%
	Praktičari	0	0	0	6 35,3%	11 64,7%
„Uvođenje drugog sata vjeronauka u sve srednje škole.“	Stručnjaci	0	2 12,5%	4 25%	2 12,5%	8 50%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	1 5,9%	4 23,5%	9 52,9%
„Izraditi službene smjernice o dodjeli i opozivu kanonskog mandata za vjeroučitelje u školi koji bi vrijedio za sve nad/biskupijske katehetske urede.“	Stručnjaci	0	0	2 12,5%	5 31,3%	9 56,3%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	3 17,6%	10 58,8%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Rezimirajući dobivene rezultate na varijabli predloženih inicijativa Hrvatske biskupske konferencije (NKU HBK) može se zaključiti da bi u budućnosti ovo crkveno tijelo trebalo više poraditi na osuvremenjivanju vjeronaučnih medija u nastavi, napose udžbenika i njemu pripadajućih didaktičkih materijala prateći konkretne interese i potrebe učenika i škole. To se prije svega odnosi na digitalizaciju i informatizaciju vjeronaučnih materijala i osuvremenjivanje nastavnog procesa primjenom novih medija. Iako je sada, nakon 27 godina od (ponovnog) postojanja ovog predmeta u sustavu javne škole u RH, organizacijski dosta složeno povećati tjednu satnicu vjeronaučne nastave u srednjim školama (s jedan na dva sata tjedno), stručnjaci i praktičari drže da bi takva inicijativa, koju bi Crkva usmjerila prema najvišim obrazovnim tijelima (resornom Ministarstvu u RH), imala značajan učinak na kvalitetu vjeronaučne nastave, ali i na integritet predmeta u cjelini školskog sustava. Za nadati se je da će aktualna kurikularna reforma u Republici Hrvatskoj⁶¹ pokrenuti i mjerodavna crkvena tijela na hrabrije iskorake u kontekstu navedenih programskih i organizacijskih preinaka u području katoličkog vjeronauka.

4.4.4.3. Pastoralno-katehetski prijedlozi – rezultati

U kontekstu proučavanja perspektiva razvoja katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti posljednje istraživačko pitanje bilo je: Koji pastoralno-katehetski prijedlozi mogu doprinijeti unapređenju kvalitete katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti? U svrhu pronalaženja odgovora na ovo pitanje konstruirana je pod/skala Pastoralno-katehetski prijedlozi za unapređenje koja se sastoji od 12 čestica (1. krug istraživanja) i u 2. krugu istraživanja pod/skala Prijedlozi za unapređenje (iskazi) koja se sastoji 3 čestice plus jedna čestica za izdvojeni iskaz o školskom pastoralu te u 3.

⁶¹ O aktualnoj kurikularnoj reformi (obrazovna reforma) u Republici Hrvatskoj više na <https://mzo.hr/hr/kurikularna-reforma-online-hodogram> (pregledano 14. 2. 2018.).

krugu istraživanja pod/skala Pastoral škole (iskazi) koja se sastoji od 4 čestice. U nastavku teksta donose se procjene stručnjaka i praktičara o pojedinim pastoralno-katehetskima prijedlozima (frekvencije i postotci) i generirane ideje koje su nastale na temelju iskaza pojedinih sudionika u 1. i 2. krugu istraživanja. Procjena čestica na skalama u tri kruga istraživanja izvršena je primjenom mjerne ljestvice Likertovog tipa od 1 do 5 (u rasponu od „uopće nije važno“ do „izuzetno je važno“ i od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“). Provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke da bi se provjerilo postoje li razlike u procjenama stupnja važnosti određenih prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u školi između stručnjaka i praktičara.

Rezultati istraživanja u 1. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari iskazali su suglasnost u procjeni sljedećih pastoralno-katehetskih prijedloga kao važnih (4) i izuzetno važnih (5) za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti:

- „osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školskom sustavu“
($M_{\text{stručnjaka}}=4,47$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,62$ – $M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,69$)
(ukupno^{stručnjaci} 94,1% i ukupno^{praktičari} 88,3%),
- „uspostaviti kros-konfesionalnu suradnju na razini programskih odrednica“⁶²
($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,71$ – $M_{\text{praktičara}}=3,76$; $SD_{\text{praktičara}}=0,83$)
(ukupno^{stručnjaci} 76,4% i ukupno^{praktičari} 64,7%),
- „staviti veći naglasak na osposobljavanje učenika za dijalog s onima koji misle i žive drugačije“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,24$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,75$ – $M_{\text{praktičara}}=4$; $SD_{\text{praktičara}}=0,94$)
(ukupno^{stručnjaci} 82,4% i ukupno^{praktičari} 70,6%),

⁶² Misli se na stručnu suradnju različitih kršćanskih konfesionalnih zajednica u kreiranju vjeronaučnog sadržaja ekumenskog karaktera.

- „u programskom konceptu veću pažnju posvetiti odnosu znanosti i vjere“
($M_{\text{stručnjaka}}=4,24$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,75$ – $M_{\text{praktičara}}=3,94$; $SD_{\text{praktičara}}=0,83$)
(ukupno^{stručnjaci} 82,4% i ukupno^{praktičari} 76,4%),
- „uspostaviti bolju unutarpredmetnu korelaciju sadržaja“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,29$;
 $SD_{\text{stručnjaka}}=0,59$ – $M_{\text{praktičara}}=4,06$; $SD_{\text{praktičara}}=0,75$) (ukupno^{stručnjaci} 94,1% i
ukupno^{praktičari} 76,5%),
- „vjeronaučne sadržaje učiniti razumljivijima učenicima“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,53$;
 $SD_{\text{stručnjaka}}=0,62$ – $M_{\text{praktičara}}=4,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,85$) (ukupno^{stručnjaci} 94,1% i
ukupno^{praktičari} 88,3%),
- „staviti veći naglasak na operativnu, tj. djelatnu razinu vjerskog odgoja“
($M_{\text{stručnjaka}}=3,88$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,93$ – $M_{\text{praktičara}}=3,82$; $SD_{\text{praktičara}}=0,73$)
(ukupno^{stručnjaci} 64,7% i ukupno^{praktičari} 76,5%),
- „korigirati očekivanja roditelja i Crkve od vjeronauka“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$;
 $SD_{\text{stručnjaka}}=0,71$ – $M_{\text{praktičara}}=3,71$; $SD_{\text{praktičara}}=1,11$) (ukupno^{stručnjaci} 76,4% i
ukupno^{praktičari} 64,7%).

Stručnjaci i praktičari procijenili su sljedeće pastoralno-katehetske prijedloge kao donekle važne (3) i važne (4) za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u školi:

- „revidirati vjeronaučne udžbenike s vrijednosnog stajališta“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$;
 $SD_{\text{stručnjaka}}=0,9$ – $M_{\text{praktičara}}=3,41$; $SD_{\text{praktičara}}=1,28$) (ukupno^{stručnjaci} 76,5% i
ukupno^{praktičari} 58,8%),
- „više promicati inter(među)kulturalnost u vjeronauku“ ($M_{\text{stručnjaka}}=3,94$;
 $SD_{\text{stručnjaka}}=0,83$ – $M_{\text{praktičara}}=3,82$; $SD_{\text{praktičara}}=0,95$) (ukupno^{stručnjaci} 64,7% i
ukupno^{praktičari} 64,7%),

- „ojačati školski pastoral“⁶³ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,06$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,75$ – $M_{\text{praktičara}}=3,29$; $SD_{\text{praktičara}}=0,92$) (ukupno^{stručnjaci} 76,5% i ukupno^{praktičari} 82,4%).

Jedini prijedlog kod kojega nije uspostavljen konsenzus među sudionicima istraživanja u procjeni važnosti jest „dati veće ovlasti školi i mjerodavnim obrazovnim tijelima glede organizacije nastave i izbora kadra“ ($M_{\text{stručnjaka}}=2,41$; $SD_{\text{stručnjaka}}=1$ – $M_{\text{praktičara}}=2,06$; $SD_{\text{praktičara}}=1,29$) (Tablica 54).

Tablica 54: Procjena stupnja važnosti pastoralno-katehetskih prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti na uzorku sudionika stručnjaka i praktičara (frekvencije i postotci).

PASTORALNO-KATEHETSKI							
PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE		Subuzorak	1	2	3	4	5
Osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školskom sustavu.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	7 41,2%	9 52,9%	
	Praktičari	0	0	2 11,8%	8 47,1%	7 41,2%	
Uspostaviti kros-konfesionalnu suradnju na razini programskih odrednica.	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	9 52,9%	4 23,5%	
	Praktičari	0	1 5,9%	5 29,4%	8 47,1%	3 17,6%	

⁶³ Postoji više definicija školskog pastoralna. Kaupp (2010) definira školski pastoral kao doprinos kršćana ugodnijem i ljudskijem suživotu u školskom prostoru koji pridonosi životnijem i cjelovitijem oblikovanju školske svakodnevice. Filipović (2011^b) ističe da se pod tim pojmom podrazumijevaju raznoliki oblici dragovoljnog djelovanja i služenja kojim kršćani, snagom svoga vjerničkog identiteta i zauzetosti, pridonose humanizaciji škole u različitim dimenzijama njezinoga života i rada. Aktivnosti školskog pastoralna mogu se odvijati u školi i izvan nje.

Revidirati vjeronaučne udžbenike s vrijednosnog stajališta.	Stručnjaci	0	1 5,9%	3 17,6%	7 41,2%	6 35,3%
	Praktičari	2 11,8%	1 5,9%	6 35,3%	4 23,5%	4 23,5%
Staviti veći naglasak na osposobljavanje učenika za dijalog s onima koji misle i žive drugačije.	Stručnjaci	0	0	3 17,6%	7 41,2%	7 41,2%
	Praktičari	0	1 5,9%	4 23,5%	6 35,3%	6 35,3%
Dati veće ovlasti školi i mjerodavnim obrazovnim tijelima glede organizacije nastave i izbora kadra.	Stručnjaci	4 23,5%	4 23,5%	7 41,2%	2 11,8%	0
	Praktičari	9 52,9%	1 5,9%	5 29,4%	1 5,9%	1 5,9%
U programskom konceptu veću pažnju posvetiti odnosu znanosti i vjere.	Stručnjaci	0	0	3 17,6%	7 41,2%	7 41,2%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	9 52,9%	4 23,5%
Uspostaviti bolju unutarpredmetnu korelaciju sadržaja.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
	Praktičari	0	0	4 23,5%	8 47,1%	5 29,4%
Vjeronaučne sadržaje učiniti razumljivijima učenicima.	Stručnjaci	0	0	1 5,9%	6 35,3%	10 58,8%
	Praktičari	0	1 5,9%	1 5,9%	7 41,2%	8 47,1%

Staviti veći naglasak na operativnu, tj. djelatnu razinu vjerskog odgoja.	Stručnjaci	0	1 5,9%	5 29,4%	6 35,3%	5 29,4%
	Praktičari	0	1 5,9%	3 17,6%	11 64,7%	2 11,8%
Više promicati inter(među)kulturalnost u vjeronauku.	Stručnjaci	0	0	6 35,3%	6 35,3%	5 29,4%
	Praktičari	0	1 5,9%	6 35,3%	5 29,4%	5 29,4%
Korigirati očekivanja roditelja i Crkve od vjeronauka.	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	9 52,9%	4 23,5%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	4 23,5%	7 41,2%	4 23,5%
Ojačati školski pastoral.	Stručnjaci	0	0	4 23,5%	8 47,1%	5 29,4%
	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	8 47,1%	6 35,3%	1 5,9%
N _{stručnjaka} =17; N _{praktičara} =17						

1-uopće nije važno, 2-nije važno, 3-donekle je važno, 4-važno je, 5-izuzetno je važno

Rezultati istraživanja u 2. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku u 2. krugu istraživanja procijeniti generirane ideje iz prethodnog (1.) kruga koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Ako u prethodnom pitanju nije naveden prijedlog za koji Vi osobno držite da bi značajno unaprijedio kvalitetu vjeronauka u školi, molim Vas da ga ovdje navedete*“. Dobiveni kvalitativni podatci sintetizirani su u statističke iskaze koji su

ponuđeni suradnicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja. Visoka razina suglasnosti stručnjaka i praktičara u procjeni slaganja iskazana je na čestici da je „*potrebno još veće uvažavanje i sinergija svih odgojnih čimbenika, a bez pretjeranog oslanjanja na sustav delegiranja, odnosno prebacivanja odgovornosti jednih na druge*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4,31$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,7$ – $M_{\text{praktičara}}=4,12$; $SD_{\text{praktičara}}=0,7$) (ukupno^{stručnjaci} 87,6% i ukupno^{praktičari} 82,3%). Obje skupine sudionika iskazale su, također, suglasnost u slaganju (4) i potpunom slaganju (5) s još jednim iskazom, a taj je da je „*potrebno osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školi*“ ($M_{\text{stručnjaka}}=4$; $SD_{\text{stručnjaka}}=0,97$ – $M_{\text{praktičara}}=3,71$; $SD_{\text{praktičara}}=1,05$) (ukupno^{stručnjaci} 68,8% i ukupno^{praktičari} 64,7%). U procjeni iskaza da je „*potrebno vjeroučitelje upoznati s antropološkom medicinom, npr. metodom hagioterapije, omogućiti im duhovno vodstvo od strane kompetentnih ljudi, ponuditi dobre duhovne obnove i vježbe prilagođene upravo njihovom pozivu i djelovanju*“ među skupinama sudionika uočene su razlike. Naime, dok se s ovime djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 75% stručnjaka ($M=3,13$; $SD=0,96$), među praktičarima nije uspostavljena minimalna razina suglasnosti ($M=2,82$; $SD=0,95$) (Tablica 55).

Tablica 55: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o prijedlozima za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci).

PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE (iskazi)	Subuzorak					
		1	2	3	4	5
„Potrebno je osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u	Stručnjaci	0	1 6,3%	4 25%	5 31,3%	6 37,5%

školi.“	Praktičari	0	3 17,6%	3 17,6%	7 41,2%	4 23,5%
„Potrebno je vjeroučitelje upoznati s antropološkom medicinom (npr. metodom hagioterapije, omogućiti im duhovno vodstvo od strane kompetentnih ljudi, ponuditi dobre duhovne obnove i vježbe prilagođene upravo njihovom pozivu i djelovanju).“	Stručnjaci	1 6,3%	2 12,5%	8 50%	4 25%	1 6,3%
	Praktičari	0	8 47,1%	5 29,4%	3 17,6%	1 5,9%
„Potrebno još veće uvažavanje i sinergija svih odgojnih čimbenika, a bez pretjeranog oslanjanja na sustav delegiranja, odnosno prebacivanja odgovornosti jednih na druge.“	Stručnjaci	0	0	2 12,5%	7 43,8%	7 43,8%
	Praktičari	0	0	3 17,6%	9 52,9%	5 29,4%
N _{stručnjaka} =16; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Budući da je u 1. krugu istraživanja na otvoreno pitanje o pastoralno-katehetskim prijedlozima jedan sudionik⁶⁴ iskazao (izdvojeno) mišljenje glede prijedloga „*ojačati školski pastoral*“, njegov je iskaz ponuđen ostalim sudionicima na dodatnu procjenu slaganja odnosno neslaganja. Riječ je o sljedećem iskazu: „*Termin 'školski pastoral' praktički kod nas ne postoji i zato je upitno o njemu govoriti u kontekstu perspektiva*

⁶⁴ Radi potpune zaštite anonimnosti svih sudionika ovdje se ne navodi podatak kojoj skupini (stručnjaka ili praktičara) pripada dotična osoba.

razvoja vjeronauka u budućnosti (u praksi ga je jako teško realizirati i vrjednovati).“

Dok se ukupno 76,4% praktičara (M=4; SD=0,71) slaže (4) i u potpunosti slaže (5) s navedenim iskazom, među stručnjacima nije uspostavljen konsenzus (M=3,56; SD=1,03) (Tablica 56). Uzimajući u obzir ukupne rezultate na ovoj varijabli (napose u 3. krugu) može se zaključiti da sudionici obiju skupina ipak percipiraju ovaj pastoralno-katehetski prijedlog kao dosta važnu i učinkovitu mjeru u procesu unapređenja kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti (ukupno^{stručnjaci} 76,5% i ukupno^{praktičari} 82,4%).

Tablica 56: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazom (1. krug) o školskom pastoralu (frekvencije i postotci).

PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE (školski pastoral)	„Termin 'školski pastoral' praktički kod nas ne postoji i zato je upitno o njemu govoriti u kontekstu perspektiva razvoja vjeronauka u budućnosti (u praksi ga je jako teško realizirati i vrjednovati).“				
	1	2	3	4	5
Stručnjaci	0	3 (18,8%)	4 (25%)	6 (37,5%)	3 (18,8%)
Praktičari	0	0	4 (23,5%)	9 (52,9%)	4 (23,5%)

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Rezultati istraživanja u 3. krugu anketnog ispitivanja

Stručnjaci i praktičari imali su priliku procijeniti generirane ideje iz prethodnog (2.) kruga istraživanja o školskom pastoralu koje su nastale na temelju odgovora na otvoreno pitanje: „*Ako imate potrebu dodatno komentirati pojam 'pastoral škole' i njegovu razvijenost u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.*“ Na temelju dobivenih iskaza konstruirana je nova pod/skala Pastoral škole (iskazi) – 2. krug koja se sastoji od 4 čestice koje su dane sudionicima na procjenu slaganja odnosno neslaganja. Stručnjaci su iskazali suglasnost u potpunom neslaganju (1) i neslaganju (2) s dva iskaza, a oni su: 1. „*O školskom pastoralu prikladno je govoriti samo u kontekstu katoličkih škola.*“ (ukupno 78,6%; M=1,71; SD=0,83) i 2. „*Termin 'školski pastoral' ili 'pastoral škole' sasvim je neprimjeren za širi kontekst vjeronauka u školi jer inicira 'klerikalizaciju laika' u školskom okruženju i zanemaruje specifičnosti uloge i poslanja vjernika laika u svijetu.*“ (ukupno 85,8%, M=1,79; SD=0,89). Praktičari, pak, nisu iskazali minimalnu razinu suglasnosti u procjeni navedenih iskaza. Nadalje, dok se ukupno 92,9% stručnjaka slaže (4) i u potpunosti se slaže (5) s preostala dva iskaza: „*Pastoral škole može pomoći službama u školi u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju učenika/ca te kao dodatna pomoć u njihovim životnim situacijama. Zato je on vrijedan odgojno-pedagoški resurs.*“ (M=4,43; SD=0,65) i „*Školski pastoral označava promicanje duhovne dimenzije (shvaćene u širem smislu) sudionika školskog života onkraj/izvan vjeronauka. U tom smislu u vremenu izraženog interesa za duhovno i aktivnog suoblikovanja školskog života, školski pastoral će sve više dobiti na važnosti.*“ (M=4,21; SD=0,58), s prvim se iskazom djelomično slaže (3) i slaže (4) ukupno 64,7% praktičara (M=3,47; SD=1,13), a s drugim njih ukupno 76,5% (M=3,41; SD=1) (Tablica 57).

Tablica 57: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o pastoralu škole (frekvencije i postotci).

PASTORAL ŠKOLE (iskazi)	Subuzorak	1	2	3	4	5
„O školskom pastoralu prikladno je govoriti samo u kontekstu katoličkih škola.“	Stručnjaci	7 50%	4 28,6%	3 21,4%	0	0
	Praktičari	1 5,9%	9 52,9%	5 29,4%	1 5,9%	1 5,9%
„Termin 'školski pastoral' ili 'pastoral škole' sasvim je neprimjeren za širi kontekst vjeronauka u školi jer inicira 'klerikalizaciju laika' u školskom okruženju i zanemaruje specifičnosti uloge i poslanja vjernika laika u svijetu.“	Stručnjaci	6 42,9%	6 42,9%	1 7,1%	1 7,1%	0
	Praktičari	1 5,9%	5 29,4%	5 29,4%	3 17,6%	3 17,6%
„Pastoral škole može pomoći službama u školi u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju učenika/ca te kao dodatna pomoć u njihovim životnim situacijama. Zato je on vrijedan odgojno-pedagoški resurs.“	Stručnjaci	0	0	1 7,1%	6 42,9%	7 50%
	Praktičari	1 5,9%	2 11,8%	5 29,4%	6 35,3%	3 17,6%
„Školski pastoral označava promicanje duhovne dimenzije	Stručnjaci	0	0	1 7,1%	9 64,3%	4 28,6%

(shvaćene u širem smislu) sudionika školskog života onkraj/izvan vjeronauka. U tom smislu u vremenu izraženog interesa za duhovno i aktivnog suoblikovanja školskog života, školski pastoral dobit će na važnosti.“	Praktičari	1 5,9%	1 5,9%	7 41,2%	6 35,3%	2 11,8%
N _{stručnjaka} =14; N _{praktičara} =17						

1-uopće se ne slažem, 2-ne slažem se, 3-djelomično se slažem, 4- slažem se, 5- u potpunosti se slažem

Provedbom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u slaganjima s generiranim iskazima sudionika o školskom pastoralu. Praktičari se u *većoj* mjeri od stručnjaka slažu da je o školskom pastoralu prikladno govoriti samo u kontekstu katoličkih škola te da je termin „školski pastoral“ ili „pastoral škole“ sasvim neprimjeren za širi kontekst katoličkog vjeronauka u školi jer inicira „klerikalizaciju laika“ u školskom okruženju i zanemaruje specifičnosti uloge i poslanja vjernika laika u svijetu. No, ovakve impostacije nikako ne znače da su praktičari protiv školskog pastora. Riječ je o tome da on, unatoč njegovu dugogodišnjem iniciranju u teorijskom smislu, još uvijek nije konkretno zaživio u školsko-vjeronaučnoj praksi na različitim razinama (tek je na razini izdvojenih primjera) pa postoji bojazan da bi njegovo ozbiljnije iniciranje u školski kontekst dodatno zakompliciralo već dovoljno složene odnose unutar školsko-vjeronaučne i katehetske prakse koji su, kako je već bilo rečeno, opterećeni nejasnim komplementarnim odnosom školskog vjeronauka i župne kateheze. S druge strane, stručnjaci se u većoj mjeri od praktičara slažu s tvrdnjama da pastoral škole može

pomoći današnjoj školi u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju učenika te poslužiti kao dodatna pomoć u njihovim životnim situacijama, zbog čega on predstavlja vrijedan odgojno-pedagoški resurs. On ujedno, prema mišljenju stručnjaka, označava promicanje duhovne dimenzije shvaćene u širem smislu sudionika školskog života izvan katoličkog vjeronauka i u tom će smislu u vremenu izraženog interesa za duhovno i aktivnog suoblikovanja školskog života sve više dobivati na važnosti.

Rezimirajući rezultate na varijabli pastoralno-katehetskih prijedloga koji mogu značajno doprinijeti kvaliteti katoličkog vjeronauka u javnoj školi može se zaključiti da u budućnosti primarno treba: osnažiti njegovu društveno-kulturnu (inter/međukulturalnu) i vrijednosnu dimenziju (opravdanost), uspostaviti (još) bolju kros-konfesionalnu suradnju s predstavnicima različitih kršćanskih konfesija u kreiranju programskih sadržaja ekumenskog karaktera, staviti veći naglasak na djelatnu razinu vjerskog odgoja postavljajući učenika (a ne sadržaj!) u središte odgojno-obrazovnog procesa, ojačati sinergijski odnos svih najvažnijih odgojnih čimbenika (Crkva, škola, obitelj) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih.

V. ZAKLJUČCI

Religijska formacija učenika u javnoj školi predstavlja jedno od najzahtjevnijih pedagoško-didaktičkih pitanja suvremene škole neovisno o modelima njegove realizacije (konfesionalni – nekonfesionalni model) (Jackson, 2014). Tako na pitanje utječe li institucionalno znanje o religijama (eng. “*religious literacy*”) izravno na povećanje temeljnih vrijednosti kod učenika ili je potrebna i formacija njihova religijskog odnosno vjerskog identiteta (odgoj u određenoj konfesiji/vjeri), među

europskim obrazovnim stručnjacima nema jasnog odgovora (Jackson, 2014). Prema rezultatima međunarodnog istraživanja u sklopu projekta „Vjeronauk u školi – resurs za Europu“ (Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.), 2009) važnost i uloga vrijednosno-odgojne dimenzije konfesionalne religijske nastave u javnoj školi izražena je terminima cjelovite formacije osobnog identiteta učenika. Tako se u većini europskih zemalja konfesionalna religijska nastava, kojom se primjerice želi dublje upoznati kulturni, povijesni, društveni i drugi doprinos kršćanske baštine europskih zemalja, percipira ujedno i kao odgojna pomoć u promicanju društveno prihvatljivih vrijednosti i ponašanja.

Katolički vjeronauk u hrvatskom školskom sustavu utemeljen je na „*univerzalnom odgojnom i kulturnom značenju religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo*“ (HBK, 2003: 2). Njegovo je uvođenje u sustav javne škole višestruko utemeljeno: antropološko-pedagoški, teološko-eklezijalno, povijesno-društveno-kulturno, vrijednosno i pravno (HBK, 2003; 2009; 2014). Objedinjujući navedene dimenzije slijedi da odgojno-obrazovna opravdanost ovoga predmeta u javnoj školi u Republici Hrvatskoj proizlazi iz činjenice što suvremena pluralna i demokratska škola svim učenicima treba omogućiti „*upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitog te upoznavanje i poštivanje tuđega vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta*“ (HBK, 2003: 3), kao i ostvarenje temeljnog prava roditelja da im škola odgaja djecu u skladu s njihovim vjerskim uvjerenjem, životnim vrijednostima te s učenjem i tradicijom konfesionalne zajednice kojoj pripadaju. Budući da je religioznost „*integralna činjenica čovjekove osobnosti i kulture*“, autentični i cjeloviti odgoj u javnoj školi zahtijeva „*vrednovanje religiozne dimenzije odgoja u cjelini školskog sustava i njezinu skladnu ugradnju u obrazovna područja i nastavne predmete kojima po svojoj naravi pripada*“ (HBK, 2003: 3). Europska obrazovna praksa pokazuje da se danas pažnja

stručnjaka iz područja religiozne pedagogije i katehetike sve više usredotočuje upravo na vrijednosno-pedagoški vid utemeljenja i didaktičkog oblikovanja katoličkog vjeronauka u javnoj školi, što mu ujedno osigurava istu razinu integriranosti kao i ostalim školskim predmetima unutar školskog sustava (Mandarić, 2001^a; Razum, 2008).

Znanstveno istraživanje na kojemu je nastao ovaj rad imalo je za cilj istražiti školsko-pedagoški, teološko-eklezijski, društveno-kulturni i vrijednosni identitet katoličkog vjeronauka u njegovim temeljnim dimenzijama opravdanosti u javnom školskom sustavu Republike Hrvatske i predvidjeti perspektive njegova razvoja kao takvoga u budućnosti. Prema dosadašnjim empirijskim pokazateljima u Republici Hrvatskoj (koji su prethodno navedeni u poglavlju 2.4.) ovaj predmet uvelike doprinosi ostvarivanju ciljeva suvremene pluralne škole, pridonosi razumijevanju društvenih pitanja i problema, uči o vrijednostima bez kojih današnji svijet ne bi mogao funkcionirati i koncipiran je kao predmet pomoću kojega se bolje upoznaje vlastita osoba, društvo i svijet u kojemu se živi. Istraživanje koje je provela autorica ovoga rada u glavnini potvrđuje navedene pokazatelje. Međutim, rezultati istraživanja ukazali su na potrebu jasnijeg određenja vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u njegovoj disciplinarnosti i konfesionalnosti u sklopu društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja u javnoj školi. Panel rasprave koje su se vodile među sudionicima stručnjacima i praktičarima u sklopu ovog višefaznog istraživačkog procesa u određenim aspektima istraživačkog područja (odgojno-obrazovni ciljevi, stupanj integriranosti, disciplinarnost, konfesionalnost, vrijednosni identitet predmeta) potvrdile su činjenicu postojanja različitih znanstvenih i stručnih polazišta u definiranju identiteta ovoga predmeta, što je detaljnije razrađeno u teorijskom okviru. Različita teorijska polazišta u definiranju temeljne svrhe i ciljeva

katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta, a time i njegova identiteta, tijekom gotovo tri desetljeća (ponovnog) postojanja ovoga predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske imala su za posljedicu niz teškoća u konkretnoj školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi. Ovdje se prije svega misli na u nedovoljnoj mjeri ostvarenu komplementarnost školskog vjeronauka i župne kateheze, nerealne percepcije i očekivanja Crkve, škole i obitelji od školskog vjeronauka i vjeronaučne nastave, nejasne pastoralno-katehetske učinke te vrijednosni i društveno-kulturni doprinos katoličkog vjeronauka odgojno-obrazovnim potrebama i zadaćama suvremene pluralne škole.

Do sada u Republici Hrvatskoj nije provedeno niti jedno znanstveno istraživanje o navedenim aspektima u kontekstu teorijskog preciziranja vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi u kojemu bi zajedno sudjelovali najrelevantniji stručnjaci znanstvenici i praktičari za ovaj predmet, tim više oni koji su ga ujedno i sami prije 27 godina kurikulum(ar)no kreirali. U tom smislu može se reći da je ovo istraživanje „empirijski prvijenac“ u nacionalnim okvirima čiji rezultati pružaju relevantne znanstvene i stručne smjernice za rješavanje dosadašnjih otvorenih pitanja u teorijskom i praktičnom smislu jer dolaze upravo od osoba koje znanstveno i profesionalno imaju najveću odgovornost i ovlast odlučivanja u području katoličkog vjeronauka u Republici Hrvatskoj. Posebna vrijednost ovog istraživanja očituje se u proiciranju razvoja katoličkog vjeronauka kao školskog predmeta u godinama koje dolaze. Ovaj je aspekt posebno važan jer omogućava cjelovito sagledavanje predmeta uzimajući u obzir postojeće pedagoške resurse i stvarajući već sada nove s ciljem kurikulum(ar)nog re-oblikovanja i definiranja vrijednosno-pedagoškog identiteta predmeta u području religiozne pedagogije i katehetike te unapređenja postojeće školsko-vjeronaučne i katehetske prakse u Republici Hrvatskoj. U nastavku teksta

donose se nalazi istraživanja po pojedinim istraživačkim područjima sukladno postavljenim istraživačkim zadacima i pitanjima.

S obzirom na **školsko-pedagoški** identitet katoličkog vjeronauka u domeni ciljeva, programskih odrednica, međupredmetne suradnje i integriranosti predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske, rezultati istraživanja ukazali su na potrebu kurikulum(ar)nog rasterećenja ovoga predmeta u nekim elementima i na njegovo jasnije profiliranje kao školske discipline unutar društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja u budućnosti. Tako u domeni ciljeva katoličkog vjeronauka istraživanje je pokazalo da je ovaj predmet kompatibilan s odgojno-obrazovnim ciljevima suvremene javne škole u Republici Hrvatskoj (NOK, 2011), odnosno da značajno doprinosi ostvarivanju potreba i zadaća današnje škole. Ovdje se prije svega misli na one ciljeve koji primarno proizlaze iz antropološko-pedagoške, društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi, a to su: *„prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi“*, *„stjecanje religijskog znanja“*, *„humanizacija društva i pojedinca“*, *„formiranje kritičkog mišljenja učenika u području religije i religioznosti“*, *„upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima“*, *„stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu“*, *„osposobljenost za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.“* Ciljevi koji proizlaze iz teološko-eklezijalne opravdanosti ovog predmeta u javnoj školi, točnije iz njegove sakramentalno-liturgijske dimenzije i pastoralno-katehetskog su karaktera, što znači da upućuju na konkretno vjerničko iskustvo i angažiranost u vjerskoj/crkvenoj zajednici (*„priprava za sakramente kršćanske inicijacije“*, *„uključivanje u život Crkve“*, *„učvršćivanje crkvenog zajedništva“*, *„negovanje duhovno-molitvenog života“*), prema nalazima ovog istraživanja nisu u

jednakoj mjeri važnosti prepoznati kao oni koji značajno doprinose školsko-pedagoškom identitetu ovoga predmeta, a samim time i kompatibilnosti ciljevima i zadaćama suvremene javne škole. Oni bi, istina, imali svoju pedagošku opravdanost u javnoj školi pod uvjetom da su prethodno zadovoljene važne socioreligijske pretpostavke, kao što su homogena vjerska identifikacija učenika (da su svi učenici na katoličkom vjeronauku praktični vjernici ili da su barem na istoj razini vjerske samoidentifikacije) te religijska i kultur(al)na homogenost sredine u kojoj učenici žive i odrastaju. S obzirom na socioreligijsku sliku današnjice, vjersku heterogenost obitelji, sve izraženiji pluralizam pojedinaca čiji životni stil ovisi više o subjektivnom izboru negoli o tradicijama i autoritetu neke vjerske ili druge zajednice (Brezinka, 2005), suvremene globalizacijske i migracijske trendove i ostale okolnosti suvremenoga svijeta i društva, takve pretpostavke nisu više realno ostvarive. U tom smislu nije ni moguće očekivati da katolički vjeronauk kao školski predmet u javnom školskom okružju ostvaruje one ciljeve koji konceptijski pripadaju modelu župne kateheze u vjerskoj/crkvenoj zajednici, na što pojedini teoretičari ističu već godinama u svojim studijama (Razum, 2000; 2008; 2017; Zovak, 2004; Mandarić, Hobljaj, Razum, 2011; Mandarić, 2012; Mandarić, Razum, 2015). To nikako ne znači da ovaj predmet treba biti „ogoljen“ od svojih konfesionalnih postavki u smislu prihvaćanja ciljeva nekih drugih (nekonfesionalnih) modela religijskog odgoja i obrazovanja. Riječ je o pedagoško-kurikul(ar)nom „rasterećenju“ predmeta u njegovim odgojno-obrazovnim mogućnostima i ograničenjima kako bi se on mogao u potpunosti ostvariti u svojim školsko-pedagoškim okvirima i kao takav biti nezamjenljiv komplementarni dio cjelovitog odgoja u vjeri djece i mladih koji se u punini ostvaruje jedino u vjerskoj/crkvenoj i obiteljskoj zajednici. Stoga, dok god ne bude jasan školsko-pedagoški identitet ovog predmeta, točnije njegove vjersko-odgojne mogućnosti i

ograničenja u školskom kontekstu, postojat će različita (nerijetko i oprečna) stručna stajališta o pitanju stvarne svrhe katoličkog vjeronauka u školi u odnosu na župnu katehezu u vjerskoj zajednici, kao i različita (nerijetko nerealna) očekivanja od ovoga predmeta u stručnoj i općoj javnosti. Tomu u prilog govore i podatci koji su dobiveni u domeni projiciranja njegova razvoja u budućnosti.

Naime, istraživanje je pokazalo da katolički vjeronauk najvjerojatnije ne će imati jednako izražene sve postojeće ciljeve u budućnosti odnosno da će doći do promjene, što izravno implicira i novu ljestvicu programskih i vrijednosnih prioriteta u budućnosti. Tako stručnjaci i praktičari procjenjuju da će u katoličkom vjeronauku i dalje ostati jednako izraženi ciljevi koji se odnose na „*stvaranje osnovne raspoloživosti za prihvaćanje vjere na osobnoj razini*“, „*prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije*“, kao i „*kršćanske kulture i vrijednosti*“. Ovi ciljevi proizlaze iz konfesionalnosti samoga predmeta, predstavljaju kurikul(ar)ni prioritet i zato je sasvim očekivana ovakva procjena sudionika istraživanja o njihovoj jednako izraženosti u budućnosti. S druge strane, stručnjaci i praktičari procjenjuju da će neki postojeći ciljevi u budućnosti biti izraženiji negoli što su to do sada bili, a odnose se na „*upoznavanje religijske različitosti u svijetu*“, „*formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti*“, „*humanizaciju društva*“, „*odgoj za različitost*“, „*stjecanje religijskih kompetencija potrebnih za život u današnjem pluralnom svijetu i društvu*“ i „*osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu*“. Ciljevi liturgijsko-sakramentalnog karaktera, kao što su „*priprava za sakramente kršćanske inicijacije*“ i „*biti u službi župne kateheze*“, percipiraju se kao oni koji će ipak u budućnosti biti slabije izraženi. Ovi podatci ukazuju na zaključak da će se katolički vjeronauk u budućnosti sve više profilirati u vidu kurikul(ar)nog ili školskog, a manje

usko konfesionalnog pod/modela temeljenog na tzv. katehetskom poučavanju, o čemu je bilo više riječi u razrađenom teorijskom okviru.

Navedeno potvrđuju i rezultati istraživanja koji su dobiveni u domeni programskih odrednica. Vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka očituje se u sadržajima koji programski razvijaju kod učenika religijske i kultur(al)ne kompetencije („*doktrinarna*, *informativno-spoznajna*“, „*ekumenska*“, „*međureligijska*“, „*kulturna*“ odrednica), socijalnu osjetljivost i društvenu angažiranost („*socijalno-karitativna*“ odrednica) te vrijednosno-humanistički habitus („*vrijednosna*“, „*etička*“, „*pravno-humanistička*“, „*pedagoško-odgojna*“, „*razvojna*“ odrednica). Programske odrednice koje doprinose interiorizaciji sadržaja vjere u učenikovom osobnom životu i njegovom aktivnom sudjelovanju u životu vjerske/crkvene zajednice („*liturgijsko-sakramentalna*“ i „*duhovno-molitvena*“ odrednica) povezuju se s onim odrednicama koje su programski sadržane u modelu župne kateheze. Ovi rezultati koreliraju s onima koji su dobiveni u dijelu koji se odnosi na projekciju programskog razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti. Naime, prema njima doći će u budućnosti i u programskom okviru ovoga predmeta do određenih promjena. Tako se procjenjuje da će jednako biti izražene samo one programske odrednice koje su u skladu s ciljevima koji proizlaze iz konfesionalnih postavki samoga predmeta („*doktrinarna*, *informativno-spoznajna*“, „*socijalno-karitativna*“, „*pravno-humanistička*“ i „*svjedočka*“). Neke su programske odrednice procijenjene kao one koje će vjerojatno biti više izražene u budućnosti s obzirom na ciljeve i zadaće suvremene pluralne škole („*kulturna*“, „*vrijednosna*“, „*ekumenska*“, „*međureligijska*“, „*zajedničarska*“, „*pedagoško-odgojna*“ i „*etička*“). Kao što je prethodno bilo naznačeno, procjena veće izraženosti ovih programskih odrednica u budućnosti korelira s dobivenim procjenama veće izraženosti određenih ciljeva

katoličkog vjeronauka u budućnosti. Kada je riječ o programskim odrednicama koje konceptijski više pripadaju modelu župne kateheze negoli školskom vjeronauku („*liturgijsko-sakramentalna*“ i „*duhovno-molitvena*“), procjene stručnjaka i praktičara idu u pravcu njihove slabije izraženosti u budućnosti. Na temelju dobivenih rezultata razvidno je da će se katolički vjeronauk i u programskom smislu razvijati u budućnosti tako da će se veći naglasak staviti na njegov vrijednosno-pedagoški identitet u užem smislu, a manje na njegovu pastoralno-katehetsku zauzetost i opravdanost.

No, takva će sadržajna koncepcija zahtijevati u budućnosti i veću međupredmetnu otvorenost i suradnju. Istraživanje je pokazalo da katolički vjeronauk trenutno najviše korelira (samo) s tri odgojno-obrazovna područja: umjetničkim, jezično-komunikacijskim i društveno-humanističkim područjem kojemu i samo pripada, dok je međupredmetna korelacija s drugim odgojno-obrazovnim područjima, napose s predmetima iz skupine STEM područja, procijenjena kao nedovoljna (1) ili dovoljna (2). A upravo to područje predstavlja perjanicu školskih sadržaja koji sve više postaju predmet interesa današnjih učenika, a još će više onih u budućnosti. Veća i kvalitetnija unutarpredmetna otvorenost (na što su ukazali rezultati analize vjeronaučnih udžbenika s različitih stajališta i ostali empirijski pokazatelji koji su navedeni u razrađenom teorijskom okviru) i međupredmetna suradnja značajno će doprinijeti i boljem pedagoškom pozicioniranju katoličkog vjeronauka u sustavu javne škole koje još uvijek nije na zavidnoj razini ako je suditi prema nalazu istraživanja koji je dobiven u domeni ispitivanja stupnja integriranosti ovoga predmeta u školskom sustavu Republike Hrvatske.

Naime, većina stručnjaka i praktičara slaže se da je katolički vjeronauk kao predmet danas integriran u školskom sustavu Republike Hrvatske, ali se međusobno ne slažu u

procjeni stupnja njegove integriranosti. I jedni i drugi suglasni su da je ovaj predmet integriran negdje na razini kao i ostali školski predmeti, što potvrđuju krajnji ishodi učinjenog na području katoličkog vjeronauka i vjeronaučne nastave u ovih 27 godina (misli se na didaktičko-pedagošku strukturiranost, profesionalno osposobljavanje vjeroučiteljskog kadra, statistički visoki postotak učenika koji svake godine upisuju ovaj izborni predmet). Međutim, nalazi istraživanja pokazali su da ima prostora za poboljšanje i na tom planu. Stručnjaci i praktičari mišljenja su da bolja integracija ovoga predmeta u školskom sustavu primarno ovisi o sljedećim čimbenicima: podizanju kvalitete vjeroučiteljskog kadra i vjeronaučne nastave, jasnijem razlikovnom (i nadopunjavajućem) odnosu između školskog vjeronauka i župne kateheze, snažnijem suradničkom odnosu svih dionika vjersko-odgojnog procesa, konkretnim pozitivnim mjerama nacionalne obrazovne politike i, na kraju, pozitivn(ij)oj općedruštvenoj slici ovoga predmeta i njegove uloge u procesu odgoja i obrazovanja djece i mladih. Svi ti čimbenici značajno utječu na definiranje vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi.

S obzirom na **teološko-eklezijalni** identitet katoličkog vjeronauka u domeni njegove komplementarnosti sa župnom katehezom, katehetskih postavki, pastoralno-katehetskih učinaka te odnosa između disciplinarnosti i konfesionalnosti predmeta, istraživanje je pokazalo da je upravo u ovom području identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi u budućnosti iznimno potrebno prethodno navedeno pedagoško-kurikul(ar)no „rasterećenje“.

Naime, prema rezultatima istraživanja razvidno je da se još uvijek odnos između školskog vjeronauka i župne kateheze u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi u Republici Hrvatskoj ne temelji na teorijski definiranoj komplementarnosti nego na svojevrsnoj podudarnosti (preklapanju). Stoga je u teorijskom kontekstu potrebno

drugačije religijskopedagoško pozicioniranje oba modela vjerskog odgoja u skladu s njihovim posebnostima i ograničenjima. Podudarnost se, prema mišljenju sudionika istraživanja, najviše očituje u sadržajnom i organizacijskom smislu, što je na tragu dosadašnjih stručnih studija i empirijskih pokazatelja koji su navedeni u teorijskom okviru, a prema kojima se postojeći odnos između školskog vjeronauka i župne kateheze u Republici Hrvatskoj više definira u okvirima međusobnog preklapanja negoli teorijskog koncepta sinergijskog nadopunjavanja. Takav se koncept odnosa posljedično odražava i na cjelokupni identitet katoličkog vjeronauka kao školske discipline. Kao jedan od razloga postojećoj situaciji ističe se nedovoljno uvažavanje specifičnosti školskog konteksta u kojem se realizira katolički vjeronauk. Ovaj razlog otvara pitanje realne mogućnosti ostvarivanja katehetskih postavki i očekivanja pastoralno-katehetskih učinaka tako koncipiranog predmeta u sustavu javne škole.

Nalazi istraživanja u domeni katehetskih postavki katoličkog vjeronauka pokazali su da se stručnjaci i praktičari slažu u temeljnom stavu da Katolička crkva putem ovog konfesionalnog predmeta naviješta katoličku vjeru djeci i mladima i tako im pomaže u dozrijevanju njihovog osnovnog opredjeljenja za vjeru u osobnom životu i u svijetu u kojem žive. U tom smislu drže pedagoški opravdanim vršenje određenih vjerskih čina za vrijeme vjeronaučne nastave (npr. osobna i zajednička molitva), kao i to da se učenike koji pohađaju vjeronaučnu nastavu neslužbeno naziva „*vjeroučenicima*“. Ipak, neke aktivnosti koje su se do sada u vjeronaučnoj praksi opravdavale upravo teološko-eklezijalnim identitetom ovoga predmeta (npr. odvođenje učenika za vrijeme školskog sata u Crkvu na sakrament ispovijedi) sudionici istraživanja ne drže pedagoški opravdanim, kao niti upisnu isključivost u smislu ciljane skupine učenika koja ima prednost pri upisu na ovaj predmet pred drugima (primarno učenici koji dolaze iz obitelji u kojima se prakticira katolička vjera). S obzirom na navedeno,

sudionici istraživanja ne prihvaćaju niti terminologiju koja je prvih godina od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u školu bila uvriježena u javnosti (još je uvijek prisutna!) da se školski vjeronauk naziva „*školska kateheza*“, a župna kateheza „*župni vjeronauk*“. Ovi nalazi istraživanja pokazuju da i kod stručnjaka i kod praktičara postoji inicijalna želja za jasnijim definiranjem identiteta oba modela vjerskog odgoja i obrazovanja učenika. A da bi do toga uistinu i došlo potrebno je pedagoško-kurikul(ar)no „rasterećenje“ školskog vjeronauka i pastoralno-katehetsko obogaćenje župne kateheze onim vjersko-odgojnim elementima koji su trenutno implementirani u školski vjeronauk, a koje ovaj predmet u svom školsko-pedagoškom kontekstu ne može ostvariti jer nisu svojstveni identitetu konfesionalnog religijskog sadržaja u javnom školskom okružju. Nalazi istraživanja u nastavku teksta detaljnije pojašnjavaju o čemu se zapravo radi.

Naime, više od same terminologije i mogućnosti realizacije vjerskih čina u školskom okružju, među sudionicima istraživanja nametnulo se kao diskutabilno pitanje ustanoviti realne pastoralno-katehetske učinke katoličkog vjeronauka u javnoj školi s obzirom na njegov teološko-eklezijalni identitet. Od svih učinaka koji su izneseni u teorijskom okviru, a temelje se na službenom kurikulum(um)u predmeta, među stručnjacima i praktičarima prihvaćena su (samo) dva koja izravno doprinose konfesionalnoj identifikaciji učenika s vjerskom/crkvenom zajednicom, a ta su „*osobno prihvaćanje katoličke vjere*“ i „*dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri*“. To znači da ovaj predmet inicijalno omogućuje učenicima interiorizaciju vjerskih sadržaja u vlastitom životu odnosno formiranje vjerskog identiteta. Međutim, za „*angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici*“ i „*svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini*“, što se drži (a to i očekuju donositelji odluka na različitim razinama odlučivanja) izuzetno važnim pastoralno-katehetskim učincima ovoga predmeta,

potrebno je ipak nešto više od samog pohađanja vjeronaučne nastave, s čime se slažu i sudionici istraživanja. Ovi se posljednji pastoralno-katehetski učinci primarno temelje na konativnoj i operativnoj razini vjerskog odgoja, za razliku od prva dva koja se više temelje na kognitivnoj razini. Da bi došlo do ostvarenja navedenih učinaka vezanih uz aktivno sudjelovanje u životu vjerske/crkvene zajednice od učenika se traži inicijalna konfesionalna identifikacija i vjerska opredjeljenost (teološki rečeno da su prvotno „evangelizirani“ kako bi potom mogli biti „katehizirani“, tj. vjerski poučeni). Budući da praktičari posredstvom školskih vjeroučitelja, crkvenih službenika, roditelja učenika, ravnatelja i ostalih dionika imaju širi (a možda i „realniji“) uvid u vjersko-odgojne odnosno pastoralno-katehetske mogućnosti vjeronaučne nastave u školi, moguće je da je upravo to jedan od razloga zašto oni, za razliku od stručnjaka, pokazuju nižu razinu slaganja s pastoralno-katehetskim učincima katoličkog vjeronauka eklezijalnog karaktera (*„angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici“* i *„svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini“*). Ovaj je nalaz istraživanja pokazao da katolički vjeronauk u javnoj školi djelomično doprinosi postizanju svih pastoralno-katehetskih učinaka koji omogućuju učenicima konfesionalnu identifikaciju s vjerskom/crkvenom zajednicom. Naime, ovi učinci ne ovise samo o programskim sadržajima u vjeronaučnoj nastavi i o profesionalnoj osposobljenosti vjeroučitelja koji izvode nastavu, nego i o nizu drugih, nerijetko i važnijih, faktora kao što su, primjerice, evangelizacijski preduvjeti (da su učenici već inicijalno uvedeni u vjeru), snažna i postojana vjersko-odgojna suradnja Crkve, škole i obitelji, kontinuiran pastoralno-katehetski rad u okviru župne kateheze i drugi.

Pedagoške mogućnosti katoličkog vjeronauka u javnoj školi u odnosu na druge komplementarne modele vjerskog odgoja proizlaze iz njegovih dviju temeljnih odrednica, disciplinarnosti i konfesionalnosti. Ovo je istraživanje dalo značajne

rezultate i na tom području. Katolički vjeronauk definiran je temeljnim školsko-pedagoškim uredbama u koje ulaze: podložnost zakonodavnim obrazovnim i pravnim uredbama vezanim za odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj, kurikulum(ar)no programiranje (vjeronaučnih) sadržaja i njegovo didaktičko-metodičko oblikovanje, usklađenost temeljnih ciljeva i zadaća (vjeronaučne nastave) odgojno-obrazovnim ciljevima i vrijednostima suvremene javne škole, kriteriji vrjednovanja postignuća u nastavnom procesu. S druge strane, katolički vjeronauk kao institucionalni model odgoja *u* vjeri ima svoje konfesionalne posebnosti u odnosu na druge školske predmete koji proizlaze iz njegovog teološko-eklezijalnog identiteta. A one obuhvaćaju: izbor programskog sadržaja, specifične ciljeve i zadaće (vjeronaučne) nastave, inicijalnu konfesionalnu opredjeljenost učenika, izbor i način zapošljavanja vjeroučitelja (kadrovsko pitanje). Sudionici istraživanja složili su se da u kontekstu navedenih odrednica (time i domena ovlasti i odlučivanja) treba akceptirati status, mogućnosti i ograničenja ovoga predmeta u javnoj školi (u odnosu na druge komplementarne modele), na što su ukazale i dosadašnje teorijske studije koje su navedene u teorijskom okviru. To znači da se opseg identiteta ovoga predmeta kao školske discipline konfesionalnog predznaka u javnom školskom okružju može i treba definirati jedino u navedenim školsko-pedagoškim okvirima. Sve što izlazi iz tih okvira samo doprinosi usložnjavanju već dovoljno složenog odnosa između školskog vjeronauka i župne kateheze te se može negativno odraziti na njihov daljnji razvoj u budućnosti.

S obzirom na **društveno-kulturni** i **vrijednosni** identitet katoličkog vjeronauka u domeni njegovog univerzalnog odgojnog i kulturnog značenja za osobu, kulturu i cijelo društvo (HBK, 2003; 2009; 2014), nalazi istraživanja ukazali su na potrebu unapređenja u smislu vrijednosnog obogaćenja vjeronaučnih sadržaja onim tematskim

sadržajima koji se primarno odnose na razvoj kulturnog identiteta i interkulturalnih kompetencija učenika. Prema dobivenim rezultatima istraživanja katolički vjeronauk u javnom odgojno-obrazovnom prostoru ima svoju općedruštvenu važnost koja, prema mišljenju stručnjaka i praktičara, nikako nije motivirana izvanjskim pravno-političkim interesima bilo koje interesne strane, Republike Hrvatske ili Katoličke crkve. On svojim vrijednosnim sadržajima značajno doprinosi općem boljitku čovjeka i društva. Na odgojnom planu doprinosi formiranju aktivnih i kritičkih građana u društvu, što je jedan od odgojnih prioriteta suvremene pluralne škole, te omogućava svakom učeniku proširivanje njegovih religioznih vidika neovisno o konfesionalnoj identifikaciji. Ipak, utječe li i koliko katolički vjeronauk u javnoj školi na povećanje religioznosti u hrvatskome društvu, među sudionicima istraživanja nije postignut konsenzus. Ipak, kako je prethodno navedeno u teorijskom okviru, neka su ranija istraživanja pokazala da postoji statistički značajna povezanost između konfesionalne religijske nastave u školi i socioreligijske slike hrvatskoga društva.

Kada je riječ o odgojnom doprinosu katoličkog vjeronauka ciljevima i zadaćama suvremene škole u kontekstu odgoja za vrijednosti, nalazi istraživanja pokazali su da katolički vjeronauk najviše promiče razvoj religijskog odnosno vjerskog identiteta učenika, što se drži vrijednosnim prioritetom, a što je uvelike opravdano i njegovom konfesionalnom dimenzijom. Svojim programskim odrednicama katolički vjeronauk promiče kod učenika i ostale odgojno-obrazovne vrijednosti koje su određene obrazovnim dokumentima (NOK, 2011) i verificiranim programima za katolički vjeronauk (HBK, 2003; 2009; 2014). Njegova se odgojna zadaća u javnoj školi primarno očituje u promociji temeljnih općeljudskih i kršćanskih vrijednosti koje pomažu učeniku u formiranju njegova identiteta u konfesionalnom, nacionalnom, tradicijskom kontekstu te u njegovu osposobljavanju za život u suvremenom

globalnom svijetu različitosti. Međutim, uočeno je da stručnjaci procjenjuju zastupljenost vrijednosnih odrednica u katoličkom vjeronauku višom od praktičara. Mogući razlog tomu je što praktičari posjeduju širi uvid u stvarno stanje u školsko-vjeronaučnoj praksi za razliku od stručnjaka koji primarno polaze od teorijskih postavki. Prostora za poboljšanje u smislu vrijednosne zasićenosti vjeronaučnih sadržaja svakako ima, a tome u prilog govore i rezultati recentne analize vjeronaučnih udžbenika s vrijednosnog stajališta, napose kada je riječ o vrijednosti interkulturalnog dijaloga, odgoja za različitost (Rukavina Kovačević, Mrnjauš, 2017).

Nalaz istraživanja u domeni projekcije razvoja katoličkog vjeronauka u budućnosti s vrijednosnog stajališta ukazao je na potrebu „nove“ ljestvice vrijednosnih prioriteta. Naime, projekcija je da su vrijednosne odrednice koje će i dalje biti jednako zastupljene u programu katoličkog vjeronauka one koje promiču razvoj religijskog odnosno vjerskog i nacionalnog identiteta učenika, nadalje, koje promiču vrijednost slobode, dostojanstva osobe, društveni dijalog, međureligijsku i ekumensku otvorenost te kršćansku duhovnost. Sve te odrednice ulaze u temeljni vrijednosni habitus ovoga predmeta. Ipak, prema mišljenju stručnjaka i praktičara, neke će vrijednosne odrednice u budućnosti više doći do izražaja, odnosno bit će najvjerojatnije jače zastupljene u programskim sadržajima, a odnose se na razvoj osobnog i kulturnog identiteta učenika, odgovornost, solidarnost te interkulturalni dijalog. Važno je istaknuti da stručnjaci i praktičari nisu procijenili niti jednu vrijednosnu odrednicu kao onu koja bi u budućnosti mogla biti slabije izražena, što govori u prilog činjenici da je ovaj predmet duboko odgojno-vrijednosnog karaktera.

Slijedom dobivenih rezultata može se zaključiti da je danas, nakon 27 godina od (ponovnog) uvođenja katoličkog vjeronauka u sustav javne škole, prioritetni zadatak donositelja odluka kurikul(ar)no „pročišćenje“ ovoga predmeta u skladu s njegovim

vrijednosno-pedagoškim identitetom i temeljnim društveno-humanističkim habitusom te izrada novih religijskopedagoških smjernica za uspostavljanje sinergijskog odnosa između školskog vjeronauka i župne kateheze (u ishodima, programskom oblikovanju, organizaciji provedbe). Vrijedan doprinos tomu daju prijedlozi za unapređenje školsko-vjeronaučne i pastoralno-katehetske prakse u Republici Hrvatskoj koji su dobiveni u ovom istraživanju, a tiču se upravo najvažnijih državnih i crkvenih instanci za ovo pitanje – Ministarstva znanosti i obrazovanja RH, Hrvatske biskupske konferencije i nad/biskupijskih tijela zaduženih za katolički vjeronauk.

U domeni potencijalnih mjera nacionalne obrazovne politike stručnjaci i praktičari najveći naglasak stavljaju na podizanje kvalitete stručnog usavršavanja i cjeloživotnog učenja školskih vjeroučitelja u čemu vide potrebu bliže suradnje stručnih obrazovnih tijela i crkvenih institucija, potom na osnaživanje međupredmetne (vanjske) korelacije u smislu zajedničkog sadržajnog, školsko-pedagoškog i vrijednosnog obogaćivanja na razini odgojno-obrazovnih područja te na čvršći odnos vjere i kulture, što je i u osnovi društveno-kulturne i vrijednosne opravdanosti ovoga predmeta u sustavu javne škole. Mjere koje bi išle u pravcu uvođenja nekih novih predmetnih sadržaja u škole ili obrazovnih programa na visokoškolskim ustanovama vezanim za osposobljavanje vjeroučiteljskog kadra nisu naišle na suglasnost obiju skupina suradnika istraživanja. Ipak, glede uvođenja novih programa na visokoškolskim ustanovama uočena je veća suglasnost stručnjaka (ukupno 68,8%) negoli praktičara (ukupno 58,8%) u slaganju. Očito je da stručnjaci iz svog znanstveno-nastavničkog iskustva procjenjuju važnom potrebu određenih preinaka studijskog programa profesionalnog osposobljavanja školskih vjeroučitelja u budućnosti.

U domeni inicijativa Hrvatske biskupske konferencije (NKU HBK) stručnjaci i praktičari predlažu više poraditi na osuvremenjivanju vjeronaučnih medija u nastavi,

napose udžbenika i njemu pripadajućih didaktičkih materijala prateći konkretne interese i potrebe učenika i škole. To se prije svega odnosi na digitalizaciju i informatizaciju vjeronaučnih materijala i osuvremenjivanje nastavnog procesa primjenom novih medija. Iako je sada, nakon 27 godina, organizacijski dosta složeno povećati tjednu satnicu vjeronaučne nastave u srednjim školama (s jedan na dva sata tjedno), stručnjaci i praktičari drže da bi takva inicijativa imala značajan učinak na kvalitetu vjeronaučne nastave, ali i na pedagoški status ovoga predmeta u školskom sustavu.

U domeni pastoralno-katehetskih prijedloga na nad/biskupijskoj razini stručnjaci i praktičari slažu se da bi u budućnosti trebalo više osnažiti društveno-kulturnu (inter/međukulturalnu) i vrijednosnu opravdanost katoličkog vjeronauka u školi, uspostaviti (još) bolju kros-konfesionalnu suradnju s predstavnicima različitih kršćanskih konfesija u kreiranju programskih sadržaja ekumenskog karaktera, staviti veći naglasak na djelatnu razinu vjerskog odgoja postavljajući učenika (a ne sadržaj!) u središte odgojno-obrazovnog procesa te ojačati sinergijski odnos svih najvažnijih odgojnih čimbenika (Crkva, škola, obitelj) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih. Posljednji prijedlog ulazi u domenu razvoja pastoralu škole, o čemu sudionici ovoga istraživanja imaju međusobno različita stajališta. Naime, praktičari se u većoj mjeri od stručnjaka slažu da je o školskom pastoralu prikladno govoriti samo u kontekstu katoličkih škola te da je termin „*školski pastoral*“ ili „*pastoral škole*“ sasvim neprimjeren za širi kontekst katoličkog vjeronauka u javnoj školi jer inicira „*klerikalizaciju laika*“ u školskom okruženju i zanemaruje specifičnosti uloge i poslanja vjernika laika u svijetu. No, ovakve impostacije nikako ne znače da su praktičari u potpunosti protiv školskog pastoralu. Riječ je zapravo o tome da ovaj vid crkvenog pastoralu, unatoč njegovom dugogodišnjem iniciranju u teorijskom smislu,

još uvijek nije konkretno zaživio u školsko-vjeronaučnoj praksi u Republici Hrvatskoj na različitim razinama (tek je na razini izdvojenih primjera) pa postoji bojazan da bi njegovo ozbiljnije iniciranje u školski kontekst dodatno zakompliciralo već dovoljno složene odnose unutar školsko-vjeronaučne i katehetske prakse. S druge strane, stručnjaci se slažu s tvrdnjama da pastoral škole može pomoći današnjoj školi u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju učenika te da može poslužiti kao dodatna pomoć u njihovim životnim situacijama, zbog čega on predstavlja vrijedan odgojno-pedagoški resurs. On ujedno, prema njihovu mišljenju, označava promicanje duhovne dimenzije shvaćene u širem smislu sudionika školskog života izvan katoličkog vjeronauka i u tom će kontekstu u vremenu izraženog interesa za duhovno i aktivnog suoblikovanja školskog života sve više dobivati na važnosti.

Kao što je rečeno u uvodnom dijelu rada, bilo bi nerealno očekivati da rezultati ovog znanstvenog istraživanja mogu riješiti sva višegodišnja otvorena pitanja vezana uz vrijednosno-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka u javnoj školi i njegovu ulogu u vjersko-odgojnoj socijalizaciji djece i mladih u Republici Hrvatskoj danas i u budućnosti. U ovom je istraživanju teorijski definiran konstrukt vrijednosno-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u javnoj školi u okvirima njegovih školsko-pedagoških mogućnosti i ograničenja, evaluiran je postojeći odnos između katoličkog vjeronauka i župne kateheze u školsko-vjeronaučnoj i katehetskoj praksi u Republici Hrvatskoj i projiciran budući razvoj katoličkog vjeronauka u javnoj školi s obzirom na njegovu disciplinarnost i konfesionalnost. Na tragu dobivenih rezultata bilo bi potrebno dalje istražiti korelacijske potencijale katoličkog vjeronauka unutar i izvan društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja te osobito religijskopedagoške mogućnosti i ograničenja župne kateheze kao komplementarnog modela vjerskog odgoja djece i mladih. Sve to ostvara prostor za neka daljnja

istraživanja. Budući da se hrvatski školski sustav trenutno nalazi u fazi provedbe cjelovite obrazovne reforme koja se tiče i katoličkog vjeronauka, za očekivati je da će rezultati ovog istraživanja pronaći svoje mjesto u vidu konstruktivnih znanstvenih i stručnih smjernica u vrijednosno-pedagoškom oblikovanju ovoga predmeta na korist svih njegovih sadašnjih i budućih dionika.

VI. LITERATURA

- Adler, M., Ziglio, E. (ur.) (1996). *Gazing into the Oracle. The Delphi Method and its Application to Social Policy and Public Health*. London – Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Akmađža, M. (2004). Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine. *Croatia Christiana Periodica*, Vol. 52, 171-202.
- Alberich, E. (1986). *Kateheza i crkvena praksa*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Alberich, E. (1990). Kateheza. *Kateheza*, 12(2), 9-15.
- Alberich, E. (2006). Pastoral mladih i kateheza. *Kateheza*, 28 (2), 117-127.
- Alberich, E. (2011). Obitelj – subjekt i objekt crkvenog pastorala. *Kateheza*, 33 (4), 317-326.
- Amos, T., Pearce, N. (2008). Pragmatic Research Design: an Illustration of the Use of the Delphi Technique. *Electronic Journal Of Business Research Methods*, 6(2), 95-102.
- Ančić, B., Puhovski, T. (2011). *Vjera u obrazovanje i obrazovanje u vjeri: Stavovi i iskustva nereligioznih roditelja prema religiji i vjeronauku u javnim školama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Andersen, P. L., Hansen, M. N. (2012). Class and Cultural Capital – The Case of Class Inequality in Educational Performance. *European Sociological Review*, 28 (5), 607-21.
- Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., Goldstein, S., Jojić, Lj., Matasović, R., Pranjković, I. (2004). *Hrvatski enciklopedijski rječnik (Nes-Per)*. Zagreb: EPH d.o.o. – Novi Liber d.o.o.
- Aračić, P. (ur.) (2001). „Jeremija, što vidiš?“ (*Jr 24,3*). *Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*. Đakovo: Diacovensia, Studije 3.
- Aračić, P., Črpić, G., Nikodem, G. (2003). *Postkomunistički horizonti. Obris sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*. Đakovo: Teologija u Đakovu.
- Bahtijarević, Š. (1971). Neke karakteristike religioznosti i ateizma kod učenika srednjih škola. *Revija za sociologiju*, 1(2), 40-52.
- Bahtijarević, Š. (1975). Seoska omladina i religija. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 49-50, 139-161.
- Bakrač, V. (2011). Religioznost mladih u Crnoj Gori i njihov odnos prema nekim moralnim vrijednostima. *Sociološka luča*, V/2, 16-28.
- Baldus, M. (2004). Novo građansko društvo u Europi. Doprinos vjeronauka u javnim školama: pravni aspekt. *Kateheza*, 26(2), 101-126.
- Baloban, J. (1998). Problem prenošenja kršćanskih vrednota u obitelji. *Bogoslovska smotra*, 69 (1-2), 171-185.
- Baloban, J. (2010). Europsko istraživanje vrednota – EVS - 2008. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće. *Bogoslovska smotra*, 80(2), 409-525.
- Baloban, J. (2011). Vjeronauk u školi u službi hominizacije i evangelizacije pojedinca i društva. U: Razum, R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija. (75-90)* Zagreb: Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Baloban, J. (ur.) (2000). Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 173-183.
- Baloban, J., Hobljaj, A., Crnić, D. (2010). Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja. *Bogoslovska smotra*, 80 (2), 527-561.

- Baloban, J., Nikodem, K., Zrinščak, S. (ur.) (2014). *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Baloban, S., Migles, S. (2008). Socijalni nauk Crkve u katehetskoj formaciji u Hrvatskoj. U: *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva* (429-445). Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Baranović, B. (ur.) (2006). *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*. Zagreb: IDIZ.
- Baričević, J. (1993). Program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi – temeljna polazišta. *Kateheza*, 15(1), 28-42.
- Barić, D. (2013). Obilježja identiteta vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji. *Bogoslovska smotra*, 83(2), 215–34.
- Batarel, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovic, T., Spajić-Vrkaš, V. (2010). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama. Teorija i praksa*. Zagreb: Centar za ljudska prava.
- Batelj, J. (2008). Animacija crkvenih poziva u vjeronaučnim udžbenicima za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj. *Crkva u svijetu*, 43(3), 368-396.
- Bezinović, P., Marinović Bobinac, A., Marinović Jerolimov, D. (2005). Kratka ljestvica religioznosti: validacija na uzorku adolescenata. *Društvena istraživanja*, 1-2(75-76), 135-153.
- Biskupi Jugoslavije (1992). *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Boneta, Ž. (1989). Religijska situacija u Rijeci. Argumenti (1-2). *Marksistički centar OK SKH Rijeka*, 135-160.
- Boneta, Ž. (2000). Stabilizacija vjerničke strukture i/ili njihanje klatna – Religioznost u Istri. Prilog socio-religijskoj karti Hrvatske. *Revija za sociologiju*, 31(3-4), 133-151.
- Boneta, Ž., Šanko-Brletić, M. (2013). Neformalna i formalna religijska socijalizacija u ranom djetinjstvu: veze i paradoksi. *Revija za sociologiju*, 43(1), 57–81.
- Borzan, T. (1985). *Religioznost u Slavoniji i Baranji 1975. I 1984*. Osijek: CITR.
- Braten O. M. H. (2014b). “New social patterns: old structures? How the countries of Western Europe deal with religious plurality in education”. U: Rothgangel, M., Jackson, R., Jaggle, M. (ur.). *Religious education at schools in Europe, Vol. 2: Western Europe*. (Wiener Forum fur Theologie und Religionswissenschaft, Band 10.3), Gottingen: Vienna University Press/V&R unipress.
- Brezinka, W. (2005). Svrha odgoja u obiteljima i u javnim školama u pluralističkoj situaciji. *Kateheza*, (27)1, 5-9.
- Brodnjak, V. (1991). *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb: Školske godine.
- Burch-Brown, J., Baker, W. (2016). Religion and reducing prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(6) 784–807.
- Burdess, N. (2010). *Starting Statistics. A Short, Clear Guide*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: SAGE.
- Campoleoni, A. (2010). Školski vjeronauk, bogatstvo za Europu. *Kateheza*, 32(3), 188–200.
- Canta, C. C. (2004). Poučavanje katoličke religije u Europi: činjenice, problemi i odgovori. *Kateheza*, 26(2), 132-140.
- Cifrić, I. (1995). Vjernička struktura u tranzicijskom kontekstu hrvatskog društva. *Društvena istraživanja*, 6(20), 819-836.

- Clarke, C., Woodhead, L. (2015). *New Settlement: Religion and Belief in Schools. Westminster Faith Debates*. Objavljeno na: <http://www.faithdebates.org.uk> (pregledano 13. 01. 2017.).
- Clayton, K. (1997). *Basic concepts in nonlinear dynamics and chaos*. Objavljeno na: <http://www.societyforchaostheory.org/chaosprimer.pdf> (pregledano 17. 8. 2016.).
- Cohen, L., Lauren, Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Cole, R. W. (ur.) (2008). *Educating Everybody's Children. Diverse Teaching Strategies for Diverse Learners* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Cornwall, M. (1988). The Influence of Three Agents of Religious Socialization: Family, Church, and Peers. U: Darwin, L. Thomas (ur.). *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*. (207-231) Provo: Religious Studies Center.
- Cospes. (1995). *L'età incompiuta. Ricerca sulla formazione dell'identità negli adolescenti italiani*. Coordinamento di Giorgio Tonolo – Severino de Pieri. Leumann (TO): Elledici.
- Cucos, C. (2004). Vjeronauk kao nastavni predmet u zemljama s pravoslavnom većinom u Istočnoj Europi. *Kateheza*, 26(2), 141-153.
- Čondić, A. (2010). Kateheza i vjeronauk u kontekstu evangelizacijskog poslanja Crkve. *Katehetski glasnik*, 8(3), 27-39.
- Črpić, G. (1995). Tendencije srednjoškolske omladine. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 123(10), 459-471.
- Črpić, G., Kušar, S. (1998). Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj. *Bogoslovska smotra*, 68(4), 513-563.
- Črpić, G., Kušar, S., Rimac, I. (1998). Neka obilježja situacije laika u našoj crkvi. *Bogoslovska smotra*, 68(4), 565-588.
- Črpić, G., Zrinščak, S. (2010). Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine. *Društvena istraživanja*, 19 (1-2), 3-27.
- Ćorić, Š., Š. (1997). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Davey, M., Duncan, T, Kissil, K., Davey, A., Fish, L. (2011). Second-Order Change in Marriage and Family Therapy: A Web-Based Modified Delphi Study. *American Journal Of Family Therapy*, 39(2), 100-111.
- Davie, G. (2005). *Religija u suvremenoj Europi. Mutacija sjećanja*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Davis, D., Miroshnikova, E. (ur.) (2013). *The Routledge international handbook of religious education*. London: Routledge.
- Day, A. (2011). *Believing in belonging: belief and social identity in the modern world*. Oxford: Oxford University Press.
- De Loe, R. C. (1995). Exploring complex policy questions using the policy Delphi: A multi-round, interactive survey method. *Applied Geography*, 15(1), 53-68.
- Debray, R. (2002). L'enseignement du fait religieux dans L'Ecole laïque. U: Jackson, R. (2014). *Signposts –Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. (28) Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Delors, J. (1998). *Učenje. Blago u nama*. Izvješće UNESCO-a Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće. Zagreb: Educa.
- Derado, I. (1999). Delfi studija: znanstveni pogled u budućnost. *Državnost: časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, 3(2), 127-143.

- Dinham, A. (2015). Public Religion in an Age of Ambivalence: Recovering Religious Literacy after a Century of Secularism. U: Beaman, L. G., Arragon, L. (Van) (ur.) *Issues in Religion and Education. Whose Religion?* (19-33) Ruhr: Universität Bochum.
- Diotallevi, L. (2008). Laičnost: kriza jednog oblika vladavine i opiranje kulture toj krizi. Primjedbe o istraživanju i razmišljanju o školskom vjeronauku u javnoj školi. *Kateheza*, 30(2), 101-116.
- Diskusija o vjeronauku u školama kod nas. (1990). *Kateheza*, 12(4), 51-57.
- Drugi vatikanski koncil. (2008). *Dokumenti. Deklaracija o kršćanskom odgoju Gravissimum educationis* (28. X. 1965.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana (ur.) (2009). *L'insegnamento della religione risorsa per l'Europa. Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze episcopali d'Europa*. Torino: Elledici.
- Eret, L. (2017). Neka razmatranja o primjeni delfi metode u kvalitativnim istraživanjima odgoja i obrazovanja. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(1), 77-93.
- Estivalèzes, M. (2006). Teaching about religion in the French education system. U: De Souza, M., Engebretson, K., Durka, G., Jackson, R., McGrady, A. (ur.) *International Handbook of the Religious, Moral and Spiritual Dimensions of Education*. (475–486) The Netherlands: Springer Academic Publishers.
- Fancourt, N. P. M. (2014). Re-defining “learning about religion” and “learning from religion”: a study of policy change. *British Journal of Religious Education*, (July), 1-16.
- Filipović, A. T., Gadža, M. M., Gadža, S. V., Matković, A., Radinović, S., Čaplar, D., Kustura, D., Živković, I. (2015). *Životom darovani. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za treći razred srednjih škola*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, A.T. (1998). Što je pokazao Katehetski kolokvij? *Kateheza*, 20(2), 149-150.
- Filipović, A.T. (2006). Župna kateheza u Zadarskoj nadbiskupiji. Stanje i izazovi. *Vjesnik Zadarske nadbiskupije*, 7-8, 14-32.
- Filipović, A.T. (2010). Župna kateheza – između ideala i stvarnosti. *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 138 (5-6), 373-379.
- Filipović, A. T. (2011)^a. *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Filipović, A. T. (2011)^b. Školski pastoral kao oblik kršćanskog služenja u školskom okruženju i doprinos humanizaciji škole. U: Razum. R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*. (159-174) Zagreb: Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Filipović, A. T. (2013). Kako vjeronauk govori o patnji i nadi? Analiza udžbenika za katolički vjeronauk s posebnim osvrtom na rodne implikacije. *Crkva u svijetu*, 48(4), 435-468.
- Filipović, A.T., Gadža, M. M., Gadža, S. V., Matković, A., Radinović, S., Vučica, M. (2010) *Svjetlom vjere. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za četvrti razred srednjih škola*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, A.T. (2016)^a. Religious Education at Schools in Croatia. U: Rothgangel, M., Jäggle, M., Schlag, T. (ur.). *Religious Education at Schools in Europe. Part 1: Central Europe*. (69-89) Vienna: University Press bei V&R unipress.
- Filipović, A. T. (2016)^b. Odnos vjeroučiteljica i vjeroučitelja u Hrvatskoj prema razlikama u razredu i nastavi. *Bogoslovska smotra*, 50(1), 7-34.

- Filipović, A.T., Rihtar, S. (2017). The Characteristics of Religious Education Teachers and Respecting Diversity in Religious Education in Croatia. *Religious Education*, 112(4), 366-380.
- Fitzsimmons, J. A., Fitzsimmons, M. J. (2001). *Service Management: Operations, Strategy and Information Technology*. Boston: McGraw – Hill.
- Franc, R., Šakić, V., Ivičić, I. (2002). Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. *Društvena istraživanja* 11(2-3), 215-238.
- Francis, L. J., Robbins, M., Astley, J. (ur.) (2005). *Religion, Education and Adolescence. International Empirical Perspectives*. Cardiff: University of Wales Press.
- Franken, L., Loobuyck, P. (ur.) (2011). *Religious Education in a Plural, Secularised Society*. Muenster, New York, Muenchen, Berlin: Waxmann.
- Franjčić, M. (2006). Kakvim vjeronaukom u školi do religijskog identiteta. *PEDAGOGIJSKA istraživanja*, 3 (1), 33-44.
- Fuchs, R., Vican, D., Milanović Litre, I. (ur.) (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Gadža, V., Milanović, N., Paloš, R., Vučica, M., Vuletić, D. (2013). *Tražitelji smisla. Vjeronaučni udžbenik za prvi razred srednje škole*. Zagreb: Salesiana.
- Gadža, V., Milanović, N., Paloš, R., Vuletić, D. (2015). *Odvažni svjedoci. Vjeronaučni udžbenik za drugi razred srednje škole*. Zagreb: Salesiana.
- Gandolfo-Censi, G. (2000). "Italy". U: Schreiner, P. (ur.) *Religious Education in Europe*. (107-109) Münster: ICCS and Comenius Institut.
- Garavalia, L., Gredler, M. (2004). Teaching Evaluation through Modeling: Using the Delphi Technique to Assess Problems in Academic Programs. *American Journal of Evaluation*, 25(3), 375-380.
- Garmaz, J. (2005)^a. Sadržajni aspekti didaktike školskog vjeronauka. *Crkva u svijetu*, 40(3), 279-302.
- Garmaz, J. (2005)^b. Euharistijski temelji i eklesiološke pretpostavke suradnje vjeroučitelja i župnika. *Kateheza*, 27(3), 193-206.
- Gatti, G. (1981). *Katehetska uloga obitelji u suvremenoj Crkvi*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Genre, E., Pajer, F. (2005). *L'Unione europea e le sfide delle religioni. Verso una nuova presenza della religione nella scuola*. Torino: Claudiana.
- Goja, J. (2000). Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine. *Politička misao*, 37(1), 148-160.
- Gordon, T. J. (2004). *The Delphi Method*. Futures Research Methodology. Objavljeno na: http://www.gerenciamento.ufba.br/downloads/delphi_method.pdf (pregledano 15. 5. 2016.).
- Gravel, S. (2015). Impartiality of Teachers in Quebec's Non-Denominational Ethics and Religious Culture Program. U: Beaman, L. G., Arragon, L. V. (ur.) *Issues in Religion and Education. Whose Religion? International Studies in Religion and Society* 25. (367-387). Ruhr: Universität Bochum.
- Grimmitt, M. H. (ur.) (2000). *Pedagogies of Religious Education: Case Studies in the Research and Development of Good Pedagogic Practice in RE*. Great Wakering: McCrimmons.
- Grochowski, Z., Bruguès, J-L. (2009). Vatikansko pismo o vjeronauku u školi. *Katehetski glasnik*, 3(14), 119-127.

- Guilarte, M. C. (2005). Doprinos katoličkog konfesionalnog opredjeljenja cjelovitom odgoju. *Kateheza*, 27(2), 114-127.
- Gupta, U. G., Clarke, R. E. (1996). Theory and Applications of the Delphi Technique: A Bibliography (1975-1994). *Technological Forecasting and Social Change*, 53, 185-211.
- Habermas, J. (2006). Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy*, 14(1), 1-25.
- Hasson, F., Keeney, S., McKenna, H. (2000). Research Guidelines for the Delphi Survey Technique, *Journal of Advanced Nursing*, 32(4), 1008-1015.
- Hauver James, J., Schweber, S., Kunzman, R., Barton, K. C., Logan, K. (2015). *Religion in the Classroom. Dilemmas for Democratic Education*. New York: Routledge.
- Hazdovac Bajić, N. (2017). *Nereligioznost u Hrvatskoj: sociološki aspekti organiziranja nereligioznih i ateista*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Objavljeno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9243/1/Hazdovac%20Bajić,%20Nikolina.pdf> (pregledano 10. 4. 2018).
- Hemel, U. (2000). Ohrabrenje za život i prenošenje ciljeva religiozne kompetencije školskog vjeronauka danas. *Kateheza*, 22(2), 134-141.
- Hemming, P. J. (2011). The Place of Religion in Public Life: School Ethos as a Lens on Society. *Sociology*, 45(6), 1061-1077.
- Hilger, G., Leimgruber, S., Ziebertz, H. G. (2001). Religionsdidaktik. U: Garmaz, J. (2005)^a. Sadržajni aspekti didaktike školskog vjeronauka. (291) *Crkva u svijetu*, 40(3), 279-302.
- Hilger, G., Leimgruber, S., Ziebertz, H. G. (2009). *Vjeronaučna didaktika. Priručnik za studij, obrazovanje i posao*. Zagreb: Salesiana.
- Hoblaj, A. (1993). Dimenzije i ciljevi cjelovitoga vjerskog odgoja u župi i u školi. *Kateheza*, 15(1), 16-27.
- Hoblaj, A. (2002). Socioreligijsko znanstveno istraživanje. Projekt: Prihvaćenost i kvaliteta vjeronauka u školi. *Katehetski glasnik*, 4(1), 84-86.
- Hoblaj, A. (2006). *Teološko-katehetska ishodišta vjerskoga odgoja u ranom djetinjstvu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Hoblaj, A. (2008). Suvremeno otkrivanje i povratak „starih“ vrijednosti u svjetlu teološko-katehetskoga promišljanja. U: Hoško, F. E. (ur.) *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*. (379-394) Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Hoblaj, A. (2011). Formacija vjeroučitelja u okviru bolonjskoga procesa – izazov za visoka crkvena uličišta. U: Razum, R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*. (177-201) Zagreb: Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hoblaj, A., Črpić, G. (2000). Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 359-393.
- Hoblaj, A., Lončarić-Jelavić, N., Razum, R. (2005). Crkva i odgoj u Hrvatskoj. Istraživanje za europsku komparativnu studiju. *Bogoslovska smotra*, 75(1), 289-313.
- Hoblaj, A., Šimunović, M. (2006). *Crkvena kateheza na katedri religiozne pedagogije i katehetike*. Interna skripta. Zagreb – Rijeka: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Howell, D. C. (2014). *Fundamental Statistics for the Behavioral Sciences* (Eighth Edition). Wadsworth: Cengage Learning.

- Hrvatić, N. (2007). Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. *PEDAGOGIJSKA istraživanja*, 4(2), 241-254.
- Hrvatska biskupska konferencija (2000). *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*. Zagreb – Zadar: Nacionalni katehetski ured HBK – Hrvatski institut za liturgijski pastoral.
- Hrvatska biskupska konferencija. (1991). Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku. *Glas Koncila*, 30(25), 23. lipnja, 3-4.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2001). *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*. Zagreb: Glas Koncila.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2002). *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća* (15. kolovoza 2002.). Zagreb: Glas Koncila.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2003). *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2009). *Plan i program katoličkoga vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2012). *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i u društvu u Hrvatskoj*. Zagreb: Glas Koncila.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2014). *Plan i program katoličkoga vjeronauka za trogodišnje srednje škole*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Hrvatska biskupska konferencija. (2018). „*Da vaša radost bude potpuna*“ (Iv 15,11). *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hrvatski sabor. (2014). Strategija znanosti, obrazovanja i tehnologije. *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 124.
- Hsin-Kai,W., Fu-Kwun H., Tzu-Chiang L. (2013). Developing and validating technological pedagogical content knowledge-practical (TPACK-practical) through the Delphi survey technique. *British Journal of Educational Technology*, 45(4), 707-722.
- Iličić, D. (2009). Povezanost katoličkoga vjeronauka i povijesti u programima i udžbenicima za osnovnu i srednju školu. *Diacovensia*, 17(1), 31-49.
- Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A., Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Zagreb – Fiedrich Ebert Stiftung.
- Ilišin, V., Radin, F. (ur.) (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Ilišin, V., Spajić-Vrkaš, V. (ur.) (2017). *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ipgrave, J. (2013). The language of interfaith encounter among inner city primary school children. *Religion & Education*, 40(1), 35-49.
- Ipgrave, J., McKenna,U. (2007). “Values and purposes: teacher perspectives on the ‘building e-bridges’ project for inter faith dialogue between children across the UK”. U: Jackson, R. (2014). *Signposts –Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. (53-54) Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Ivan Pavao II. (1981). *Familiaris consortio – Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu* (22. studenog 1981.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Ivan Pavao II. (1994). *Catechesi tradendae – Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (16. listopada 1979.). Zagreb: Glas Koncila.

- Jackson, R. (2004). *Rethinking religious education and plurality: issues in diversity and pedagogy*. London: RoutledgeFalmer.
- Jackson, R. (2007). Religion in the Educational system of England and Wales: law, policy and representation. U: Hinnells, J. R. (ur.) *Religious Reconstruction in the South Asian Diasporas: From One Generation to Another (192–219)*. London: Palgrave Macmillan.
- Jackson, R. (2014). *Signposts –Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jackson, R. (2015). Inclusive Study of Religions and other Worldviews in Publicly-funded Schools in Democratic Societies. U: Stoeckl, K. (ur.) *The future of religious education in Europe (7-18)*. Florence: European University Institute.
- Jackson, R., Miedema, S., Weisse, W. I., Willaime, J.-P. (ur.) (2007). *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. Münster: Waxmann.
- Jackson, R., O’Grady, K. (2007). Religions and Education in England: Social Plurality, Civil Religion and Religious Education Pedagogy. U: Jackson, R. Miedema, S., Weisse, W., Willaime, W.-P. *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. (181–202) Münster: Waxmann.
- Jäggle, M. (2015). Vjerski odgoj u sekularnoj državi. *Crkva u svijetu*, 50(3), 445-455.
- Jakšić, J. (2000). Priprava za sakramente zahtijeva cjelovit odgoj u vjeri: vjeronauk u školi i katehezu u župi. *Katehetski glasnik*, 1(2), 100-101.
- Jakšić, J., Mićanović, K. M. i sur. (2014). *Rastimo u zahvalnosti. Udžbenik za katolički vjeronauk drugoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Glas Koncila.
- Jakšić, J., Mićanović, K. M. i sur. (2014). *Učimo ljubiti Boga i ljude. Udžbenik za katolički vjeronauk prvoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Glas Koncila.
- Jerković, M. (1998). Prikaz religiozno-pedagoških i katehetskih zbivanja (1990. – 1998.). *Kateheza*, 20(3), 170-182.
- Jokić, B. (2013). *Science and Religion in Croatian Elementary Education: Pupils’ Attitudes and Persepectives*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Jurić, K. A. (2015). *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Kaupp, A. (2010). Školski pastoral kao doprinos školskoj kulturi. *Kateheza*, 32(3), 244-249.
- Kelly, M., Grenfell, M., Allan, R., Kriza, C., McEvoy, W. (2004). *European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference (Final Report)*. Southampton: School of Humanities, University of Southampton, UK.
- Kodelja, Z., Bassler, T. (2004). *Religion and Schooling in Open Society: A Framework for Informed Dialogue*. Ljubljana: Open Society Institute.
- Kongregacija za kler. (2000). *Opći direktorij za katehezu (ODK)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Nacionalni katehetski ured HBK.
- Kooij, (van der) J. C. (2016). *Worldview and moral education. On conceptual clarity and consistency in use*. Amsterdam: GVO Drukkers & Vormgevers.
- Kooij, (van der) J. C., De Ruyter, D. J., Miedema, S. (2013). “Worldview”: The meaning of the concept and the impact on religious education. *Religious Education*, 108(2), 210-228.
- Kovač, V., Buchberger, I. (2013). Suradnja škola i vanjskih dionika. *Sociologija i prostor*, 51, 197(3), 523-545.
- Kuburić, Z., Moe, C. (2006). *Religion and Pluralism in Education. Comparative Approaches in the Western Balkans*. Novi Sad: CEIR – Kotor Network.

- Kunovich, R. M. (2004). Social Structural Position and Prejudice: An Exploration of Cross-National Differences in Regression Slopes. *Social Science Research*, 33(1), 20–44.
- Kuyk, E., Jensen, R., Lanshear, D., Löh Manna, E., Schreiner, P. (2007). (ur.) *Religious Education in Europe. Situation and Current Trends in Schools*. Oslo: IKO/ICCS.
- Lažnjak, J. (1995). Tradicionalna i nova religioznost u postkomunizmu: promjene u religioznosti studenata 1990.-1994. *Društvena istraživanja*, 1(27), 49-70.
- Leganger-Krogstad, H. (2011). *The religious dimension of intercultural education: contributions to a contextual understanding*. Berlin: LIT Verlag.
- Leutar, Z. (2001). Religioznost obitelji u Hrvatskoj, Austriji i Poljskoj. *Bogoslovska smotra*, 71(1), 85-107.
- Lied, S. (2011). "The dialogical RE classroom: a safe forum and a risky business. Comments to Robert Jackson". U: Jackson, R. (2014). *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. (53-54) Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Lincoln, Y. S., Guba, E. G. (2000). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. U: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (ur.) *Handbook of Qualitative Research*. (163-188) London: Sage.
- Linstone, H. A., Turoff, M. (ur.) (2002). *The Delphi Method: Techniques and applications*. California: Addison-Wesley, Advanced Book Program.
- Mandarić, B. V. (2000). *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*. Zagreb: Institut društvenih istraživanja Ivo Pilar – Katolički bogoslovni fakultet.
- Mandarić, B. V. (2001)^a. Crkva u očima mladih. *Bogoslovska smotra*, 71(4), 579-596.
- Mandarić, B. V. (2001)^b. Odgojna, kulturna i evangelizacijska dimenzija vjeronauka u školi. *Kateheza*, 23(1), 5-17.
- Mandarić, B. V. (2011). Prihvaćenost vjeronauka kao školskog predmeta, u: Razum, R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*. (93-118) Zagreb: Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mandarić, B. V. (2012). Konfesionalni vjeronauk pred izazovima dekristijanizirajuće Europe. *Bogoslovska smotra*, 82(4), 891-915.
- Mandarić, B. V. (2015). Suvremene tendencije u društvu – izazovi za vjeronauk u školi. *Diacovensia*, 23(3), 337-354.
- Mandarić, B. V., Hobljaj, A., Razum, R. (2011). *Vjeronauk – izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb: Glas Koncila.
- Mandarić, B. V., Razum, R. (2015). *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Glas Koncila.
- Marasović, Š. (1998). Lik vjeroučitelja za treće tisućljeće. *Kateheza*, 20(1), 4-15.
- Mardešić, Ž. (2007). *Rascjep u svetome*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Marinović Bobinac, A. (2000). Dimenzija religijskog znanja. *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl., 81-94.
- Marinović Bobinac, A. (2007). Komparativna analiza kurikuluma za religijsko obrazovanje: primjer četiri katoličke zemlje. *Metodika* 15, 8(2), 408-424.
- Marinović Jerolimov, D. (2000). Religijske promjene u tranzicijskim uvjetima u Hrvatskoj: promjene u dimenzijama religijske identifikacije i prakse. *Sociologija sela*, 1/2 (147/148) suppl., 43-80.

- Marinović Jerolimov, D. (2002). Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih. U: Ilišin, V., Radin, F. (ur.). *Mladi uoči trećeg milenija* (79-124). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Marinović Jerolimov, D. (2005)^a. Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004. Između kolektivnoga i individualnoga. *Sociologija sela*, 43(168) (2), 303-338.
- Marinović Jerolimov, D. (2005)^b. Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj: teorijsko-hipotetski okvir istraživanja. *Sociologija sela*, 43(168) (2), 289-302.
- Marinović, D. (1988). Mladi i religija. U: Radin, F. (ur.). *Fragmenti omladine* (183-198). Zagreb: RZ RK SSOH – Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Maroević-Kulaga, J. (2016). *Povezanost obrazovanja za demokratsko ili aktivno građanstvo s nastavom katoličkog vjeronauka*. (Doktorska disertacija) Zagreb: Filozofski fakultet.
- Marušić, S. (2001). *Upravljanje ljudskim potencijalima*. Zagreb: Adeco – EIZ.
- Matijević, M., Pranić, M., Previšić, V. (ur.) (1994). *Pluralizam u odgoju i školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Maxwell, J. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, 62 (3), 279-301.
- McIlrath, C., Keeney, S., McKenna, H., McLaughlin, D. (2010). Benchmarks for effective primary care-based nursing services for adults with depression: a Delphi study. *Journal of Advanced Nursing*, 66(2), 269–281.
- Mendl, H., Fuchs-Auer, E. (2015). Issues in Religion and Education. Whose Religion? International Studies in Religion and Society. *Entangled Religions. Interdisciplinary Journal for the Study of Religious Contact and Transfer*, 2, 54-60.
- Midalli, M., Tonelli, R. (ur.) (1995). *L'esperienza religiosa dei giovani*. 1. L'ipotesi. Leumann (TO): Elledici.
- Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske. (1991). Dodatno objašnjenje o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Glasnik Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske*, br. 9-10.
- Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske. (1991). Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Glasnik Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske*, br. 9-10.
- Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske. (1992). Upute o nastavi školskog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj u školskoj godini 1992./1993. *Glasnik Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske*, br. 6.
- Misiaszek, K. (2012). Katolički školski vjeronauk u Poljskoj u odnosu na društvena pitanja. *Kateheza*, 34(2), 159–161.
- Močilac, P. (2012). Vjeronauku nije mjesto nigdje. Objavljeno na: <http://www.protagora.hr/Kolumna-clanak/Vjeronauku-nije-mjesto-nigdje/265/> (pregledano 1. 4. 2017.).
- Morgan, A. G., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., Barrett, K. C. (2004). *SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation*, 2nd Edition. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Moulin, D. (2011). Giving voice to 'the silent minority': the experience of religious students in secondary school religious education lessons. *British Journal of Religious Education*, 33(3), 313-26.
- Moulin, D. (2015). 'Doubts about Religious Education in public schooling'. *International Journal of Christianity & Education*, 19(2), 135-148.
- Mrnjaus, K. (2007). Studenti i vrijednosti u Austriji i Hrvatskoj. *PEDAGOGIJSKA istraživanja*, 4(1), 57-80.
- Mrnjaus, K. (2008). *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Mrnjaus, K., Rončević, N., Ivošević, L. (2013). *(Inter)kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Muchová, L. (2016). Religious Education at Schools in the Czech Republic. U: Rothgangel, M., Jäggle, M., Schlag, T. (eds.) *Religious Education at Schools in Europe. Part 1: Central Europe* (89-114). Vienna University Press: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije. (1999). *Pustite malene k meni. Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima. Zbornik radova* (Hoblaj, A., Šimunović, M., ur.). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije. (2000). Bez pohađanja vjeronauka u školi nema ni pripuštanja na sakramente?! *Katehetski glasnik*, 2(3), 184-185.
- Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije. (2011). Dodatak: Ugovori – Zakoni – Pravilnici. *Katehetski glasnik*, IX. (3), 5-187.
- Nesbitt, E. (2013). "Ethnography, religious education, and the Fifth Cup". *Religion & Education*, 40(1), 5-19.
- Nikodem, K. (2004). Religijski identitet u Hrvatskoj. Dimenzije religijskog identiteta i socio-ekološke orijentacije. *Socijalna ekologija*, 13(2-4), 257-285.
- Ninković, G. B., Stevanović, N. (2013). Stavovi studenata o krizi morala danas. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15(3), 741-776.
- Osbeck, C. (2009). "Religionskunskapslarare". U: Jackson, R. (2014). *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. (53-54) Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Pajer, F. (1991). Religijska nastava (utemeljenje i narav). U: Pranjić, M. (ur.) *Religijsko – pedagoško katehetski leksikon*. (649-653) Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Pajer, F. (2002). Europski forum za školski vjeronauk. Kronološki prikaz. *Kateheza*, 24(2), 161-177.
- Pajer, F. (2007). Religije i odgoj za dijalog i mir. *Lađa. Časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture*, 2(2), 10-25.
- Paloš, R. (1998). Katolički vjeronauk u srednjoj školi. *Kateheza*, 20(3), 230-236.
- Paloš, R. (2000). Konfesionalni vjeronauk u javnoj školi na pragu III. tisućljeća. *Kateheza*, 22(2), 142-152.
- Paloš, R. (2009). Vjeronaučna didaktika. *Kateheza*, 31(3), 213-224.
- Paloš, R. (2011). Vjeronauk u školi. Predmet koji odgaja i obrazuje. *Kateheza*, 33(3), 261-275.
- Papa Franjo (2017). *Amoris Laetitia – Radost ljubavi*. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Pavlović, A. (1998). Vjeronaučna nastava na području hercegovačkih biskupija. *Kateheza*, 20(2), 119-128.

- Pavlović, A. (1999). Osobitosti katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu javnih škola. *Kateheza*, 21(2), 137-157.
- Pavlović, A. (2001). Religiozni odgoj u sustavu javnih škola. *Kateheza*, 23(4), 339-353.
- Pavlović, A. (2005). *Putovima vjerskog odgoja. Obitelj, škola, župna zajednica*. Mostar: Crkva na kamenu.
- Pažin, I. (1999). Vjeronauk u školi kao dio navjestiteljskog i odgojnog djelovanja Crkve. *Vjesnik Đakovačke i srijemske biskupije*, 77(9), 559-565.
- Pažin, I. (2008). Promišljanja o župnoj katehezi. Neki naglasci župne kateheze kroz prizmu uloge svećenika i uključivanja roditelja u župnu katehezu. U: Hoško, F. E. (ur.) *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*. (395-411) Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Pažin, I., Pavlović, A. (2014). *Na putu vjere. Udžbenik za katolički vjeronauk četvrtoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Pažin, I., Pavlović, A. i sur. (2014). *Za stolom ljubavi i pomirenja. Udžbenik za katolički vjeronauk trećega razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Pažin, I. (2010)^a. Vjeronauk u školi – mjesto dijaloga Crkve i društva. *Riječki teološki časopis*, 18 (1), 189-220.
- Pažin, I. (2010)^b. *Vjeronauk u školi. Izabrane teme*. Đakovo: Biblioteka Diacovensia.
- Pažin, Z., Višaticki, K. (2015). Očitovanje vjere u obitelji. *Crkva u svijetu*, 50(2), 218-236.
- Pépin, L. (2009). *Teaching about Religions in European School Systems: Policy issues and trends – NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*. London: Alliance Publishing Trust.
- Periš, J., Cicvarić, A., Galić, V., Rađa, V. i sur. (2014). *Zajedno u ljubavi. Udžbenik za katolički vjeronauk sedmoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Periš, J., Vučica, M., Vuletić, D. (2014). *S Kristom u život. Udžbenik za katolički vjeronauk osmoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Piršl, E. (2011). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *PEDAGOGIJSKA istraživanja*, 8(1), 53-70.
- Pollo, M. (1996). *L'esperienza religiosa dei giovani. 2/1. I Dati Adolescenti*. Leumann (TO): Elledici.
- Popp, D. (2013). *Religion und Religionsunterricht in Europa: Eine quantitative Studie zur Sicht europäischer Religionslehrerinnen und-lehrer*. U: Filipović, A.T., Rihtar, S. (2017). The Characteristics of Religious Education Teachers and Respecting Diversity in Religious Education in Croatia. *Religious Education*, 112(4), 370.
- Pranjić, M. (1990). Naziv nije formalno pitanje. U: Diskusija o vjeronauku u školama kod nas. (1990). *Kateheza*, 12(4), 48.
- Pranjić, M. (1992). Vjeronaučni program za srednje škole. Rezultati istraživanja srednjoškolskih ravnatelja i vjeroučitelja grada Zagreba i okolice. *Kateheza*, 14(3), 9-22.
- Pranjić, M. (1993). Stanje i perspektive srednjoškolskog vjeronauka u Republici Hrvatskoj. *Kateheza*, 15(3), 169-221.
- Pranjić, M. (1994). *Srednjoškolski vjeronauk u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Pranjić, M. (1996). *Religijska pedagogija*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.

- Pranjić, M. (2016). Odgajanik – središte pedagoške antropologije. *Napredak*, 157(4) 475-497.
- Pranjić, M. (ur.) (1991). *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Radin, F. (1988). Hijerarhije i strukture društvenih vrijednosti. U: Fanuko, N., Ilišin, V. Marinović, D., Obradović, V. Oliveria-Roca, M., Radin, F., Rimac, I., Štimac, H., Vrcan, S. *Fragmenti omladine*. (99-118) Zagreb: Radna zajednica RK SSOH – Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Rafajac, B. (1988). *Pedagogija i vrijednosti. Odgoj i obrazovanje na pragu 21. stoljeća*. Rijeka: Pedagoško-književni zbor.
- Rafajac, B. (1991). *Odgoj kao razvoj autonomne vrijednosne svijesti*. Zagreb – Rijeka: Pedagoško-književni zbor.
- Rakić, V. (2008). Vrijednosti u obrazovanju. *Lađa. Časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture*, 3(9), 28-35.
- Rakić, V., Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja*, 19, br. 4-5 (108-109), 771-795.
- Razum, R. (2000). Specifičnost školskog vjeronauka u odnosu na župnu katehezu. *Kateheza*, 22(4), 342-350.
- Razum, R. (2007). Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj. *Bogoslovska smotra*, 77(4), 857-880.
- Razum, R. (2008). *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Razum, R. (2011). Vjeronauk – bogatstvo za Hrvatsku i Europu. U: Razum, R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*. (249-276) Zagreb: Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Razum, R. (2017). Vjeronauk u školi u službi dijaloga i pomirenja. *Bogoslovska smotra*, 87(3), 553-575.
- Razum, R., Čajkovac, A., Kuzmičić, N., Ramljak, A., Rašpolić, M., Razum Hrmo, V. i sur. (2014). *Pozvani na slobodu. Udžbenik za katolički vjeronauk šestoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Razum, R., Rašpolić, M., Razum Hrmo, V., Kuzmičić, N. i sur. (2014). *Ja sam put. Udžbenik za katolički vjeronauk petoga razreda osnovne škole*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Rebić, A. (ur.) (2002). *Opći religijski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Relota, Ž. (2000). Nužnost suradničkog odnosa svih odgovornih čimbenika u katehezi kao djelu Crkve. *Kateheza*, 22 (4), 294-303.
- Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske. (1992). *Popis stanovništva 1991. Narodni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*. Zagreb: Dokumentacija 881.
- Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2003). *Popis stanovništva*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Republika Hrvatska. (1990). Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 56. Objavljeno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (pregledano 19. 4. 2017.).
- Republika Hrvatska. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br.: 87/2008, 86/2009, 92/2010, ispr. -105/2010, 90/2011, 16/2012, 86/2012- pročišćeni tekst i 94/2013, 152/2014, 7/2017. Objavljeno na:

http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=754&Itemid=72 (pregledano 16. 4. 2018.).

- Roberts-Schweitzer, E., Greaney, V., Duer, K. (ur.) (2006). *Promoting Social Cohesion through Education: Case Studies and Tools for Using Textbooks and Curricula*. Washington, DC: The International Bank for Reconstruction and Development.
- Rothgangel, M., Jackson, R., Jäggle, M. (ur.) (2014). *Religious education at schools in Europe, Vol. 2: Western Europe*. (Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft, Band 10.2). Gottingen: Vienna University Press/V&R unipress.
- Rothgangel, M., Skeie, G., Jäggle, M. (ur.) (2014). *Religious education at schools in Europe, Vol. 3: Northern Europe* (Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft, Band 10.3). Gottingen: Vienna University Press/V&R unipress.
- Rowe, G., Wright, G. (1999). The Delphi technique as a forecasting tool: issues and analysis. *International Journal of Forecasting*, 15, 353-375.
- Rukavina Kovačević, K. (2012). Vjeronauk u osnovnim i srednjim školama na području Riječke nadbiskupije u protekla dva desetljeća. *Riječki teološki časopis*, 20(2), 365-392.
- Rukavina Kovačević, K. (2013). Druga strana IV. modula kurikuluma Zdravstvenog odgoja u školi. *Riječki teološki časopis*, 21(1), 57-100.
- Rukavina Kovačević, K. (2014). Programske smjernice spolnog odgoja u školi: između nametnutog i očekivanog. *Riječki teološki časopis*, 22(2), 249-292.
- Rukavina Kovačević, K. (2016). Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive. *Život i škola*, 62(2), 147-157.
- Rukavina Kovačević, K. (2018)^a. Suradnički odnos Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih na području Riječke nadbiskupije. *Riječki teološki časopis*, 26(1), 29-56.
- Rukavina Kovačević, K. (2018)^b. Školski vjeronauk i župna kateheza iz perspektive Crkve, škole i obitelji. *Riječki teološki časopis*, 26(1), 71-100.
- Rukavina Kovačević, K., Mrnjauš, K. (2017). Vrijednosni aspekti u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima za katolički vjeronauk u Republici Hrvatskoj. *Napredak*, 158(1-2), 85-98.
- Sablić, M., Blažević, I. (2015). Stavovi učitelja prema vrijednostima kao temeljnim sastavnicama Nacionalnog okvirnog kurikuluma. *Školski vjesnik : časopis za pedagoška i školska pitanja*, 64(2), 251-265.
- Sackman, H. (1974). *Delphi assessment: Expert opinion, forecasting, and group process*. Objavljeno na: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2006/R1283.pdf> (pregledano 15. 4. 2016.).
- Sackman, H. (1975). *Delphi Critique*. Massachusetts, Lexington: Lexington Books.
- Schaaf, M. F (van der), Stokking, K. M. (2011). Construct Validation of Content Standards for Teaching, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(3), 273-289.
- Scharer, M. (2015). „Learning Religion“ in the Presence of the Other: Provocation and Gift in Public Education. U: Stoeckl, K. (ur.) *The future of religious education in Europe* (41). Florence: European University Institute.
- Schreiner, P. (2002). „Different Approaches - Common Aims? Current Developments in Religious Education in Europe. U: Schreiner, P., Spinder, H., Taylor, J., Westerman, W. (ur.) *Committed to Europe's Future: Contributions from*

- Education and Religious Education: A Reader.* (95-100) Münster: Coordinating Group for Religious Education in Europe (CoGREE) and the Comenius Institut.
- Schreiner, P. (2005). *Religious Education in Europe*, objavljeno na: <http://cimuenster.de/pdfs/themen/europa2.pdf> (pregledano 11. 6. 2016.)
- Schreiner, P. (2008). Religious Education from a European Perspective, u: Kieran, P., Hession, A. (ur.) *Exploring religious education. Catholic Religious Education in an Intercultural Europe*. Dublin: Veritas.
- Schreiner, P. (ur.) (2000). *Religious Education in Europe. A collection of basic information about RE in European countries*, Münster: ICCS and Comenius – Institut.
- Schweitzer, F. (2016). Comparing Religious Education in Schools in European Countries: Challenges for International Comparative Research. U: Rothgangel, M., Jäggle, M., Schlag, T. (ur.) *Religious Education at Schools in Europe. Part 1: Central Europe*. (15-38) Vienna: University Press bei V&R unipress.
- Skledar, N. (2000). Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu. *Sociologija sela*, 38(1/2), 1-131.
- Skledar, N., Marinović Jerolimov, D. (1997). Uloga religije i religioznosti u integracijskim procesima u Hrvatskoj. *Politička misao*, 34(2), 177-191.
- Srakić, M. (2000). *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Stoeckl, K. (2015). Knowledge about religion and religious knowledge in secular societies: introductory remarks to The future of religious education in Europe. U: Stoeckl, K. (ur.) (2015). *The future of religious education in Europe* (1-6). Florence: European University Institute.
- Strabac, Z., Listhaug, O. (2008). Anti-Muslim Prejudice in Europe: A Multilevel Analysis of Survey Data from 30 Countries. *Social Science Research*, 37(1), 268-86.
- Szanziszló, I.-M. V. (2016). Why Do Even Deeply Religious People Need Distance from Their Own Ideas About God? Secularisation as an important means for the peaceful coexistence of religions and societies. *Bogoslovska smotra*, 86(2), 463-476.
- Šiklić, V. (2006). Uloga slike i crteža u novim vjeronaučnim udžbenicima. U: Pažin, I. (ur.) *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (55-74). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Šimundža, D. (2008). Uloga školskog vjeronauka u odgoju i afirmaciji hrvatskog religioznog identiteta. U: Hoško, F. E. (ur.) *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*. (43-62) Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Šimunović, J. (2006). Doprinos školskoga vjeronauka odgoju djece i mladih za euharistijsko slavlje. *Crkva u svijetu*. 41(1), 43-63.
- Šimunović, J. (2008). Doprinos katoličkoga vjeronauka odgoju za brak i obitelj. U: Hoško, F. E. (ur.) *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*. (361-377) Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Šimunović, J. (2010). Vjeronauk u školi između roditeljskih očekivanja, društvenih ciljeva, potreba mladih i crkvenoga služenja čovjeku. *Crkva u svijetu*, 45 (4), 391-416.
- Šimunović, M. (2003). *Evangelizacijsko djelo Crkve u župnoj katehezi i školskom vjeronauku. Dileme i perspektive hrvatskog modela*. Riječki teološki časopis, 11(1), 171-207.

- Šimunović, M. (2006). *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Šimunović, M. (2008). Eklezijalnost – temeljni čimbenik vjeronaučne službe. *Katehetski glasnik*, 6(2), 19-33.
- Šimunović, M. (2011)^a. *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilске kateheze i katehetike. U obliku bilance*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Šimunović, M. (2011)^b. Vjeronauk u Hrvatskoj u suodnosu sa župnom katehezom – bilanca. U: Razum, R. (ur.) *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*. (49-72) Zagreb: Glas Koncila, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Šimunović, M., Pažin, I. (2017). *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?* Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Špehar, M. (2006). Suvremeni govor o Bogu u književnim i autorskim tekstovima vjeronaučnih udžbenika za osnovnu školu. U: Pažin, I. (ur.), *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (75-100). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Štuhec, I. J. (2014). Sekularna Europa i novo pozicioniranje religije u društvu. *Nova prisutnost*, 12(1), 5-22.
- Tadić, S. (1998). Religiozno iskustvo – neistraživana i/ili neistraživa dimenzija religije i religioznosti. *Društvena istraživanja*, 3(35), 359-373.
- Valković, M. (ur.) (1998). Vjera i moral u Hrvatskoj. Djelomično izvješće (Opći uvod). *Bogoslovska smotra*, 68(4), 461-473.
- Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola – temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra ladertina*, 4 (4), 171-178.
- Van Zolingen, S. J., Klaassen, C. A. (2003). Selection Processes in a Delphi Study about Key Qualifications in Senior Secondary Vocational Education. *Technological Forecasting and Social Change*, 70, 317-340.
- Vergote, A. (1969). *Psychologie religieuse*. Bruxelles: Dessart.
- Vican, D. (2006). Odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj u kontekstu europskih vrijednosti. *PEDAGOGIJSKA istraživanja*, 3(1), 9-20.
- Vidović, M. (2006). Sveto pismo u novim vjeronaučnim udžbenicima. U: Pažin, I. (ur.) *Za trajni odgoj u vjeri. Katehetske škole za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola. Zbornik radova* (11-54). Zagreb: Nacionalni katehetski ured HBK.
- Visković, I. (2016). Mogućnosti primjene Delfi metode u pedagojskim istraživanjima. *Napredak*, 157(1-2), 187-204.
- Vlada Republike Hrvatske. (2002). Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj (16. 7. 2002.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 83.
- Vlada Republike Hrvatske. (2003). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (12. 12. 2002.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 196.
- Vlada Republike Hrvatske. (2003). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (12. 12. 2002.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 196.
- Vlada Republike Hrvatske. (2003). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangeličke crkve u Republici Hrvatskoj i Reformirane kršćanske crkve u

- Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (4. 7. 2003.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 196.
- Vlada Republike Hrvatske. (2003). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangeličke (Pentekostne) crkve u Republici Hrvatskoj, Kršćanske adventističke crkve u Hrvatskoj i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (4. 7. 2003.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 196.
- Vlada Republike Hrvatske. (2003). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Bugarske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, Hrvatske starokatoličke crkve i Makedonske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (29. 10. 2003.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 196.
- Vlada Republike Hrvatske. (2012). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (6. 11. 2010.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 4.
- Vlada Republike Hrvatske. (2012). Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (27. 10. 2011.). *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 4.
- Vlada Republike Hrvatske. (2013). Udžbenički standard. *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, broj 65.
- Von Hentig, H. (1997). *Humana škola. Škola mišljenja na nov način*. Zagreb: Educa.
- Vranješ, N. (2011). Pastoral između tradicionalizma i progresivizma. *Riječki teološki časopis*, 19(1), 37-56.
- Vrcan, S. (1986). *Od krize religije k religiji krize*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vučković Juroš, T., Dobroćić, I., Zrinščak, S. (2014). Socijalna distanca i društveno okruženje: Manjinske skupine u postkomunističkim i južnoeuropskim zemljama. U: Baloban, J., Nikodem, K., Zrinščak, S. (ur.) *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi: komparativna analiza*. (217-257) Zagreb: Kršćanska sadašnjost, KBF Sveučilišta u Zagrebu.
- Vukasović, A. (1994). Crkva kao odgojni čimbenik, u: *Obnovljeni život*, 49 (2), 207-213.
- Vukelja, T. (2012). Prirodoslovlje u udžbenicima katoličkoga vjeronauka za osnovnu školu. *Nova prisutnost*, 10(1), 3-18.
- Waldenfels, H. (1991). *Religionsverständnis*. München: NHTHG IV., 418.
- Wright, A. (2004). *Religion, Education and Post-modernity*. London – New York: RoutledgeFalmer.
- Zajednička sinoda biskupija Savezne Republike Njemačke. (1995). *Vjeronauk u školi*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Zaključna diskusija na 19. Katehetskoj ljetnoj školi. (1993). Školski vjeronauk i župna kateheza. *Kateheza*, 15(1), 72-80.
- Zalar, Đ. (2005). Korelacija kao sustavno-teološko i religiozno-pedagoško načelo. *Bogoslovska smotra*, 75(1), 273–288.
- Ziebertz, H. G., Kay, W., K. (ur.) (2009). *Youth in Europe III An International Empirical Study about the Impact of Religion on Life Orientation*. Berlin: Lit Verlag.
- Ziebertz, H. G., Riegel, U. (ur.) (2008). *Europe: secular or post-secular?* Berlin: Lit Verlag.
- Zovak, L. (2004). Škola u službi integralnog odgoja učenika. *Kateheza*, 26(1), 20-34.
- Zrinščak, S. (2001). Ima neka tajna veza: Religioznost mladih kao indikator društvenih i religijskih promjena. *Društvena istraživanja*, 10(1-2), 19-40.

- Zrinščak, S. (2008). Što je religija i čemu religija: sociološki pristup. *Bogoslovska smotra*, 78(1), 25-37.
- Zrinščak, S., Črpić, G., Kušar, S. (2000). Vjerovanje i religioznost. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 233-255.
- Županov, J. (2011). Hrvatsko društvo danas – kontinuitet i promjena. *Politička misao*, 48(3), 145-163.

Mrežne stranice:

<http://www.scribd.com/document/335061182/Sekularni-Kalendar-2017>

<http://www.civilcourage.hr>

<http://www.civilcourage.hr/dokumenti/>

<http://www.civilcourage.hr/sekularnost-bez-kompromisa>

<http://cimuenster.de/pdfs/themen/europa2.pdf>

<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2006/R1283.pdf>

<https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>

http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=754&Itemid=72

<http://www.protagora.hr/Kolumna-clanak/Vjeronauku-nije-mjesto-nigdje/265/>

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9243/1/Hazdovac%20Bajić,%20Nikolina.pdf>

http://www.gerenciamento.ufba.br/downloads/delphi_method.pdf

<http://www.faihtdebates.org.uk>

<http://www.societyforchaostheory.org/chaosprimer.pdf>

<http://www.nku.hbk.hr>

<https://mzo.hr/hr/kurikularna-reforma-online-hodogram>

VII. PRILOZI

Prilog 1 - Pismo – zamolba za sudjelovanje u znanstvenom istraživanju

Rijeka, 20. listopada 2017.

Predmet: Sudjelovanje u znanstvenom doktorskom istraživanju – POZIV.

Cijenjene profesorice i profesori na Katedri religiozne pedagogije i katehetike na teološkim učilištima u RH i u BiH,
poštovane predstojnice i predstojnici nad/biskupijskih Katehetskih ureda i Ureda za vjeronauk u RH i u BiH,
poštovane više savjetnice i viši savjetnici za vjeronauk pri Agenciji za odgoj i obrazovanje u RH !

Zovem se Ksenija Rukavina Kovačević. Ak. godine 2013./2014. upisala sam Poslijediplomski sveučilišni studij pedagogije Filozofskog fakulteta u Rijeci i trenutno se nalazim na završnoj godini gdje sam u fazi provedbe dokorskog istraživanja o temi „*Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja konfesionalnoga religijskog odgoja i obrazovanja (katoličkog vjeronauka) u javnoj školi u Republici Hrvatskoj*“.

Cijeneći Vaša dosadašnja znanstvena i stručna postignuća, bila bi mi iznimna čast ako biste prihvatili sudjelovati kao suradnik/ca u ovom istraživanju koje je dio moje doktorske disertacije. Doktorsku disertaciju izrađujem pod mentorstvom red. prof. dr. sc. Branka Rafajca. S obzirom da se na Filozofskom fakultetu u Rijeci do sada nije istraživala tema religioznog odgoja i obrazovanja, napose katoličkog vjeronauka u javnoj školi, iznimno mi je važno uključiti u ovo istraživanje vrhunske stručnjake (nastavnici/e na Katedrama religiozne pedagogije i katehetike na teološkim učilištima) i praktičare (predstojnici/e nad/biskupijskih katehetskih ureda i viši/e savjetnici/e za vjeronauk pri Agenciji za odgoj i obrazovanje) iz naše domovinske Crkve, ali i Crkve u BiH.

S druge strane, primjena klasične delfi metode koja će biti upotrijebljena u ovom znanstvenom istraživanju (riječ je o panel istraživanju) nije do sada korištena u socioreligijskom istraživanju u našoj Crkvi što na neki način predstavlja određeni znanstveni izazov kako za mene kao istraživača tako, vjerujem, i za same sudionike koji se odluče sudjelovati u ovom istraživanju. Riječ je o kvantitativno-kvalitativnom istraživanju koje se temelji na anketnom ispitivanju u tri kruga. Anketno ispitivanje vršit će se „on-line“, odnosno putem mrežne ankete u koju ćete se moći ulogirati putem točno određene lozinke.

Evo kako ukratko izgleda čitav proces istraživanja.

U *prvom* krugu anketnog ispitivanja od Vas će se zatražiti odgovori (u granicama unaprijed definirane opsežnosti) na set otvorenih i zatvorenih pitanja. Rok za odgovaranje bit će maksimalno tjedan dana (do tada će se anketa nalaziti na internetu), nakon čega će uslijediti statistička obrada i sadržajna analiza Vaših odgovora/iskaza. Za dva do tri tjedna uslijedit će *drugi* krug anketnog ispitivanja u kojem ćete dobiti obrađene iskaze na procjenu važnosti u obliku teza koje su nastale na temelju sinteze odgovora svih suradnika iz prethodnog kruga. Važno je naglasiti da niti jedan sudionik neće imati uvid u odgovore drugih suradnika istraživanja. U ovom krugu

ispitivanja naći će se i teze koje možda neće biti podržane od svih sudionika, ali u tome je i posebnost ove znanstvene metode da sudionici međusobno, ali opet anonimno, raspravljaju o onim aspektima teme o kojima do sada u stručnim krugovima nije postignut konsenzus. I za ovaj krug anketnog ispitivanja predviđeno je vrijeme od maksimalno tjedan dana. Nakon statističke obrade podataka ovog kruga, za dva do tri tjedna uslijedit će *treći* krug ispitivanja u kojemu će se zatražiti procjena Vaše suglasnosti s generiranim stavovima i definicijama, kao i s odstupajućim mišljenjima za koje do sada nikako nije postignut konsenzus (svaki krug ispitivanja tematski sužava panel raspravu). Važno je, također, naglasiti da u svakom krugu istraživanja svatko od Vas sudionika zadržava pravo na dopunu iskaza. Svima Vama u potpunosti je zagantirana anonimnost sudjelovanja i iznesenih stavova. Zato Vas već sada, u ovoj predfazi, molim za očuvanje navedene anonimnosti.

S obzirom da se radi o anketnom ispitivanju u više krugova/etapa, zbog ozbiljnosti i cjelovitosti istraživačkog procesa ljubazno Vas molim da *unaprijed donesete odluku o tome jeste li spremni sudjelovati u ovom istraživanju u svim njegovim fazama*. Vaša potvrdna pisana suglasnost podrazumijevat će ujedno i navedenu spremnost na sudjelovanje u cjelokupnom istraživačkom procesu. Bila bih Vam zahvalna ako biste mi mogli svoje kratko očitovanje o sudjelovanju poslati *do kraja ovog mjeseca ili najkasnije do 10. studenog o.g.* radi daljnjih predradnji (ako imate kakvih upita vezanih uz navedeno, slobodno me kontaktirajte). Podatci prikupljeni ovim istraživanjem bit će korišteni isključivo u svrhu znanstvenih analiza za potrebe doktorske disertacije. U istraživanje će se krenuti najranije u prosincu ove godine ili početkom 2018. godine.

Duboko svjesna Vaše zauzetosti na profesionalnom, crkvenom i osobnom planu, ipak se nadam Vašem pozitivnom odgovoru i zato Vam ovim putem unaprijed zahvaljujem na uloženom trudu, vremenu i nezamjenljivom znanstvenom i stručnom doprinosu.

S poštovanjem i zahvalnošću,

Ksenija Rukavina Kovačević

Anketni upitnik

1. krug istraživanja

**Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja
katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj**

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju
Sveučilišni poslijediplomski studij pedagogije
Doktorandica: Ksenija Rukavina Kovačević

Cijenjeni/e sudionici/e STRUČNJACI i STRUČNJAKINJE u ovom istraživanju!

Slijedom Vaše iskazane suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju o temi „Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja (katoličkog vjeronauka) u javnoj školi u Republici Hrvatskoj“ pred Vama se nalazi anketni upitnik **prvog** kruga istraživanja. Čestice anketnog upitnika temeljene su na recentnoj pastoralno-katehetskoj literaturi i na rezultatima relevantnih istraživanja u Republici Hrvatskoj. Strukturiranom klasičnom delfi metodom u tri kruga ispitivanja nastojat će se izdvojiti zajednički stavovi i prosudbe svih sudionika o predmetu istraživanja. Redoslijed navoda u upitniku ne odražava mišljenje voditeljice istraživanja i nije posljedica procjene značajnosti navoda.

Svi podatci prikupljeni ovim upitnikom bit će korišteni isključivo u svrhu znanstvenih analiza za potrebe doktorske radnje, pri čemu je svakomu od Vas osobno u svim fazama istraživanja zajamčena apsolutna anonimnost. Svaki Vaš iskreni odgovor dragocjeni je doprinos ovom istraživanju i kasnijim znanstvenim analizama i zaključcima.

Za ispunjavanje anketnog upitnika bit će Vam potrebno cca 45 minuta.

Ako imate dodatnih pitanja ili nejasnoća, molim Vas da me kontaktirate na e-mail ili na mob.⁶⁵

Unaprijed zahvaljujem na iskazanoj suradnji i Vašim odgovorima!

Ksenija Rukavina Kovačević,
voditeljica istraživanja

⁶⁵ U mrežnoj anketi u istraživanju bili su navedeni konkretni podatci (mail adresa i broj mobitela).

I. OPĆI PODATCI

1. Utipkajte godinu svog rođenja.

2. Kojeg ste spola?

(kliknite na odgovor)

1. Ženski
2. Muški

3. Kojeg ste crkvenog statusa?

(kliknite na odgovor)

1. Laik/laikinja
2. Dijecezanski svećenik/redovnik/redovnica

4. Koji stupanj znanstveno-nastavnog zvanja imate?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Magistar znanosti (mr. sc.)
2. Doktor znanosti (dr. sc.)
3. Docent (doc. dr. sc.)
4. Izvanredni profesor (izv. prof. dr. sc.)
5. Redoviti profesor (red. prof. dr. sc.)

5. Koliko imate godina radnog staža na fakultetu?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Do 10 godina
2. Do 15 godina
3. Do 20 godina
4. Do 25 godina
5. Više od 25 godina
6. U mirovini

6. Imate li iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u nastavi vjeronauka u školi?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. DA
2. NE

7. Imate li iskustvo neposrednog katehetskog rada u župnoj katehezi u Crkvi?*(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)*

1. DA

2. NE

II. ŠKOLSKO-PEDAGOŠKI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim CILJEVIMA vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/na	Slažem se	U potpunosti se
1. Vjeronauk se izričito vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk se u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve.	1	2	3	4	5
3. Cilj vjeronauka je prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.	1	2	3	4	5
4. Cilj vjeronauka je omogućiti učenici(a)ma stjecanje religijskog znanja.	1	2	3	4	5
5. Cilj vjeronauka je priprava učenika/ica za sakramente kršćanske inicijacije.	1	2	3	4	5
6. Cilj vjeronauka je formiranje praktičnih vjernika/ca.	1	2	3	4	5
7. Cilj vjeronauka je prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk je u službi humanizacije društva i pojedinca.	1	2	3	4	5
9. Cilj vjeronauka je formiranje kritičkog mišljenja učenika/ica u području religije i religioznosti.	1	2	3	4	5
10. Cilj vjeronauka je upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3	4	5
11. Cilj vjeronauka je da bude u službi župne kateheze.	1	2	3	4	5
12. Cilj vjeronauka je učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	1	2	3	4	5
13. Cilj vjeronauka je stvaranje osnovne raspoloživosti za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3	4	5
14. Cilj vjeronauka je stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	1	2	3	4	5
15. Cilj vjeronauka je osposobiti učenike/ce za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3	4	5

9. Ako u prethodnom pitanju nije naveden CILJ katoličkog vjeronauka u školi za koji Vi osobno držite da je važan, molim Vas da ga ovdje iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

10. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite važnost navedenih PROGRAMSKIH ODREDNICA katoličkog vjeronauka radi postizanja njegove potpune svrhe u školi.	Najmanje važna	Manje važna	Donekle važna	Važna	Najviše važna
1. <i>Doktrinarna, informativno-spoznajna</i> (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke Crkve).	1	2	3	4	5
2. <i>Liturgijsko-sakramentalna</i> (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine).	1	2	3	4	5
3. <i>Socijalna i karitativna</i> (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost).	1	2	3	4	5
4. <i>Kulturna</i> (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima).	1	2	3	4	5
5. <i>Vrijednosna</i> (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti).	1	2	3	4	5
6. <i>Ekumenska</i> (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava).	1	2	3	4	5
7. <i>Međureligijska</i> (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora).	1	2	3	4	5
8. <i>Zajedničarska</i> (razvijanje kolektivne svijesti kod učenika/ica i zauzetost za opće dobro).	1	2	3	4	5
9. <i>Pedagoško-odgojna</i> (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.).	1	2	3	4	5
10. <i>Etička</i> (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja).	1	2	3	4	5
11. <i>Pravno-humanistička</i> (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava).	1	2	3	4	5
12. <i>Razvojna</i> (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe).	1	2	3	4	5
13. <i>Duhovno-molitvena</i> (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života).	1	2	3	4	5
14. <i>Svjedočka</i> (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini).	1	2	3	4	5

11. Ako u prethodnom pitanju nije navedena PROGRAMSKA ODREDNICA katoličkog vjeronauka u školi za koju Vi osobno držite da je važna, molim Vas da ju ovdje iznesete. Isto tako, ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja nekih od navedenih programskih odrednica, molim Vas da ovdje iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

12. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite koliko katolički vjeronauk u školi njeguje INTERDISCIPLINARNI DIJALOG i MEĐUPREDMETNU SURADNJU?

	Nedovoljno	Dovoljno	Slabo	Vrlo dobro	Odlično
1. <i>S jezično-komunikacijskim</i> odgojno-obrazovnim područjem (hrvatski jezik i književnost, strani jezici i svjetska književnost, klasični jezici, jezici nacionalnih manjina).	1	2	3	4	5
2. <i>S matematičkim</i> odgojno-obrazovnim područjem.	1	2	3	4	5
3. <i>S prirodoslovnim</i> odgojno-obrazovnim područjem (priroda i društvo, priroda, geografija, biologija, kemija, fizika).	1	2	3	4	5
4. <i>S tehničkim i informatičkim</i> odgojno-obrazovnim područjem (praktični rad i dizajniranje, tehnika, informatika).	1	2	3	4	5
5. <i>S društveno-humanističkim</i> odgojno-obrazovnim područjem (povijest, psihologija, sociologija, filozofija, logika, etika, politika i gospodarstvo, te moduli: građanski odgoj i obrazovanje, proizvodnja i potrošnja, profesionalno usmjeravanje i cjeloživotno učenje, građanin i poduzetništvo).	1	2	3	4	5
6. <i>S umjetničkim</i> odgojno-obrazovnim područjem (likovna kultura i umjetnost, glazbena kultura i umjetnost, dramska kultura i umjetnost, filmska umjetnost, plesna umjetnost, medijska kultura i umjetnost, tradicijska i zavičajna kultura).	1	2	3	4	5
7. <i>S tjelesnim i zdravstvenim</i> odgojno-obrazovnim područjem (tjelesna i zdravstvena kultura te modul: zdravstveni odgoj).	1	2	3	4	5

13. Što mislite koliko je danas vjeronauk u školi INTEGRIRAN u školskom sustavu RH?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Uopće nije integriran.
2. Nije integriran, iako se čini da jeste.
3. Donekle je integriran, ali ima prostora za poboljšanje.
4. Integriran je koliko i svaki drugi školski predmet.
5. U potpunosti je integriran.

14. Molim Vas obrazložite svoj odgovor (zašto tako mislite) o stupnju integriranosti vjeronauka u školskom sustavu RH.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

III. TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

15. Koja od navedenih tvrdnji, prema Vašemu mišljenju, najbolje opisuje **KOMPLEMENTARNOST** školskog vjeronauka i župne kateheze u RH?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu međusobnog **preklapanja** (ciljevi i sadržaji školskog vjeronauka i župne kateheze u potpunosti su identični).
2. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu međusobnog **delegiranja** (ciljevi i sadržaji školskog vjeronauka pretpostavljaju u nekim segmentima ciljeve i sadržaje župne kateheze i obrnuto).
3. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu **odvajanja i stroge različitosti** (školski vjeronauk i župna kateheza imaju svoje zasebne ciljeve i sadržaje bez ikakve međusobne poveznice)
4. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu **sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja** (školski vjeronauk i župna kateheza imaju svoje specifične ciljeve i sadržaje koji zajedno tvore jednu jedinstvenu cjelinu vjerskog odgoja).

16. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja svoga odgovora ili ostalih tvrdnji iz prethodnog pitanja, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

17. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite u kojim se aspektima uočava **PODUDARNOST** župne kateheze i vjeronauka u školi?

	Uopće se ne uočava	Ne uočava se	Donekle se uočava	Uočava se	U potpunosti se uočava
1. U <i>organizaciji</i> (npr. trajanje susreta, prostor, klupe, nastavna ploča,...).	1	2	3	4	5
2. U <i>izvedbi</i> (primjena didaktičko-metodičkih pristupa i metoda rada koji su svojstveni školskom vjeronauku).	1	2	3	4	5

3. U <i>tematsko-sadržajnim dijelovima</i> (npr. liturgijska godina, kršćanski blagdani i svetkovine, sakramenti, liturgijsko ruho i predmeti, crkveni prostor,...).	1	2	3	4	5
4. U <i>ciljevima</i> (npr. „upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkog života“ i drugi).	1	2	3	4	5
5. U <i>kadrovskim pitanjima</i> (katehete/istice su ujedno i vjeroučitelji/ce).	1	2	3	4	5
6. U <i>dodaktičkim materijalima</i> i ostalim medijima koji su tekstualno koncipirani po uzoru na vjeronaučne udžbenike i obrnuto.	1	2	3	4	5

18. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja prethodnog odgovora ili želite navesti neki aspekt koji nije naveden u prethodnom pitanju, molim Vas da ovdje iznesete.
(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

19. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim „KATEHETSKIM“ postavkama vjeronauka u školi u RH.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/a	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk je programski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u svojim liturgijsko-sakramentalnim sadržajima.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk je organizacijski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u smislu prakticiranja vjerskih obreda u školi.	1	2	3	4	5
3. Termin „vjeroučenici/e“ opravdan je naziv za učenike/ice koji/e pohađaju školski vjeronauk.	1	2	3	4	5
4. Termin „školska kateheza“ opravdan je naziv za nastavni sat vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
5. Termin „župni vjeronauk“ opravdan je naziv za župnu katehezu u Crkvi.	1	2	3	4	5
6. Molitva je sastavni i obvezni dio nastavnog sata vjeronauka.	1	2	3	4	5
7. Vjeronauk je primarno usmjeren prema učenici(a)ma koji/e dolaze iz vjerničkih obitelji.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk pretpostavlja incijalnu pripadnost učenika/ca katoličkoj vjeri.	1	2	3	4	5
9. Posebnost vjeronaučne nastave u školi očituje se u mogućnosti vršenja vjerskih obreda za vrijeme trajanja školskog sata.	1	2	3	4	5
10. Crkva u vjeronauku ostvaruje svoje evangelizacijsko poslanje.	1	2	3	4	5

20. Koji su, prema Vašem mišljenju, PASTORALNO-KATEHETSKI UČINCI (krajnji ishodi) vjeronauka na učenike/ce koji/e pohađaju vjeronaučnu nastavu u osnovnoj i srednjoj školi?

(kliknite na jedan ili više ponuđenih odgovora)

1. Osobno prihvaćanje katoličke vjere.
2. Dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri.
3. Angažirano sudjelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.
4. Primanje sakramenata kršćanske inicijacije.
5. Prenošnje vjere svojim najbližima u obitelji.
6. Preuzimanje različitih službi u Crkvi.
7. Svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini.
8. Niti jedan učinak.

21. Ako u prethodnom pitanju nisu navedeni neki PASTORALNO-KATEHETSKE UČINCI vjeronauka u školi koji su prema Vašem mišljenju važni, molim Vas da ih ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

22. U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje DISCIPLINARNOST vjeronauka u školi u RH?
Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao školsku disciplinu, tj, školski predmet u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i u obitelji?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

23. U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje KONFESIONALNOST vjeronauka u školi u RH?

Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje u odnosu na nekonfesionalne modele religijskog odgoja i obrazovanja?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

IV. VRIJEDNOSNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

24. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim PERCEPCIJAMA vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/na	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji škole.	1	2	3	4	5
3. Na vjeronauku su prihvaćeni svi učenici neovisno o njihovoj vjerskoj identifikaciji.	1	2	3	4	5
4. Posredstvom vjeronauka Crkva ostvaruje neke povlastice u društvu koje inače ne bi mogla ostvarivati.	1	2	3	4	5
5. Vjeronauk je više u službi Crkve nego u službi učenika.	1	2	3	4	5
6. Vjeronauk je najsigurniji način da se djecu dovede u Crkvu.	1	2	3	4	5
7. Vjeronauk je crkvena pouka u školi.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.	1	2	3	4	5
9. Bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih.	1	2	3	4	5
10. Vjeronauk je predmet na kojemu se javno prakticira vjera u školi.	1	2	3	4	5
11. Djecu i mlade najlakše se zainteresira za Boga putem vjeronauka.	1	2	3	4	5
12. Država (državna politika) se preko vjeronauka dodvorava Crkvi.	1	2	3	4	5
13. Da nema vjeronauka u školi bi bilo manje praktičnih vjernika u Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
14. Roditelji upisuju djecu na vjeronauk iz tradicijskih razloga.	1	2	3	4	5
15. Vjeronauk povećava ukupni prosjek ocjena u školi.	1	2	3	4	5
16. Vjeronauk je izgurao vjerski odgoj u Crkvi.	1	2	3	4	5
17. Vjeronauk je jedino sigurno mjesto gdje Crkva susreće svoje distancirane članove.	1	2	3	4	5

25. Ako držite da u prethodnom pitanju nije navedena neka općedruštvena PERCEPCIJA vjeronauka u školi, a važno ju je ovdje navesti, molim Vas da ju iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

26. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite zastupljenost VRIJEDNOSNIH ODREDNICA u vjeronaučnim sadržajima za osnovnu i srednju školu.

	Nije zastupljeno	Najmanje/najslabije zastupljeno	Donekle zastupljeno	Zastupljeno	U potpunosti zastupljeno
1. Osobni identitet (kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje	1	2	3	4	5

	razvoja osobnih talenata i potencijala).					
2.	Religijski, odnosno vjerski identitet (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini).	1	2	3	4	5
3.	Nacionalni identitet (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura).	1	2	3	4	5
4.	Kulturni identitet (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština).	1	2	3	4	5
5.	Odgovornost (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu).	1	2	3	4	5
6.	Sloboda (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja).	1	2	3	4	5
7.	Međuvjerska, odnosno ekumenska otvorenost (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju).	1	2	3	4	5
8.	Međureligijski dijalog (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti).	1	2	3	4	5
9.	Interkulturalni dijalog (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno).	1	2	3	4	5
10	Društveni dijalog (odgoj za mir i miran suživot).	1	2	3	4	5
.	.					
11	Dostojanstvo osobe (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeća do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života).	1	2	3	4	5
12	Solidarnost (kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, volontarijat)	1	2	3	4	5
13	Duhovnost (njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti).	1	2	3	4	5

27. Ako u prethodnom pitanju nisu navedene VRIJEDNOSNE ODREDNICE za koje Vi osobno držite da su zastupljene u programu katoličkog vjeronauka, molim Vas da ih ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

V. . PERSPEKTIVE RAZVOJA KATOLIČKOG VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI

28. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: hoće li u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) navedeni CILJEVI vjeronauka u školi biti jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izraženi?

	JACĀE izražen	SLABIJE izražen	JEDNAKO izražen
1. Prenošenje kršćanske kulture i vrijednosti u školi.	1	2	3
2. Upoznavanje religijske različitosti u svijetu.	1	2	3
3. Priprava za sakramente kršćanske inicijacije.	1	2	3

4.	Formiranje praktičnih vjernika/ca.	1	2	3
5.	Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	1	2	3
6.	Humanizacija društva i pojedinca.	1	2	3
7.	Formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti.	1	2	3
8.	Upoznavanje i poštivanje religijskog i kulturnog identiteta drugih i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3
9.	Osnova za župnu katehezu.	1	2	3
10.	Učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama djelovanja.	1	2	3
11.	Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3
12.	Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	1	2	3
13.	Osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3

29. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas da ovdje iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

30. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: hoće li u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) navedene PROGRAMSKE ODREDNICE vjeronauka u školi biti jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izražene?

	JACĀ izražena	SLABIJE izražena	JEDNAKO izražen	
1.	Doktrinarna ili informativno-spoznajna	1	2	3
2.	Liturgijsko-sakramentalna	1	2	3
3.	Socijalna i karitativna	1	2	3
4.	Kulturna	1	2	3
5.	Vrijednosna	1	2	3
6.	Ekumenska	1	2	3
7.	Međureligijska	1	2	3
8.	Zajedničarska	1	2	3
9.	Pedagoško-odgojna	1	2	3
10.	Etička	1	2	3
11.	Pravno-humanistička	1	2	3
12.	Razvojna	1	2	3
13.	Duhovno-molitvena	1	2	3
14.	Svjedočka	1	2	3

31. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

32. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: koje će navedene VRIJEDNOSNE ODREDNICE u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) biti u vjeronauku u RH jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izražene (zastupljene)?

JACĀ izražena
SLABIJE izražena
JEDNAKO izražena

1. Osobni identitet	1	2	3
2. Religiozni, odnosno vjerski identitet	1	2	3
3. Nacionalni identitet	1	2	3
4. Kulturni identitet	1	2	3
5. Odgovornost	1	2	3
6. Sloboda	1	2	3
7. Međuvjerska, odnosno ekumenska otvorenost	1	2	3
8. Međureligijski dijalog	1	2	3
9. Interkultur(al)ni dijalog	1	2	3
10. Društveni dijalog	1	2	3
11. Dostojanstvo osobe	1	2	3
12. Solidarnost	1	2	3
13. Duhovnost	1	2	3

33. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

34. Prema Vašem mišljenju koje bi MJERE OBRAZOVNE POLITIKE u RH doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH, kao i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

35. Prema Vašem mišljenju koje bi INICIJATIVE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE (NKU) doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH, kao i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

36. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite stupanj važnosti navedenih PASTORALNO-KATEHETSKIH PRIJEDLOGA za unapređenje kvalitete vjeronauka u školi u RH u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!).

	Uopće nije važno	Nije važno	Donekle je važno	Važno je	Izuzetno je važno
1. Osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školskom sustavu.	1	2	3	4	5
2. Uspostaviti kros-konfesionalnu suradnju na razini programskih odrednica s ostalim vjerskim zajednicama.	1	2	3	4	5
3. Revidirati vjeronaučne udžbenike s vrijednosnog stajališta.	1	2	3	4	5
4. Staviti veći naglasak na osposobljavanje učenika/ca za dijalog s onima koji misle i žive drugačije.	1	2	3	4	5
5. Dati veće ovlasti školi i mjerodavnim obrazovnim tijelima glede organizacije vjeronaučne nastave i izbora vjeroučiteljskog kadra.	1	2	3	4	5
6. U programskom konceptu veću pažnju posvetiti odnosu znanosti i vjere.	1	2	3	4	5
7. Uspostaviti bolju međupredmetnu i unutarpredmetnu korelaciju sadržaja.	1	2	3	4	5
8. Vjeronaučne sadržaje učiniti razumljivijima učenici(a)ma, polazeći od njihova konkretnog religioznog i životnog iskustva.	1	2	3	4	5
9. Staviti veći naglasak na operativnu, tj. djelatnu razinu vjerskog odgoja.	1	2	3	4	5
10. U vjeronauku više promicati inter(među)kulturalnost.	1	2	3	4	5
11. Korigirati očekivanja roditelja i Crkve od vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
12. Ojačati školski pastoral.	1	2	3	4	5

37. Ako u prethodnom pitanju nije naveden pastoralno-katehetski prijedlog za koji Vi osobno držite da bi značajno unaprijedio kvalitetu vjeronauka u školi, molim Vas da ga ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

38. Ovdje možete komentirati sadržaj ankete ili dodatno objasniti svoje odgovore.

Anketni upitnik

1. krug istraživanja

**Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja
katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj**

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju
Sveučilišni poslijediplomski studij pedagogije
Doktorandica: Ksenija Rukavina Kovačević

Cijenjeni/e sudionici/e u ovom istraživanju!

Slijedom Vaše iskazane suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju o temi „Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja (katoličkog vjeronauka) u javnoj školi u Republici Hrvatskoj“ pred Vama se nalazi anketni upitnik **prvog** kruga ispitivanja. Čestice anketnog upitnika temeljene su na recentnoj pastoralno-katehetskoj literaturi i na rezultatima relevantnih istraživanja u Republici Hrvatskoj. Strukturiranom klasičnom delfi metodom u tri kruga ispitivanja nastojat će se izdvojiti zajednički stavovi i prosudbe svih sudionika o predmetu istraživanja. Redoslijed navoda u upitniku ne odražava mišljenje voditeljice istraživanja i nije posljedica procjene značajnosti navoda.

Svi podatci prikupljeni ovim upitnikom bit će korišteni isključivo u svrhu znanstvenih analiza za potrebe doktorske radnje, pri čemu je svakomu od Vas osobno u svim fazama istraživanja zajamčena apsolutna anonimnost. Svaki Vaš iskreni odgovor dragocjeni je doprinos ovom istraživanju i kasnijim znanstvenim analizama i zaključcima.

Za ispunjavanje anketnog upitnika bit će Vam potrebno cca 45 minuta.

Ako imate dodatnih pitanja ili nejasnoća, molim Vas da me kontaktirate na e-mail ili na mob.

Unaprijed zahvaljujem na iskazanoj suradnji i Vašim odgovorima!

Ksenija Rukavina Kovačević,
voditeljica istraživanja

I. OPĆI PODATCI

1. Utipkajte godinu svog rođenja.

2. Kojeg ste spola?

(kliknite na odgovor)

1. Ženski
2. Muški

3. Kojeg ste crkvenog statusa?

(kliknite na odgovor)

1. Laik/laikinja
2. Dijecezanski svećenik/redovnik/redovnica

4. Koji stupanj obrazovanja imate?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Viša stručna sprema (VŠS)
2. Visoka stručna sprema (VSS)
3. Poslijediplomski studij – licencijat, magisterij (VSS/I)
4. Poslijediplomski studij – doktorat (VSS/II)

5. Koliko imate godina radnog staža u službi koja je vezana uz vjerski odgoj djece i mladih?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Do 10 godina
2. Do 15 godina
3. Do 20 godina
4. Do 25 godina
5. 25 godina i više

6. Imate li iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u nastavi vjeronauka u školi?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. DA
2. NE

7. Imate li iskustvo neposrednog katehetskog rada u župnoj katehezi u Crkvi?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1.	DA
2.	NE

II. ŠKOLSKO-PEDAGOŠKI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim CILJEVIMA vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/na	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk se izričito vodi odgojno-obrazovnim ciljevima i zadaćama suvremene škole.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk se u programskom i organizacijskom smislu vodi ciljevima Crkve.	1	2	3	4	5
3. Cilj vjeronauka je prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.	1	2	3	4	5
4. Cilj vjeronauka je omogućiti učenicima(a)ma stjecanje religijskog znanja.	1	2	3	4	5
5. Cilj vjeronauka je priprava učenika/ica za sakramente kršćanske inicijacije.	1	2	3	4	5
6. Cilj vjeronauka je formiranje praktičnih vjernika/ca.	1	2	3	4	5
7. Cilj vjeronauka je prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk je u službi humanizacije društva i pojedinca.	1	2	3	4	5
9. Cilj vjeronauka je formiranje kritičkog mišljenja učenika/ica u području religije i religioznosti.	1	2	3	4	5
10. Cilj vjeronauka je upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3	4	5
11. Cilj vjeronauka je da bude u službi župne kateheze.	1	2	3	4	5
12. Cilj vjeronauka je učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	1	2	3	4	5
13. Cilj vjeronauka je stvaranje osnovne raspoloživosti za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3	4	5
14. Cilj vjeronauka je stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	1	2	3	4	5
15. Cilj vjeronauka je osposobiti učenike/ce za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3	4	5

9. Ako u prethodnom pitanju nije naveden CILJ katoličkog vjeronauka u školi za koji Vi osobno držite da je važan, molim Vas da ga ovdje iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

10. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite važnost navedenih PROGRAMSKIH ODREDNICA katoličkog vjeronauka radi postizanja njegove potpune svrhe u školi.

	Najmanje važna	Manje važna	Donekle važna	Važna	Najviše važna
1. <i>Doktrinarna, informativno-spoznajna</i> (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke Crkve).	1	2	3	4	5
2. <i>Liturgijsko-sakramentalna</i> (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine).	1	2	3	4	5
3. <i>Socijalna i karitativna</i> (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost).	1	2	3	4	5
4. <i>Kulturna</i> (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima).	1	2	3	4	5
5. <i>Vrijednosna</i> (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti).	1	2	3	4	5
6. <i>Ekumenska</i> (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava).	1	2	3	4	5
7. <i>Međureligijska</i> (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora).	1	2	3	4	5
8. <i>Zajedničarska</i> (razvijanje kolektivne svijesti kod učenika/ica i zauzetost za opće dobro).	1	2	3	4	5
9. <i>Pedagoško-odgojna</i> (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.).	1	2	3	4	5
10. <i>Etička</i> (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja).	1	2	3	4	5
11. <i>Pravno-humanistička</i> (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava).	1	2	3	4	5
12. <i>Razvojna</i> (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe).	1	2	3	4	5
13. <i>Duhovno-molitvena</i> (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života).	1	2	3	4	5
14. <i>Svjedočka</i> (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini).	1	2	3	4	5

11. Ako u prethodnom pitanju nije navedena PROGRAMSKA ODREDNICA katoličkog vjeronauka u školi za koju Vi osobno držite da je važna, molim Vas da ju ovdje iznesete. Isto tako, ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja nekih od navedenih programskih odrednica, molim Vas da ovdje iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

12. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite koliko katolički vjeronauk u školi njeguje INTERDISCIPLINARNI DIJALOG i MEĐUPREDMETNU SURADNJU?

	Nedovoljno	Dovoljno	Slabo	Vrlo dobro	Odično
1. S jezično-komunikacijskim odgojno-obrazovnim područjem (hrvatski jezik i književnost, strani jezici i svjetska književnost, klasični jezici, jezici nacionalnih manjina).	1	2	3	4	5
2. S matematičkim odgojno-obrazovnim područjem.	1	2	3	4	5
3. S prirodoslovnim odgojno-obrazovnim područjem (priroda i društvo, priroda, geografija, biologija, kemija, fizika).	1	2	3	4	5
4. S tehničkim i informatičkim odgojno-obrazovnim područjem (praktični rad i dizajniranje, tehnika, informatika).	1	2	3	4	5
5. S društveno-humanističkim odgojno-obrazovnim područjem (povijest, psihologija, sociologija, filozofija, logika, etika, politika i gospodarstvo, te moduli: građanski odgoj i obrazovanje, proizvodnja i potrošnja, profesionalno usmjeravanje i cjeloživotno učenje, građanin i poduzetništvo).	1	2	3	4	5
6. S umjetničkim odgojno-obrazovnim područjem (likovna kultura i umjetnost, glazbena kultura i umjetnost, dramska kultura i umjetnost, filmska umjetnost, plesna umjetnost, medijska kultura i umjetnost, tradicijska i zavičajna kultura).	1	2	3	4	5
7. S tjelesnim i zdravstvenim odgojno-obrazovnim područjem (tjelesna i zdravstvena kultura te modul: zdravstveni odgoj).	1	2	3	4	5

13. Što mislite koliko je danas vjeronauk u školi INTEGRIRAN u školskom sustavu RH?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

1. Uopće nije integriran.
2. Nije integriran, iako se čini da jeste.
3. Donekle je integriran, ali ima prostora za poboljšanje.
4. Integriran je koliko i svaki drugi školski predmet.
5. U potpunosti je integriran.

14. Molim Vas obrazložite svoj odgovor (zašto tako mislite) o stupnju integriranosti vjeronauka u školskom sustavu RH.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

III. TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

15. Koja od navedenih tvrdnji, prema Vašemu mišljenju, najbolje opisuje **KOMPLEMENTARNOST** školskog vjeronauka i župne kateheze u RH?

(kliknite na jedan od ponuđenih odgovora)

5. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu međusobnog **preklapanja** (ciljevi i sadržaji školskog vjeronauka i župne kateheze u potpunosti su identični).
6. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu međusobnog **delegiranja** (ciljevi i sadržaji školskog vjeronauka pretpostavljaju u nekim segmentima ciljeve i sadržaje župne kateheze i obrnuto).
7. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu **odvajanja i stroge različitosti** (školski vjeronauk i župna kateheza imaju svoje zasebne ciljeve i sadržaje bez ikakve međusobne poveznice)
8. Odnos vjeronauka u školi i župne kateheze u RH temelji se na modelu **sinergijskog odnosa, međusobnog nadopunjavanja** (školski vjeronauk i župna kateheza imaju svoje specifične ciljeve i sadržaje koji zajedno tvore jednu jedinstvenu cjelinu vjerskog odgoja).

16. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja svoga odgovora ili ostalih tvrdnji iz prethodnog pitanja, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

17. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite u kojim se aspektima uočava **PODUDARNOST** župne kateheze i vjeronauka u školi?

	Uopće se ne uočava	Ne uočava se	Donekle se uočava	Uočava se	U potpunosti se uočava
1. U <i>organizaciji</i> (npr. trajanje susreta, prostor, klupe, nastavna ploča,...).	1	2	3	4	5
2. U <i>izvedbi</i> (primjena didaktičko-metodičkih pristupa i metoda rada koji su svojstveni školskom vjeronauku).	1	2	3	4	5
3. U <i>tematsko-sadržajnim dijelovima</i> (npr. liturgijska godina, kršćanski	1	2	3	4	5

blagdani i svetkovine, sakramenti, liturgijsko ruho i predmeti, crkveni prostor,...).					
4. U <i>ciljevima</i> (npr. „upoznati i iskusiti duhovnu snagu i spasenjsku vrijednost liturgijskih i crkvenih slavlja, sakramenata, pobožnosti i vjerničkog života“ i drugi).	1	2	3	4	5
5. U <i>kadrovskim pitanjima</i> (katehete/istice su ujedno i vjeroučitelji/ce).	1	2	3	4	5
6. U <i>dodaktičkim materijalima</i> i ostalim medijima koji su tekstualno koncipirani po uzoru na vjeronaučne udžbenike i obrnuto.	1	2	3	4	5

18. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja prethodnog odgovora ili želite navesti neki aspekt koji nije naveden u prethodnom pitanju, molim Vas da ovdje iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

19. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim „KATEHETSKIM“ postavkama vjeronauka u školi u RH.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/a	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk je programski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u svojim liturgijsko-sakramentalnim sadržajima.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk je organizacijski upućen na crkvenu/župnu zajednicu u smislu prakticiranja vjerskih obreda u školi.	1	2	3	4	5
3. Termin „vjeroučenci/e“ opravdan je naziv za učenike/ice koji/e pohađaju školski vjeronauk.	1	2	3	4	5
4. Termin „školska kateheza“ opravdan je naziv za nastavni sat vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
5. Termin „župni vjeronauk“ opravdan je naziv za župnu katehezu u Crkvi.	1	2	3	4	5
6. Molitva je sastavni i obvezni dio nastavnog sata vjeronauka.	1	2	3	4	5
7. Vjeronauk je primarno usmjeren prema učenici(a)ma koji/e dolaze iz vjerničkih obitelji.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk pretpostavlja incijalnu pripadnost učenika/ca katoličkoj vjeri.	1	2	3	4	5
9. Posebnost vjeronaučne nastave u školi očituje se u mogućnosti vršenja vjerskih obreda za vrijeme trajanja školskog sata.	1	2	3	4	5
10 Crkva u vjeronauku ostvaruje svoje evangelizacijsko poslanje.	1	2	3	4	5

20. Koji su, prema Vašem mišljenju, PASTORALNO-KATEHETSKI UČINCI (krajnji ishodi) vjeronauka na učenike/ce koji/e pohađaju vjeronaučnu nastavu u osnovnoj i srednjoj školi?

(kliknite na jedan ili više ponuđenih odgovora)

9. Osobno prihvaćanje katoličke vjere.
10. Dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri.
11. Angažirano sudjelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.
12. Primanje sakramenata kršćanske inicijacije.
13. Prenošnje vjere svojim najbližima u obitelji.
14. Preuzimanje različitih službi u Crkvi.
15. Svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini.
16. Niti jedan učinak.

21. Ako u prethodnom pitanju nisu navedeni neki PASTORALNO-KATEHETSKE UČINCI vjeronauka u školi koji su prema Vašem mišljenju važni, molim Vas da ih ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

22. U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje DISCIPLINARNOST vjeronauka u školi u RH?

Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao školsku disciplinu, tj. školski predmet u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i u obitelji?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

23. U čemu se, prema Vašem mišljenju, očituje KONFESIONALNOST vjeronauka u školi u RH?

Drugim riječima, što sve, prema Vašem mišljenju, određuje vjeronauk kao konfesionalni religijski odgoj i obrazovanje u odnosu na nekonzfesionalne modele religijskog odgoja i obrazovanja?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

IV. VRIJEDNOSNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

24. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s navedenim PERCEPCIJAMA vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Ne znam, nisam siguran/na	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk doprinosi boljitku čovjeka i društva.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk doprinosi odgojnoj dimenziji škole.	1	2	3	4	5
3. Na vjeronauku su prihvaćeni svi učenici neovisno o njihovoj vjerskoj identifikaciji.	1	2	3	4	5
4. Posredstvom vjeronauka Crkva ostvaruje neke povlastice u društvu koje inače ne bi mogla ostvarivati.	1	2	3	4	5
5. Vjeronauk je više u službi Crkve nego u službi učenika.	1	2	3	4	5
6. Vjeronauk je najsigurniji način da se djecu dovede u Crkvu.	1	2	3	4	5
7. Vjeronauk je crkvena pouka u školi.	1	2	3	4	5
8. Vjeronauk služi kao nadomjestak vjerskom odgoju u obitelji.	1	2	3	4	5
9. Bez vjeronauka u školi nema kršćanskog odgoja djece i mladih.	1	2	3	4	5
10 Vjeronauk je predmet na kojemu se javno prakticira vjera u školi.	1	2	3	4	5
11 Djecu i mlade najlakše se zainteresira za Boga putem vjeronauka.	1	2	3	4	5
12 Država (državna politika) se preko vjeronauka dodvorava Crkvi.	1	2	3	4	5
13 Da nema vjeronauka u školi bi bilo manje praktičnih vjernika u Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
14 Roditelji upisuju djecu na vjeronauk iz tradicijskih razloga.	1	2	3	4	5
15 Vjeronauk povećava ukupni prosjek ocjena u školi.	1	2	3	4	5
16 Vjeronauk je izgurao vjerski odgoj u Crkvi.	1	2	3	4	5
17 Vjeronauk je jedino sigurno mjesto gdje Crkva susreće svoje distancirane članove.	1	2	3	4	5

25. Ako držate da u prethodnom pitanju nije navedena neka općedruštvena PERCEPCIJA vjeronauka u školi, a važno ju je ovdje navesti, molim Vas da ju iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

26. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite zastupljenost VRIJEDNOSNIH ODREDNICA u vjeronaučnim sadržajima za osnovnu i srednju školu.		Nije zastupljeno	Najmanje/najslabije zastupljeno	Donekle zastupljeno	Zastupljeno	U potpunosti zastupljeno
1.	Osobni identitet (kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala).	1	2	3	4	5
2.	Religijski, odnosno vjerski identitet (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini).	1	2	3	4	5
3.	Nacionalni identitet (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura).	1	2	3	4	5
4.	Kulturni identitet (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština).	1	2	3	4	5
5.	Odgovornost (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu).	1	2	3	4	5
6.	Sloboda (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja).	1	2	3	4	5
7.	Međuvjerska, odnosno ekumenska otvorenost (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju).	1	2	3	4	5
8.	Međureligijski dijalog (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti).	1	2	3	4	5
9.	Interkulturalni dijalog (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno).	1	2	3	4	5
10.	Društveni dijalog (odgoj za mir i miran suživot).	1	2	3	4	5
11.	Dostojanstvo osobe (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeca do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života).	1	2	3	4	5
12.	Solidarnost (kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, volontarijat)	1	2	3	4	5
13.	Duhovnost (njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti).	1	2	3	4	5

27. Ako u prethodnom pitanju nisu navedene VRIJEDNOSNE ODREDNICE za koje Vi osobno držite da su zastupljene u programu katoličkog vjeronauka, molim Vas da ih ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

V. . PERSPEKTIVE RAZVOJA KATOLIČKOG VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI

28. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: hoće li u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) navedeni CILJEVI vjeronauka u školi biti jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izraženi?

	JACĀE izražen	SLABIJE izražen	JEDNAKO izražen
1. Prenošenje kršćanske kulture i vrijednosti u školi.	1	2	3
2. Upoznavanje religijske različitosti u svijetu.	1	2	3
3. Priprava za sakramente kršćanske inicijacije.	1	2	3
4. Formiranje praktičnih vjernika/ca.	1	2	3
5. Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	1	2	3
6. Humanizacija društva i pojedinca.	1	2	3
7. Formiranje kritičkog mišljenja u području religije i religioznosti.	1	2	3
8. Upoznavanje i poštivanje religijskog i kulturnog identiteta drugih i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3
9. Osnova za župnu katehezu.	1	2	3
10. Učvrstiti crkveno zajedništvo na različitim razinama djelovanja.	1	2	3
11. Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3
12. Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	1	2	3
13. Osposobljavanje za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3

29. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas da ovdje iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

30. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: hoće li u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) navedene PROGRAMSKE ODREDNICE vjeronauka u školi biti jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izražene?

	JACĀE izražena	SLABIJE izražena	JEDNAKO izražen
1. Doktrinarna ili informativno-spoznajna	1	2	3
2. Liturgijsko-sakramentalna	1	2	3
3. Socijalna i karitativna	1	2	3
4. Kulturna	1	2	3
5. Vrijednosna	1	2	3
6. Ekumenska	1	2	3
7. Međureligijska	1	2	3
8. Zajedničarska	1	2	3
9. Pedagoško-odgojna	1	2	3
10. Etička	1	2	3

11	Pravno-humanistička	1	2	3
12	Razvojna	1	2	3
13	Duhovno-molitvena	1	2	3
14	Svjedočka	1	2	3

31. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

32. Molim Vas iskažite svoju prosudbu u pitanju: koje će navedene VRIJEDNOSNE ODREDNICE u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!) biti u vjeronauku u RH jače (1) ili slabije (2) ili jednako (3) izražene (zastupljene)?

JACĀ izražena
SLABIJE izražena
JEDNAKO izražena

	JACĀ izražena	SLABIJE izražena	JEDNAKO izražena
1. Osobni identitet	1	2	3
2. Religiozni, odnosno vjerski identitet	1	2	3
3. Nacionalni identitet	1	2	3
4. Kulturni identitet	1	2	3
5. Odgovornost	1	2	3
6. Sloboda	1	2	3
7. Međuvjerska, odnosno ekumenska otvorenost	1	2	3
8. Međureligijski dijalog	1	2	3
9. Interkultur(al)ni dijalog	1	2	3
10. Društveni dijalog	1	2	3
11. Dostojanstvo osobe	1	2	3
12. Solidarnost	1	2	3
13. Duhovnost	1	2	3

33. Ako imate potrebu dodatnog pojašnjenja neke svoje prosudbe, molim Vas iznesite svoje mišljenje.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

34. Prema Vašem mišljenju koje bi MJERE OBRAZOVNE POLITIKE u RH doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH, kao i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

35. Prema Vašem mišljenju koje bi INICIJATIVE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE (NKU) doprinijele boljoj integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH, kao i kvaliteti vjeronaučne prakse u budućnosti?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

36. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite stupanj važnosti navedenih PASTORALNO-KATEHETSkih PRIJEDLOGA za unapređenje kvalitete vjeronauka u školi u RH u budućnosti (u sljedećih 10-ak godina!).

	Uopće nije važno	Nije važno	Donekle je važno	Važno je	Izuzetno je važno
1. Osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školskom sustavu.	1	2	3	4	5
2. Uspostaviti kros-konfesionalnu suradnju na razini programskih odrednica s ostalim vjerskim zajednicama.	1	2	3	4	5
3. Revidirati vjeronaučne udžbenike s vrijednosnog stajališta.	1	2	3	4	5
4. Staviti veći naglasak na osposobljavanje učenika/ca za dijalog s onima koji misle i žive drugačije.	1	2	3	4	5
5. Dati veće ovlasti školi i mjerodavnim obrazovnim tijelima glede organizacije vjeronaučne nastave i izbora vjeroučiteljskog kadra.	1	2	3	4	5
6. U programskom konceptu veću pažnju posvetiti odnosu znanosti i vjere.	1	2	3	4	5
7. Uspostaviti bolju međupredmetnu i unutarpredmetnu korealaciju sadržaja.	1	2	3	4	5
8. Vjeronaučne sadržaje učiniti razumljivijima učenici(a)ma, polazeći od njihova konkretnog religioznog i životnog iskustva.	1	2	3	4	5
9. Staviti veći naglasak na operativnu, tj. djelatnu razinu vjerskog odgoja.	1	2	3	4	5
10. U vjeronauku više promicati inter(među)kulturalnost.	1	2	3	4	5
11. Korigirati očekivanja roditelja i Crkve od vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
12. Ojačati školski pastoral.	1	2	3	4	5

37. Ako u prethodnom pitanju nije naveden pastoralno-katehetski prijedlog za koji Vi

osobno držite da bi značajno unaprijedio kvalitetu vjeronauka u školi, molim Vas da ga ovdje navedete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

38. Ovdje možete komentirati sadržaj ankete ili dodatno objasniti svoje odgovore.

Prilog 3 - Instrument 2. kruga istraživanja (isti za oba uzorka sudionika istraživanja)

Anketni upitnik

2. krug istraživanja

**Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja
katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj**

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju
Sveučilišni poslijediplomski studij pedagogije
Doktorandica: Ksenija Rukavina Kovačević

Poštovane sudionice i sudionici istraživanja!

Nakon obrade prikupljenih podataka 1. kruga anketnog istraživanja dobiveni su kvalitativni i kvantitativni podaci koji su poslužili u izradi anketnog upitnika za 2. krug istraživanja. U tom smislu pred Vama se nalaze generirani iskazi (kvalitativni podaci dobiveni u otvorenim pitanjima) i određene procjene (kvantitativni podaci dobiveni u zatvorenim pitanjima) koji Vam se daju na daljnju procjenu. Redoslijed navoda (iskaza) u upitniku ne odražava mišljenje i stav istraživača.

Kao i u 1. krugu ispitivanja, tako i sada svi podaci prikupljeni ovim upitnikom bit će korišteni isključivo u svrhu znanstvenih analiza za potrebe doktorske radnje, pri čemu je svakomu od Vas osobno u svim fazama istraživanja zajamčena apsolutna anonimnost.

Za ispunjavanje anketnog upitnika bit će Vam potrebno cca 30 – 45 minuta.

Ako imate dodatnih pitanja ili nejasnoća, molim Vas da me kontaktirate na e-mail ili na mob.

Unaprijed zahvaljujem na iskazanoj suradnji i Vašim odgovorima!

Ksenija Rukavina Kovačević,
voditeljica istraživanja

I. ŠKOLSKO-PEDAGOŠKI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

1. Prema rezultatima 1. kruga istraživanja izdvojeni su najvažniji CILJEVI vjeronauka u školi u RH.

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim rezultatima (numerički redoslijed nije određen dobivenim postotkom suglasnosti ispitanika).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk se izričito vodi ciljevima i zadaćama suvremene škole.	1	2	3	4	5
2. Prenošenje kršćanske kulture i kršćanskih vrijednosti u školi.	1	2	3	4	5
3. Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije hrvatskoga naroda.	1	2	3	4	5
4. Humanizacija društva i pojedinca.	1	2	3	4	5
5. Stjecanje religijskog znanja.	1	2	3	4	5
6. Formiranje kritičkog mišljenja učenika/ca u području religije i religioznosti.	1	2	3	4	5
7. Upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3	4	5
8. Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3	4	5
9. Stjecanje religijskih kompetencija za život u multireligioznom i multikulturalnom svijetu.	1	2	3	4	5
10. Osposobljavanje učenika/ca za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3	4	5

2. S obzirom na postojeće CILJEVE vjeronauka u školi u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim dodatnim iskazima nekih sudionika istraživanja iz 1. kruga ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Cilj vjeronauka osposobiti je učenike za otkrivanje, razvijanje i življenje duhovnih vrijednosti.	1	2	3	4	5
2. Cilj vjeronauka odgovoriti je na duhovne potrebe učenika.	1	2	3	4	5
3. Primarni cilj vjeronauka odgoj je u kršćanskim vrijednostima.	1	2	3	4	5
4. Prema nadolazećim trendovima vjeronauk će u budućnosti biti vođen primarno humanističkim ciljevima.	1	2	3	4	5
5. S obzirom na utjecaj različitih „kulturnih scenarija“ postoji bojazan da će u budućnosti teško biti ostvariva važnija (veća) očekivanja Crkve od vjeronauka.	1	2	3	4	5
6. U budućnosti će vjeronauk trebati staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost.	1	2	3	4	5

3. Ako imate potrebu dodatnog komentara na navedene iskaze ili želite iznijeti svoje dodatno mišljenje o postojećim ciljevima vjeronauka u školi u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

4. S obzirom na postojeće **PROGRAMSKE ODREDNICE** vjeronauka u školi u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dodatnim iskazima nekih sudionika istraživanja koji su dobiveni u 1. krugu ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Programske odrednice vjeronauka u školi trebaju jače naglasiti antropološku dimenziju stavljajući učenika, a ne sadržaj, u središte odgojno-obrazovnog procesa.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk nikako u budućnosti ne smije prerasti u neko tzv. napredovanje u humanitetu.	1	2	3	4	5
3. U važnije programske odrednice treba postaviti one koje se odnose na ekologiju i zaštitu dostojanstva osobe jer je to goruće pitanje sadašnjosti i budućnosti.	1	2	3	4	5
4. Budući da će trendovi individualizacije i relativizacije u budućnosti sve više jačati, za očekivati je da će se i vjeronauk pod pritiskom javnosti morati „prilagođavati“ različitim obrazovnim i društvenim izazovima.	1	2	3	4	5

5. Ako imate potrebu dodatnog komentara na navedene iskaze ili želite iznijeti svoje dodatno mišljenje o postojećim programskim odrednicama vjeronauka u školi u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

6. S obzirom na postojeću **INTEGRIRANOST** vjeronauka u školskom sustavu RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim iskazima nekih sudionika istraživanja u 1. krugu ispitivanja.

Uopće se ne slažem
Ne slažem se
Djelomično se slažem
Slažem se
U potpunosti se slažem

1.	Vjeronauk je deklarativno integriran u školski sustav iako u praksi nije prihvaćen kao predmet koji je ravnopravan s ostalim školskim predmetima.	1	2	3	4	5
2.	Slaba integriranost vjeronauka u školi u odnosu na druge školske predmete vidljiva je u njegovu položaju u školskoj satnici, vrjednovanju kompetencija vjeroučitelja i općoj percepciji vjeronauka.	1	2	3	4	5
3.	Vjeronauk ne će biti u potpunosti integriran dok se ne razjasne njegovi ciljevi u odnosu na ciljeve župne kateheze.	1	2	3	4	5
4.	Integracija vjeronauka u školski sustav puno ovisi o kvaliteti rada vjeroučitelja i školi u kojoj vjeroučitelj radi.	1	2	3	4	5
5.	Vjeronauk je u potpunosti integriran u školski sustav i dobro je prihvaćen od svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa iako se, na temelju rijetkih pojedinačnih slučajeva, u javnosti želi dati sasvim suprotna slika.	1	2	3	4	5
6.	Vjeronauk zbog svojih posebnosti ne bi trebao biti opterećen pitanjem integracije u školski sustav.	1	2	3	4	5
7.	Vjeronauk se često u praksi promatra kao dodatak u školskom sustavu, kao „strano tijelo" unutar odgojno-obrazovnog sustava.	1	2	3	4	5
8.	Vjeronauk je integriran koliko i svi drugi predmeti jer slijedi propise javne škole i prati potrebnu razinu kvalitete u programima i izvedbi.	1	2	3	4	5

7. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su nisku razinu suglasnosti svih ispitanika po pitanju stupnja integriranosti vjeronauka u školskom sustavu RH (mišljenja ispitanika su izrazito podijeljena).

Molim Vas da ovdje ukratko iznesete svoje osobno mišljenje o postojećem stanju INTEGRIRANOSTI vjeronauka u školi u RH.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

II. TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s pojedinim iskazima nekih sudionika istraživanja o **KOMPLEMENTARNOSTI** školskog vjeronauka i župne kateheze koji su dobiveni u 1. krugu ispitivanja.

Uopće se
ne slažem

Ne slažem se

Djelomično se slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

1.	Odnos školskog vjeronauka i župne kateheze temelji se teorijski na modelu međusobnog (sinergijskog)	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

nadopunjavanja, ali u praksi ta se dva vida međusobno preklapaju.					
2. Školski vjeronauk, nažalost, treba ispuniti očekivanja i ciljeve župne kateheze jer još uvijek nije jasan identitet oba vida vjerskog odgoja.	1	2	3	4	5
3. Potrebno je drugačije pozicioniranje župne kateheze s obzirom na vjeronauk u školi i ozbiljno preuzimanje odgovornosti Crkve za uvođenju u vjeru djece i mladih, koristeći se pri tome onime što nudi školski vjeronauk, ali nipošto oslanjajući se samo na njega.	1	2	3	4	5
4. Vidljivo je sadržajno poklapanje vjeronauka u školi i župne kateheze.	1	2	3	4	5
5. Iako postoje određena preklapanja od organizacijske do sadržajne naravi, nipošto se ne smije naglašavati niti njihova velika različitost jer oba vode zajedničkom cilju, a to je odgoj u vjeri.	1	2	3	4	5
6. Premda vjeronauk nije „školska kateheza“, on nužno pretpostavlja ono što kateheza u svojoj biti znači.	1	2	3	4	5
7. Vjeronauk ne smije biti sveden na tzv. crkvenu pouku jer po svojim specifičnim ciljevima, metodologiji i organizaciji on se nužno prilagođuje pluralnoj i demokratskoj školi.	1	2	3	4	5

9. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su značajnu razliku (nepostignutu suglasnost) u mišljenju o komplementarnosti školskog vjeronauka i župne kateheze u RH između ispitanika stručnjaka i ispitanika praktičara.

Molim Vas da ovdje ukratko iznesete svoje osobno mišljenje o postojećoj KOMPLEMENTARNOSTI u RH.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

10. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su izrazito nisku razinu suglasnosti svih ispitanika po pitanju elemenata u kojima se očituje PODUDARNOST školskog vjeronauka i župne kateheze u RH.

Ako držate da postoji navedena podudarnost, molim Vas odgovorite u čemu se ona prema Vašem mišljenju najviše očituje?

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

11. Na temelju rezultata 1. kruga istraživanja izdvojeni su najvažniji PASTORALNO-KATEHETSKE UČINCI današnjeg vjeronauka u školi u RH.

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim rezultatima (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Osobno prihvaćanje katoličke vjere.	1	2	3	4	5
2. Dublje sazrijevanje u katoličkoj vjeri.	1	2	3	4	5
3. Svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini.	1	2	3	4	5
4. Angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici.	1	2	3	4	5

12. S obzirom na postojeće PASTORALNO-KATEHETSKE UČINKE vjeronauka u školi u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s izdvojenim iskazom sudionika istraživanja iz 1. kruga ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Učenici koji pohađaju školski vjeronauk uglavnom nisu evangelizirani, tako da se teško može govoriti o stvarnim pastoralno-katehetskima učincima školskog vjeronauka.	1	2	3	4	5

13. Na temelju rezultata dobivenih u 1. krugu istraživanja molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim iskazima sudionika istraživanja o DISCIPLINARNOSTI vjeronauka u školi u RH.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva da je on školski predmet koji se brojčano i opisno ocjenjuje (u svojim različitim školsko-pedagoškim elementima).	1	2	3	4	5
2. Disciplinarnost vjeronauka očituje se u postojećem planu i programu koji je verificirala Hrvatska biskupska konferencija i resorno Ministarstvo RH.	1	2	3	4	5
3. Disciplinarnost vjeronauka očituje se u pedagoškim metodama, oblicima i uvjetima pod kojima se održava vjeronaučna nastava u javnoj školi.	1	2	3	4	5
4. Disciplinarnost vjeronauka u školi određuje obrazovna politika (npr. obrazovna reforma) i društveni trendovi u Republici Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
5. Disciplinarnost vjeronauka u školi očituje se u tome da kao školski predmet treba biti podložan školskim zakonima i pravilima kao i svaki drugi predmet.	1	2	3	4	5
6. Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva da se u vjeronaučnoj nastavi najvažniji naglasak stavi na stjecanje religijskog i vjerskog znanja.	1	2	3	4	5
7. Disciplinarnost podrazumijeva vjeronauk kao školsku	1	2	3	4	5

	disciplinu koja, u odnosu na druge oblike vjerskog odgoja u Crkvi i obitelji, ima svoju metodiku rada i specifične ciljeve.					
8.	Disciplinarnost vjeronauka podrazumijeva strukturirano znanje primjereno znanjima stečenim u drugim školskim predmetima iz drugih znanstvenih područja.	1	2	3	4	5
9.	Disciplinarnost vjeronauka očituje se u tome što on programski sadrži opsežniju kršćansko obrazovnu komponentu.	1	2	3	4	5
10.	Disciplinarnost vjeronauka očituje se u pravnim i zakonskim pretpostavkama koje su osigurane i ostalim školskim predmetima.	1	2	3	4	5

14. Na temelju rezultata dobivenih u 1. krugu istraživanja molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim iskazima sudionika istraživanja o KONFESIONALNOSTI vjeronauka u školi u RH.

		Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1.	Konfesionalnost se očituje u izboru sadržaja poučavanja i načina zapošljavanja vjeroučitelja.	1	2	3	4	5
2.	Konfesionalnost se očituje u duhovno molitvenim sadržajima prakticiranim u nastavi vjeronauka i njegovoj upućenosti prema župnoj katehezi.	1	2	3	4	5
3.	Konfesionalnost se očituje u postavljenim ciljevima koji su katehetske naravi jer vode odgoju u vjeri.	1	2	3	4	5
4.	Konfesionalnost predmeta pretpostavlja i dozvoljava molitvu na početku svakog nastavnog sata vjeronauka.	1	2	3	4	5
5.	Konfesionalnost pretpostavlja da su vjeroučitelji ujedno i katehete, a ne samo učitelji kao i svi drugi u školskom kolektivu.	1	2	3	4	5
6.	Konfesionalnost ovog predmeta vidljiva je u tome što vjerska zajednica odnosno Crkva ima jedina mjerodavnu ulogu u izradi i/ili odobravanju programa.	1	2	3	4	5
7.	Konfesionalnost vjeronauka znači da je osnovna pretpostavka odgoj i obrazovanje djece u njihovoj vlastitoj vjeri i u vjerskoj zajednici kojoj pripadaju.	1	2	3	4	5
8.	Konfesionalnost vjeronaučne nastave određena je religioznom homogenošću roditelja i učenika koji pohađaju vjeronauk te povijesnim i tradicijskim kontekstom koji još uvijek snažno obilježava roditelje i učenike.	1	2	3	4	5

III. VRIJEDNOSNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

15. S obzirom na postojeće stanje vjeronauka u školi u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s iskazima sudionika istraživanja o percepcijama vjeronauka koji su dobiveni u 1. krugu ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk tematski zalazi u područja o kojima se općenito ne govori u Crkvi niti u obiteljima.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk doprinosi formiranju aktivnih i kritičkih građana društva.	1	2	3	4	5
3. Vjeronauk predstavlja izvor diskriminacije, osobito u osnovnoj školi s obzirom na učenike koji ga ne pohađaju.	1	2	3	4	5
4. Vjeronauk u školi razdvaja učenike prema konfesionalnom opredjeljenju.	1	2	3	4	5
5. Vjeronauk uglavnom predstavlja odgojni i vrijednosni sadržaj koji „dobro dođe“ uz ostale odgojno-obrazovne sadržaje.	1	2	3	4	5

16. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s pojedinim dodatnim iskazima nekih sudionika istraživanja o VRIJEDNOSNIM ODREDNICAMA u vjeronaučnom sadržaju i programu.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk nedovoljno odgaja djecu i mlade za vrijednosti koje bi trebali usvojiti kao svoje životne principe.	1	2	3	4	5
2. U trenutno važećem planu i programu vjeronauka sve su vrijednosne odrednice formalno zastupljene, ali u konkretnoj vjeronaučnoj praksi nisu sve jednako zastupljene niti se djecu odgaja za sve programom „propisane“ vrijednosti (npr. za prihvaćanje i poštivanje različitosti, kritičko mišljenje).	1	2	3	4	5
3. Vjeronauk je programski vrijednosno usmjeren i u njemu su zastupljene sve vrijednosne odrednice koje nalaže Nacionalni okvirni kurikulum.	1	2	3	4	5

17. Ako imate potrebu dodatnog komentara na navedene iskaze ili želite iznijeti svoje dodatno mišljenje o VRIJEDNOSNIM ODREDNICAMA vjeronauka u školi u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

IV. . PERSPEKTIVE RAZVOJA KATOLIČKOG VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI

18. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neki CILJEVI vjeronauka u školi u RH najvjerojatnije morati doći VIŠE do izražaja (biti jače izraženiji).

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Upoznavanje religijske različitosti u svijetu.	1	2	3
2. Formiranje kritičkog mišljenja učenika/ca u području religije i religioznosti.	1	2	3
3. Humanizacija društva i pojedinca.	1	2	3
4. Upoznavanje i poštivanje tuđeg religijskog i kulturnog identiteta i rušenje predrasuda o drugima i drugačijima.	1	2	3
5. Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikultur(al)nom svijetu.	1	2	3
6. Osposobljavanje učenika/ca za angažirano i kritičko djelovanje u društvu.	1	2	3

19. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neki CILJEVI vjeronauka u školi u RH najvjerojatnije SLABIJE doći do izražaja.

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Priprava za sakramente kršćanske inicijacije.	1	2	3
2. Biti u službi župne kateheze (u svrhu nadopune ili zamjene).	1	2	3
3. Formiranje vjerskog identiteta (praktičnih vjernika).	1	2	3

20. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neki CILJEVI vjeronauka najvjerojatnije biti izraženi JEDNAKO kao i do sada.

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Prenošenje kršćanske kulture i vrijednosti u društvu.	1	2	3
2. Stvaranje osnovne raspoloživosti (religiozna predispozicija) za prihvaćanje vjere na osobnoj razini.	1	2	3
3. Prenošenje sadržaja katoličke vjere i tradicije.	1	2	3
4. Učvršćivanje crkvenog zajedništva na različitim razinama (župnoj, nad/biskupijskoj, nacionalnoj).	1	2	3

21. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke postojeće PROGRAMSKE ODREDNICE vjeronauka u školi u RH najvjerojatnije morati doći VIŠE do izražaja (bit će važnije od ostalih). Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Kulturna (upoznavanje vlastite kulture i uspostavljanje dijaloga s drugim kulturama i svjetonazorima).	1	2	3
2. Vrijednosna (odgoj za temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti).	1	2	3
3. Ekumenska (njegovanje duha ekumenizma unutar kršćanskih crkava).	1	2	3
4. Međureligijska (otvorenost za upoznavanje različitih svjetskih religija i religioznih svjetonazora).	1	2	3
5. Zajedničarska (društvena) (zauzetost za opće dobro).	1	2	3
6. Pedagoško-odgojna (suzbijanje različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, poput fanatizma, fundamentalizma i sl.).	1	2	3
7. Etička (formiranje etičkih stavova i društveno prihvatljivog ponašanja).	1	2	3
8. Razvojna (njegovanje učenikove osobnosti, razine religioznog i životnog iskustva te kritičkog mišljenja i prosudbe).	1	2	3

22. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke postojeće PROGRAMSKE ODREDNICE vjeronauka u školi u RH najvjerojatnije doći SLABIJE do izražaja (bit će manje važne od ostalih). Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Liturgijsko-sakramentalna (vjerska praksa, crkveni obredi, liturgijska godina, blagdani, svetkovine).	1	2	3
2. Duhovno-molitvena (njegovanje duhovno-vjerničkog i molitvenog života).	1	2	3

23. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke postojeće PROGRAMSKE ODREDNICE vjeronauka u školi u RH najvjerojatnije biti zastupljene JEDNAKO kao i do sada. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Doktrinarna, informativno-spoznajna (upoznavanje sadržaja vjere i nauka Katoličke Crkve).	1	2	3
2. Socijalna i karitativna (zauzetost za potrebe drugoga, društveno-socijalna angažiranost).	1	2	3
3. Pravno-humanistička (zauzetost za dostojanstvo ljudske osobe i zaštita ljudskih prava).	1	2	3
4. Svjedočka (svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini).	1	2	3

24. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke VRIJEDNOSNE ODREDNICE u vjeronaučnim sadržajima trebati biti JAČE izražene (istaknutije od ostalih).

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Osobni identitet (kritičko prosuđivanje vlastitog života, poticanje razvoja osobnih talenata i potencijala).	1	2	3
2. Odgovornost (poštivanje ljudskih prava, ekologija, dosljednost, istinoljubivost, etika poslovanja, dostojanstvo rada, poštivanje reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu).	1	2	3
3. Kulturni identitet (kulturno značenje religijskih činjenica, europska i svjetska kulturna baština).	1	2	3
4. Interkultur(al)ni dijalog (odgoj za različitost, učiti živjeti zajedno).	1	2	3
5. Solidarnost (kršćanska zauzetost za obespravljene i potrebite, volontarijat).	1	2	3

25. Rezultati 1. kruga istraživanja pokazali su da će u budućnosti neke VRIJEDNOSNE ODREDNICE u vjeronaučnim sadržajima biti izražene JEDNAKO kao i do sada.

Molim Vas da na ljestvici od 1 do 3 procijenite vjerojatnost takvih procjena (numerički redoslijed nije određen postotkom suglasnosti ispitanika).

	Nije vjerojatno	Donekle vjerojatno	Vrlo vjerojatno
1. Religijski, odnosno vjerski identitet (poticanje razvoja vjerskog identiteta na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini).	1	2	3
2. Nacionalni identitet (domoljublje, rodoljublje, nacionalna povijest i kultura).	1	2	3
3. Međuvjerska, ekumenska otvorenost (promicanje ekumenskog zajedništva u konkretnom životnom okruženju).	1	2	3
4. Sloboda (odgoj savjesti, sloboda moralnog rasuđivanja).	1	2	3
5. Međureligijski dijalog (upoznavanje drugih religija i svjetonazora, uvažavanje religijske različitosti).	1	2	3
6. Društveni dijalog (odgoj za mir i miran suživot).	1	2	3
7. Dostojanstvo osobe (nepovrjedljivost i svetost ljudskog života od začeca do smrti, dostojanstvo ljudske spolnosti, promicanje bračnog i obiteljskog života).	1	2	3
8. Duhovnost (njegovanje osobnog duhovno-molitvenog života, osjećaj za sveto/st, otvorenost prema vremenitosti i vječnosti).	1	2	3

26. Na temelju rezultata dobivenih u 1. krugu istraživanja, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s pojedinim iskazima sudionika istraživanja o MJERAMA OBRAZOVNE POLITIKE RH koje bi mogle doprinijeti unapređenju vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Bolja edukacija vjeroučitelja u pedagoškim kompetencijama (podići razinu kvalitete stručnog	1	2	3	4	5

	usavršavanja).					
2.	Ojačati međupredmetnu korelaciju vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
3.	Uvođenje alternativnog predmeta u osnovnu školu za one koji ne pohađaju konfesionalni vjeronauk.	1	2	3	4	5
4.	Uvesti obavezno sudjelovanje vjeroučitelja u programima stručnih usavršavanja učitelja drugih srodnih predmeta.	1	2	3	4	5
5.	Obrazovna politika bi trebala pokazati više odgovornosti prema izboru sadržaja i kvaliteti poučavanja odgojno-obrazovnih radnika, tako i vjeroučitelja u školi.	1	2	3	4	5
6.	Potrebni su novi nastavno-pedagoški programi na teološkim učilištima na kojima se školuju budući vjeroučitelji.	1	2	3	4	5
7.	Organizacija susreta županijskih stručnih vijeća srodnih predmeta radi boljeg upoznavanja odnosno prepoznavanja zajedničkog obogaćivanja u sadržajnim, metodičkim i vrijednosnim sadržajima.	1	2	3	4	5
8.	Omogućiti kvalitetne programe cjeloživotnog učenja za vjeroučitelje.	1	2	3	4	5
9.	Obrazovna politika nije relevantna za pitanje vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
10.	Vjeronauk jasno pozicionirati u jezgrovni kurikulum (kamo i pripada), a ne ga tretirati kao dio izbornog kurikula.	1	2	3	4	5
11.	Mjere obrazovne politike trebale bi ići u pravcu poboljšavanja integracije vjere i kulture, kao i odgovornosti za ostvarivanje zajedničkih ciljeva svih dionika odgojno-obrazovnog sustava.	1	2	3	4	5

27. Na temelju rezultata dobivenih u 1. krugu istraživanja, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s pojedinim iskazima sudionika istraživanja o INICIJATIVAMA HBK (NKU) koje bi mogle doprinijeti unapređenju vjeronauka u školi u RH.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	
1.	Revidiranje i osuvremenjivanje udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za izvođenje nastave vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
2.	Decentralizacija, dijalog i mogućnost da svećenici, redovnici, redovnice i laici aktivno sudjeluju u odlučivanju i kreiranju vjeronaučnog sadržaja i rada.	1	2	3	4	5
3.	Veće korištenje medijskog prostora u Hrvatskoj za promidžbu vjeronauka i različitih vjeronaučnih projekata.	1	2	3	4	5
4.	Digitalizacija vjeronaučnih udžbenika i ostalih vjeronaučnih didaktičkih materijala.	1	2	3	4	5
5.	Uvođenje drugog sata vjeronauka u sve srednje škole.	1	2	3	4	5
6.	Izraditi službene Smjernice o dodjeli i opozivu kanonskog mandata za vjeroučitelje u školi koji bi vrijedio za sve nad/biskupijske katehetske urede.	1	2	3	4	5

28. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s pojedinim iskazima nekih sudionika istraživanja o PASTORALNO-KATEHETSKIM PRIJEDLOZIMA za unapređenje vjeronauka u školi u RH.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Potrebno je osnažiti kulturnu i odgojnu opravdanost vjeronauka u školi.	1	2	3	4	5
2. Potrebno je vjeroučitelje/ice upoznati s antropološkom medicinom (npr. metodom hagioterapije, omogućiti im duhovno vodstvo od strane kompetentnih ljudi, ponuditi dobre duhovne obnove i vježbe prilagođene upravo njihovom pozivu i djelovanju).	1	2	3	4	5
3. Potrebno još veće uvažavanje i sinergija svih odgojnih čimbenika, a bez pretjeranog oslanjanja na sustav delegiranja, odnosno prebacivanja odgovornosti jednih na druge.	1	2	3	4	5

29. S obzirom na upotrijebljenu terminologiju „školskog pastoral“ u kontekstu ispitivanja prijedloga za unapređenje vjeronauka u školi, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim pojedinačnim iskazom određenog sudionika istraživanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Termin "školski pastoral" praktički kod nas ne postoji i zato je upitno o njemu govoriti u kontekstu perspektiva razvoja vjeronauka u budućnosti (u praksi ga je jako teško realizirati i vrjednovati).	1	2	3	4	5

30. Ako imate potrebu dodatno komentirati termin „školski pastoral“ i razvoj školskog pastoral u RH, molim Vas da ovdje ukratko iznesete.

(opseg odgovora najviše do 5 rečenica)

31. Ovdje možete komentirati sadržaj ankete ili dodatno objasniti svoje odgovore.

Prilog 4. - Instrument 3. kruga istraživanja (isti za oba uzorka sudionika istraživanja)

Anketni upitnik

3. krug istraživanja

**Vrijednosno-pedagoški identitet i perspektive razvoja
katoličkog vjeronauka u javnoj školi u Republici Hrvatskoj**

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci – Odsjek za pedagogiju
Sveučilišni poslijediplomski studij pedagogije
Doktorandica: Ksenija Rukavina Kovačević

Poštovane sudionice i sudionici istraživanja!

Nakon obrade prikupljenih podataka 2. kruga anketnog istraživanja dobiveni su kvalitativni i kvantitativni podaci koji su poslužili u izradi anketnog upitnika za završni 3. krug istraživanja. U tom smislu pred Vama se nalaze generirani iskazi (kvalitativni podaci dobiveni u otvorenim pitanjima) i određene procjene (kvantitativni podaci dobiveni u zatvorenim pitanjima) koji Vam se daju na daljnju procjenu. Redosljed navoda (iskaza) u upitniku ne odražava mišljenje i stav istraživača.

Kao i u 2. krugu ispitivanja, tako i sada svi podaci prikupljeni ovim upitnikom bit će korišteni isključivo u svrhu znanstvenih analiza za potrebe doktorske radnje, pri čemu je svakomu od Vas osobno u svim fazama istraživanja zajamčena apsolutna anonimnost.

Za ispunjavanje anketnog upitnika bit će Vam potrebno cca 30 minuta.

Unaprijed zahvaljujem na iskazanoj suradnji i Vašim odgovorima!

Ksenija Rukavina Kovačević,
voditeljica istraživanja

I. ŠKOLSKO-PEDAGOŠKI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

1. Rezultati istraživanja 2. anketnog kruga pokazali su statistički značajne razlike među ispitanicima u procjeni stupnja važnosti onih CILJEVA vjeronauka u budućnosti koji proizlaze iz njegove eklezijalno-liturgijske dimenzije (1. priprava za sakramente kršćanske inicijacije, 2. uključivanje u život Crkve, 3. učvršćivanje crkvenog zajedništva, 4. njegovanje duhovno-molitvenog života).

Molim Vas iznesite ukratko svoje mišljenje o pojedinim navedenim ciljevima u kontekstu njihove buduće važnosti za vjeronauk u školi u RH.

2. S obzirom na postojeću INTEGRIRANOST vjeronauka u školi u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim generiranim iskazima pojedinih sudionika 2. kruga anketnog ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Vjeronauk je slabo integriran u školi. Odgovorni se maksimalno trude integrirati ga, ali nepovoljne društveno-političke prilike u RH ograničavaju ili onemogućavaju ili obezvrijeđuju te napore.	1	2	3	4	5
2. Teško je generalizirati stanje integriranosti vjeronauka u školi u RH. Konkretni stupanj integriranosti ovisi od škole do škole te od pojedinih vjeroučitelja koji taj predmet predaju.	1	2	3	4	5
3. Za dojam o neintegriranosti ili slaboj integriranosti vjeronauka u školi u RH velikim dijelom su odgovorni mediji koji ističu izdvojene slučajeve kao nešto što vrijedi za vjeronauk u cjelini.	1	2	3	4	5
4. Integriranost vjeronauka u školi u RH najviše ovisi o stručnoj osposobljenosti, kvaliteti rada i osobnom svjedočenju školskih vjeroučitelja.	1	2	3	4	5
5. Vjeronauk je na institucionalnoj i pravno-formalnoj razini u potpunosti integriran u odgojno-obrazovni sustav RH. No na operativnoj razini stupanj njegove integriranosti je različit s obzirom na ovlasti i ponašanja svih dionika odgojno-obrazovnog procesa (ravnatelja, vjeroučitelja, učenika, roditelja).	1	2	3	4	5

6.	Vjeronauk je danas u potpunosti integriran, što najbolje pokazuju činjenice: visoki postotak učenika koji pohađa ovaj predmet, interes učenika za vjeronaučna natjecanja i druge projekte, status vjeroučitelja u školi (oni su razrednici, nositelji različitih izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti i projekata), kvaliteta vjeronaučnog plana i programa.	1	2	3	4	5
7.	Vjeronauk je deklarativno integriran u školski sustav RH s vrlo čestim tendencijama da ga se marginalizira i obezvrjeđuje.	1	2	3	4	5
8.	Vjeronauk je još i dobro integriran s obzirom na različite „vanjske okolnosti“ kao što su visoka i nerijetko nerealna očekivanja različitih dionika (roditelja, ravnatelja, crkvenih autoriteta).	1	2	3	4	5
9.	Vjeronauk još uvijek prolazi proces integracije jer ga društveni sustav prikazuje kao nametnutog i uvedenog u školski sustav, a ne kao vraćenog.	1	2	3	4	5
10.	Integriranost vjeronauka u školi još nije na zavidnom nivou jer je vjeronauk opterećen zahtjevima župne kateheze.	1	2	3	4	5
11.	Vjeronauk je odlično integriran u školski sustav u RH i baš zbog toga ima previše napada na njegovu prihvaćenost kako od strane djece, roditelja tako i čitavog obrazovnog sustava.	1	2	3	4	5
12.	Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovni sustav RH jer pokazuje vlastitu epistemologiju i autonomiju u odnosu na druga područja znanja (ima teološko, antropološko-pedagoško i didaktičko-metodičko utemeljenje).	1	2	3	4	5
13.	Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovni sustav RH jer u znanstvenom i praktičnom pristupu i strukturiranju nastavnih sadržaja (oblikovanju kurikula) slijedi načelo interdisciplinarnе suradnje s drugim područjima znanja i korelacije s drugim nastavnim predmetima.	1	2	3	4	5
14.	Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovni sustav RH jer po svojim ciljevima i sadržajima pridonosi ostvarenju općih ciljeva humane, demokratske i pluralne škole te se usredotočuje na dobro učenika, njegove odgojno-obrazovne i životne interese i potrebe.	1	2	3	4	5
15.	Vjeronauk je dobro integriran u odgojno-obrazovni sustav RH, a dokaz tomu je što vjeroučitelji posjeduju potrebne stručne kompetencije za kvalitetno izvođenje nastave i što u većini slučajeva ostvaruju dobru suradnju s drugim nastavnicima i s cijelom školskom zajednicom.	1	2	3	4	5

16. S obzirom na podijeljenost mišljenja o stupnju integriranosti vjeronauka u školi treba reći da nije provedena cjelovita rasprava o njegovu identitetu i otud tolika diskrepancija glede njegove pozicije i očekivanja.	1	2	3	4	5
17. Postavljeni su dobri temelji za kvalitetnu integriranost vjeronauka u školski sustav RH. Međutim, s obzirom na sadržajni (programski) dio vjeronauka još uvijek pokazuje nedovoljnu "vjernost" školskom sustavu i konkretnom učeniku (još je uvijek na snazi hibridni oblik vjeronauka koji u sebi uključuje i ciljeve koji po svojoj naravi više odgovaraju župnoj katehezi).	1	2	3	4	5
18. Vjeronauk će se u budućnosti više i bolje integrirati u školski sustav ako bude više u službi ostvarivanja temeljnih ciljeva i zadaća suvremene škole, a manje u službi katehetskih i pastoralnih ciljeva koji odgovaraju crkvenoj zajednici.	1	2	3	4	5
19. "Najveći problem" u sveukupnom procesu (ne)integriranosti vjeronauka u školi je prisutan stav: kad nam nešto treba i koristi onda naglašavamo da je vjeronauk dio školskog sustava i da za njega vrijede ista pravila kao i za sve druge školske predmete, a kada nam nešto ne ide u korist onda naglašavamo da je vjeronauk specifičan, poseban predmet s iznimkama koje drugi predmeti nemaju poput međunarodnih Ugovora i sl.	1	2	3	4	5
20. Stupanj integriranosti vjeronauka u školi u RH, kao i kod svih ostalih školskih predmeta ovisi o obrazovnoj politici u državi.	1	2	3	4	5

II. TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI IDENTITET VJERONAUKA U ŠKOLI

3. S obzirom na KOMPLEMENTARNOST vjeronauka u školi i župne kateheze i njihovu moguću PODUDARNOST, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim generiranim iskazima pojedinih sudionika 2. kruga anketnog ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Između školskog vjeronauka i župne kateheze postoji bitan i trajan sudnos, odgojno-obrazovna poveznica, uzajamna upućenost, ali i potreba usklađivanja i nadopune u nekim odgojno-obrazovnim posebnostima da bi se postigla odgojno-obrazovna cijelost i dobro učenika u cjelini njegove osobnosti.	1	2	3	4	5
2. Vjeronauk u školi, zbog svoje različitosti od župne kateheze, ne zahtijeva da učenik osobno prijanja uz kršćansku vjeru.	1	2	3	4	5

3. Između vjeronauka i župne kateheze postoji značajno preklapanje sadržaja, prvenstveno zbog nedovoljne maštovitosti župnih kateheta (pogotovo svećenika).	1	2	3	4	5
4. U kakvom će komplementarnom odnosu biti vjeronauk u školi i župna kateheza u Crkvi ovisi o mjesnom biskupu i pojedinim katehetskim uredima. Problemi i preklapanja ova dva oblika vjerskog odgoja nastaju kada nema kvalitetne suradnje i međusobne komunikacije.	1	2	3	4	5
5. Postojeća komplementarnost ne uvažava dovoljno specifičnosti školskoga konteksta u vjerskom odgoju i zato je za sada teško govoriti o takvom odnosu u pravom smislu te riječi.	1	2	3	4	5
6. Školski vjeronauk mora imati izraženiju kognitivno-edukacijsku, a župna kateheza mistagošku dimenziju. Idealno bi bilo da župna kateheza nastavlja tamo gdje školski vjeronauk staje ili dokle ne doseže u potpunosti, ali to još uvijek nije tako u konkretnoj religijskopedagoškoj praksi.	1	2	3	4	5
7. Školski vjeronauk ne bi trebao biti mjesto "regrutiranja" učenika za sakramente, a to sada čini jer odnos između vjeronauka i župne kateheze nije nadopunjavajući niti razlikovni.	1	2	3	4	5
8. Podudarnost vjeronauka u školi i župne kateheze najviše se očituje u načinu izvođenja i u osobama koje izvode jedan i drugi vid vjerskog odgoja (to su uglavnom školski vjeroučitelji).	1	2	3	4	5
9. Podudarnost se očituje u istim odgojnim zadaćama koje ima školski vjeronauk i župna kateheza pa se na kraju sve svede na neku uopćenu katehizaciju djece i mladih bez jasnih vjersko-odgojnih ishoda.	1	2	3	4	5

4. Rezultati istraživanja u 2. anketnom krugu pokazali su statistički značajne razlike među ispitanicima u procjeni PASTORALNO-KATEHETSKIH UČINAKA vjeronauka u školi (1. osobno prihvaćanje vjere; 2. svjedočenje vjere u vlastitoj životnoj sredini; 3. angažirano djelovanje u crkvenoj/župnoj zajednici).

Molim Vas iznesite ukratko svoje mišljenje o tome koliko (u kojoj mjeri) današnji vjeronauk u školi u RH doprinosi postizanju navedenih učinaka kod učenika/ca.

5. Na temelju rezultata istraživanja u 2. anketnom krugu izdvojene su najvažnije odrednice **DISCIPLINARNOSTI** vjeronauka u školi u RH. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim rezultatima (svakom pojedinom odrednicom koja je navedena).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Definirani elementi vrjednovanja (brojčano i opisno) postignuća učenika/ca u nastavi vjeronauka.	1	2	3	4	5
2. Verificirani predmetni kurikulum od strane mjerodavnih crkvenih i državnih (obrazovnih) tijela u RH.	1	2	3	4	5
3. Primjena pedagoškog standarda RH u metodi, oblicima, organizaciji i uvjetima realizacije vjeronaučne nastave.	1	2	3	4	5
4. Podložnost predmeta vjeronauka zakonodavnim školskim i pravnim uredbama RH.	1	2	3	4	5
5. Usklađenost temeljnih ciljeva i zadaća vjeronauka odgojno-obrazovnim ciljevima javne škole u RH.	1	2	3	4	5

6. Na temelju rezultata istraživanja u 2. anketnom krugu izdvojene su najvažnije odrednice **KONFESIONALNOSTI** vjeronauka u školi u RH. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim rezultatima (svakom pojedinom odrednicom koja je navedena).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Izbor programskog sadržaja u skladu s naukom i tradicijom Katoličke Crkve za pojedina obrazovna godišta.	1	2	3	4	5
2. Definiranje specifičnih vjersko-odgojnih ciljeva i zadataka u nastavi vjeronauka.	1	2	3	4	5
3. Izbor i zapošljavanje školskih vjeroučitelja/ica za izvođenje nastave vjeronauka u javnoj školi.	1	2	3	4	5
4. Religiozne/vjerske inicijalne pretpostavke učenika/ca koji/e izabiru vjeronauk u školi (da dolaze iz katoličkih obitelji, da su sakramentalno članovi Katoličke Crkve).	1	2	3	4	5
5. Eklezijalno-sakramentalna dimenzija (prihvatanje i rast u vjeri, usmjerenost prema životu crkvene zajednice).	1	2	3	4	5

7. S obzirom na stanje i perspektive „školskog pastoral“ u RH, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim generiranim iskazima pojedinih sudionika 2. kruga anketnog ispitivanja.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. O školskom pastoralu prikladno je govoriti samo u kontekstu katoličkih škola.	1	2	3	4	5
2. Termin „školski pastoral“ ili „pastoral škole“ sasvim je neprimjeren za širi kontekst vjeronauka u školi jer inicira „klerikalizaciju laika“ u školskom okruženju i zanemaruje specifičnosti uloge i poslanja vjernika laika u svijetu.	1	2	3	4	5
3. Pastoral škole može pomoći službama u školi u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju učenika/ca te kao dodatna pomoć u njihovim životnim situacijama. Zato je on vrijedan odgojno-pedagoški resurs.	1	2	3	4	5
4. Školski pastoral označava promicanje duhovne dimenzije (shvaćene u širem smislu) sudionika školskog života onkraj/izvan vjeronauka. U tom smislu u vremenu izraženog interesa za duhovno i aktivnog suoblikovanja školskog života, školski pastoral će sve više dobiti na važnosti.	1	2	3	4	5

III. VRIJEDNOSNI IDENTITET KATOLIČKOG VJERONAUKA U ŠKOLI

8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s generiranim stavovima sudionika 2. kruga ispitivanja o VRIJEDNOSNIM ODREDNICAMA vjeronauka u školi.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Upoznavanje religijske različitosti u svijetu kao vrijednosna odrednica u programu vjeronauka u školi već je sasvim dovoljno zastupljena tako da nije potrebno očekivati njezinu snažniju izraženost u budućnosti.	1	2	3	4	5
2. Stjecanje religijskih kompetencija koje su potrebne za život u multireligioznom i multikultur(al)nom svijetu nerijetko u praksi znači ili relativizaciju svake pojedine religije ili sinkretizam. O tome je potrebno voditi računa kada je riječ o vjeronauku i njegovim vrijednosnim odrednicama u budućnosti.	1	2	3	4	5

3. Osposobljavanje učenika/ca za angažirano i kritičko djelovanje u društvu kao vrijednost u nastavi vjeronauka u potpunosti ovisi o vjeroučitelju, a ne o programu i vjeronaučnim udžbenicima ili nekim budućim trendovima.	1	2	3	4	5
4. Pomoći učenicima da upoznaju i prihvate sadržaj katoličke vjere i nauk Katoličke Crkve (formiranje njihovog vjerskog identiteta) mora ostati prioritet u vjeronaučnoj nastavi u budućnosti.	1	2	3	4	5

IV. PERSPEKTIVE RAZVOJA KATOLIČKOG VJERONAUKA U BUDUĆNOSTI

9. S obzirom na postojeće CILJEVE vjeronauka u školi u RH i njihovu važnost u budućnosti, molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite stupanj Vašeg slaganja ili neslaganja s dobivenim generiranim iskazima nekih sudionika 2. kruga anketnog ispitivanja.	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Djelomično se slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Potrebno je staviti veći naglasak na interkulturalnu dimenziju i religioznu različitost zbog sve veće mobilnosti stanovništva, kao i na humanističke ciljeve kako nalažu najnoviji crkveni dokumenti i poruke pape Franje.	1	2	3	4	5
2. Potrebna je veća otvorenost prema različitim nereligioznim svjetonazorima te osposobljavanje učenika za dijalog s drugima, što je posebno važno u post-socijalističkim društvima kakvo je naše.	1	2	3	4	5
3. Osim promicanja religijske pismenosti, dijaloga i suživota, vjeronauk će u budućnosti sve više morati imati za cilj promicanje „istine“ o čovjeku, odnosno morat će u središte pažnje staviti temeljna antropološka i egzistencijalna pitanja učenika.	1	2	3	4	5

10. Ako imate potrebu dodatno obrazložiti ili dopuniti pojedini iskaz iz prethodnih pitanja, molim Vas da ovdje navedete.

Jeste li suglasni da se po završetku ovoga istraživanja u interpretaciji (za potrebe izrade doktorske disertacije) objave Vaši osobni podatci (ime i prezime, akademski status, radno

mjesto)?

(kliknite na odgovor)

1. DA
2. NE

Ako ste suglasni s objavom podataka (prethodno pitanje), ljubazno Vas molim da nakon slanja ove ankete ujedno pošaljete posebno na mail voditeljice istraživanja svoje točne podatke za objavu (ime i prezime, akademski status, radno mjesto).

Najljepše Vam zahvaljujem na sudjelovanju u ovom višefaznom istraživačkom procesu!

Prilog 5 – Popis slika i tablica

Slika 1: Modeli religijskog odgoja i obrazovanja.

Slika 2: Tijek provedbe istraživanja prema delfi metodi.

Tablica 1: Modeli religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi u nekim europskim zemljama.

Tablica 2: Shematski prikaz razlikovnog i komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze.

Tablica 3: Vjeronaučni ciljevi – Zaključak Sinode SR Njemačke „Vjeronauk u školi“ iz 1974.

Tablica 4: Prikaz tematskih cjelina u programu katoličkog vjeronauka za osnovnu školu.

Tablica 5: Prikaz tematskih cjelina u programu katoličkog vjeronauka za srednju školu.

Tablica 6: Razlike u procjenama opće važnosti pojedinih oblika vjerskog odgoja između svih grupa sudionika (roditelji (O) – vjeroučitelji (V) – ravnatelji (R) – crkveni službenici (C)).

Tablica 7: Usklađenost vrijednosnih prioriteta u tematskim sadržajima pojedinih udžbenika s obzirom na definirane programske smjernice i ishode učenja.

Tablica 8: Podjela istraživačkih metoda s obzirom na način provođenja i spoznaje do kojih mogu dovesti.

Tablica 9: Razlikovanje kvantitativnih i kvalitativnih znanstvenih istraživanja.

Tablica 10: Opći podatci o suradnicima praktičarima i stručnjacima (prosječna dob, spol, crkveni status).

Tablica 11: Znanstveno-nastavno zvanje sudionika stručnjaka i godine radnog staža na fakultetu.

Tablica 12: Stupanj obrazovanja (akademski status) i godine radnog staža sudionika praktičara.

Tablica 13: Iskustvo neposrednog odgojno-obrazovnog rada u nastavi katoličkog vjeronauka u školi na uzorku sudionika praktičara i stručnjaka.

Tablica 14: Iskustvo neposrednog katehetskog rada u župnoj katehezi u Crkvi na uzorku sudionika praktičara i stručnjaka.

Tablica 15: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

Tablica 16: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

Tablica 17: Procjena stupnja (ne) slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o ciljevima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

Tablica 18: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka s obzirom na važnost pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

Tablica 19: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka s dodatnim iskazima (1. krug) o programskim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

- Tablica 20:** Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju međupredmetne suradnje (korelacije) katoličkog vjeronauka s drugim odgojno-obrazovnim područjima (frekvencije i postotci).
- Tablica 21:** Procjena sudionika praktičara i stručnjaka o stupnju integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije, postotci).
- Tablica 22:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije i postotci).
- Tablica 23:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o integriranosti katoličkog vjeronauka u školskom sustavu RH (frekvencije i postotci).
- Tablica 24:** Razlike u procjenama modela komplementarnog odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze u RH između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 25:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara o (mogućoj) podudarnosti školskog vjeronauka sa župnom katehezom (frekvencije i postotci).
- Tablica 26:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (1. krug) o komplementarnom odnosu školskog vjeronauka i župne kateheze (frekvencije i postotci).
- Tablica 27:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o komplementarnom odnosu školskog vjeronauka i župne kateheze (frekvencije i postotci).
- Tablica 28:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s katehetskim postavkama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 29:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika praktičara i stručnjaka o pastoralno-katehetskim učincima katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije, postotci).
- Tablica 30:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s izdvojenim pastoralno-katehetskim učincima katoličkog vjeronauka (frekvencije i postotci).
- Tablica 31:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara o izdvojenom iskazu sudionika istraživanja iz 1. kruga ispitivanja (frekvencije i postotci).
- Tablica 32:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 33:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 34:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim sastavnicama (2. krug) disciplinarnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 35:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim sastavnicama (2. krug) konfesionalnosti katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 36:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s općim percepcijama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).

- Tablica 37:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima o općim percepcijama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 38:** Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju zastupljenosti vrijednosnih odrednica u katoličkom vjeronauku u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 39:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 40:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (2. krug) o vrijednosnim odrednicama katoličkog vjeronauka u školi (frekvencije i postotci).
- Tablica 41:** Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti (frekvencije i postotci).
- Tablica 42:** Razlike u procjenama promjene (jače) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 43:** Razlike u procjenama promjene (slabije) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 44:** Razlike u procjenama (jednake) izraženosti ciljeva katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 45:** Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti pojedinih programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci).
- Tablica 46:** Razlike u procjenama (jače) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 47:** Razlike u procjenama (slabije) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 48:** Razlike u procjenama (jednake) izraženosti programskih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 49:** Procjena sudionika stručnjaka i praktičara o stupnju izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u školi u budućnosti (frekvencije i postotci).
- Tablica 50:** Razlike u procjenama (jače) izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 51:** Razlike u procjenama (jednake) izraženosti vrijednosnih odrednica katoličkog vjeronauka u budućnosti između sudionika praktičara i stručnjaka (frekvencije i postotci).
- Tablica 52:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o mjerama obrazovne politike u RH (frekvencije i postotci).
- Tablica 53:** Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o inicijativama NKU HBK (frekvencije i postotci).

Tablica 54: Procjena stupnja važnosti pastoralno-katehetskih prijedloga za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti na uzorku sudionika stručnjaka i praktičara (frekvencije i postotci).

Tablica 55: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazima (1. krug) o prijedlozima za unapređenje kvalitete katoličkog vjeronauka u budućnosti (frekvencije i postotci).

Tablica 56: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dobivenim iskazom (1. krug) o školskom pastoralu (frekvencije i postotci).

Tablica 57: Procjena stupnja (ne)slaganja sudionika stručnjaka i praktičara s dodatnim iskazima (2. krug) o pastoralu škole (frekvencije i postotci).

Prilog 6 – Popis grafičkih prikaza

Grafikon 1: Zastupljenost vrijednosnih sadržaja (tema) u udžbenicima za katolički vjeronauk u osnovnoj (skraćeno: OŠ) i srednjoj školi (skraćeno: SŠ).